T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ISTRANCA ORMANLARI VE VALENS SU SİSTEMİNİN KÜLTÜREL PEYZAJ OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Berfin Gönül YALÇIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Kentsel Koruma ve Planlama Programı

Danışman

Doç. Dr. Elif ÖRNEK

Temmuz, 2025

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ISTRANCA ORMANLARI VE VALENS SU SİSTEMİNİN KÜLTÜREL PEYZAJ OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Berfin Gönül YALÇIN tarafından hazırlanan tez çalışması 25.07.2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Koruma ve Planlama Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Elif ÖRNEK
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Elif ÖRNEK, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Berna DİKÇINAR SEL, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üyesi Aylin ŞENTÜRK, Üye
İstanbul Ticaret Üniversitesi _____

Danışmanım Doç. Dr. Elif ÖRNEK sorumluluğunda tarafımca hazırlanan “Istranca Ormanları ve Valens Su Sisteminin Kültürel Peyzaj Olarak Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Berfin Gönül YALÇIN

İmza

Bu çalışma, “Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Koordinatörlüğü’nün FYL-2025-6622” numaralı projesi ile desteklenmiştir.

Biricik Anneannemin Hatırasına

TEŞEKKÜR

Istranca Ormanlarında Kurşunlugerme ile tanışmamın ardından tamamen alanın bu eşsiz niteliğini korumak amacıyla birçok zorluğa rağmen bu araştırmayı ele aldım.

Her şeyden önce, fikri, irfanı ve vicdanı hür genç bir kadın olarak araştırmamı kaleme alabildiğim için Başöğretmenim Mustafa Kemal ATATÜRK'e bir teşekkürü borç bilirim.

Araştırmamı koruma programı kapsamında gerçekleştirebilmem tez danışmanım Doç. Dr. Elif ÖRNEK'in bana ve bu araştırmaya inanması sayesinde olmuştur. Bitmek bilmeyen sorularıma gösterdiği sabır ve süreç boyunca sunduğu destek için kendisine minnettarım.

Oldukça sıcak bir günde savunma jürime vakit ayırarak bu araştırmaya yapıcı eleştirileri ile destek veren Doç. Dr. Berna DİKÇINAR SEL'e ve Dr. Öğr. Üyesi Aylin ŞENTÜRK'e teşekkür ederim.

Araştırma sürecinde katkı sunan tüm araştırmacılara, ilgili kurumlarda görev yapan meslek insanlarına ve görüşmeleriyle çalışmama değer katan Çatalcalılara teşekkür ederim. Sizlerin katkıları bu araştırmanın anlamlı bir çerçevede şekillenmesine olanak sağladı. Sizlere ve bu vesileyle araştırmama olan destekleri için Çatalca Belediye Başkanı Erhan GÜZEL'e de teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak aileme, kedime ve arkadaşlarıma her zaman yanımda olduklarını hissettirdikleri ve tüm destekleri için teşekkür ederim.

Doğanın, kentlerin ve meslek insanlarının özgürlüğü en büyük temennimdir. Araştırmanın, bu özgürlüğün korunmasına ve alana bilimsel düşünce temelli olarak bir katkı sunabilmesini diliyorum.

Berfin Gönül YALÇIN

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR v

KISALTMA LİSTESİ ix

ŞEKİL LİSTESİ x

TABLO LİSTESİ xiv

HARİTA LİSTESİ xv

ÖZET xvii

ABSTRACT xix

1 GİRİŞ 1

1.1 Amaç ve Kapsam 2

1.2 Araştırma Soruları 4

1.3 Yöntem 5

2 KÜLTÜREL PEYZAJ VE KENT KİMLİĞİ KAVRAMLARI 9

2.1 Kültür, Kültürel Miras ve Su Kültürü 9

2.1.1 Bütüncül Kültür Mirası Yaklaşımı 11

2.1.2 Kültürel Mirasın Kentsel Kimlik ve Bellek İle İlişkisi 12

2.2 Kültürel Peyzaj Kavramı ve İçeriği 13

2.2.1 Kültürel Peyzaj Kavramının Tarihsel Arkaplanı, Yasal ve Kurumsal Yapılanması ve Gelişimi 15

2.2.2 Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Kültürel Peyzajların İlk Örnekleri 32

2.2.3 Kültürel Peyzaj Tipolojileri ve Sınıflamaları 36

2.3 Su Sistemlerinin Kültürel Peyzaj Potansiyellerinin Değerlendirilmesi 39

2.3.1 Su Sistemleri ve Kültürel Peyzaj Karakterinin İncelenmesi ve Sınıflanması 40

2.3.2 Su Sistemleri Kültürel Peyzajlarının Dünya Mirası Kapsamında Değerlendirilmesinin Etkileri 42

2.3.3 Su Sistemlerinin Kültürel Kültürel Peyzajlar ve Kent Kimliği Açısından İncelenmesi: Veneto Pratiği 43

2.4 Bölüm Sonucu ve Değerlendirmeler 46

3 ISTRANCA ORMANLARI VE VALENS SU SİSTEMİNİN DOĞAL VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ: ÇATALCA ÖRNEĞİ 50

3.1 Konum ve Genel Özellikler 50

3.2 Orman Alanının ve Antik Su Sisteminin Doğal ve Kültürel Özellikleri 54

3.2.1 Çatalca'nın Doğal Yapı Özellikleri 54

3.2.2 Çatalca ve Antik Su Sistemi'nin Kültürel Nitelikleri 72

3.3 Çatalca'da Su Kültürü Bağlamında Somut ve Somut Olmayan Kültürel Miras Ögeleri 90

3.4 Bölüm Sonucu ve Değerlendirmeler 96

4 ISTRANCA ORMANLARI VE VALENS SU SİSTEMİ KÜLTÜREL PEYZAJI VE KORUMA SORUNLARI 98

4.1 Istranca Ormanları ve Valens Hattı Kültürel Peyzajının Karakteri ve Dünya Mirası Niteliği 98

4.2 Istranca Ormanları ve Valens Hattı'nın Mevcut Koruma Durumu 105

4.3 Istranca Ormanları ve Valens Hattı'nın Koruma Sorunlarının Çatalca İlçesi Üzerinden Değerlendirilmesi 113

4.3.1 Doğal Çevre Üzerindeki Baskı ve Tahribat Süreçleri 113

4.3.2 Yasal ve Yönetsel Yapıdan Kaynaklanan Sorunlar 124

4.3.3 Kentsel Saçaklanma Bağlamında Yapılaşma Baskıları ve Dönüşüm Dinamikleri 130

4.3.4 Kültür Varlıklarının Arkeolojik Niteliğiyle İlişkili Sorunlar 140

4.4 Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi Kültürel Peyzajının Potansiyeli ve Öneriler 147

4.5 Bölüm Sonucu ve Değerlendirmeler 157

5 SONUÇ **160**

KAYNAKÇA **169**

A VALENS SU SİSTEMİ KAPSAMINDA TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUMA ENVANTERLERİ **191**

B VALENS SU SİSTEMİ KAPSAMINDA TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIKLARININ NİTELİKLERİ **233**

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR **235**

KISALTMA LİSTESİ

BM	Birleşmiş Milletler
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
ISCCL	Kültürel Peyzajlar Komitesi
IUCN	Dünya Doğa Koruma Birliği
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Alandaki kültürel peyzajı oluşturan katmanlar **6**

Şekil 1.2 Yöntem şeması **8**

Şekil 2.1 Kültürel peyzajın bileşenleri **14**

Şekil 2.2 Tongariro Dağı **33**

Şekil 2.3 Tongariro'da gerçekleştirilen bir eylem **33**

Şekil 2.4 Bergama çok katmanlı kültürel peyzaj alanı-1 ..... **35**

Şekil 2.5 Bergama çok katmanlı kültürel peyzaj alanı-2 ..... **36**

Şekil 2.6 Veneto ve Palladyan Mimarisi **45**

Şekil 3.1 Nüfus büyüklüğü 2.000 (kişi) altındaki yerleşmeler **52**

Şekil 3.2 Ferhatpaşa (üst) ve Karacaköy (alt)'de yer alan orman toplulukları **56**

Şekil 3.3 Çatalca rüzgar enerjisi santrali, Kaleiçi Mahallesi **56**

Şekil 3.4 Yalıköy'de gözlemlenen Karadeniz Kıyı Profili **58**

Şekil 3.5 Çatalca'da 2009 yılında gerçekleşen sel felaketi **60**

Şekil 3.6 2021 yılında fırtınanın etkisiyle Çatalca'daki tahribat **60**

Şekil 3.7 2021 yılında ormanlarda etkisini gösteren kar yağışı **61**

Şekil 3.8 Mevsimlere göre Çatalca'nın iklim özellikleri **62**

Şekil 3.9 Istranca Deresi **64**

Şekil 3.10 Karasu Deresi **64**

Şekil 3.11 Gümüşpınar mahallesindeki maden alanlarının hava fotoğrafı **67**

Şekil 3.12 Centaurea hermannii **70**

Şekil 3.13 Ophrys sphegodes subsp. catalcana.....**70**

Şekil 3.14 Testudo graeca- mahmuzlu Akdeniz kaplumbağası.....**71**

Şekil 3.15 Aythya nyroca- Pasbaş patka **71**

Şekil 3.16 İnceğiz Mağaraları.....**73**

Şekil 3.17 İnceğiz Mağaraları ve çevresini gösterir hava fotoğrafı.....**74**

Şekil 3.18 İnceğiz Mağaraları'ndan Melas (Karasu) deresine bakış **74**

Şekil 3.19 İnceğiz Mağaraları'nda yer alan haç sembolü.....**75**

Şekil 3.20 Günümüzde Salmydessus (Kıyıköy) **75**

Şekil 3.21 Podima ve Philea arasında bulunan Georgios Kilisesi **76**

Şekil 3.22 Yazlık'ta (Derkos/Terkos çevresi) tescil altındaki antik yol izleri.....**77**

Şekil 3.23 Gümüşpınar'daki bir köprüde yer alan dini sembol-1 .....**81**

Şekil 3.24 Gümüşpınar'daki bir köprüde yer alan dini sembol-2 .....**82**

Şekil 3.25 Kaynağından kemere su sistemi **84**

Şekil 3.26 Künk borular.....**84**

Şekil 3.27 Kumarlıgerme Su Kemeri **85**

Şekil 3.28 Açık sarnıç: Fildamı Sarnıcı.....**86**

Şekil 3.29 Su sisteminde dağıtım elemanları.....**86**

Şekil 3.30 Bizans-Türk Çeşmesi **88**

Şekil 3.31 Binbirdirek Sarnıcı **88**

Şekil 3.32 1910 yılında Kurşunlugerme **89**

Şekil 3.33 Doktorçeşme.....**91**

Şekil 3.34 Elbasan Mahallesi'nde bulunan ayazma **92**

Şekil 3.35 Topuklu Çeşmesi.....**93**

Şekil 3.36 Ferhatpaşa Camisi ve Mektep **93**

Şekil 3.37 Kalfaköy'de bulunan Şeyh Sinan Çeşmesi **94**

Şekil 3.38 Çanakçı Dede Türbesi **95**

Şekil 3.39 Çatalca Hamamı **95**

Şekil 4.1 Kurşunlugerme **99**

Şekil 4.2 Istranca Ormanları'nda bulunan Çilingoz Tabiat Parkı **103**

Şekil 4.3 Su yapılarına ait koruma envanterindeki harita lejantı **107**

Şekil 4.4 Ballıgerme Su Kemeri **110**

Şekil 4.5 Talas Su Kemeri **111**

Şekil 4.6 Keçigerme Su Kemeri **111**

Şekil 4.7 Büyükgerme Su Kemeri **111**

Şekil 4.8 1970 ve 2021 yıllarında arazi kullanımdaki değişim **115**

Şekil 4.9 Çatalca'da kömür üretimi **116**

Şekil 4.10 Parçalanan orman alanı üzerinde rüzgar enerji santrali ve otoyol **118**

Şekil 4.11 Elbasan mahallesindeki orman yangını **120**

Şekil 4.12 Ferhatpaşa'da bulunan rüzgar enerjisi santralleri **121**

Şekil 4.13 Büyükçekmece Gölü yeşil kuşaklanma alanındaki ağaçlandırma sahası **124**

Şekil 4.14 Gümüşpınar'da tescil edilen su yolu koruma alanı **125**

Şekil 4.15 Su kemerinde kaçak kazılarla gerçekleşen tahribat **127**

Şekil 4.16 Kırkçeşme Su Sistemi plan durumu: Zübeyde Hanım Mahallesi **129**

Şekil 4.17 Valens Su Sistemi plan durumu ve hava fotoğrafında Kurşunlugerme: Gümüşpınar Mahallesi **129**

Şekil 4.18 Havalimanının hava fotoğrafı **133**

Şekil 4.19 Çatalca ilçesi arsa metrekare birim değerinin beş yıllık değişimi **136**

Şekil 4.20 Çatalca ilçesinin nüfus büyüklüğü 2013-2023 ..... **137**

Şekil 4.21 Doğal alanlara yönelik turizmi konu alan haber başlıkları **138**

Şekil 4.22 Tiny House köyü projesi **139**

Şekil 4.23 Büyükgerme Su Kemeri'nin içinde yer aldığı orman dokusu **141**

Şekil 4.24 Kaçak kazılarla tahrip edilen Ballıgerme Su Kemeri **143**

Şekil 4.25 Kaçak kazı sırasında kuyu alanında tespit edilen su sistemi yapısı ... **143**

Şekil 4.26 Çatalca Kültür ve Turizm Derneği işbirliğiyle düzenlenen Kumarlıgerme Su Kemeri'ne yönelik gezi **144**

Şekil 4.27 Kurşunlugerme ve onu saran bitkiler **146**

Şekil 4.28 Jerwan Su Kemeri **148**

Şekil 4.29 Aqua Appia Su Kemeri **148**

Şekil 4.30 Pont du Gard'da gerçekleştirilen su sporları etkinliği **150**

Şekil 4.31 Pont du Gard ve doğal çevre **150**

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1 Amaç ve hedefler **2**

Tablo 1.2 Pont du Gard örneğinin seçilmesinin gerekçeleri **7**

Tablo 2.1 Uluslararası düzenlemeler ve kültürel peyzaj yaklaşımı **23**

Tablo 2.2 Kültürel peyzaj alanı olarak tescil altına alınan ilk örneklerin kapsamı **34**

Tablo 3.1 Valens Hattı'nın geçtiği ilçelere göre uzunluğu **72**

Tablo 3.2 Çatalca'da su ile ilişkili somut ve somut olmayan kültür mirası ögeleri **90**

Tablo 4.1 Istranca Ormanları ve Valens Hattı'nın Dünya Mirası değeri **102**

Tablo 4.2 Valens Hattı kapsamında kültür varlıkları konusunda yetkili kurumlar **106**

Tablo 4.3 Valens Hattı ile ilişkili doğal alanların yasal ve kurumsal çerçevesi . **108**

Tablo 4.4 Çatalca'da bulunan orman alanlarının niteliği **119**

Tablo 4.5 Istranca Ormanları ve Valens Hattı Kültürel Peyzajının GZFT Analizi **151**

Tablo 4.6 Yönetim planını gereksindiren başlıca alanlar **152**

Tablo 4.7 Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi Kültürel Peyzajı **153**

HARİTA LİSTESİ

Harita 3.1 Roma döneminin en uzun su yolu hattı ve çalışma alanın konumu **50**

Harita 3.2 Çatalca ilçesi mahalleleri ve nitelikleri **51**

Harita 3.3 Çatalca ilçesi yerleşik alan sınırları ve nüfus büyüklüğü **52**

Harita 3.4 Çatalca ilçesinin topoğrafyası.....**55**

Harita 3.5 Çatalca ilçesindeki arazi kullanım ve koruma alanları.....**57**

Harita 3.6 Çatalca ilçesinin hidrolojik yapısı **63**

Harita 3.7 Çatalca ilçesinin jeolojik yapısı.....**66**

Harita 3.8 Çatalca ilçesinin hidrojeolojik yapısı **68**

Harita 3.9 Tabula Peutingeriana'da Çatalca ve civar yerleşmeleri **76**

Harita 3.10 Antik dönemlerde Çatalca, civar yerleşmeler ve yollar **77**

Harita 3.11 Konstantinopolis'in yapıları ve Lycos (Bayrampaşa) Deresi.....**78**

Harita 3.12 Konstantinopolis'in çevresindeki diğer yerleşmeler ve dereler **79**

Harita 3.13 Osmanlı Dönemi'ndeki Kırkçeşme, Taksim ve Hamidiye Su Yolları **79**

Harita 3.14 Konstantinopolis'in su yolları.....**80**

Harita 3.15 Valens Hattı ve Çatalca'da bulunan köprüler **83**

Harita 4.1 Kabartma harita üzerinde Valens Hattı ve Kurşunlugerme.....**104**

Harita 4.2 Valens Su Sistemi'ni içeren iller **106**

Harita 4.3 Çatalca ilçesindeki tescilli kültür varlıkları.....**112**

Harita 4.4 Çatalca'nın güneyindeki sanayi ve maden alanları.....**114**

Harita 4.5 Havza alanındaki maden ve sanayi alanlarının dağılımı **117**

Harita 4.6 Rüzgar enerji santralleri **121**

Harita 4.7 Kuş göç rotası **122**

Harita 4.8 Tarım ve orman alanları **123**

Harita 4.9 Gümüşpınar mahallesinde yer alan kültür varlıklarının uzaklığı **126**

Harita 4.10 Kent makroformunun mekansal gelişim süreci **131**

Harita 4.11 İstanbul İl Çevre Düzeni Planı'nda Çatalca **132**

Harita 4.12 Kanal İstanbul güzergahı, Küçükçekmece Göl alanında yer alan kültür varlıkları. **134**

Harita 4.13 Valens Hattı ve orman alanlarındaki mega projeler **135**

Harita 4.14 Çatalca ilçesindeki 2012- 2023 yıllarındaki alım-satım yoğunluğunun alansal dağılımı **137**

ÖZET

Istranca ormanları ve Valens su sisteminin kültürel peyzaj olarak değerlendirilmesi

Berfin Gönül YALÇIN

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Elif ÖRNEK

Tarih boyunca su, kentlerin kuruluşu, gelişimi ve sürdürülebilirliği açısından temel ancak sınırlı bir kaynak olmuştur. Bu gereksinim doğrultusunda, yerleşimlere su teminini sağlamak amacıyla geliştirilen antik su sistemleri, genellikle kaynakların bulunduğu orman alanlarında konumlanmıştır. Bu süreçte, su sistemleri ile orman ekosistemleri arasındaki işlevsel bütünlük, organik evrimleşen bir kültürel peyzajı oluşturmaktadır. Evrensel değer niteliği arz eden bu alanlar, çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Bu araştırma, su kültürünü kültürel peyzaj bağlamında incelemeyi ve antik su sistemleri aracılığıyla kent kimliği ile kentsel bellek arasındaki ilişkiyi değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Kent çeperinde yer alarak saçaklanmanın etkilerine maruz kalan, kırsal karakterin sürdürüldüğü ve önemli doğal kaynakları içeren Çatalca'nın ormanları ve bu ormanlardan kaynaklarını alan Valens Su Sistemi bu doğrultuda özgün

nitelikleriyle çalışma alanı olarak seçilmiştir. Sistemin ilişkili olduğu Istranca ormanları, kritik öneme sahip türleri barındıran ekolojik bir sistem niteliğindedir. Valens Su Sistemi ise, Roma Dönemi'nin hidrolik teknolojisini ve su yönetimi stratejilerini yansıtan anıtsal ölçekli bir kültürel mirastır. Orman alanlarının sürdürülebilirliği mekânsal müdahaleler ve doğal bozulmalar nedeniyle tehdit altındadır. Bu alanlarda yer alan su sistemine ait kültür varlıkları, arkeolojik özelliklerine ek olarak bu etkilerden de zarar görmekte; sistem, bütüncül olarak yok olma riski taşımaktadır.

Kültürel peyzajlara ilişkin kavramsal çerçeve, kentsel koruma ve planlama bağlamında değerlendirilmiştir. Istranca Ormanları'nın doğal nitelikleri ile Valens Su Yolu'nun kültürel özellikleri incelenerek alanın on Dünya Mirası kriterlerinden sekizini içeren ve organik evrimleşen bir kültürel peyzaj potansiyeli ortaya koyduğu saptanmış ve mevcut sorunları belirlenmiştir. Literatür ve mevzuat incelemeleri, saha gözlemleri, kurumsal belgeler ve planlara dayalı olarak nicel ve nitel yöntemler kullanılmıştır. Çalışmanın özgünlüğü, bu alanın ilk kez koruma disiplini çerçevesinde bütüncül olarak ele alınması ve bir antik su sisteminin kültürel peyzaj potansiyelinin ulusal ölçekte değerlendirilmesidir. Bulgular doğrultusunda, alanın korunması ve sürdürülebilir yönetimi için somut öneriler geliştirilmiştir. Bu sayede, antik su sistemlerini içeren kültürel peyzaj alanları için koruma ve yönetim stratejilerinin geliştirilmesine yönelik bilimsel bir temel oluşturulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Su kültürü, antik su sistemleri, kültürel peyzaj, kentsel bellek, koruma ve yönetim.

ABSTRACT

An evaluation of the Istranca forests and the Valens water system as a cultural landscape

Berfin Gönül YALÇIN

Department of Urban and Regional Planning

Master of Science Thesis

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Elif ÖRNEK

Water has historically been a fundamental yet limited resource in the establishment, development, and sustainability of cities. To meet this need, ancient water systems were built, often in forested areas with abundant sources. The relationship between these systems and forest ecosystems contributed to the formation of organically evolved cultural landscapes. However, despite their significance, these landscapes face growing threats from anthropogenic and environmental pressures.

This study examines water culture through a cultural landscape approach, evaluating the relationship between ancient water systems, urban identity, and memory. The case focuses on the forests of Çatalca, on Istanbul's urban fringe, with a rural character and significant natural resources, and the Valens Water System, historically sourcing water from these forests. Associated with the Istranca Forests, this system constitutes a critical ecological habitat, while representing monumental heritage reflecting Roman hydraulic technology and localized water management.

Both face risks from spatial interventions, ecological degradation, and weak protection.

The conceptual framework of cultural landscapes has been examined within the context of urban conservation and planning. An examination of the natural characteristics of the Istranca Forests and the cultural features of the Valens Aqueduct has revealed the area's potential as an organically evolved cultural landscape that meets eight of the ten World Heritage Criteria, while also identifying its current problems. The study employed both qualitative and quantitative methods, including literature and legislation analysis, field observations, and institutional data. The originality of this research lies in its holistic assessment of an ancient water system within a cultural landscape framework; marking the first such evaluation at a national scale. Based on the findings, strategic recommendations were developed for the integrated conservation and sustainable management of similar heritage areas. This study provides a scientific basis for planning approaches that address the dual nature of natural and cultural assets in water-related landscapes.

Keywords: Water culture, ancient water systems, cultural landscape, urban memory, conservation and management.

1
GİRİŞ

İnsan yerleşmeleri tarih boyunca suya erişim üzerinden biçimlenmiş; tarımın doğuşundan kentlerin gelişimine, uygarlıkların yükselişinden dini ve kültürel ritüellere kadar su, fiziksel ve toplumsal yaşamın merkezinde yer almış ve böylelikle kentlerin kimliğini etkilemiştir. Suya olan gereksinimler neticesiyle su sistemleri, tıpkı günümüzde olduğu gibi antik dönemlerde de üretilmiştir. Antik su sistemleri, su kaynaklarının çoğunlukla orman alanlarında yer alması nedeniyle bu bölgelerde konumlanmıştır. Dönemlerinin kültürel birikimleri neticesiyle orman alanının koşullarına göre su sistemi yapıları üretilmiş; bu yapılarla da orman alanı biçimlendirilmiştir. Dolayısıyla orman alanları ve su sistemleri arasında ilişki ve etkileşimlere dayanan bir kültürel peyzaj ortamı oluşmuştur.

UNESCO'nun 1992 yılında; doğal ve kültürel yapının ortaklaşa ürettiği alanlar olarak kültürel peyzaj kavramını Dünya Mirası tanımlamaları arasına dahil etmesiyle alanlar uluslararası ölçekte ele alınmaya başlanmıştır. Bu tanımla birlikte su sisteminin yapıları; kaynakları içererek alanda konumlanmasını sağlayan çevreyle birlikte insan-doğa etkileşimini yansıtan ve korunması gereken değerler arasında yer alabilmektedir.

İstanbul'un çeperinde yer alan Çatalca ilçesi, kırsal karakterini sürdüren ve önemli ekosistemleri ve doğal kaynakları içeren bir yerleşmedir. Roma Dönemi'nde Valens Su Sistemi aracılığıyla kentin gereksinim duyduğu su Çatalca'nın da dahil olduğu orman kuşağı olan Istranca (Yıldız) Ormanları'ndan sağlanmıştır. Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi, çeşitli baskı ve tahribat süreçleri ile tehdit altındaki kritik bir ekosistem alanı ve evrensel öneme sahip kültürel miras niteliğindedir. Her ne kadar çeşitli statüler ve bu doğrultuda kısıtları içeriyorsa da alanın problemleri, kapsamı ve önemi bütüncül bir bakış açısıyla alanın yönetimini gereksindirmekte olduğundan araştırma bu doğrultuda kurgulanmıştır.

1.1 Amaç ve Kapsam

Araştırmanın amacı kent kimliğini oluşturan doğal çevre bileşenlerini; antik su sistemi ve bu sistemle etkileşim içinde olan orman alanlarının oluşturduğu kültürel peyzaj potansiyeli çerçevesinde değerlendirmek ve çeşitli baskı ve sorunlara karşısında alanların korunmasına yönelik öneriler geliştirmektir.

Tablo 1.1 Amaç ve hedefler

AMAÇ		
Valens Su Sistemi ile Istranca Ormanlarından oluşan kültürel peyzajın, Dünya Mirası kapsamında değerlendirilmesi için karakterinin tespiti ve koruma önerilerinin geliştirilmesidir.		
Alt Amaç 1:	**Alt Amaç 2:**	**Alt Amaç 3:**
Mevcut yasal ve kurumsal yapılanmanın alanın korunması konusundaki etkisinin değerlendirilmesi ile kuramsal çerçevenin belirlenmesi.	Alanın doğal ve kültürel niteliği ile bu nitelikler arasındaki ilişkilerin tespitinin mekânsal ve sosyal açıdan sağlanması.	Alandaki güncel durumun, koruma sorunları ile tehditlerin belirlenmesi ve kültür peyzajı karakteri ile potansiyeli doğrultusunda olası etkilerin saptanması.
Hedef 1:	**Hedef 2:**	**Hedef 3:**
Aktörlerin organizasyon biçimi ile koruma ve planlama araçlarının tespiti, bu yapılanmaların alanın korunmasına ilişkin çıktılarının elde edilmesi ve kuramsal çerçevenin bu yapılanma içindeki yerinin ortaya konması hedeflenmiştir.	Dünya Mirası Kriterleri kapsamında değerlendirilmiş, alanın ortaya koyduğu üstün evrensel değer ortaya konmuş ve koruma konusunda yetkili kurumlara envanter oluşturulmuştur.	Sorun ve potansiyellere yönelik stratejiler, uluslararası literatür ve pratikteki çıktılar irdelendikten sonra belirlenmiş ve karar alma süreçlerine katılan aktörler için koruma politikaları önerilmiştir.
Kısa Vade (3 Ay)	Orta Vade (6 Ay)	Uzun Vade (9 Ay)

Ülke düzeyinde doğrudan su sistemi niteliği ile kültürel peyzaj olarak Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiş bir alan bulunmamaktadır. Oysa, birçok medeniyetin iz bıraktığı bu topraklarda, su sıkıntısı yaşayan pek çok kentte farklı katmanlar içinde su sistemleri bulunmaktadır. Araştırmanın, su sistemlerini bütünleşik olarak kültürel peyzaj bağlamında değerlendirmesiyle literatürde bu alandaki boşluğa katkı sunması beklenmektedir.

Belirlenen bu amaçlar doğrultusunda; kentsel koruma ve planlama disiplinleri çerçevesinden kültürel peyzaj yaklaşımı ele alınmıştır. Arkeoloji ve ekoloji disiplinlerinden de yararlanılmıştır. Araştırma, tarihsel gelişimin Roma Dönemi üzerinden ele alındığı bir kesit analizini ve bu dönemden sonra alandaki kullanımların ve güncel sorunların incelendiği bir süreç analizini ele almaktadır.

Tezin veri toplama süreci 2024 yılında gerçekleştirilmiş olduğundan, kurumların veri yayımlama takvimi nedeniyle süreç analizi 2023 yılıyla sınırlandırılmıştır. Su sisteminin niteliği ve alanın koruma durumu sistem özelinde bütünleşik olarak değerlendirilmiştir. Ancak alan on farklı ilçe sınırları dahilinde olduğundan; araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları neticesiyle mekânsal, kültürel ve doğal açıdan değerlendirmeler üçüncü bölümde Çatalca İlçesi üzerinden sürdürülmüş ve korunmasının önündeki sorunlar da ilçe örneği üzerinden ele alınmıştır. Öneriler ise sistem bütünü için geliştirilmiştir.

Doğal ve kültürel niteliklerin, kentsel kimlik ve bellek bağlamında derinlemesine değerlendirilebilmesi amacıyla araştırma alanı olarak Çatalca'nın seçilmesinin başlıca gerekçeleri aşağıda sıralanmıştır:

- Roma Dönemi'nin en uzun su yolunu konu alan su sisteminin yapısal elemanlarının yaklaşık olarak yarısı burada yer almaktadır ve su sisteminin Valens Hattı olarak adlandırılan bölümü burada kurulmuştur.
- Roma Dönemi ile birlikte su kültürü, çeşitli milletlerde sürdürülerek yerleşmenin kimliğini ve belleğini etkileyen bir bileşen olmuştur.
- Orman ekosistemi, erişilmesi güç bir ortam ortaya koyarak geçmişte suyun buradan temin edilmesini sağladığı gibi su sisteminin yapısal elemanlarının da çeşitli sebeplerle fiziki açıdan hasar almasına karşın günümüze kadar ulaşabilmesini sağlamıştır.
- Yerleşmenin ekosistemleri, coğrafi yapısı ve iklim koşullarının etkisiyle yere özgü olan ve nesli küresel ölçekte tehdit altındaki türleri içermektedir.
- Yerleşmenin arazi kullanımının yaklaşık olarak %60'ı orman alanlarından ve %30'u tarım alanlarından oluşmakta olup kritik ekosistemleri içeren kırsal karakterli bir yerleşmedir. Kentsel saçaklanmanın söz konusu olduğu çeper bir yerleşme olduğundan baskı ve tehdit süreçlerine maruz kalmaktadır. Bu süreçten orman alanları ile tarım alanları ve bu alanlarda yer alan su sistemi yok olma riskiyle etkilenmektedir.
- Yerleşme sınırlarının yaklaşık olarak %90'ı havza koruma alanından oluşmaktadır ve Çatalca, tıpkı geçmişte olduğu gibi hala İstanbul'un önemli bir su kaynağıdır.

Araştırmanın temel kısıtı; alanın doğal ve kültürel katmanına ilişkin verilerin sınırlı veya güncel olmamasıdır. Literatürde yer alan, alana yönelik koruma ve planlama

disiplindeki araştırmalar daha çok kentsel sit alanına odaklıdır. Orman alanının yer aldığı çalışmalar sınırlıdır ve su sistemine yönelik ise koruma ve planlama açısından çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla araştırmanın Istranca (Yıldız) Ormanları ve Valens Hattı'nın sorunlarının bütünleşik olarak değerlendirildiği bir koruma çerçevesiyle bu boşluğa katkı sunması beklenmektedir.

Koruma ve planlama disiplini çerçevesindeki sorunlar diğer disiplinlerde de sürmektedir. Örneğin, alanın niteliği 1950'lerde arkeoloji müdürlüğü tarafından yayımlanmış olsa da tescil süreci gecikmiştir ve henüz alanın tamamının tescili tamamlanmamıştır. Alanın kültürel yapısı konusundaki arkeoloji kapsamında iki temel araştırma vardır ve bu araştırmalar alana yönelik bilgi sınırlı olduğundan tescil süreçlerinde de kullanılmaktadır. Bunlardan ilki 1996 yılında Prof. Kazım Çeçen'in alanı ele aldığı kaynaktır. Diğeri ise Prof. James Crow ve ekibinin 2008 yılında yayımladığı ve sonraki dönemlerde çeşitli yayınlarla desteklediği araştırmasıdır. Su sistemine ilişkin bazı yapılara erişimin güç olması nedeniyle, bu kaynaklarda yer alan ve helikopterle çekilmiş fotoğraflardan bazıları güncel olmasa da bu araştırmada da olarak kullanılmak durumunda kalmıştır. Bunun nedeni kurumlardan su sistemine ilişkin koruma envanterlerinin doğrudan sağlanamamasıdır. Kurum talepleri doğrultusunda koruma envanterleri ancak internette yayımlandığı kadarıyla bu araştırmada kullanılabilmiştir.

1.2 Araştırma Soruları

Araştırma, "Su sistemlerini içeren doğal alanların sit alanı yerine kültür peyzajı yaklaşımı ile değerlendirilmesinin, bu alanların korunmasına olan etkisi nedir?" sorusu üzerine kuruludur. Bu araştırma sorusu altında aşağıdaki sorulara da araştırmanın ilgili bölümlerinde yanıt aranmıştır:

1. Kültürel peyzajlarının ulusal düzeyde yasal ve yönetsel düzenlenme biçimi nasıldır ve bu yapılanmanın söz konusu alanların korunması, denetlenmesi ve yönetilmesi üzerindeki etkisi nedir?
2. Valens Su Sistemi ile Istranca Ormanlarının ilişkisi nedir ve bu ilişki kentsel kimliği belirlemekte nasıl bir etken olmuştur?
3. Valens Su Sistemi ve Istranca Ormanlarını tehdit eden faktörler nelerdir ve kültürel peyzaj olarak Dünya Mirası Listesi'nde yer alması alanın korunmasında nasıl bir katkı sağlayabilir?

1.3 Yöntem

Araştırma nicel ve nitel araştırma tekniklerini kapsayacak biçimde, sırasıyla keşfedici, betimleyici ve açıklayıcı araştırma biçimleri dahilinde dokuz adımda gerçekleştirilmiştir.

Keşfedici araştırma; araştırma alanına ilişkin bulguların ortaya konduğu gözlem aşaması, araştırma problemi ve sorularının belirlenmesi, amaç ve kapsamın tanımlanması, bu doğrultuda temel kuramsal çerçevenin oluşturulması aşamalarından oluşmaktadır. Keşfedici araştırma kapsamında, araştırmanın temel kavramsal çerçevesinin sınırları belirlenmiştir.

Kavramsal çerçeveye ilişkin araştırma; literatür taraması ve mevzuat araştırması olmak üzere iki şekilde sağlanmıştır. Literatür taramasındaki kaynaklara üniversite kütüphanesi, bölüm arşivi ve elektronik veri tabanları kullanılarak; mevzuat araştırması ise Resmî Gazete ile Mevzuat Bilgi Sistemi kaynakları üzerinden sağlanmıştır. Mevzuata ilişkin araştırma kapsamında, kültürel peyzajların Dünya Mirası çerçevesinde ele alınması nedeniyle UNESCO Legal Texts veri tabanında yer alan sözleşmeler, politikalar ve ilkeler incelenmiştir. Ayrıca Dünya Mirası Listesi ve Geçici Liste'de bulunan antik dönem su sistemleriyle ilişkili alanlar yönetim süreçleri açısından örneği temsil etmeleri nedeniyle incelenmiştir.

Araştırmanın girişten sonraki ilk bölümünde; su ile ilişkili olmak üzere kültür, su kültürü ve kültür peyzajı kavramları kentsel bellek ve kültür perspektifi ile ele alınmıştır. Kültür peyzajı yaklaşımı ise ulusal ve uluslararası ölçekte yasal ve yönetsel kapsamı dahilinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda doğrudan su sistemi niteliği ile Dünya Mirası Listesi ve Geçici Listesinde yer alan pratikteki dört örnek ile antik su sistemleri ve kültür peyzajları karakterleri incelenmiştir. Dünya Mirası listesinde yer alan ve literatürde su kültürünün kentin kimliğini oluşturduğu saptanan Veneto Örneği de âtıl kalan bir alanın katılımcı stratejilerle yeniden canlandırılmış olması nedeniyle incelenmiştir. Bu bölümün, alanın karakterinin saptanması için çıktılar sunması hedeflenmiştir.

Araştırmanın 7, 8 ve 9. Adımları betimleyici ve açıklayıcı araştırmalardan oluşmaktadır. Betimleyici araştırma kapsamında, saha araştırması, kurumlardan sağlanan bilgi ve belgeler sonucu alan değerlendirilmiştir. Alanın doğal ve kültürel niteliklerinin belirlenmesinde, mevcut kısıtlar dikkate alınarak detaylı bir envanter

oluşturulmaya çalışılmıştır. Şekil 1.1 kültürel peyzajı oluşturan katmanları içermektedir ve araştırmanın başlıkları bu doğrultuda kurgulanmıştır. Bu şemada ayrıca, Antik Roma'da su sistemlerinden sorumlu yönetici olan Frontinus'un De Aquaeductu Urbis Romae adlı eserine "Roma Dönemi" başlığı altında yer verilmiştir. Çünkü bu eser, Antik Roma'nın hidrolik mühendisliği ve su yönetimi stratejilerini içeren birincil kaynak niteliğindedir. Başlıklar değerlendirilirken eserdeki bağlamına yer verilmiş böylece geçmişteki stratejiler ile uygulamaları arasında bir bağ kurulmaya çalışılmıştır.

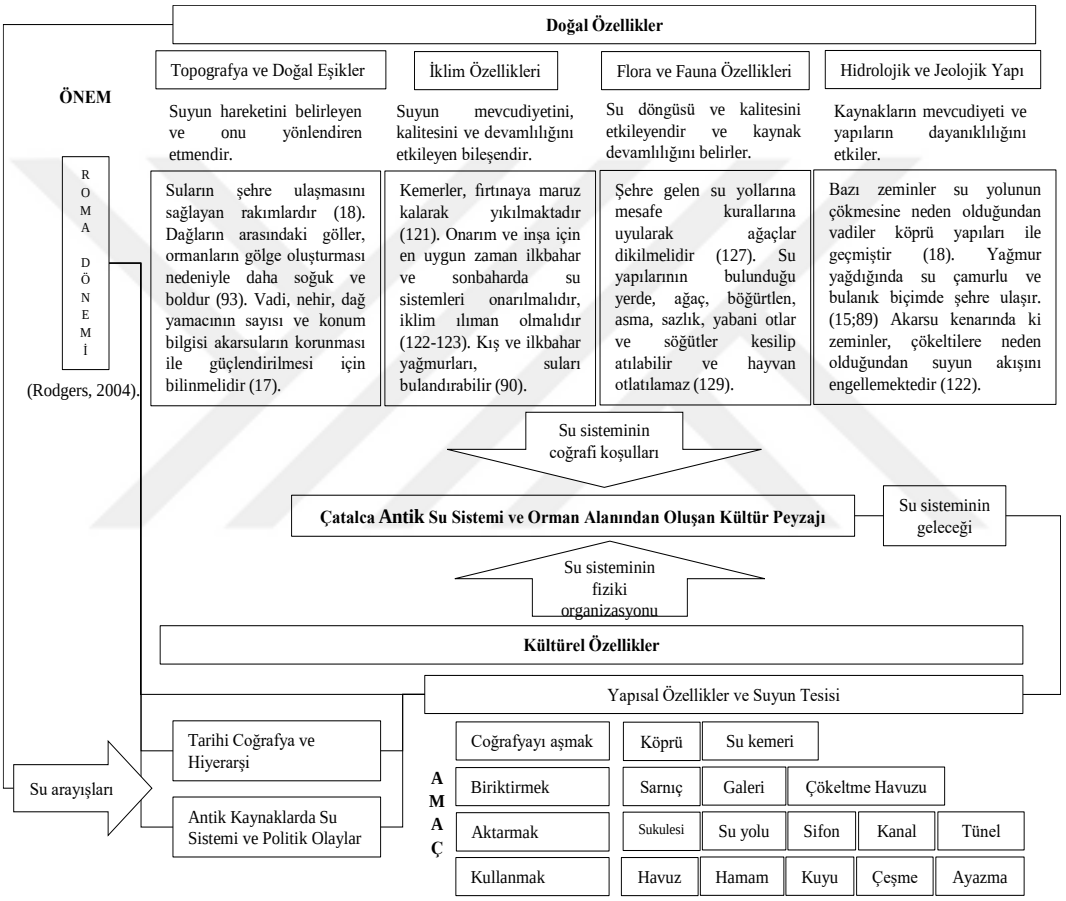

Şekil 1.1 Alandaki kültürel peyzajı oluşturan katmanlar

İkinci bölümde, Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi'nin doğal ve kültürel nitelikleri Çatalca Örneği üzerinden değerlendirilmiş ve bu doğrultuda Dünya Mirası Kriterlerine göre üçüncü bölümde kültürel peyzaj niteliği ortaya konmuştur. Araştırmanın kesit analizi kapsamında İstanbul, önce Byzantion ve sonra Konstantinopolis olarak anılmakta olduğundan ilgili bölümlerde kent bu isimle anılmıştır.

Sekizinci adım olarak alanın güncel durumu ekseninde karşı karşıya olduğu sorun ve potansiyellerine yönelik değerlendirme ortaya konmuştur. Orman alanı ve su sisteminin bütünleşik doğası gereğince bu değerlendirme yalnızca ilçe sınırlarıyla sınırlı kalmamış ve alan bütüncül ele alınmıştır. Dolayısıyla Çatalca ilçesindeki değişim, etki ve durumlar değerlendirilmişse de orman alanının ve su sisteminin kapsadığı diğer alanlar da gözetilmiştir.

Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi'nin kültürel peyzajı potansiyeli doğrultusunda saptamalar ve yönetim planı konusundaki öneriler "UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber" doğrultusunda bütüncül olarak ortaya konmuştur. Böylelikle alanın Dünya Mirası kapsamında değerlendirilebilmesi için taraf devletlerin sunması gereken dosyadaki ilkeleri içeren rehberdeki format dikkate alınmış ve temel ve bilimsel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

Pont du Gard Örneği, Roma Dönemi su sistemlerini konu alan ve doğrudan bu niteliği ile Dünya Mirası Listesi'nde yer alan bir örnek olması açısından değerlendirilmiştir.

Tablo 1.2 Pont du Gard örneğinin seçilmesinin gerekçeleri

Gerekçe	**Pont du Gard ve Natura 2000 Alanı ile Biyosfer Rezervinin Niteliği**	**Çatalca Ormanları ve Valens Su Sistemi ile Bağlantısı**
1. Tipolojik ve Teknolojik Benzerlik	Anıtsal ölçekte, çok katlı kemerli Roma su kemeri ve su sistemi; gelişmiş mühendislik çözümleri içerir.	Yapısal bütünlük açısından, alanın evrensel niteliğinin incelemesi sağlanabilir.
2. Dünya Mirası Statüsü	UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alır; evrensel değer taşır.	Valens Su Sistemi'nin potansiyel dünya mirası değerlerinin tartışılması açısından referans teşkil edebilir.
3. Peyzajla Bütünleşme ve Anıtsallık	Doğal peyzajla uyumlu biçimde konumlanmış estetik bir yapı örneğidir.	Valens Su Sistemi'nin orman ekosistemiyle kurduğu ilişkiyi değerlendirmeye olanak sağlar.
4. Koruma ve Yönetim Modeli	Arkeolojik, mimari ve işlevsel yönleriyle detaylı şekilde belgelenmiş ve çok paydaşlı koruma modeliyle yönetilmektedir.	Valens Su Sistemi için sürdürülebilir koruma ve yönetim stratejilerine örnek olabilir.

Bu kapsamda gerçekleştirilen değerlendirme, benzer nitelikteki alanların çok boyutlu yönetim stratejileri çerçevesinde ele alınmasına yönelik çıktılar sağlamış ve öneriler bu doğrultuda yapılandırılmıştır. Alanın bütünleşik olarak kültür peyzajı olarak ele alınmasının gerekliliği saptanmıştır ve bu doğrultuda alan özelindeki bir alan yönetim planının içeriği de belirlenmiştir. Yönetim planına ilişkin detayların sınırlılığı, alandaki tüm yapıların tescil süreçlerinin hala tamamlanamamış olmasından kaynaklanmıştır. Çünkü tespit ve tescil aşaması, bir alanın korunmasının yöntemini ve yönetimini belirleyen safhalardır.

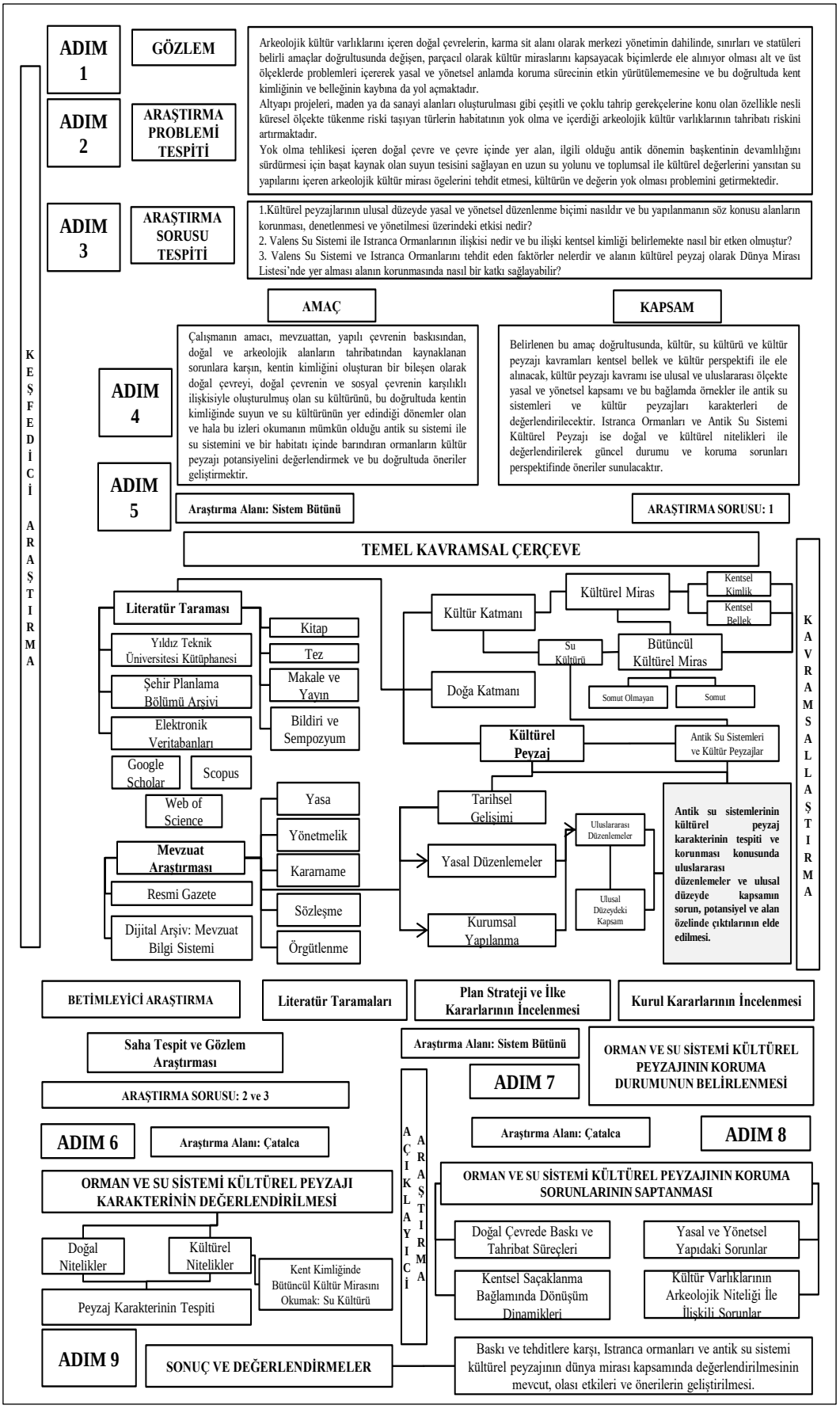

Şekil 1.2 Yöntem şeması

2
KÜLTÜREL PEYZAJ VE KENT KİMLİĞİ KAVRAMLARI

İnsanın mekânı çeşitli şekilde biçimlendirdiği fikri (Sauer, 2008), coğrafya alanında öne sürülen tanım ile kuramsal olarak 1925 yılında tartışılmaya başlanmıştır. 1992 yılında UNESCO'nun kültürel peyzajların kapsadıkları üstün evrensel değer niteliğiyle Dünya Mirası kapsamına almasıyla birlikte, kültürel peyzajlar koruma literatüründe ve uygulamalarında inceleme alanı haline gelmiştir.

Uluslararası ölçekte kültürel peyzaj olarak tescil altına alınan ilk örnek 1993 yılında Yeni Zelanda'dan olmuştur. Ulusal düzeyde kültürel peyzajı olarak ilk kez Bergama (İzmir) 2014 yılında UNESCO tarafından tescil edilmiştir. Kültürel peyzajlar, insanın doğa ile etkileşimi sonucu oluşmakta; kültür ve doğa katmanlarından meydana gelmektedir. Su sistemleri ise su kaynaklarının doğal çevreler dahilinde bulunması nedeniyle doğal alanlarda kaynaklardan istifade etmek üzerine üretilirler ve böylelikle kültürel peyzaj niteliği arz ederler. 1995 yılında Avrupa Konseyi'nin Kültürel Peyzajların korunmasına ilişkin tavsiye kararı ise çeşitli nedenlerle tehdit altında olan kültürel peyzajların bütünlüğü için kolektif bellek ve kimliklerinin korunması gerektiğine dikkat çekmektedir.

2.1 Kültür, Kültürel Miras ve Su Kültürü

Fransızca kökenli culture kelimesinden türetilen kültür kelimesi, tarihsel süreç içerisinde gelişen ve bir topluluğa özgü olan, sonraki nesillere aktarılacak maddi ve manevi değerleri kapsayan araçların tümünü ifade etmektedir (Latin Dictionary, 2023). Fransızcadaki bu kelimenin kökeni Latincedir. Latince, cultura(e) sözcüğü, işlenen ve yetiştirilen bitki, ekin veya tarım toprağı anlamlarına gelmektedir ve bir birikimi ifade etmektedir (Türk Dil Kurumu, 2023). UNESCO (2001) ise kültürü, bir toplumun ya da grubun ayırt edici maddi, manevi, duygusal veya düşünsel tüm özellikleri olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla kültür, bir toplulukta zaman içinde, topluluğun birikimlerine dayalı olarak geliştirilen düşüncelerini, becerilerini ve

yaşam tarzlarını da kapsayan tüm somut ve somut olmayan değerlerini içermekte olan dinamik bir ögedir, zamanla oluştuğu gibi zamanla da değişir.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çerçevesinde kültür varlıkları, tarih öncesi devirlere ait veya tarih öncesi devirleri kapsayan bilimsel ve kültürel açıdan öneme sahip yer altı ve yer üstündeki varlıkları kapsamaktadırlar (Resmî Gazete, 1983). Kültür varlıkları, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesi gören ve dönemin kültürünü yansıtan belge niteliğindedirler. Kültürel miras ise, toplumların belirli devirlerde kültürel birikimlerine bağlı olarak oluşturduğu onların yaşam biçimini, geleneklerini ve değerlerini yansıtan, gelecek kuşaklara aktarılması gereken tüm maddi ve manevi değerlerdir. Kültürel miras kapsamında literatürde ve pratikte değerlendirilen değerler; ilk dönemlerde ulusların simge ve anıtsal yapısını, tek bir yapıyı veya nesneyi ele almaktan ibaret olup yalnız belirli bir kesime ve sınıfa ait kişiler tarafından değerlendirilirken, günümüzde bu anlayış yerini bütün olarak tüm peyzajın, yerel bir kimlik oluşturma çabasıyla tüm ilgili kesimlerin söz sahibi olduğu bir yaklaşıma bırakmıştır. Bir topluluğun geleneklerinin, inançlarının ve kültürünün yansıması olarak kültür mirasları, toplulukların ekonomik ve sosyal açıdan kalkınması için gerekli ve özgün etmenlerdirler (Shaik vd., 2015).

Toplumların ya da toplulukların kültürleri, hem sosyo-demografik ve ekonomik özelliklerine hem de çevreyle kurdukları ilişkiye bağlı olarak şekillenmektedir. Doğal çevre ile olan etkileşim sonucu kurulan, kentlerin kimliğine ve karakterine etki eden bir bileşen de su kültürüdür. Su, yaşamın kendisidir ve doğal ile kültürel miras da yaşamla ilgili olduğundan su ile de doğrudan bağlantılı etmenlerdir (Shaik vd., 2015). Tarih öncesi çağlarda; yerleşim, tarım ve kullanma açısından kaynak niteliği ile vazgeçilmez olan su; daha sonraları para ve fikir akışının sağlanmasıyla politik açıdan da önemli bir güç haline de gelmiştir. Su, insan, doğa ve kent için elzem bir bileşen olup onun ayrılmaz parçasıdır; kent için politika, altyapı, yönetim, kültür, ekonomi ve hatta kriz anlamına gelebilir (Watson, 2019). Uygarlığın merkezi olan kentler, su ile yakın ilişki kurmuştur; günümüzde bile halen dünya genelindeki yirmi iki megakentin on beşi kıyılarda yer almaktadır (Barragán& De Andrés, 2015). Liu, Z. H. ve Liu, F. (2013), suyun kendisinin tek başına bir kültür ortaya koymadığını, su kültürünün ancak su ile insan arasındaki etkileşiminin sonucunda oluşabileceğini savunmaktadır. İnsanın su ile kurduğu etkileşimin

sonucu ise somut ve somut olmayan kültür mirası ögeleri ile okunabilmektedir. Örneğin, belirli dönemlerde su tedariki için kullanılan sarnıçlar somut olan bir kültür varlığının temsili iken, sarnıçlarda dilek dilemek su ile zaman içinde kurulan etkileşimin bir sonucu olarak somut olmayan kültürü ifade edebilmektedir.

2.1.1 Bütüncül Kültür Mirası Yaklaşımı

Kültürel mirasın kapsamı, kentlerin kimlik arayışlarının söz konusu olduğu bir yazında daima genişlemektedir (Bouchenaki, 2003). Anıt ölçeğinde kültür varlıklarının ele alınmasından, doğa ile bir bütün değerlendirilmesine, sit kavramının kapsamının yerine tarihi kentsel peyzaj konusunun incelenmesinin ardından kültür varlıklarının kimliği konusu ile bütüncül arayışlar gündeme gelmiştir.

Bütüncül yaklaşım ile somut olan kültür mirası ögelerinin, insanların onlarla kurduğu ilişki ve etkileşim sonucu anlam kazandığı göz önünde bulundurularak bu ikili yapının bir bütün olarak değerlendirilmesi amaçlanır. Bir başka deyişle, kültür mirası ögeleri insanların onlara yüklediği görünmeyen ancak bir kültürün ruhunu ve deneyimlerini yansıtan izlerle çevrilidir ve bu izler de fiziki yapının yanında kültür mirasını oluşturan bir diğer olgudur (Ulusoy, 2023). Dolayısıyla bütüncül kültür mirası yaklaşımı, somut ve somut olmayan ögelerin birlikte değerlendirilmesini gerektirir ve bu değerlendirme doğası gereği disiplinler arası bir bakış açısıyla ele alınmalıdır.

Somut olan kültür mirası ögeleri, tarihi çevrelerde fiziki olarak algılanan ögeleri içermektedir. Somut olmayan kültür mirası ise, somut olan kültür mirasının insanların kendi değerlerine göre yorumlanarak yeniden üretildiği bir yorumdur, somut olan kültür mirası ile karşılıklı ilişkilidir ve somut olan kültür mirasının döneminde nasıl değerlendirildiğini anlamanın bir yoludur. (Munjeri, 2004) Bouchenaki (2003) de somut olan kültür mirası ögelerinin, somut olmayan kültürel miras etmenlerinin nesnel kanıtı olabileceğini savunmaktadır.

Yaklaşımın ele alındığı yasal düzenleme, 2003 yılında hazırlanmış olan ve 2006 yılında da ulusal düzeyde taraf olunmuş olan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” adlı sözleşmedir. Sözleşmeye göre, somut olmayan kültür varlıkları, somut olan kültürel miras ile doğal ve karşılıklı bir ilişki içinde olmasına karşılık küreselleşme ile yok olma tehdidi içermektedir (UNESCO, 2003); nitekim

bilinç ile duyarlılığın oluşturulması, iş birliği ve koruma çabalarının sağlanması gibi amaçlar ortaya konmuştur.

Somut ve somut olmayan kültür mirasının birlikte ele alınması, değerlerin onları oluşturan aktörlerin dahil olduğu bir sistem dahilinde korunmasını, böylelikle kültürün yaşatılarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır (Karakul, 2011). Ulusoy (2023)'e göre, böylelikle kültür mirası zamanın devingenliğine karşın farklı dönemlerde çeşitli aktörler tarafından yeniden tanımlanacak; anlamı sürdürülüp kentsel kimliğe de katkıda bulunacaktır.

2.1.2 Kültürel Mirasın Kentsel Kimlik ve Bellek İle İlişkisi

İnsanlar var oldukları her süreçte mekân ile etkileşim içinde olmuş, mekân da ardından onlara etkimiştir. Kentsel kimlik, süreç içerisinde bireyin mekanla olan etkileşimi sonucu oluşur ve bireyin mekâna ait olmak amacıyla kurduğu bir öznel bir etkileşim biçimidir. Kent kimliği, iki boyutlu bir resimden ziyade yerleşmenin bireyler tarafından algı şeklini ifade etmektedir. Örneğin, kıyıya vuran dalgaların sesi ile iyot kokusu bir deniz imgesinin simgesi iken kişilerin bu bağlamda hayalindeki deniz kıyısı ise deneyimleri ile gözlemleri birbirinden farklı olduğundan farklı yerleri ifade edebilmektedir. Kentlerin insanların algısındaki yeri kimlik bileşeni ile tayin edilebilmektedir.

Kentsel kimlik, bireylerin sosyo-demografik, kültürel ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak kent mekanındaki doğal ve yapay çevre etmenleri ile değerlendirildiği belirli bir zaman dilimi içinde psikolojik olarak gerçekleşen bir durumdur. (Karaçor ve Akçama, 2016; Perihan ve Aşur, 2020)

Kimlik konusunda toplum tarafından ortaklaşan ve aktarılan yer ile ilişkili ögeler kentsel bellek kapsamında değerlendirilir (Avcıoğlu ve Akın, 2016). Bir grubun kolektif belleğinde yeri olan ve olaylara tanıklık etmiş mekanlar bu bağlamda bellek mekanlarıdır (Aslan ve Kiper, 2016). Örneğin Mostar Köprüsü, tarihsel süreçte ticari ve siyasi öneminin yanı sıra, düğünlerden önce damatların Neretva Nehri'ne atlayarak cesaretlerini göstermeleriyle sürdürülen bir gelenek aracılığıyla, kültürel açıdan da önemli bir bellek mekânı niteliğindedir.

Bellek mekanlar geçmişin yansımasıdır ve bu alanlara yönelik koruma çabaları ancak geçmişin izlerinin günümüz ile bütünleştirilmesi ile mümkün olabilir (Boyer, 1996). Toplumu meydana getiren, onların yaşamını, deneyimlerini ve birikimlerini

yansıtan kültür, somut ve somut olmayan değerlerden meydana gelmektedir; bu değerler ise gerek üretilmesi gerek de tüketilmesi durumunda toplumda bir bellek katmanını temsil etmektedir (Acar, 2023). Dolayısıyla bellek, değişim ve dönüşüm süreçlerinin izleri olarak toplum tarafından yere, süreye ve demografik yapının niteliklerine göre üretilir. Kentlilerin belleğinde bırakılan izler, kentin kimliğinin bir yansımasıdır. Bu bağlamda kentsel bellek ögeleri, kentlerin kimliğinin üretimi ile kurgusunda insanların ait olacağı bir mekân ve kültür varlıkları ile özgün bir çevre ortaya koyması açısından önemli rol oynamaktadır (Demiraslan, 2018). Keleş (2014)'e göre kentin kimliğini belirleyen onun kültür varlıklarıdır, kültürüne de etkiyen onun kimlik bileşenidir ve böylelikle kentsel kültür ve kimlik arasında sıkı bir ilişki vardır. Kültür varlıkları, bellek mekân temsili ortaya koydukları gibi, kentin yapılı çevre katmanını oluşturan kimlik etmenidir (Acar, 2023). Dolayısıyla kentin kültür mirasının korunması, kentsel bellekteki hatıraların da korunmasını sağlayacak ve böylelikle kentsel kimliğin de kaybının önüne geçecektir (Hussein vd., 2020).

2.2 Kültürel Peyzaj Kavramı ve İçeriği

Yerleşmelerin konumları dolayısıyla sahip oldukları topoğrafik koşullar, iklim özellikleri, toprak nitelikleri, bitki örtüsü ve su ile olan ilişkileri gibi bileşenler doğal çevre özellikleridir. Bu özellikler, eşikler, sınırlar ya da fırsatlar ortaya koyarak ekonomik, sosyal ve fiziki yapı katmanlarını oluşturarak yerleşmelerin kimliğini belirler. İnsanlar ise teknolojinin zaman içinde gelişimi ve inovasyonlar doğrultusunda mekânı ve mekandaki kullanımları belirler. Dolayısıyla aralarındaki etkileşim ile hem toprak insanı hem de insan toprağı biçimlendirir (Robertson ve Richards, 2003). İnsanın ve doğanın karşılıklı etkileşimleri ile ortaya koydukları olgu, kültürel peyzajlardır.

Kültürel peyzajlar, doğal peyzajlardan; insanın etkidiği, bir şekilde insanın faaliyetlerini ya da müdahalesini okumanın mümkün olduğu ve yerleşme için kimlik, kültür veya olağanüstü bir evrensel değeri ortaya koyması ile ayrışmaktadır (Arntzen, 2002; Amoruso ve Salerno, 2019). Kavramın ilk tanımları kültürel coğrafya perspektifiyle şu şekilde açıklanır; kültür bir etmendir, doğal peyzajlar ortamdır ve etkileşimleri sonucunda da insan topluluğu tarafından kültürel peyzajlar oluşur (Agnoletti, 2006). Dolayısıyla kültürel peyzajlar, insanın birikimleri ile

deneyimlerini kapsayan kültür katmanından ve bu katmanın etkileşim mekânı olan doğa katmanından meydana gelmektedirler. Böylelikle üretildikleri toplumların ve dönemlerin sosyal, kültürel ve ekonomik değerlerini, somut ve somut olmayan kültür ögeleri ile yere özgü bir biçimde yansıtmaktadırlar (Şekil 1).

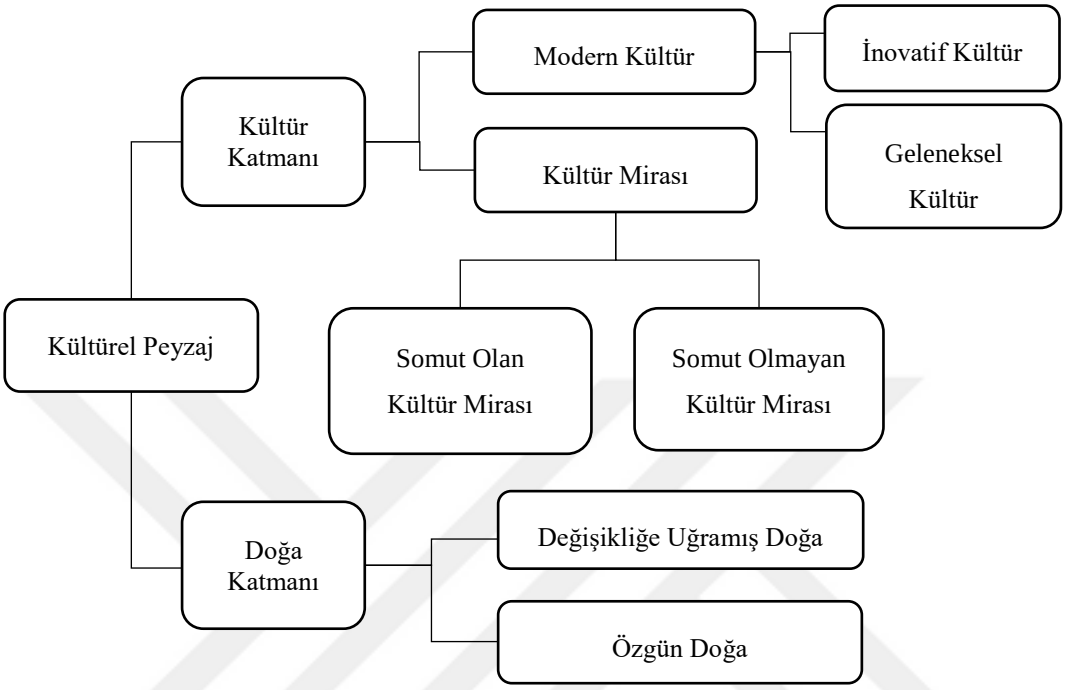

Şekil 2.1 Kültürel peyzajın bileşenleri (Golubeva vd., 2012)

Kültürel peyzajların ikili ve karşılıklı doğası, bu alanların yalnız insanlar tarafından etkilenen ya da değiştirilen mekanlar olmasından çok kolektif belleğin oluşturulduğu bir hafıza mekanının mekânsal yansımaları da olduğunu ortaya koymaktadır. Doğa ile kültür katmanlarının birlikte harmanlandığı bir örüntüden oluşan kültürel peyzajlar, her iki kavramın ardındaki örtük diğer bileşenlerden meydana gelmektedir ve doğası ile kapsamı gereği bu yaklaşım bütüncül ele alınmalıdır (Wu, 2010).

İnsanın çevresiyle kurduğu ilişkiyi anlamlandırmak, tek bir disiplinin ya da kavramın sınırları içinde mümkün olmadığından farklı disiplinlerin çeşitli perspektiflerinin sentezlendiği bir süreç içerisinde ele alınan kültürel peyzaj yaklaşımı; geçmiş ile gelecek arasında köprü kurabilme ve yere özgü ekosistemlerle kültürlerin sürekliliğini sağlayabilme potansiyeline sahiptir (Wu, 2010; Taylor ve Lennon, 2011). Dolayısıyla kültürel peyzajlar, yalnız fiziki açıdan bir alan sınırı ifade etmekten çok yerin ruhunu anlam ve değer katmanlarıyla içeren bir niteliğe

sahiptir ve bu niteliğin anlaşılmasının ardından korumasının gerekliliği ve yöntemi de belirlenebilir (Arntzen, 2002).

2.2.1 Kültürel Peyzaj Kavramının Tarihsel Arkaplanı, Yasal ve Kurumsal Yapılanması ve Gelişimi

Kültürel peyzaj olgusu, korumanın kapsamının tek bir yapı ya da alandan genişlediği, başta kültür ve çevre özellikleri gibi katmanların onu şekillendirdiği ve bu sebeple de çeşitli disiplinler tarafından ele alınması gerekliliği ile ilkin kuramsal olarak ele alınmıştır. Daha sonraki çabalar, coğrafik bir alan neticesiyle ortaya konan ürün, gelişme döneminde insanın ve zamanın etkisiyle gelişen bir süreç ve 1990'lı yıllardan itibaren ise miras yerine değer kavramını kapsar ve böylelikle alanların sürdürülebilirliğinin sağlanmasını ve yönetilmesini konu alır. (Kap Yücel ve Salt, 2018).

Dolayısıyla miras ve koruma çabalarındaki yeni arayışlar ile kavramlar yeniden değerlendirilmiş ve kapsamı da genişlemiştir. Kültürel peyzajların içeriği de doğal ile beşerî etmenlerin karşılıklı ilişkisi olarak tanımlanmış ve bu ilişkinin sonucunda da doğası gereği bir değer niteliği ortaya konulacağı küresel anlamda vurgulanmış ve yasal düzenlemelere konu olmuştur (Jacques, 1995).

a) Uluslararası Düzenlemelerde Kültürel Peyzaj Kavramı

Uluslararası düzeyde Avrupa Konseyi ve UNESCO ile UNESCO'ya doğal alanlar için IUCN ve kültürel miras alanları (anıtlar ve sitler) için ICOMOS değerlendirmeler sunarak kültürel peyzaj alanları için çalışmaktadır. Bu kurumların ortaya koyduğu düzenlemeler kapsamında "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi" ile kültürel peyzajlar 1992 yılında ilk kez Dünya Miras Alanları kapsamında tanımlanmıştır. Uluslararası düzeyde kültürel peyzajları doğrudan veya dolaylı şekilde ilgilendiren, kavramın gelişimine, kapsamına katkıda bulunan ve bu doğrultuda uygulamaları yönlendiren otuz altı adet çerçeve düzenleme bulunmaktadır.

- 1962 yılında, UNESCO tarafından "Peyzaj ve Alanların Karakter ve Güzelliğinin Korunmasına Dair Tavsiye Kararı" çerçevesi ele alınmıştır.

Doğrudan kültürel peyzaj kavramının tanımını içermese de bu düzenlemede doğal etmenlerin yanında insanın, kültür katmanının da etkisiyle oluşturduğu peyzaj

alanları tanımlanmakta ve bu alanların korunması için ilkeler yer almaktadır (UNESCO, 1962).

- 1964 yılında, ICOMOS tarafından değerlendirilen "Venedik Tüzüğü" düzenlemesi, tek bir yapı yerine kültürel anlamı olan alanlarında da belge niteliği arz etmesi sebebiyle korunması gerektiğine vurguda bulunur (ICOMOS, 1964).
- 1972 yılında, UNESCO tarafından izlenen "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi" düzenlemesi, yok olma tehdidi içeren doğal ve kültürel mirasın tüm insanlığın evrensel mirası olarak ele alınarak korunmasını içermektedir.

Sözleşmenin ilk maddesi kapsamında sit alanları, doğanın ve insanın ortak ürünü tanımlanır ve bu kültürel peyzajlara yönelik bir atıftır (UNESCO, 1972). 1983 yılı itibari ile Türkiye bu sözleşmeye taraftır.

- 1975 yılında, Avrupa Konseyi tarafından "Amsterdam Deklarasyonu" belgesi, yalnız yapılar yerine, etki alanındaki çevrelerin de ölçek ve koruma çabaları açısından bütüncül bir biçimde yönetimini vurgular (Avrupa Konseyi, 1975).
- 1982 yılında, ICOMOS tarafından "Quebec Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik Tüzük" ile miras kavramı, ulus yerine tüm uygarlığın evrensel ürünü ve insanın doğa ile etkileşimi olarak tanımlanmıştır (ICOMOS, 1982).
- 1992 yılında, UNESCO tarafından "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi" altıncı oturumundaki düzenleme ile kültürel peyzajlar ilk kez dünya mirası kapsamında tanımlanmıştır.

İnsanın ve doğanın ortak ürünü olan kültür mirasları, evrensel değere sahiptir ve bu önemleri nedeniyle Dünya Mirası kapsamında değerlendirilmelidir. Bu bağlamda IUCN peyzajı ve ekosistemleri içeren değerleri, ICOMOS ise kültür katmanları konusunda incelemeleri ve tavsiyeleri UNESCO için yürütebilmektedir (UNESCO, 1992).

- 1993 yılında, UNESCO tarafından "Üstün Evrensel Değere Sahip Kültür Mirasları için Uluslararası Uzmanlar Toplantısı" yürütülmüştür.

Kültürel Peyzajların Dünya Mirası Listesine dahil edilmesi konusunda öneriler, kültürel peyzajlar için sınıflandırmalar ve karşı karşıya oldukları tehditlere ilişkin bu alanların yönetilmesinin gerekliliği ile ilkeler uzmanlar tarafından sunulmuştur. "Geleceğe Yönelik Eylem Planları" ile de Dünya Mirası listesine eklenecek kültürel peyzajların değerlendirilmesi ve yönetimi konusunda ilkeler taraf devletler için belirlenmiştir (UNESCO, 1993).

- 1994 yılında, IUCN "Korunan Alanların Kategorileri ve Yönetim Hedefleri" ile kültürel peyzajları korunacak alan kategorisinde ele almaktadır.

Beş numaralı kategori dahilinde tarihsel süreç içinde insanlar tarafından müdahale edilmiş alanlar kapsamında kültürel peyzajlar ele alınır ve bu alanlara müdahale edilmemesi, doğal çevre koşulları değiştirilmemesi gerekliliğinin altı çizilerek yalnız mevcut ile benzer fonksiyonları içermesi vurgulanmıştır (IUCN, 1994).

- 1994 yılında, UNESCO tarafından "Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber" ile kültürel peyzajlarının içeriği yeniden ele alınmıştır.

Kültürel peyzajlar, insanın ve doğanın sosyal, ekonomik ve kültürel etmenlerin ışığında birlikte ortaya koyduğu eser olarak tanımlanmıştır ve tasarlanmış, organik evrimleşen ve çağrışımsal nitelikli olmak üzere üç ana kategoride ele alınmıştır (UNESCO, 1994a)[1]. Böylelikle kültürel peyzajlar, uygulamayı konu alan bir rehbere ilk kez dahil edilmiştir.

- 1994 yılında, UNESCO tarafından "Kanal Mirası" adı altında Uzmanlar Toplantısı yürütülmüştür.

  Bu toplantının ardından ortaya konan rapor, su sistemlerinin yönetimi için bu alanların artık miras alanı olarak kabul edilmesi nedeniyle bir dönüm noktasıdır. Böylelikle su kanalları bir miras alanı kategorisi olarak tanımlanmış ve alanların bütüncül olarak değerlendirilmesi için standartlar ortaya konmuştur (UNESCO, 1994b).

[1] Kültürel peyzajların üç ana kategorizasyonu, "Bölüm 2.2.3 Kültürel Peyzaj Tipolojileri ve Sınıflandırmaları" dahilinde detaylandırılmıştır. (bknz s.36)

- 1995 yılında, Avrupa Konseyi tarafından, "Kültürel Peyzaj Alanlarının Entegre Korunmasına İlişkin Tavsiye" yayınlanmıştır.

Tavsiye ile Avrupa'daki kültürel peyzajların beşerî, sosyal ve ekonomik sebeplerle tehdit edildiğine dikkat çekilmiş; bu alanların kolektif hafıza ve kültürel kimliklerin korunması için gerekli ve doğal çevre koşullarının sürdürülmesi için önemli olduğu vurgulanmıştır (Avrupa Konseyi, 1995). Kültürel peyzajlar doğal ve kültürel unsurlardan oluşan, doğrudan veya dolaylı biçimde miras ögesini içeren dinamik sistemlerdir. Dolayısıyla bu alanların korunması, kültürel, ekonomik ya da ekolojik gibi çok katmanlı bir süreç dahilinde ele alınmalıdır. Stratejilerin de entegre biçimde iş birliği içinde bu alanlar için kurgulanması gerekmektedir. Tüm bu değerlendirmeler ışığında, öneriler ve yönetim ilke ile stratejileri belirtilmiştir.

- 1995 yılında, "UNESCO- Yunanistan Melina Mercouri Kültürel Manzaraların Korunması ve Yönetimi Uluslararası Ödülü" adı altında uluslararası açıdan başarılı yönetime konu olan kültürel peyzajlar için iki yılda maddi olarak da karşılığı olan bir ödül vermektedir. Henüz Türkiye'den bu kapsamda bir ödül alan örnek alan bulunmamaktadır.
- 1996 yılında, UNESCO tarafından "Üstün Evrensel Değere Sahip Kültür Mirasları için Uluslararası Uzmanlar Toplantısı" yeniden yürütülmüştür.

1992 yılında Dünya Mirası Sözleşmesi ile dünya mirası kapsamında ele alınan ve kategorize edilen kültürel peyzajların uygulamadaki örnekleri değerlendirilmiş, karşı karşıya oldukları problemler ile koruma önerilerini ele alınarak, Küresel Stratejilerdeki rolü vurgulanmıştır (UNESCO, 1996).

- 1999 yılında ICOMOS'a bağlı olarak "Kültürel Peyzajlar Komitesi (ISCCL)" kurulmuştur. Komite, kültürel peyzajların araştırılması, korunması ve yönetimi konusunda çalışmalar yürütmektedir (ICOMOS, 2025).
- 2000 yılında, Avrupa Konseyi tarafından "Avrupa Peyzaj Sözleşmesi" değerlendirilmiş ve kültürel peyzajların doğal ve insani eylemler sonucu oluştuğu vurgulanarak bu alanların korunmasına ve yönetilmesine dikkat çekilmiştir (Avrupa Konseyi, 2000). 2003 yılı itibari ile Türkiye de bu sözleşmeye taraftır.

- 2001 yılında IUCN, "Kültürel Peyzajların Değerlendirilmesine İlişkin Kılavuz: Doğal Değerlerin Değerlendirilmesi" kılavuzunu yayımlamış ve 2006 yılında kılavuzu güncellemiştir. Güncellenen kılavuzda, kültürel peyzajların; ekolojik ve çevresel açıdan önem taşıdığı alanlar ve bu alanların kriterler ile ilgisi detaylandırılmıştır (IUCN, 2006).
- 2002 yılında, UNESCO tarafından "Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber" yeniden ele alınmıştır.

Rehberde, doğanın ve insanın sosyal, ekonomik ve kültürel etmenlerin altında birlikte ortaya koyduğu eser, kültürel peyzaj olarak tanımlanmış olup bu alanların üstün evrensel değere ve yere özgü kültürel niteliklere sahip olduğuna dikkat çekilmiştir. Yönetim stratejileri ile alanların hem doğal niteliklerin korunabileceği hem de sürdürülebilir bir biçimde kullanılabileceği ortaya konmuştur (UNESCO, 2002).

- 2003 yılında, UNESCO tarafından "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" kabul edilmiştir.

Sözleşmeyle somut olmayan kültürel miras, çevre ve tarihle olan etkileşim sonucu toplulukların kültür miraslarının tamamlayıcısı olarak anlatımlar, bilgiler, gelenekler ve becerileri içerir; böylelikle aracı veya bir mekânı temsil ederek kimlik ögesi olabilir (UNESCO, 2003). Bu anlam içerisinde kültürel peyzajlar da somut olmayan kültür miraslarını içermektedir ve bütüncül ele alınmalıdır. 2006 yılı itibari ile Türkiye sözleşmeye taraftır.

- 2003 yılında, UNESCO tarafından "Dünya Mirası Kültürel Peyzajlar" kitabı yayınlanmıştır.

Kültürel peyzajların kuramsal ve yasal çerçevesi değerlendirilerek, 1992-2002 yılları arasında koruma altına alınan kültürel peyzaj örnekleri analiz edilmiş ve bu doğrultuda öneriler sunulmuştur (Fowler, 2003).

- 2005 yılında, Avrupa Konseyi tarafından "Kültürel Mirasın Toplum İçin Değerine İlişkin Çerçeve Sözleşmesi (Faro Sözleşmesi)" yayınlanmıştır.

Sözleşmeye göre miras alanları, turistik alan ya da şehir merkezi temsili yerine, gündelik hayat ile iç içe geçmiş olan alanlardır (Avrupa Konseyi, 2005) ve gündelik yaşam çevresindeki bu alanlar ise kültürel peyzajlardır. Sekizinci madde dahilinde

kültürel peyzajların politikalara entegre edilmesi, etki değerlendirmesi ve risk azaltımı stratejilerinin gerektiğinde kurgulanması gerekliliği belirtilmiştir.

- 2005 yılında, "Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber" de, UNESCO; "Kanal Mirası (Heritage Canals)" başlığını korunacak alanlar kategorisinde değerlendirmeye başlamıştır.

Buna göre kanallar, insanların üretmiş olduğu su yollarıdır ve üstün bir evrensel değere konu olabilir. Bu değer, kanalın önemi, benzersiz örnek olması, anıtsal niteliği ve kültürel peyzaj ile ilgili olması ile açıklanmıştır (UNESCO, 2005). Kanalların; sosyal, ekonomik ve peyzaj açısından boyutları da on yedinci madde kapsamında ele alınmıştır.

- 2008 yılında, ICOMOS tarafından "Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü" dahilinde kültürel peyzajlar, kültürel miras alanı dahilinde tanımlanmış; sosyal, kültürel, tarihi ve doğal çevre katmanları ışığında değerlendirilmeleri gerektiği vurgulanmıştır (ICOMOS, 2008a).
- 2008 yılındaki bir başka düzenleme, ICOMOS, "Yerin Ruhun Korunmasına İlişkin Quebec Tüzüğü" olup bu sözleşmede kültürel peyzajlar yerin ruhuna konu olan alanlardır.

Somut ve somut olmayan ögelerin karşılıklı etkileşimi ile mekâna anlam, değer ve duygu katan maddi ve manevi unsurlar tarafından yerin ruhu belirlenir ve bu şekilde daha kapsamlı bir bakış açısı ile kültürel miras alanları değerlendirilmiş olur (ICOMOS, 2008b).

- 2008 yılındaki, "ICOMOS Kültürel Rotalar Tüzüğü" kültürel peyzajları ilgilendiren üçüncü düzenlemedir. Bu düzenleme ile uygulamada kültürel peyzajların, somut ve somut olmayan bileşenleri içererek kültür rotaları dahilinde multidisipliner bir yaklaşımla ele alınabileceği savunulmuştur (ICOMOS, 2008c).
- 2009 yılında UNESCO tarafından "Dünya Mirası Kültürel Peyzajlar: Koruma ve Yönetim İçin El Kitabı" yayınlanmıştır.

Kültürel peyzajlar, değerler ve nitelikler kapsamında tanımlanmış olup kategorizasyonları sağlanmıştır. Bu alanların genel problemleri ve tehdit unsurları tespit edilmiş olup yönetim çerçeveleri dahilinde de strateji ve ilkeler ortaya konmuştur; bir rehber niteliğindedir (Mitchell vd, 2009).

- 2012 yılında, UNESCO tarafından "Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber" de, kültürel peyzajların içeriği genişletilmiş; nitelikleri ile tespitleri için on kriter belirlenmiş ve kategorizasyon oluşturularak sistematik bir çaba ortaya konmuştur (UNESCO, 2012a).
- 2013 yılında Avrupa Birliği tarafından "HERCULES (Sustainable futures for Europe's HERitage in CULtural landscapES)" projesi 2016 yılına kadar finanse edilmiştir.

Proje, Avrupa'daki kültürel peyzajların yönetimi, alan araştırmaları, veri tabanı oluşturulması, yeni tipoloji ve metodolojilerin kurgulanmasını içererek çevresel yönetişimde bütüncül bir peyzaj alanı bakışının gerekliliğinin altını çizmektedir (European Commision, 2024).

- 2013 yılında ICOMOS tarafından "Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi" yayınlamıştır.

Bildirgede, kültürel peyzajlar iki şekilde tanımlanmış ve koruma ile yönetim stratejileri önerilmiştir. İlki, insanların ekonomik, sosyal ve kültürel etmenler sebebiyle doğal çevreleriyle olan etkileşimleri sonucu dönüştürdükleri alanları ve diğeri, insanın ve doğanın; canlılığı içeren doğal ve tarihsel anlamda önemi içeren kültürel ve estetik alanları ifade etmektedir (ICOMOS, 2013).

- 2013 yılında IUCN ve ICOMOS tarafından "Connecting Practice" projesi ele alınmıştır. Bu proje ile kültürel ve doğal mirasın bütüncül ve diplinler arası iş birliği ile değerlendirilmesinin altı çizilmiştir (IUCN ve ICOMOS, 2013).
- 2014 yılında ICOMOS tarafından "İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj Hakkında Floransa Bildirgesi" ortaya konmuştur.

Kültürel mirasın insanlığı konu alan değer niteliğini ve kültürün ortaya koyduğu çeşitliliği belirlemek ve bu doğrultuda stratejileri paydaşların iş birliğiyle tanımlamak bildirgeyle amaçlanmıştır. Kültürel peyzajlar, kültür ve doğanın birleştiği alanlar ve kültürel habitatlar olarak tanımlanmış; bu alanlarda koruma uygulamalarının yanı sıra kapsamlı iş birlikleri ve bütünleştirme çabalarıyla sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (ICOMOS, 2014).

- 2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (Sustainable Development Goals- SDG)" ortaya konmuştur.

11. Amaç olan Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar dahilinde dördüncü hedef (11.4), 2030 yılına kadar kültürel ve doğal mirasın koruma ve sürdürme çabalarını konu almaktadır (UN, 2015).

- 2017 yılında Dünya Bankası, finanse ettiği projelerin yönetimi için "ESS (Environmental and Social Standards – Çevresel ve Sosyal Standartlar)" standartlarını ortaya koymuştur.

Standartlar kapsamında, somut ve somut olmayan kültür mirasını doğal ve kültürel alanlar ile ESS8. Kültürel Miras alanları kapsamında tanımlanmıştır (World Bank, 2017).

- 2019 yılında ICOMOS'a bağlı olarak "Su ve Miras Komitesi" kurulmuştur. Komite, kültürel miras bağlamında su ile ilişkili somut ve somut olmayan mirasın araştırılması, korunması ve yönetimi konusunda çalışmalar yürütmektedir (ICOMOS, 2025).
- 2019 yılında Avrupa Birliği tarafından "Avrupa'da Doğal ve Kültürel Miras: Natura 2000 Ağı Kapsamında Birlikte Çalışmak" isimli belge yayımlanmıştır.

Belge; doğal alanların ve kültürel mirasın bir bütün olarak iş birliği içinde yönetimini amaçlamakta ve kültürel peyzajların biyoçeşitlilik ve kültürel değerler arasında bir köprü olduğunu vurgulamaktadır (Avrupa Birliği, 2019).

- 2023 yılında UNESCO, "Policy Document on Climate Action for World Heritage (Dünya Mirası için İklim Eylemi Politikası Belgesi)" yayımlanmıştır.

Belge ile birlikte kültürel peyzajların, iklim değişikliği ile mücadeleye katkı sağlayabilecek önem arz eden yerel değerler olduğu vurgulanmıştır (UNESCO, 2023).

- 2023 yılında IUCN tarafından "Dünya Mirası Stratejisi" yayımlanmıştır. Bu belgeye göre IUCN, doğa ve kültür arasında bağlantıyı kurmayı ve çeşitliliğin gelişmesi için miras alanlarında koruma faaliyetlerini desteklemeyi hedeflemektedir (IUCN, 2023).

Tablo 2.1 Uluslararası düzenlemeler ve kültürel peyzaj yaklaşımı

	YIL	KURUM	ANAHTAR KELİMELER	ANA KONU	GEREKLİLİK & ÖNEM	KÜLTÜREL PEYZAJA ETKİSİ
Peyzaj ve Alanların Korunmasına Dair Tavsiye Kararı	1962	UNESCO	Doğal Sit ve Peyzaj	Peyzaj karakteri, korunması ve restorasyonu.	Peyzajların kimliğine bütünlüğüne ve karakterine verilen hasar.	Tanım: Kültür katmanının da etkisiyle oluşturulmuş peyzaj alanları.
Venedik Tüzüğü	1964	ICOMOS	Anıt, Sit, Çağdaş Restorasyon İlkeleri	Yapı yerine alanın korunması.	Tahrip sonucu tarihi dokunun korunamaması.	Yaklaşım: Kültürel anlam kazanmış eserlerin korunması.
Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi	1972	UNESCO	Doğal ve Kültürel Miras	Evrensel ürün olarak miras.	Yok olma tehdidi içeren kültür miraslarının varlığı.	Tanım: İnsanın ve doğanın ortak ürünü olarak sit alanları.
Amsterdam Deklarasyonu	1975	Avrupa Konseyi	Mimarlık Mirası	Bütüncül koruma çabaları.	Beşerî tahribattan kaynaklı sorunlar için ortak çaba.	Yaklaşım: Somut ve somut olmayan ögeleri içeren kültür mirası.
Quebec Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik Tüzük	1982	ICOMOS	Ulusal Miras, Kültür Varlıkları	Evrensel ürün olarak miras.	Değişen politik, sosyal, kültürel ve ekonomik koşullara karşı mirası korumak.	Tanım: Miras, insanın doğa ile etkileşimidir.
Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (6)	**1992**	**UNESCO**	**Doğal ve Kültürel Miras**	**Evrensel ürün olarak miras.**	**Yok olma tehdidi içeren kültür miraslarının varlığı.**	**Statü: Dünya mirası olarak kültürel peyzajlar.**
Üstün Evrensel Değere Sahip Kültür Mirasları için Uluslararası Uzmanlar Toplantısı	**1993**	**UNESCO**	**Doğal ve Kültürel Miras, Kültürel Peyzajlar**	**Kültürel peyzajları geçici listeleri ve rehberlik.**	**Kültürel peyzajların Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilebilmesi için ilkelerin oluşturulması.**	**Strateji: Kültürel peyzaj sınıflaması ve tehditlere karşı öneriler**
Korunan Alanların Kategorileri ve Yönetim Hedefleri	1994	IUCN	Korunan Alanlar, Doğal Miras, Yönetim	Korunan alanların yönetimi.	Korunan alanların tahribat sebebiyle yönetilmesi.	Tanım: İnsanlar tarafından müdahale edilen ve korunması gereken alan olarak kültürel peyzaj
Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber	**1994**	**UNESCO**	**Doğal Ve Kültürel Miras, Dünya Mirası**	**Dünya kültürel ve doğal mirasının korunması.**	**Evrensel değere sahip Dünya Miras'larının işbirliği ile korunması.**	**Statü: İnsanın ve doğanın birlikte ortaya koyduğu eser. Üç sınıf.**

Tablo 2.1 Uluslararası düzenlemeler ve kültürel peyzaj yaklaşımı (devamı)

Kanal Mirası Uzmanlar Toplantısı	**1994**	**UNESCO**	**Su kanalları, kültürel miras**	**Su kanalı kültür mirasının korunması**	**Su sistemlerinin miras alanı olarak değerlendirilmesi**	**Statü: Su kanalları Dünya Miras alanlarıdır.**
Kültürel Peyzaj Alanlarının Entegre Korunmasına İlişkin Tavsiye	1995	Avrupa Konseyi	Kültürel Peyzaj	Tehdit altındaki kültürel peyzajların korunması öneri ve stratejileri.	Kültürel peyzajların bütüncül, çok paydaşlı ve çok aktörlü biçimde ele alınması.	Tanım: Kültürel peyzajlar, doğal ve kültürel unsurlardan oluşan dinamik sistemlerdir.
Yunanistan Melina Mercouri Kültürel Manzaraların Korunması ve Yönetimi Uluslararası Ödülü	1995	UNESCO	Kültürel Peyzaj	Kültürel peyzajların seçilerek ödüllendirilmesi	Kültürel peyzajların teşvik edilmesi	Strateji: Kültürel peyzajların iyi yönetim stratejilerinin teşviki
Üstün Evrensel Değere Sahip Kültür Mirasları için Uluslararası Uzmanlar Toplantısı	1996	UNESCO	Doğal ve Kültürel Miras, Kültürel Peyzajlar	Kültürel peyzajlar konusunda geçici listeler ve rehberlik.	Kültür el peyzajların Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilebilmesi için ilkelerin oluşturulması.	Strateji: Dünya mirası kültürel peyzajların kategorizasyonu ve pratik için öneriler.
Kültürel Peyzajlar Komitesi (ISCCL) kurulması	1999	ICOMOS	Kültürel Peyzaj	Kültürel peyzajların yönetimi	Yalnız kültürel peyzajlar konusunda çalışma yürüten organizasyonun kurulması	Strateji: Komite kültürel peyzajların etkin yönetim stratejileri için çalışır.
Avrupa Peyzaj Sözleşmesi	2000	Avrupa Konseyi	Doğal ve Kültürel Miras, Peyzaj Alanları	Peyzajların önemi ve yönetimi.	Peyzajların önemi ve yönetimler tarafından ele alınması gerekliliği.	Tanım: Kültürel peyzajlar doğal ve insani eylemler sonucu oluşmaktadır.
Kültürel Peyzajların Değerlendirilmesine İlişkin Kılavuz	2001	IUCN	Peyzaj Alanları, Kültürel Miras	Doğal alanlar ile kültürel peyzajların ilişkisi	Doğal kriterlerin kültürel peyzajlar açısından önemi	Yaklaşım: Doğal kriterlerin kültürel peyzaj kriterlerine entegrasyonu
Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber	2002	UNESCO	Doğal ve Kültürel Miras, Dünya Mirası	Dünya kültürel ve doğal mirasının korunması.	Evrensel değere sahip Dünya Miras'larının işbirliği ile korunması.	Tanım: Doğanın ve insanın birlikte ortaya koyduğu yere özgü eser.
Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi	2003	UNESCO	Somut Olmayan Kültür Mirası	Kültür miraslarının tamamlayıcısı olan somut olmayan kültür miraslarının korunması.	Somut ve somut olmayan kültür mirasının bütüncül korunması gerekliliği.	Yaklaşım: Kültürel peyzajlar somut ve somut olmayan kültür mirasını içermektedir.

Tablo 2.1 Uluslararası düzenlemeler ve kültürel peyzaj yaklaşımı (devamı)

Dünya Mirası Kültürel Peyzajlar Kitabı	**2003**	**UNESCO**	**Kültürel Peyzaj**	**Kültürel peyzajların analizi ve koruma önerileri.**	**Mevcut kültürel peyzajların değerlendirilmesi ve sorunlarına yönelik önerilerin geliştirilmesi.**	**Strateji: Dünya Mirası Listesi'ndeki kültürel peyzajların analizi ve öneriler.**
Faro Sözleşmesi	2005	Avrupa Konseyi	Kültürel Çeşitlilik, Kültürel Miras	Sürdürülebilir Kalkınma için kültür mirası ve çeşitliliği koruması.	Kültürel miras alanlarında değişen koşullar ışığında yeni stratejilerin belirlenmesi.	Yaklaşım: Gündelik yaşam çevresindeki alanlar kültürel peyzajlardır.
Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber	**2005**	**UNESCO**	**Su kanalları, Kültürel Miras**	**Su kanallarının korunması**	**Su kanallarının Dünya Mirası Listesi kapsamına alınması**	**Tanım: Su kanalları, üstün evrensel değeri konu alır.**
Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü	2008	ICOMOS	Kültürel Çeşitlilik, Kültürel Miras, Miras Toplulukları	Kültürel Mirasın değişen koşullarda yeniden ele alınması.	Kültürel miras alanlarının yönetiminde temel ilkelerin bulunmaması.	Yaklaşım: Kültürel peyzajlar, sosyal, kültürel, tarihi ve doğal çevre katmanları ışığında değerlendirilmelidir.
Yerin Ruhun Korunmasına İlişkin Quebec Tüzüğü	2008	ICOMOS	Yerin Ruhu, Somut Olmayan Miras, Somut Kültürel Miras	Yerin ruhunun tanımı ve korunması.	Kültürel miras alanlarının ruhu somut ve somut olmayan ögeler ile tespiti.	Yaklaşım: Kültürel peyzaj alanları da yerin ruhunu içeren alanlardır.
ICOMOS Kültürel Rotalar Tüzüğü	2008	ICOMOS	Kültür Rotası	Kültür mirasının korunmasında kültür rotaları.	Kalkınma için sosyo-ekonomik bir kaynak olarak kültür rotaları yaklaşımı.	Yaklaşım: Kültürel peyzajların, somut ve somut olmayan bileşenleri içererek kültür rotaları olarak ele alınması.
Dünya Mirası Kültürel Peyzajlar: Koruma ve Yönetim İçin El Kitabı	**2009**	**UNESCO**	**Kültürel Peyzaj**	**Kültürel peyzajlar konusunda yönetim esasları.**	**Yönetim konusunda genel çerçeve ve ilkelerin saptanması.**	**Strateji: Kültürel peyzajlar konusunda rehber niteliğindedir.**
Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber	2012	UNESCO	Doğal ve Kültürel Miras, Dünya Mirası	Dünya kültürel ve doğal mirasının korunması.	Evrensel değere sahip Dünya Miras'larının işbirliği ile korunması.	Statü: Kültürel peyzajları konusunda on kriterin belirlenmesi ile sistematik çaba.

Tablo 2.1 Uluslararası düzenlemeler ve kültürel peyzaj yaklaşımı (devamı)

HERCULES Projesi	2013	Avrupa Birliği	Kültürel Peyzaj	Kültürel peyzajların yönetimi.	Kültürel peyzajların yönetimi ve yeni metodolojiler ele alınmıştır.	Yaklaşım: Kültürel peyzajlara bütüncül bakış açısı gerekir.
Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi	2013	ICOMOS	Mimari Miras, Koruma Alanı, Kültür Mirası, Sit Alanı	Mimari mirası koruma politikasına kaynak.	Korumayı ilgilendiren mevzuatın tehdit eder niteliği.	Strateji: Kültürel miras alanlarına ilişkin tanımlamalar ve koruma ile yönetim stratejilerini içermektedir.
Connecting Practice Projesi	2013	IUCN ve ICOMOS	Doğal ve Kültürel Miras	Kültürel mirasın bütüncül yönetimi	Kültürel ve doğal mirasın bütüncül ve katılımla değerlendirilmesi	Yaklaşım: Doğal ve kültürel miras iç içedir.
İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj Hakkında Floransa Bildirgesi	2014	ICOMOS	Kültürel Çeşitlilik, Kültürel Miras, Kültürel Peyzaj	Kültürel mirasın insanlığı konu alan değer niteliği ve çeşitlilik.	Kültürel miras ve peyzajda çeşitlilik için sürdürülebilir ve kapsamlı bakış.	Yaklaşım: Kültürel habitat olarak kültürel peyzajların korunması ve bütünleştirmesi konusunda öneriler.
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları	2015	Birleşmiş Milletler	Sürdürülebilirlik, Doğal ve Kültürel Miras	Kültürel ve doğal mirasın sürdürülebilirliği	Kültürel ve doğal mirasın küresel amaç olarak tanımı.	Strateji: 2030 yılına kadar kültürel ve doğal mirasın sürdürülmesi çabaları.
ESS	2017	Dünya Bankası	Doğal ve Kültürel Miras	Miras alanlarının yönetimi için standartlar	Miras alanları yönetimi için bileşenler tanımlanmıştır.	Yaklaşım: Somut ve somut olmayan kültür mirası ve doğal alanlar miras alanlarıdır.
Su ve Miras Komitesi	**2019**	**ICOMOS**	**Su Mirası, Kültürel Miras**	**Su ve Miras komitesinin kurulması**	**Yalnız su ile ilişkili miras araştırmaları yürüten ICOMOS komitesinin kurulması.**	Strateji: Komite su mirasının etkin yönetim stratejileri için çalışır.
Avrupa'da Doğal ve Kültürel Miras: Natura 2000 Ağı Kapsamında Birlikte Çalışmak	**2019**	**Avrupa Birliği**	**Doğal ve Kültürel Miras**	**Miras alanlarının bütüncül yönetimi**	**Kültürel ve doğal mirasın bütüncül ve katılımla değerlendirilmesi**	**Yaklaşım: Kültürel peyzajlar bir köprü niteliğindedir.**

Tablo 2.1 Uluslararası düzenlemeler ve kültürel peyzaj yaklaşımı (devamı)

Dünya Mirası için İklim Eylemi Politikası Belgesi	2023	UNESCO	Kültürel peyzajlar, iklim değişikliği	Kültürel peyzajların iklim açısından önemi	İklim değişikliğine karşın kültürel peyzajların yönetimi incelendi.	Yaklaşım: Kültürel peyzajlar iklim değişikliği için yerel değerdir.
Dünya Mirası Stratejisi	2023	IUCN	**Doğal ve Kültürel Miras**	Miras alanlarının yönetimi	Kültürel ve doğal alanlar arasında bağlantı kurulması	Strateji: Koruma ve çeşitlilik için doğa ve kültür arasında bağlantı kurulmalıdır.

b) Ulusal Düzeyde Kültürel Peyzaj Kavramının Kapsamı

Ulusal düzeyde doğrudan kültürel peyzajları içeren veya kültürel peyzajların korunması ve yönetimini konu alan bir yasal düzenleme mevcut değildir.

5266 Sayılı Kanun'un[2] ışığında 2863 Sayılı Kanunu'na[3], 2004 yılında alan yönetimi planı konusu ek madde ile dahil edilmiştir. 2863 Sayılı Kanun'un bu ek maddelerine dayandırılarak da alan yönetimi ile ilgili yönetmelik ortaya konmuştur.

2005 yılında yürürlüğe giren 26006 Sayılı Alan Yönetimi Yönetmeliği[4] kapsamında kültürel peyzaj alanlarına ilişkin bir yaklaşım dolaylı olarak bulunur. Yönetmeliğin dördüncü maddesi kapsamında kentsel sit alanları; mimari, estetik, sanatsal niteliği veya dönemlerinin özelliklerini yansıtmaları sebebiyle kıymetli olan ve gelecek nesillere aktarılması gereken kültürel ve doğal peyzaj elemanlarının bir arada ele alındığı alanlar olarak tanımlanmaktadır (Resmî Gazete, 2005d).

Sit, geçmişten günümüze önem arz etmiş ve belirli bir sürecin ya da medeniyetin ürünü olup yaşadıkları devrin özelliklerini yansıtan tespiti ve tescili gerçekleşmiş kültür ve tabiat varlıklarını içeren alandır (Resmî Gazete, 1983).

[2] Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, 5266 Sayılı Kanun olarak kısaltılmıştır.
[3] 2863 Sayılı Kanun ile ifade edilmek istenen, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'dur.
[4] Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 26006 Sayılı Alan Yönetimi Yönetmeliği olarak kısaltılmıştır.

2863 Sayılı Kanun'a dayandırılan 25887 Sayılı Koruma Amaçlı İmar Planları Yönetmeliği'nin[5] dördüncü maddesinde sit alanları; doğal, kentsel, tarihi, arkeolojik ve karma olmak beş şekilde tanımlanmaktadırlar:

- Eski uygarlıkların çeşitli özelliklerini yansıtan alanlar arkeolojik,
- Önemli tarihi olaylara konu olan alanlar tarihi,
- Mimari, estetik, ya da sanatsal nitelikleri ile dönemlerinin yaşam biçimini yansıtan alanlar kentsel,
- Tabiat nitelikleri açısından önem arz eden ya da nadir bulunan özellikleri olan yer altı, su altı ya da yer üstündeki alanlar doğal,
- Birden fazla sit türünü aynı anda içeren alanlar ise karma sit alanlarıdır (Resmî Gazete, 2005c).

Sit alanları, toplumların geçmişlerine ışık tutan ve geleneklerini yansıtan özgün niteliklere sahiptir. Sit alanlarının yansıttığı bu özgün nitelikler, toplumsal kimliği oluşturması ya da evrensel açıdan önem arz etmesi gibi nedenlerle korunmalıdır.

Evrensel açıdan önem arz eden sit alanlarındaki kültür varlıkları, bütün bir insanlığın ortak kültürel ve tarihi mirasını temsil eder. Bu nitelikleri ile ulus ötesi bağlama erişen alanlar, farklı kültürlerden ve medeniyetlerden izler barındırır. Kültür ve tabiat varlıkları ile ortaya koydukları tarihi peyzajın yönetimi ve sürdürülebilirliği mevzuata dayandırılarak Koruma Amaçlı İmar Planları ya da Alan Yönetim Planları ile sağlanmaktadır.

Koruma amaçlı imar planları konusunda 25887 Sayılı Koruma Amaçlı İmar Planları Yönetmeliği, planların kapsamını ve esaslarını belirlemektedir.

1983 yılında yürürlüğe giren 2863 Sayılı Kanun, "koruma amaçlı imar planı" tanımının yasal olarak sağlandığı ilk düzenlemedir. Sit alanlarına yönelik tanımlama ile bu alanlarda yapılacak planların yetki durumunu, plan esaslarını ve denetim mekanizmasını içerir (Resmî Gazete, 1983).

2005 yılı 25887 Sayılı Koruma Amaçlı İmar Planları Yönetmeliği, planların kapsamı, esas ve ilkeleri ile hazırlanma sürecini doğrudan tanımlayan bir yasal

[5] Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik, 25887 Sayılı Koruma Amaçlı İmar Planları Yönetmeliği olarak kısaltılmıştır.

düzenlemedir. Yönetmelikte, Koruma Amaçlı İmar Planı da revizyon ve ilave olarak türleri ile açıklanmıştır (Resmî Gazete, 2005c).

Mevzuatın ortaya koyduğu ilkelere dayandırılarak sit alanları için hazırlanan koruma amaçlı imar planları, uygulamada karşılığını diğer planlara entegre edilmesi güç ve dolayısıyla kent bütününden ayrışan ve sınırlanan alanlar ile bulmaktadır (Aktaş ve Özden, 2016).

Ayrıca tek bir kanun, bütün ülke sınırları içerisinde, birbirinden nitelik açısından farklılaşan ve çok yönlü örnekleri içeren sit alanlarının yönetimi için yetersizliklere konu olarak uygulamada karşılık bulmaktadır. Örneğin, önceki devirlerin su tedariki için üretilen su yapıları, yalnız ülke genelinde dahi farklı tarihsel dönemlere dayanmakta, çok çeşitli coğrafyalarda yer almakta ve biçim açısından da ayrışmaktadırlar. Hal böyle iken su yapıları, sadece ilgili koruma kanunun bir maddesinde topyekûn biçimde tanımlanmaktadır ve yönetimi için gerekli esaslar da açık değildir. Bu boşluk altında, henüz koruma altında olmayan ancak birden fazla statüyü içerebilecek alanlarda mevcut olan su yapıları bulunduğu gibi etkin yönetim stratejilerine konu olan alanlar da bulunmaktadır.

2005 yılında yürürlüğe giren 31435 Sayılı Alan Yönetimi Yönetmeliği[6]'in dördüncü maddesi kapsamında yönetim planları; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarında bir vizyon doğrultusunda koruma, planlama çalışmalarının ve kurumsal yapıda eşgüdümün sağlanması amaçlanarak hazırlanır (Resmî Gazete, 2021). Alan yönetimi, korumanın kapsamının genişlediği ve özellikle Dünya Miras Alanlarının yönetimi konusunda çok aktörlü ve boyutlu çabaların söz konusu olduğu bir süreci ifade etmektedir.

26006 Sayılı Alan Yönetimi Yönetmeliği doğrultusunda, alan yönetimi Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olan alan yönetimi birimleri tarafından sağlanır (Resmî Gazete, 2005d). Alan Yönetimi Birimleri; alan başkanı, danışma kurulu, eşgüdüm ve denetleme kurulu ile denetim biriminden oluşur.

Ülke düzeyinde korumayı ilgilendiren kapsamlı birçok düzenlemenin varlığından söz edilebilir. Ancak bu düzenlemeler, hem çok sayıda kuruma yetki vermiş hem

[6] 31435 Sayılı Alan Yönetimi Yönetmeliği ile kast edilen Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'tir.

de bazı kurumları, uygulama açısından gerekli olmasına rağmen yetersiz yetkilerle donatmıştır; bu durum, kurumlar arasında eşgüdüm ve koordinasyonun sağlanamamasına neden olmaktadır.

Kültür varlıklarının korunması kapsamında ilk çalışmalar 1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından gerçekleştirilmiştir (Dişli ve Günel, 2022). Daha sonra 1983 yılında, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yetki konusunda, hiyerarşik bir yapılanmayı tanımlayarak, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Bölge Kurullarını belirlemiştir. Bu yasaya göre, Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde yetkili Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, kültür varlıklarının korunması konusunda görev yürütür, imar planlarını onaylar ve koruma kullanma şartlarını belirler (Resmî Gazete, 1983).

25887 Sayılı Koruma Amaçlı İmar Planları Yönetmeliği göre yetkileri tanımlanmış olan yerel yönetimler, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun belirlediği sit alanlarında plan üretebilir (Resmî Gazete, 2005c).

Bazı belediyeler büyükşehir belediyeleri ve il özel idareleri çatısı altında, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni neticesinde Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB), kültür varlıkları ile ilgili koruma uygulamalarını sağlamak amacıyla kurulabilir. İl özel idareleri bünyesinde 12 ve Belediyeler bünyesinde 57 olmak üzere 69 birim Koruma Uygulama ve Denetim Büroları ulusal düzeyde faaliyet göstermektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023b). Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun uygun gördüğü alanlarda Koruma Uygulama ve Denetim Büroları, tespiti, onarımı, izni ve denetimi sağlar.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak Alan Yönetim Başkanlıkları da koruma alanları için yönetim planları üretmektedir. Vakıflar Bölge Müdürlüğü de taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının envanter çalışmaları ile koruma uygulamalarını bünyesinde ve ilgili teşkilatınca sağlayabilir (Yenigün Ölmez, 2021).

2011 yılında, 648 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile, kültürel ve doğal varlıkları konusundaki kurumların yetki alanları ayrılmıştır; kültür varlıklarından Kültür ve Turizm Bakanlığı, doğal olanlardan ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı[7]

[7] Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ismi, 2021 yılında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak değiştirilmiştir.

sorumlu tutulmuştur (Resmî Gazete, 2011b). Böylelikle sit alanları yeniden değerlendirilmiş, yerleşimleri içeren alanlar kapsam dışında bırakılmış ve doğal sit alanlarının sınırlarında değişiklikler söz konusu olmuştur (Güler, 2019).

Uluslararası sözleşmelerde kültürel peyzajların, kültürün ve doğanın etkileşimi sonucu oluştuğu, bu alanların birbirinden ayrılmaz değerleri sebebiyle bütüncül, kapsamlı ve disiplinler arası ele alınması gerekliliği vurgulanırken mevzuattaki bu ayrım, alanların yönetimini parçalamaktadır.

644 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile de korunan alanların tespit, tescil ve hatta planlama yetkisi de yeniden kurumlar arasında paylaştırılmıştır (Tezel ve İnam, 2017). 2012 yılında ayrıca, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı arasında "Doğal Sit Alanları ve Taşınmaz Tabiat Varlıklarının Bulunduğu Alanların Arkeolojik, Kentsel, Kentsel-Arkeolojik, Tarihi Sit Alanları Ve Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları İle Bunların Koruma Alanları Ve Etkileşim-Geçiş Sahasının Bulunduğu Alanlar İle Çakıştığı Yerlerde Uygulanacak Esaslara İlişkin Protokol" imzalanmış ve doğal sit alanları ile tarihi ve arkeolojik sitlerde yetki konusu yeniden değişmiş ve yetki Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na devredilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2012).

25887 Sayılı Yönetmelik kapsamında, farklı ya da ender bulunan bir özelliği sebebiyle korunması gereken ve taşınmaz tabiat varlıklarını kapsayan alanlar doğal sit alanları olarak tanımlanmıştır (Resmî Gazete, 2005c). 2007 yılında "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ile İlgili İlke Kararı (728)" kapsamında, jeolojik, tarih öncesi veya tarih ile ilgili devirlere ait, ender olan ya da korunması gereken, yer altında, üstünde veya su altında bulunan alanlar doğal sit alanı olarak tanımlanmıştır. Karar ile birlikte, birinci ve ikinci derece olarak belirlenen alanların doğal yapı koşullarını bozabilecek ya da tahribata sebep olabilecek hiçbir eylemin alanlarda söz konusu olamayacağı vurgulanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007). 2017 yılında ise 2011 yılında yetkisi devredilen doğal sit alanları için "Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı" yayımlanmıştır. Bu karar kapsamınca doğal sit alanları; kesin korunacak hassas alanlar, nitelikli doğal koruma alanları ve sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları olarak yeniden tanımlanmıştır (Resmî Gazete, 2017). Bu tanımlama sonucunda yeniden doğal sit alanlarının

sınırları ve statüleri değiştirilmiş olup, 2022 yılında ilke kararında yapılan düzenleme ile de alanlarda söz konusu olabilecek kullanımlar çeşitlenmiş ve birçok alan böylelikle müdahalelere ve kullanımlara maruz kalmıştır.

2018 yılında 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, doğal sit alanlarının yanında kentsel sit alanlarında da yetkili duruma gelmiştir (Resmî Gazete, 2018). Böylelikle, artık bu kurumun kentsel sit alanlarının yönetimi açısından da ilgili ve yetkin kurumsal yapıyı içermiş olması beklenmektedir. Kararname ile ayrıca yapı yasaklı doğal alanlar ile doğal sit alanları da dahil olmak üzere koruma alanlarının niteliği Cumhurbaşkanlığınca da belirlenebilmektedir. Bu düzenlemeden sonra da birçok doğal sit alanının sınırı, statüsü ve dolayısıyla kapsamında değişiklikler söz konusu olmuştur.

Mevzuattaki tüm bu değişiklikler uygulamada; aynı anda birden fazla sit alanı türünü içeren, kendi içinde farklı koruma kademeleri ve statülere sahip, mevcut yapıya ek olarak yeni kurumların yetki alanlarına giren, kullanım koşulları ve yasakları bu yetki farklılıklarına göre değişen, sınırları yeniden belirlenen ya da başka sınırlarla çakışan doğal sit alanları ile karşılığını bulmaktadır.

Sit alanı teşkil etmeyen alanlar dahilinde de taraf olunan uluslararası düzenlemelerin ek olarak, mevzuatta Çevre Koruma Kanunu, Orman Kanunu, Milli Parklar Kanunu ve Havza Yönetim Planları Yönetmeliği gibi düzenlemeler de bulunur ve bu düzenlemeler ile yerel yönetimlerin yanı sıra Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Tarım ve Orman Bakanlığı da bu alanlarda yetkili kılınmıştır.

Böylesine parçalı ve değişken bir ortamda; özellikle kültür varlıklarını da kapsayan doğal alanlarda, bütünleştirme çabalarını gerektiren kültürel peyzaj yaklaşımına duyulan ihtiyaç, alanların karşı karşıya olduğu sorunlar değerlendirildiğinde her geçen gün artmaktadır.

2.2.2 Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Kültürel Peyzajların İlk Örnekleri

Uluslararası ölçekteki düzenlemelerin ve 1992 yılında kültürel peyzajların da Dünya Kültür Mirası olarak değerlendirilmesinin ardından, ilk olarak 1990 yılında Dünya Mirası kapsamında koruma altına alınan Tongariro, 1993 yılında da olay, gelenek veya sanatı temsil eden eserler ile ilişkili olması, olağanüstü doğal niteliği ve alanın gelişimini jeolojik açıdan belgelemesi ile toplam üç kriteri içererek kültürel peyzajı olarak belirlenmiştir (Fowler, 2003).

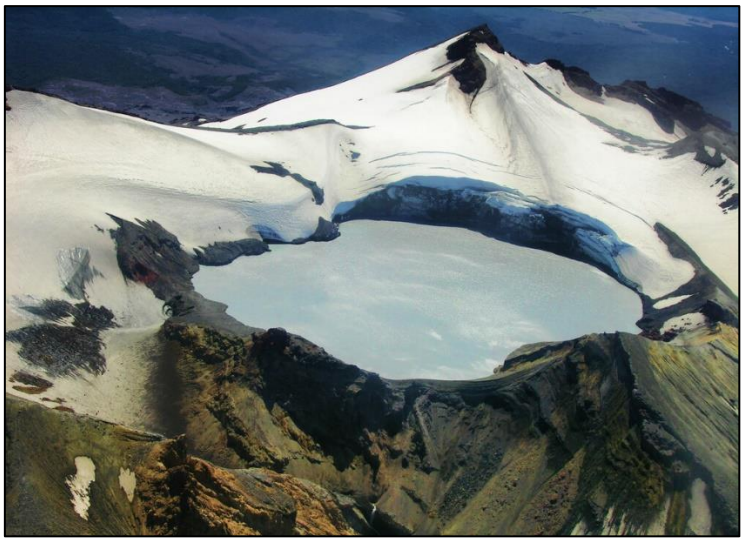

Şekil 2.2 Tongariro Dağı (UNESCO, 2007)

Şekil 2.3 Tongariro'da gerçekleştirilen bir eylem (UNESCO, 2004)

Yeni Zelanda'da bulunan ve üç volkanik bir dağı kapsayan Tongariro, volkanik niteliği sebebiyle tarihsel süreç içinde yerel halk için korkulan ancak saygı duyulan ve bu yönüyle de kutsal bir yanı olan alan olmuştur (Prieur, 2003). Dolayısıyla dağ, doğal özelliklerinin yanı sıra dini ve kültürel anlamda yerel halkın belleğinde yer tutan bir alandır.

Halk hem dağa kutsallık atfetmekte hem ölülerini gömmekte hem de bu niteliğinin devamı için onu korumak amacıyla çaba göstermektedir (Palmer ve Feyerherm, 2018). Böylelikle somut olan mirası anlamlandıran bir gelenek ve kültür, dağın manevi yönünü de temsil ederek somut olmayan kültür mirası örneği ortaya koyulmaktadır. Yeni Zelanda'da bulunan Tongariro Dağı, yer duygusunu (sense of

place) anlamlandırmaktadır, bu doğrultuda insanlar da alana bağlılık duygusu taşır (attachment) ve böylelikle dağ tarihsel süreç içerisinde kültürel anlamda önem arz eden bir alan haline gelir (ICOMOS, 1993; Baird, 2013). Kültürel peyzaj alanı ise, kolektif bellek ve kültürel bir kimlik bileşeni etkisiyle insanın ve doğanın ortaklaşa ürünü olarak elde edilmiş olur.

UNESCO tarafından kültürel peyzaj kapsamında koruma altına alınarak Dünya Mirası statüsü kazanan alan, kayak, dağ yürüyüşü ve kuş gözlemi gibi etkinlikler aracılığıyla turistik bir işlev kazanmıştır. Bununla birlikte, parkta düzenlenen ve alanın doğal ile kültürel önemini konu alan sergiler, bölgeye ve kültürel mirasa yönelik farkındalığın artırılmasına katkı sağlamaktadır. Doğal alanın korunmasına yönelik olarak çeşitli eğitim programları düzenlenmekte, gerekli kaynaklar tahsis edilmekte ve biyoçeşitliliğin sürdürülebilirliği için düzenleyici önlemler uygulanmaktadır.

Tablo 2.2 Kültürel peyzaj alanı olarak tescil altına alınan ilk örneklerin kapsamı

Alanın Adı	Tescil Yılı	Kapsadığı Kriterler	Kültürel Peyzajın İçeriği
Kültürel Peyzaj Alanı Olarak **Uluslararası Ölçekte** Tescil Altına Alınan İlk Örnek			
Tongariro Milli Parkı (Tongariro National Park)	1993	vi, vii, viii	Kutsal kabul edilen dağlarda, insan- doğa ilişkisini yansıtan kültürel peyzajı temsil eder.
Kültürel Peyzaj Alanı Olarak **Ulusal Ölçekte** Tescil Altına Alınan İlk Örnek			
Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (Pergamon and its Multi-Layered Cultural Landscape)	2014	i, ii, iii, iv, vi	İnsan eliyle şekillenen doğal çevrenin katmanlarının tarihsel süreklilik içinde kültürel peyzajı karakteri oluşturmasıdır.

Ulusal düzeyde ise insan zekasının yaratıcı bir başyapıtı, mimarlık, teknoloji, sanat veya planlama açısından değer, medeniyetlerin tanıklığı, kilometre taşı örneği ve doğrudan olay, gelenek veya sanatı temsil eden eserler ile ilişkili olması ile toplam beş kriteri içererek Dünya Miras Listesi'ne kültürel peyzaj alanı olarak dahil olan ilk örnek 2014 yılında Bergama (İzmir) olmuştur (Bayazit ve Binan, 2023).

Çok katmanlı yapısı, kentin manzaradan ve topoğrafyadan yararlanarak şekillenen makroformu ve yayılış ve araziyi kullanış biçimi insanların doğa ile etkileşimi

sonucu oluşmuştur. Asklepion'un yer aldığı Bergama, Helenistik ve Roma dönemlerinde eğitim, sağlık, din ve bilim alanlarında öncü bir başkent ve önemli tarihî olaylar için sahne olmuştur ve sonraki dönemlere ilişkin yapı ve yapı gruplarını da bünyesinde barındırmakta olduğundan Dünya Mirası Alanı niteliği taşımaktadır (Baç, 2012). Kültürel peyzaj niteliği ayrıca gelenekler açısından da temsil edilir. Halı, parşömen ve sepet yapımı gibi konular bu kapsamda Bergama'ya özgü ve bir geleneğin ürünü olarak somut olmayan kültür mirası kapsamında tescillenmiştir (Emekli, 2009).

Şekil 2.4 Bergama çok katmanlı kültürel peyzaj alanı-1 (UNESCO, 2015a)

Bergama'da kültürel peyzaj kapsamındaki alanlar, arkeolojik ve kentsel sit olarak tescil edilmiş ve koruma amaçlı planlara konu olmuştur. 2011 yılında Alan Başkanlığı kurulmuş, alana ve değerlerine uygun yönetim ilkelerinin kurgulanarak uygulama yönünde adımlar atılmıştır. Alan Başkanlığı, çeşitli üniversiteler ve temsilcileri, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetim temsilcileri ve kurullar ile Eşgüdüm ve Denetleme ile Danışma Kurulları iş birliği ile çalışmaktadır.

Şekil 2.5 Bergama çok katmanlı kültürel peyzaj alanı-2 (UNESCO, 2015b)

Bergama Alan Başkanlığı, iki Alan Yönetim Planını, Dünya Miras Alanı Bergama'nın etkin koruma stratejileri için üretmiştir. İlgili iki alan yönetim planının vizyonları aşağıdaki gibidir:

2017-2021 yılları için hazırlanmış olan alan yönetim planının vizyonu;

- Bergama'nın tarihsel süreç içinde gelişen çok katmanlı, doğal, kültürel ve somut olmayan mirasının bütüncül biçimde ve etkileşim içinde çeşitli aktörlerin katılımı ile korumak ve gelecek nesiller için alanı ve alanda yaşamayı ayrıcalıklı kılmaktır (Bergama Alan Başkanlığı, 2017) şeklindedir.

2023- 2028 yılı alan yönetim planının vizyonu;

- Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı'nın tüm değerlerinin ve ilgili katmanlarının yerelin katılımıyla sürdürülebilir koruması ve yaşatılması ve tanıtımının sağlanmasıdır (Bergama Alan Başkanlığı, 2023) olarak belirlenmiştir.

2.2.3 Kültürel Peyzaj Tipolojileri ve Sınıflamaları

Kültürel peyzajlar, 1992 yılından itibaren Dünya Mirası Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda, aday gösterilen ya da kültürel peyzaj niteliği taşıyan alanların, üstün evrensel değere sahip olması ve Dünya Mirası kriterlerinden en az birini karşılaması gerekmektedir. Söz konusu kriterler, altı kültürel ve dört doğal olmak üzere on başlıkta toplanmakta olup kriterler aşağıda belirtilmiştir.

Kültürel niteliği konu alanlar;

- (i): insanın yaratıcı zekasının başyapıtı,
- (ii): mimarlık, teknoloji, sanat, şehir planlama ya da peyzaj açısından süreç içerisinde yaşanan gelişmelerle bir değeri ifade eden alanlar,
- (iii): var olan ya da kaybolan kültürel geleneğin ya da medeniyetin tanıklığı,
- (iv): insanlık tarihinde kilometre taşı arz eden mimari, peyzaj veya teknolojinin sıra dışı örneği,
- (v): özellikle tehdit altındaki, geleneksel bir yerleşme veya arazi kullanımın sıra dışı örneği,
- (vi): olay, gelenek, fikir ya da inancı temsil eden veya sanatsal ya da edebi niteliği bulunan eserler ile doğrudan ve somut olarak ilgili olanlar,

Doğal niteliği konu alanlar;

- (vii): olağanüstü doğal güzellik ya da estetik önemi içeren alanlar,
- (viii): Dünya tarihinin önemli aşamalarını, yaşamı ve arazi gelişimini jeolojik, jeomorfolojik ya da fizyografik açıdan temsil eden örnekler,
- (ix): karasal, sucul, kıyı ya da deniz ekosistemlerindeki flora ve faunanın evrimini ve gelişimini ekolojik ve biyolojik açıdan temsil eden örnekler,
- (x): olağanüstü evrensel değere sahip tehdit altındaki türlerin bulunduğu alanları ve biyolojik çeşitliliğin korunması için önemli ve anlamlı yaşam alanları üstün evrensel öneme sahiptir (UNESCO, 1994a).

Kültürel peyzajların Dünya Mirası Kriterleri'ne göre değerlendirilmesi Fowler (2003)'e göre, kavramın doğası gereği ele alınan kültürel ve doğal değerler arasındaki etkileşimi, bu etkileşimin nasıl kurulduğunu ve olası kombinasyonlarını yeterince yansıtmamakta; yalnızca belli başlı özellikleri ifade etmediğinden yeni tanımlamalara ihtiyaç duyulmuştur.

Böylelikle, 1994 yılında Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber'de kültürel peyzajlar, insanın doğa ile ortaklaşa ürünü olarak tanımlanmış ve üç kategoride değerlendirilmiştir:

- İnsanlar tarafından kasten oluşturulmuş ve açıkça ayırt edilebilen peyzajlar;
- Sosyal, ekonomik, politik ya da dini etmenler sebebiyle doğa ile organik biçimde gelişen peyzajlar;
    - Geçmişte bir zaman içinde var olmuş ve günümüzde hala somut olarak gözlemlenmenin mümkün olduğu gelişimini tamamlamış olan kalıntı ya da fosil peyzajlar,
    - Modern yaşamda geleneksel olan ile ilişkili olan, devam eden süreci ve ilişkinin evrimini okumanın mümkün olduğu peyzajlar;
- Dini, sanatsal ya da kültürel unsurların doğa ile etkileşimi sonucu oluşan peyzajlar olarak üç kategori dahilinde kültürel peyzajlar sınıflanmıştır. (UNESCO, 1994a).

UNESCO tarafından yayınlanan "Dünya Mirası Kültürel Peyzajlar" kitabında Fowler (2003) kültürel peyzajların sınıflandırılmasının ardından ortaklaşan bazı sınıflardan söz etmektedir ve bu alanlar:

- Estetik nitelikli alanlar, anıtsal yapılar, yaşam biçiminin ya da arazi kullanımının sürekliliğini içeren alanlar, tarımsal işlevleri konu alan alanlar, tasarlanmış park ve bahçeler, endüstri alanları, yerel sakinler, kimlik ve nüfus açısından önem arz eden alanlar, dağlardan oluşan alanlar, milli park veya koruma alanları, manevi açından önemli olan alanlar, belirli bir dönemde yaşam için gerekli olan alanların inşa edildiği arkeolojik alanlar, kırsal nitelikli yerleşmeler, ormanlar ile kayalar ve ölçeklerine göre su veya su ile ilgili sistemlerdir.

Bu sınıflama ve tipolojilerin dışında Amerikan Milli Park Servisi (NPS), Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) ve Kültürel Peyzajlar Vakfı (TCLF) gibi kuruluşların da kültürel peyzajlara özgü oluşturduğu çeşitli ve kapsamlı sınıflamalar da bulunmaktadır. Ancak kültürel peyzajların korunması ve yönetimi, UNESCO tarafından bu alanların Dünya Mirası kapsamında ele alınması ve belirlediği kategoriler doğrultusunda yürütülmektedir. Bu nedenle, diğer kurum ve kuruluşların sınıflandırmaları bu çalışma kapsamında değerlendirilmemiştir.

2.3 Su Sistemlerinin Kültürel Peyzaj Potansiyellerinin Değerlendirilmesi

Su, şüphesiz tüm canlılar için yaşamın kaynağıdır ve suyun olmadığı bir yaşamı düşünmek anlamsızdır. Yüzlerce yıl öncesinde bile insanların ataları (homo sapiens), suyu idare edebilmek ve ihtiyacını karşılayabilmek için deri kaplar ya da yapraklar kullanmıştır (Mithen, 2017). Günümüzde birçok su kenarında kuraklık durumunda antik baraj hatlarına ya da su kanallarına rastlanmaktadır. Antik kentlerde suyun aktarılması için borulara, yıkanmak için büyük hamamlara, anıtsal ölçeklerdeki su kemerlerine de rastlamak pekâlâ mümkündür. İnsanoğlunun suyu yönetme çabaları yalnız bu çağın uğraşı değildir; çünkü insanların suya olan ihtiyacı ve kaynağa olan bağımlılıkları var oldukları zamandan beri süregelmektedir.

Suya duyulan temel ve zorunlu ihtiyaçlardan kaynaklanan somut çözümlerin yanı sıra, suyun manevi boyutu da antik çağlardan günümüze kadar farklı coğrafyalarda çeşitli biçimlerde insanları etkilemiştir. Örneğin, büyük ve anıtsal çeşmelerin ismi, su perilerinin yeri (nymphe) olarak antik çağlarda adlandırılmış, birçok büyük ölçekli nehir de tanrı olarak görülmüştür (Akkurnaz, 2017). Çeşme geleneği ile suyun manevi yönü, günümüzde de kültürel ve gündelik yaşamda etkisini göstermektedir. Dilek dilenen ya da hayır amaçlı yapılan çeşmeler, gündelik hayatta sıklıkla karşılaşılan örneklerdir.

Yerleşik düzenin öncesinde, insan yerleşmeleri genellikle dış etkenlerden korunmak amacıyla mağaralar gibi doğal alanlarda söz konusu olsa da sonraki dönemlerde suya yakın, su kenarında olan alanlar yerleşme olarak seçilmiştir. Böylelikle yerleşmeler için; tarım olanağı, içme ve kullanma suyuna erişim ve limanlar ile etkileşim ve canlılık imkânı su ile sağlanmıştır. Teknolojide olan değişim, artan nüfus, kentsel gelişim ve değişen ihtiyaçlar doğrultusunda ise suya erişim için çabalar sarf edilmiş, bu doğrultuda havuzlar, kanalizasyon ve drenaj ağları, çeşmeler, sarnıçlar, su yolları ve kemerler gibi su sistemleri inşa edilmiştir. Bunun neticesiyle su kaynaklarının yönetim ilkeleri kurgulanmış hatta kanunlar ile güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

Günümüzde, antik su sistemleri, dönemlerinin su sorunlarına çözüm getirmek amacıyla insan aklı tarafından geliştirilmiş mühendislik çözümlerini ve anıtsal yapıların üretilmesini içermektedir. Bu sistemler, arazinin suyu kullanma amacıyla

şekillendirilmesini böylelikle hem maddi hem de alanlardaki etkileşimlerle manevi açıdan dönemin kültürel değerlerini yansıtmaktadır.

2.3.1 Su Sistemleri ve Kültürel Peyzaj Karakterinin İncelenmesi ve Sınıflanması

Su sistemlerinin, kültürel peyzaj statüsünde değerlendirilmesi için Dünya Mirası Kriterleri'nden en azından birini içermesi ve dolayısıyla üstün evrensel değere sahip olması gerekmektedir. Su sistemleri, somut olan kültür mirası ögelerini konu alması nedeniyle kültürel açıdan kriterleri kapsayarak listeye dahil olur. Ancak su sistemlerinin içinde bulunduğu çevrenin niteliği nedeniyle doğal alan kriterlerini de kapsayabilir.

Su sistemlerinin, alana ve içerdiği somut ve somut olmayan miras ögelerinin niteliğine bağlı olarak kapsadığı kriterler değişebilir:

- Benzersiz ve döneminin akılcı su yönetimi stratejilerini içerenler ilk,
- Su yönetimi açısından bir disiplinin kilometre taşını temsil edenler ikinci,
- Döneminin benzersiz su yönetim teknoloji ve stratejilerini yansıtanlar üçüncü,
- Su kaynaklarının temin edileceği alanlara karşı özgün bir çözüm önerisi ortaya koyanlar dördüncü,
- Suyun drenajının, arazi yapısı ile olarak kurgulandığı örnekler beşinci,
- Su sisteminin somut olmayan kültürel mirası, olay ya da fikir ile ilişkisi olması durumunda altıncı kriterler[8] ile ilişkili olabilir.

Dünya Miras listesinde yer alan Avusturalya'dan "Budj Bim Kültürel Peyzajı", Endonezya'dan "Bali, Subak Sistemi Kültürel Peyzajı" ve önerisi kaydedilip envanter oluşturulan ancak henüz süreci tamamlanmadığından geçici listede olan Sırbistan'dan "Bač ve Çevresinin Kültürel Peyzajı" ve Pakistan'dan "Karez Sistemi Kültürel Peyzajı" su sistemleri ile ilgili peyzaj örnekleri ortaya koymaktadırlar.

Budj Bim Kültürel Peyzajı, yörenin ekonomisi için önem taşıyan su ürünleri yetiştiriciliği sistemlerini içermektedir. Ayrıca bunun yanında arkeolojik açıdan en az 32.000 yıllık bir geçmişe dayanır ve bu dönemlerden kanallar, su yolları ve baraj sistemlerini barındırmaktadır. Bunların dışında dansları ve sepet işçiliği gibi

[8] Dünya Mirası Kriterleri, "Bölüm 2.2.3 Kültürel Peyzaj Tipolojileri ve Sınıflandırmaları" dahilinde ele alınmıştır. (bknz s.36)

konular ile de ekolojik ve kültürel bir ilişki ortaya koymakta ve gelenekleri sürdürmektedir ve böylelikle medeniyetin tanıklığını yapmış olması ile arazi kullanımın sıra dışı bir örneğini ifade etmesi nedeniyle iki kriter kapsamında kültürel peyzaj niteliği arz etmektedir (UNESCO, 2019a).

Subak Sistemi Kültürel Peyzajı, teraslanan pirinç tarlalarından ve su tapınaklarından oluşmaktadır. 9. Yüzyıla kadar dayanan bu peyzaj, kanallar ve bentleri içeren bir su sistemidir. Ritüellere konu olması, pirinç yetiştirme geleneğini içermesi ile doğal yanının yanında kültürel ve kutsal açılardan da alana özgü bir kültürel peyzaj sistematiği ortaya koymaktadır ve medeniyetin tanıklığını yapması, arazi kullanımın sıra dışı bir örneği teşkil etmesi ve doğrudan olay, gelenek veya sanatı temsil eden eserler ile ilişkili olması ile üç kriteri kapsamaktadır (UNESCO, 2012b).

Geçici listede yer alan, Bač ve Çevresinin Kültürel Peyzajı mimarlık, teknoloji, sanat veya planlama açısından değer arz etmesi, medeniyetin tanıklığını yapması, arazi kullanımın sıra dışı bir örneği teşkil etmesi sulak alanlar ile üç kriter kapsamında listededir ve çevresindeki tarım arazileri ile nitelenmektedir. Su yapıları ve yolları konusunda antik dönemlerde olan önemi Orta Çağ ve sonrasında da su ve çevresinde askeri amaçlı kullanılan yapılar ve su sistemlerinin tarımsal üretimde kullanılması ile devam etmiştir. (UNESCO, 2019b)

Karez Sistemi Kültürel Peyzajı da geçici listede medeniyetin kilometre taşı örneği, mimarlık, teknoloji, sanat veya planlama açısından değer arz etmesi ve arazi kullanımın sıra dışı bir örneği teşkil etmesi kriterleri ile yer almaktadır. Tarım arazilerine su getirmek üzere kurulan kanallar ile kuyulardan oluşan ve eğimi kullanan su sistemi ile bu sistemi kullanan ve döneminin teknolojisiyle üreten topluluklardan meydana gelmektedir. Oldukça kurak bir araziye su temini sağlayan sistem basit ancak sürdürülebilir bir su sistemidir ve topluluk tarafından kullanılmakta ve korunmaktadır. (UNESCO, 2016)

Dünya Mirası Listesi'nde veya Geçici Listesi'nde yer alan dört örnek, her biri farklı coğrafyalarda, kültürlerde ve dönemlerde yer almasına rağmen, beşinci kriter çerçevesinde ortak bir özelliği paylaşmaktadır. Beşinci kriter, özellikle tehdit altındaki ve geleneksel yerleşim veya arazi kullanım örneklerine odaklanır ve dört örnek, bu kriteri sağlayan bir öneme sahiptir. Dönemleri dahilinde

değerlendirildiğinde, her biri arazi kullanımı suyu yönlendirerek kullanmayı amaçlamakta ve doğa ile etkileşim sonucu, su sorunlarına sıra dışı çözüm önerileri geliştiren kültürel peyzaj örnekleri ortaya koymaktadırlar.

2.3.2 Su Sistemleri Kültürel Peyzajlarının Dünya Mirası Kapsamında Değerlendirilmesinin Etkileri

Üstün evrensel değere sahip olduğu tescil edilen alanın, Dünya Mirası listesine dahil olması, alanın artık yalnız bir kentin ya da yörenin değil tüm insanlığın ortak ürünü olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla artık alanın önemi ve korunması hususu milletlerarası bir kapsama erişmektedir.

Alanın korunması konusunda ise uygulamaya yönelik yönetim planları üretilmektedir. Yönetim planlarının kapsamı ise yalnız alan sınırı çevirmekten ve yasaklı eylemleri tanımlamaktan fazlasıdır. Alan yönetim planları; sorumluluk alanlarının tarif edildiği, bir vizyon ile değerlendirilen, alanın gereksindirmesiyle çok katmanlı biçimde ve böylece çok paydaşlı bir katılımcı süreç ile ele alınan, uygulamaya yönelik bütüncül ve kapsamlı planlardır. Bu yönüyle alan yönetim planları, koruma amaçlı imar planlarının, mevzuatta içerdiği ancak uygulamada sınırlı örnekler ile karşılığını bulduğu çok katmanlılık ve katılımcılık kapsamını da içermektedir. Bu anlayış ile planlar, kesin ve iki boyutlu çizgiler dahilindeki kentin geri kalanından izole edilmiş kültür varlıklarından oluşan alanlardan ziyade; kültür varlıklarının pratikte tehditlere karşı nasıl korunacağının ipuçlarını ve boyutlarını içeren alanları ilgilendirmektedir.

Su sistemlerinin alanlarda üretilmelerini gereksindiren doğal katmanlardan ayrı, parçacıl ve yalnız somut olan kültür varlığı olarak gözetildiği de değerlendirildiğinde, kültürel peyzaj olarak evrensel önem dahilinde değerlendirilmesi ülke ölçeğindeki alanlar için yasal ve yönetsel açıdan olumlu çıktılara sebep olabilir.

Böylelikle korumanın çerçevesi her ne kadar bu alanlarda taraf devletler tarafından çiziliyor olsa da değerlendirme yetkisi uluslararası açıdan bağlayıcı olan bir kuruma aittir. Bu kapsamda alanların korunmasına ilişkin düzenli raporlar ile süreç ayrıca alanların sürdürülebilirliği için takip edilmektedir. Bu yaklaşım, insanlık için önem arz eden kültür miraslarının tek elden, aykırı uygulamalara, tehditlere, şeffaf olmayan ya da bulanık olan süreçlere konu olmamasını sağlayabilir. Fakat bu

durum ancak korumanın yargılara dayanan bir çaba olmadığı, planlama ile birlikte ele alındığı, yasal ve yönetsel açıdan güvence altına alındığı bir süreç dahilinde mümkün olabilir. Aksi takdirde tekil ve özerk ek yeni kurumsal yapılara, plana göre değiştirilen yasal düzenlemelere, yalnız seçilmiş olan aktörlerin belirli aşamalarına katıldığı plan süreçlerine, müzakere süreçlerinde aktörler arasında çatışmalara ve uzayan süreçlere yol açabilir.

Dünya Mirası Listesi'ne konu olmaları ile kültürel peyzajların üstün evrensel değerleri kapsamında bilgilendirmeler ile tanıtımlar da sağlanmakta ve farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır. Nitekim alanlar medyada daha çok yer almaya, araştırılmaya ya da ziyarete konu olabilmekte ve değer sağlayabilmektedir. Ayrıca bu nitelikleriyle alanlar, çekim ögesi ortaya koymaktadır; böylelikle alanlar kültür turizmine konu olabilir, prestij ve kent ekonomisine katkı sağlayabilirler. Ancak koruma ve kullanma dengesinin doğru kurgulanmadığı ve ele alınmadığı bir sistemde bu, kültürün meta haline gelmesi veya arazi rantı gibi konuları da beraberinde getirebilir.

Belki de taraf devletler tarafından en cazip olarak değerlendirilen olanak ödenek konusudur. Özellikle arkeolojik olan miras alanlarında, potansiyel alanlardaki bilgi ve belge niteliği ortaya koyabilecek bulgular, toprak veya su altında olup gün yüzüne çıkabilmek için finansmanın sağlanmasını beklemek durumundadır. Dünya Miras'ına konu olan alanlarda korumaya yönelik uygulamaların sürekliliği için gerekli olan bütçe konusu UNESCO'nun ve komisyonun sağladığı bütçe ile mümkün olabilmektedir. Bu konuda da alanların korunmasında ve uygulamalarda öncelik doğru bir sistematik ile ele alınmalı baskılara konu almadan kültür varlıklarını kapsayıcı olmalı, seçimler herhangi bir neden sebebiyle taraflı veya spekülatif olmamalıdır.

2.3.3 Su Sistemlerinin Kültürel Kültürel Peyzajlar ve Kent Kimliği Açısından İncelenmesi: Veneto Pratiği

Avrupa Konseyi (1995), ilgili tavsiye kararında, kültürel peyzajların tehdit altında olduğu vurgulanarak alanların özellikle kolektif bellek ve kimlik açısından korunmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Bu nedenle Veneto (İtalya) örneği, kültürel peyzajın ve yerelin katılımının kent kimliği üzerindeki olası etkisinin değerlendirilebilmesi için incelenmiştir. Alanın

incelenmek üzere seçilmesinin gerekçesi; ilgili uluslararası sözleşmelere taraf olunan ve sözü edilen nitelikleri içeren pratikteki bir örnek olmasıdır.

Veneto ve kanallardan oluşan su sistemi örneği, çalışma alanı ile benzer dönemler ve nedenler içinde dönüşüm süreçlerini konu alması, alanda gündeme gelmesi muhtemel baskı ve tehditleri içerip buna karşın yönetimlerin etkin politikaları, yerel halkın örgütlenmesi, akademi ile uluslararası örgütlerin çabaları ile korunmakta olan bir alandır. Veneto ve yapılar, Dünya Mirası Listesi'ne yaratıcı bir başyapıt ortaya koyması ile mimarlık, teknoloji, sanat, şehir planlama ya da peyzaj açısından süreç içerisinde yaşanan gelişmelerle bir değer ifade etmesi ile dahildir. Alan doğrudan kanalları içeren su sistemi ile Dünya Mirası kriterlerini kapsamamışsa da bu nitelikleri kültürel mirası oluşturan bir katman olarak değerlendirilmektedir.

Veneto, İtalya'nın kuzey doğusunda yer almaktadır. Alanın tarihi, Demir Çağı'na kadar dayanmakta olup antik dönemlerde su ile yakın ilişkiler kurulmuş, yapılar inşa edilmiş ve kült alanlarında bunu temsil eden nesnelere rastlanmıştır (Salerno, 2019). Her ne kadar Roma Dönemi'nde su kanallarına rastlamak mümkün olsa da yerleşmenin kimliği açısından önemli değişiklik Orta Çağ'da olmuştur. 12. yüzyılda Vicenza ve Padova arasındaki nehrin kullanımı, politik açıdan problemlere yol açarak ticareti aksattığından Battaglia Kanalı tamamen insan eliyle ticareti ve kontrolü sağlamak için yapılmıştır (Zecchin, 2023). Kanalın yapımıyla alan, balıkçılık, denizcilik ve yük taşımacılığı ile iktisadi açıdan çekim ögesi arz etmiştir.

Bu çekimin etkisiyle, deniz ticaretiyle uğraşan kişiler buradan artan kazançları ile araziler satın almış ve konut alanları Palladio tarafından tasarlanmıştır. Palladio'nun benzersiz tasarımlarından oluşan yapılar ile yerleşme 1994 yılından beri mimarlık, teknoloji, sanat veya planlama açısından değer arz etmesi ve insanın yaratıcı zekasının başyapıtı nitelikleri ile Dünya Mirası listesindedir (UNESCO, 2009).

Şekil 2.6 Veneto ve Palladyan Mimarisi (UNESCO, 2009)

Battaglia Kanalı zaman içerisinde savaşlar sonucu tahrip olmuş, teknolojinin gereksinimlerine yetişememiş, politikacıların verdiği önemi yitirmiş ve değişen plan kararları ile atıl kalmıştır (Vallerani, 2019).

Alanın yeniden canlandırılması, 1977 yılında Profesör Franzin ve öğrencilerinden oluşan ekibinin, alanın kimliği için denizcilik mirasına ve geçmişteki balıkçılık faaliyetlerine yönelik somut ve somut olmayan miras ögelerini konu alan araştırmaları ile söz konusu olmuştur (Zecchin, 2023). Bu çabaların sonuç bulmasının ardından alanın kimliğinde su ögesinin varlığı, literatürde ve medyada tartışılmaya başlanmış ve kültüre konu olan ögelerin sergisi için müze de oluşturulmuştur.

Araştırmacılar, 1990'lı yılların sonlarından itibaren bu alanın yalnızca yapılar üzerinden değerlendirilmesinin yetersiz olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü, yapıların burada üretimini mümkün kılan ve onlara anlam kazandıran bağlamın da bütüncül bir biçimde ele alınması gerekmektedir. Yerleşimin ilk kurulduğu dönemlerden itibaren var olan; ancak sonraki dönemlerde yerleşmeye küresel ölçekte kimlik ve önem kazandıran kanallar, doğrudan insanın doğaya müdahalesi sonucunda oluşmuş ve gerisinde özgün bir kültürel birikim bırakmıştır. Su ve suyla ilişkili sistemler aracılığıyla zaman içinde gelişen bu etkileşim, kentin kimliğini oluşturan temel bileşenlerden biridir ve katılımcı, bütüncül ve dinamik bir sürecin ürünü olarak tanımlanmaktadır.

Kentin önceki katmanlarında kullanılan su sistemleri, gerektirdikleri kapsam ve önem doğrultusunda koruma politikalarına ve uygun işlevler ile yönetim süreçlerine konu olmazlarsa; günümüz kentlerinde kaçınılmaz olarak eskime süreçlerini yaşayacaklardır. Vallerani (2019)'ye göre geçmişin su sorunları ve buna yönelik olarak geliştirilen çözümlerden çıkarımlarda bulunmak yerine bu su sistemlerinin tamamıyla kaderine terk edilip atıl bırakılması bir tür soykırımdır.

Veneto'da, alanın öneminin ulusal ve uluslararası düzeyde tespitinin ardından yerel yönetimler de doğal alanı ve kültür mirasını bütüncül biçimde ele almıştır. Yerel kimlik bağlamında su ile ilgili mirasın ve sektörlerin sürece entegre edilmesi için politikalar da 1990'lı yılların sonunda geliştirilmiştir.

Koruma süreci yalnız yönetimlerle sınırlı kalmamıştır. Roma döneminde ve Orta Çağ'da, yerel halkın kanalı ve ticareti korumaya yönelik çabaların söz konusu olduğu gibi; günümüzde de kendilerini "su hafızasının koruyucuları" olarak tanımlayan bir grup hem somut hem de somut olmayan kültürel mirası için alanda çalışmaktadır (Caravello ve Michieletto, 1999; Vallerani, 2019).

Vallerani ve Vinsent (2021), su sistemleri ve içinde bulundukları doğanın bir arada kültürel peyzaj olarak değerlendirilmesinin; alanın korunmasının ve kaynak niteliğinden yararlanılmasına ek olarak kültür turizmi için su kaynaklarına yakın psikolojik ve fiziksel açıdan sakinleştirici rekreasyon alanları potansiyeli ortaya koyabileceğini de savunmaktadır. Ancak turizm işlevi böylesi alanlar için ekonomik değer getirebileceği gibi alanların kültür değerini tehdit de edebilir. Turizm işlevi; yerelin yaşam kalitesini ve bağlılığını artıran, peyzajı yok etmeyen ve kaynak kalitesini düşürmeyen eylemleri içeren katılımcı niteliklere sahip olduğu takdirde; topluluk duygusu (sense of community) ile aidiyete (belonging) katkıda bulunabilir ve yerleşmenin rekabet kapasitesini artabilir (Zecchin, 2023).

2.4 Bölüm Sonucu ve Değerlendirmeler

Kültür; toplulukların düşünce, beceri ya da yaşam tarzı gibi etmenlerinin etkisiyle gelişen özelliğidir. Dönemlerinin özelliklerini yansıtan ögeler ise kültür mirasıdır. Kültür mirası ögelerinin bağlam içerisinde anlam kazanmasını sağlayan somut olmayan mirası ile birlikte değerlendirilmesini gözeten yaklaşım, kültür mirasının bütüncül olarak interdisipliner biçimde değerlendirilmesini sağlar. Kültür mirası ögeleri kentin kimliğini yansıtır ve böylelikle bellek mekanlarını da etkileyebilir.

Dolayısıyla kültür varlıklarının korunması ile bellek mekanlar ve kimlik de korunmuş olacaktır.

Kültür mirası alanlarına yönelik yaklaşımlardan biri olarak kültürel peyzajlar ise, insanın doğa ile etkileşimi sonucu oluşan alanlardır. Bu alanlar, doğa katmanının ya da kültür varlıklarının ayrı değerlendirilmesi ile ele alınamamakta olup bir ortaklaşa ürün temsilleridir. Tek bir anıt yapı yerine yapının bağlamı ile korunması gerekliliği yaklaşımlarının ardından ve miras yerine değer konusunun ele alınması ile gündeme gelmiştir.

Araştırmanın da bu bölümünde, tezin içeriği doğrultusunda değerlendirilecek antik su sistemi ve orman alanından oluşan alanın, kültürel peyzaj olarak literatür bulguları, mevzuat ve uluslararası düzenlemeler doğrultusunda değerlendirilmiş ve mevcut sorunlar ve olası potansiyeller ilk araştırma sorusu olan kültürel peyzajlar kapsamındaki yasal ve kurumsal yapılanmanın tespiti ve bu niteliğin alanların korunmasına ilişkin etkisi bağlamında incelenmiştir.

Kültürel peyzajlar, ilk kez 1992 yılında uluslararası sözleşmelere konu olmuştur. Bu süreçten sonra kültürel peyzajlar, üstün evrensel değerlerinin iş birliğine dayanan çok paydaşlı bir biçimde korunması gerekliliği konusuyla Dünya Mirası kapsamında yönetilmektedir. Böylelikle, kültürel peyzajların Dünya Mirası Sözleşmesi Kriterleri'nin en az birini içermesi beklenmektedir.

Uluslararası düzeyde ilk kültürel peyzaj örneği, Tongariro; ulusal düzeyde ilk örnek ise Bergama olmuştur. Araştırma kapsamında kültürel peyzajlar konusunu içeren otuz altı uluslararası sözleşme, 1962-2023 yılları arasında olmak üzere de incelenmiştir.

1992 yılında uluslararası sözleşmelere konu olmasının ardından toplantı ve rehberlerde kategorizasyonları, pratikteki yönetim ilke ve stratejileri, karşı karşıya oldukları tehditler ele alınmıştır. Bu belgelerden konuyu doğrudan ele almaları ve ilkeleri içermeleri sebebiyle en önemlileri "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, Üstün Evrensel Değere Sahip Kültür Mirasları için Uluslararası Uzmanlar Toplantısı, Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber ve Güncellemeleri, Kanal Mirası Uzmanlar Toplantısı, Dünya Mirası Kültürel Peyzajlar Kitabı, Avrupa'da Doğal ve Kültürel

Miras: Natura 2000 Ağı Kapsamında Birlikte Çalışmak Raporu" olarak belirlenmiştir.

Ulusal düzeyde doğrudan kültürel peyzajları içeren bir yasal düzenleme henüz bulunmamaktadır. Bu alanlar koruma kanunları ile alan yönetim planları ve sit konusu ile koruma amaçlı imar planları kapsamında ele alınmaktadır. Korumaya dayanan mevzuatın yanında bazı düzenlemeler ise alanların korunmasının yerine bozulmasına sebep olacak şekilde sonuçlar ile pratikte mevcut olup sit alanları tehdit edilmektedir. Tüm bu etmenlerin ışığında kültürel peyzajlar yaklaşımı ile kültür ve tabiat varlıklarının değerlendirilmesi; etkin koruma stratejileri, finansman, tanıtım, destek ile imkanlar ve iş birlikleri açısından katkı sağlayabilir.

Birçok kent su kenarında kurulduğundan, suya gereksinim duyduğundan ya ekonomik veya politik bir araç olarak suyu kullandığından su, kentlerin kimliğini biçimlendiren bir kültür etmeni olmuştur. Suya olan gereksinimler neticesiyle su sistemleri kentlerde tıpkı günümüz koşullarında olduğu gibi antik dönemlerde de üretilmiştir. Su sistemleri doğrudan içinde bulundukları doğal çevre ile ilişkili olan ve belirli kültürel, politik ya da teknolojik birikimleri içeren değerler olup kültürel peyzaj kapsamında uluslararası pratikte kültürel kriterleri kapsayacak biçimde değerlendirilebilmektedirler.

Veneto örneği, ulusal anlamda da taraf olunan sözleşmeleri içermesi, yıl itibari ile değerlendirmeyi kapsaması ve yerelde politikalar üretilerek korunan ve etkin yönetim stratejileri ile yeniden canlandırılan bir örnektir. Yerleşmenin tarihi antik dönemlere kadar uzansa da yerleşmenin su kültürü, orta çağ döneminde balıkçılık, denizcilik ve yük taşımacılığıyla gelişmiştir. Ardından denizciler burada arazi ve konut sahibi olmuştur. 1970'li yılların ardından ise bahse konu olan yapay su kanalı plan kararları ve politikalar neticesiyle atıl kalmıştır. Neredeyse yirmi yılın ardından yönetimler, yerelin de aktif rol almasıyla alanı aktif biçimde korumak için stratejiler üretmiştir.

Su sistemlerini içeren kültürel peyzajlar, sakinleştirici bir ortam içermeleri, kültür turizmine konu olabilmeleri, yaşam kalitesi, yere bağlılık, topluluk duygusu ve aidiyeti artırabilecek bir etmen olmaları ile ve yere özgü kültür mirası ögeleri ile kentlerin rekabet kapasitesini artırmaları konusunda önem taşımaktadır.

Bu bölümde gerçekleştirilen araştırma neticesiyle elde edilen çıktılar ile antik su sistemleri ve orman alanlarından oluşan kültürel peyzaj karakterinin tespiti ve korunması konusunda uluslararası düzenlemeler ve ulusal düzeyde kapsamında sorun ve potansiyeller saptanmış olup; bu çıktılar bağlamında sonraki bölümde alan özelinde analiz doğal ile kültürel nitelikler ve gereklilikler saptanmıştır.

3
ISTRANCA ORMANLARI VE VALENS SU SİSTEMİNİN DOĞAL VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ: ÇATALCA ÖRNEĞİ

Çatalca, tarih öncesi devirlerden itibaren, konumu ve doğal çevre nitelikleriyle çeşitli medeniyetlerin iz bıraktığı, ayrıcalıklı coğrafyada, çok katmanlı bir yerleşim yeridir. Bu nitelikler doğrultusunda, imparatorluklara başkentlik yapmış bir kent olan İstanbul'un varlığını sürdürebilmesi için gereksinim duyduğu su buradan sağlanmıştır. Roma Dönemi'nde inşa edilen ve dönemin bilinen en uzun isale hattı, kaynağını Istrancalardan ve Çatalca'dan alarak kente su sağlamış; geride özgün bir kültürel peyzaj mirası bırakmıştır. Araştırmanın kapsamı gereğince, Çatalca'nın doğal ve kültürel nitelikleri bölüm kapsamında incelenmiştir.

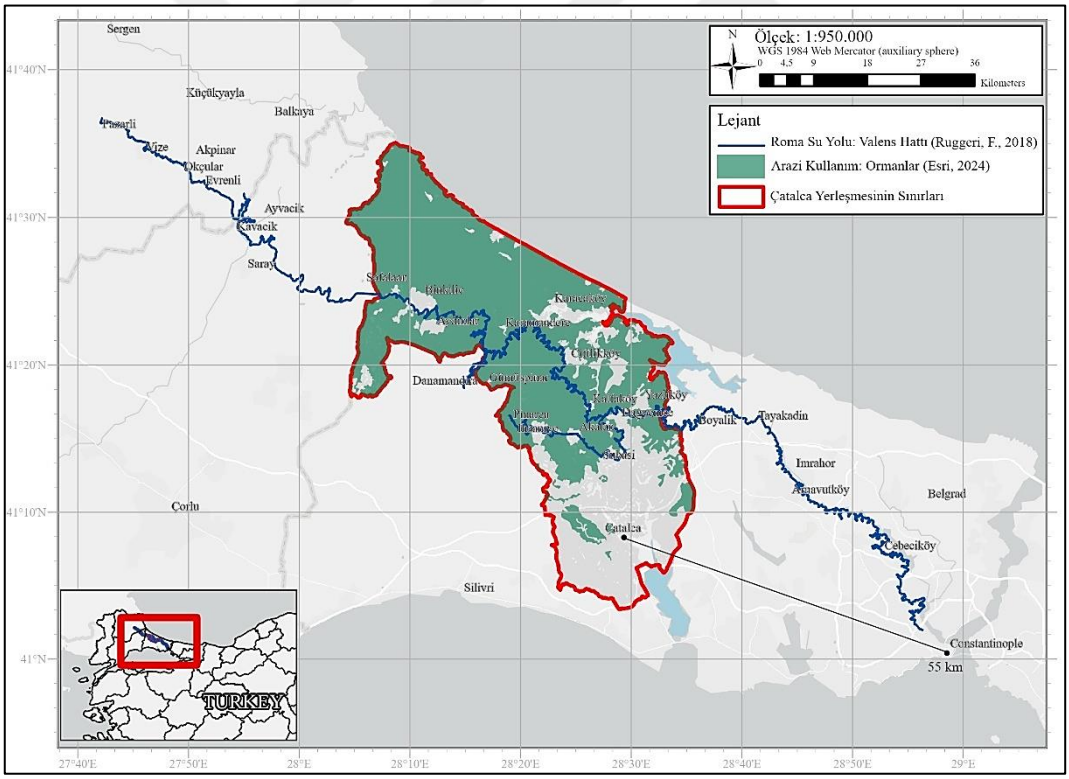

Harita 3.1 Roma Dönemi'nin en uzun su yolu hattı ve çalışma alanın konumu

3.1 Konum ve Genel Özellikler

Çatalca, İstanbul'un kuzeybatısında yer almakta olup 1.142 km² alanı ile ilin yüzölçümü büyüklüğü açısından en büyük ilçesidir (Mil vd., 2015). Güneyinde Büyükçekmece, güneybatısında Silivri ve doğusunda Arnavutköy ilçeleri ile, kuzeyinde Karadeniz ve batısında ise Tekirdağ ili ile sınırlanmıştır. Otuz dokuz mahallesi olmakla birlikte; 5393 Sayılı Kanun'un dördüncü maddesine göre, Ferhatpaşa ve Kaleiçi birimleri mahalle statüsünde olup, 6360 Sayılı Kanun'a kadar köy niteliğinde olan otuz yedi mahallesi 31455 Sayılı Kırsal Alan Yönetmeliği doğrultusunda tespit edildiği üzere kırsal mahalle statüsündedir[9]. Nüfus büyüklüğü beş yüzden küçük olan mahalleleri orman köyleridir ve merkez nitelikli yerleşmeleri Ferhatpaşa ve Kaleiçi mahallelerinden oluşur.

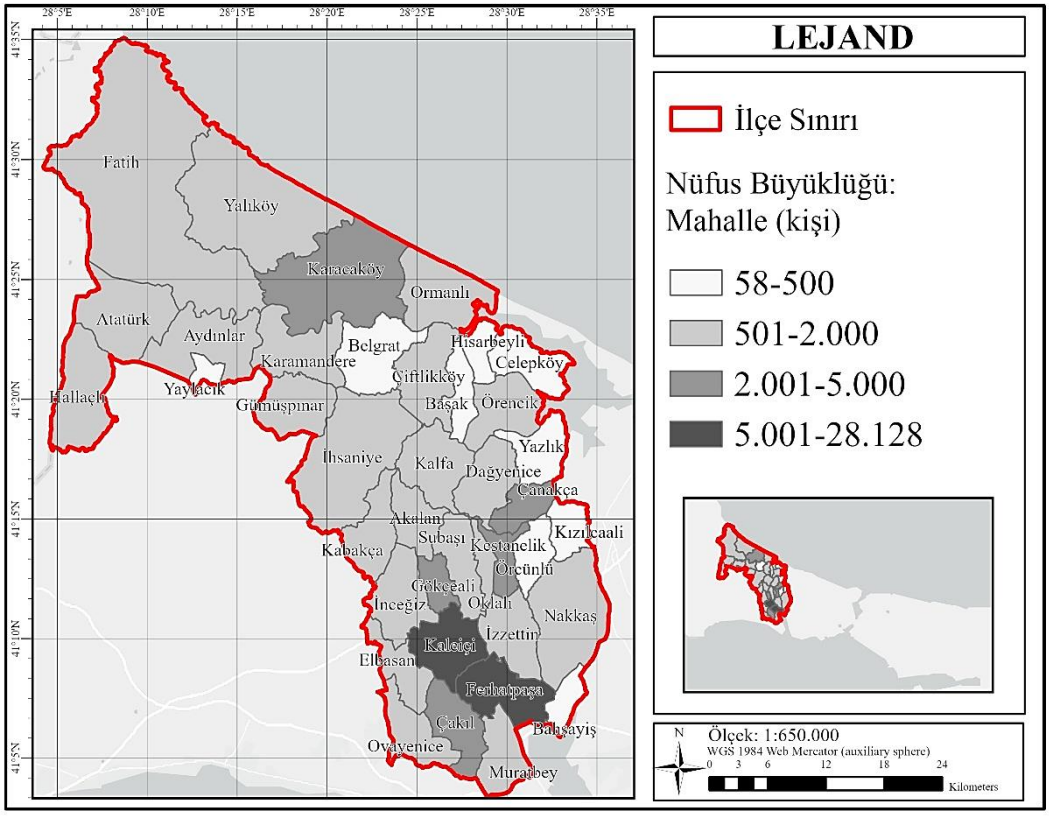

Harita 3.2 Çatalca ilçesi mahalleleri ve nitelikleri

[9] 5393 Sayılı Kanun ile "Belediye Kanunu", 6360 Sayılı Kanun ile "Büyükşehir Belediyesi Yasası" ve 31455 Sayılı Kırsal Alan Yönetmeliği "Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği" ifade edilmektedir.

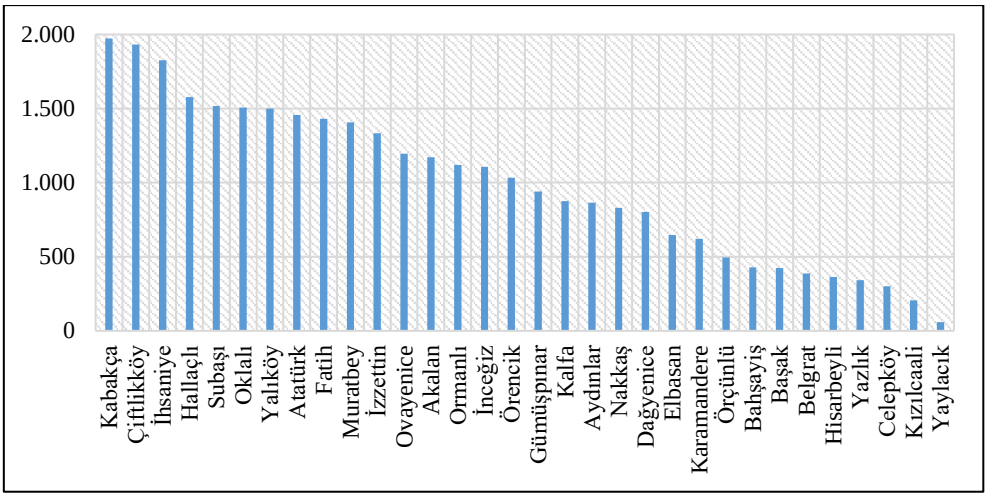

Şekil 3.1 Nüfus büyüklüğü 2.000 (kişi) altındaki yerleşmeler (T.U.İ.K., 2023)

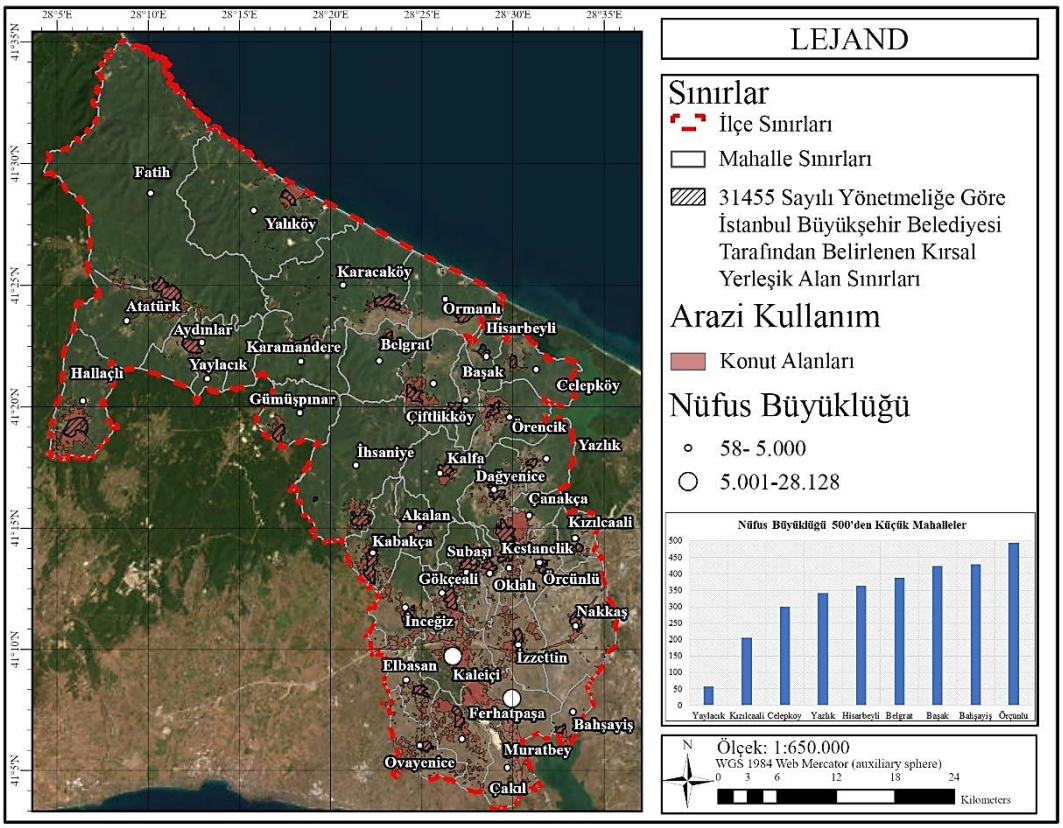

Harita 3.3 Çatalca ilçesi yerleşik alan sınırları ve nüfus büyüklüğü (T.U.İ.K., 2023 ve İ.B.B, 2022)

İstanbul ilinin hinterlandında kalmasıyla ve İstanbul'un süreç içerisinde kazandığı rollere göre Çatalca, çeşitli güzergahlarda kent ile sosyo-ekonomik, siyasal, kültürel ve çevresel açıdan simbiyotik ilişkilerin kurulduğu bir yerleşimi ifade etmektedir.

Yerleşme, antik dönemlerden itibaren göç, savaş, ticaret ve bağlantı yolları üzerindeki stratejik konumu ile çeşitli dönemlerde önemi ve rolü farklılaşmıştır. İstanbul'a erişmek için istila, yağma ve çatışmaların görüldüğü Çatalca, sosyal ve kültürel açıdan da dinamik değişim süreçlerine konu olmuştur. Yerleşme tarihinin M.Ö. 2000'li yıllara kadar dayandığı, Asya Savaşları'na, İstanbul'un Fethi Süreci'ne, Balkan Savaşları'na ve Millî Mücadele Dönemi'ne yerleşmenin şahit olduğu bilinmektedir. Yerleşmenin ilk olarak Traklar döneminde bugün İnceğiz Mağaraları'nın bulunduğu alanda başladığı düşünülmekte olup; mahalle ise ismini, alanda bulunan tarihi inlerden (mağaralardan) almıştır (Güldüren, 2022). İnceğiz ve çevresi, antik dönemlerde Ergiske (Ἐργίσκη) olarak anılmıştır. Bu ismin, Yunan Mitolojisi'ne göre denizlerin yaratıcısı ve hâkimi olan Poseidon'un ve deniz perisi (Nymph) olan Aba'nın oğlu Ergiscus'tan geldiği ifade edilmektedir (Külzer, 2008).

Kentin su ile ilişkisinin etkisindeki bu adlandırmanın ardından kentin merkezi, Metrai ya da Metris (Μέτραι) adlandırılmıştır, ki bu kelime de sınır anlamını ifade edebilmektedir; öte yandan bu kelimenin Büyük İskender'in generallerinden Ayametris'in şehri kurması ile anıldığı da düşünülmektedir (Küçük ve Eyüpgiller, 2016). Makedonların işgali sırasında yerleşme, yine Büyük İskender'in döneminde İstanbul'u onaran Kral Yağfur'un kızının yaylağı olması sebebiyle Haniçe olarak anılmıştır (Koçak ve Gürçay, 2015). Osmanlı Dönemi'nde Evliya Çelebi'ye göre ise Çatal Dağı'nın eteğine kurulduğundan Çatalca olarak adlandırılmıştır ve Çelebi yerleşmeyi; bağ, bahçe ve ab-ı hayatlı benzersiz bir cennet bahçesi olarak tanımlamaktadır (Çelebi, 2013).

Evliya Çelebi'nin doğal niteliklerinden övgüyle söz ettiği Çatalca, İstanbul ilinin orman varlığının %43,7'sini oluşturmaktadır (O.G.M., 2024). Özellikle nesli küresel ölçekte tehdit altında olan, hassas ya da endemik türleri de içeren coğrafyası ile bir ekosistem niteliği arz etmektedir. Bu coğrafya orman alanlarını içerdiği gibi sulak alanları da akarsular, dereler ve göl ortamlarını içerir. Çatalca ilçesinden geçen ve diğer kaynaklara dökülen akarsu ve dereler tıpkı tarihsel süreç dahilinde olduğu gibi bugün de İstanbul'un su ihtiyacının %31'ini oluşturmaktadır (İ.S.K.İ, 2021). Doğal alanlar, çeşitli dönemlerde bir avlak alan olarak kullanılmış, kimi zaman da bu alandan elde edilen odun, kereste ya da gıda gibi maddeler şehirde kullanılmıştır (Güldüren, 2017). Dolayısıyla bu özellikleri ile Çatalca, kentin varlığını sürdürebilmesi için kıymetli doğal kaynakları içermektedir.

3.2 Orman Alanının ve Antik Su Sisteminin Doğal ve Kültürel Özellikleri

Çatalca, sahip olduğu özgün doğal çevre koşulları sayesinde antik dönemlerden itibaren İstanbul için stratejik bir kaynak alanı işlevi görmüştür. İlçenin hidrojeolojik ve jeomorfolojik yapısı, geçiş iklimi özellikleri ve geniş orman varlığı, burada büyük ölçekli bir antik su sisteminin kurulmasını mümkün kılmıştır. Roma Dönemi'nde inşa edilen ve döneminin en uzun isale hattı olma özelliği taşıyan bu sistem, ince mühendislik hesaplarını içeren çabaları, arazi hakimiyeti ile arazi kullanım becerisi ve mimari elemanların döneminin teknolojisine göre inovatif ve efektif kullanılması kültür katmanını oluşturmuştur. Su sisteminin burada bulunmasını mümkün kılan koşulların etkisiyle, alan hem kentliler için su kaynağı hem de birçok flora ve fauna türü için habitat niteliği arz etmiştir.

3.2.1 Çatalca'nın Doğal Yapı Özellikleri

Çatalca'nın jeolojik yapısı, jeomorfolojik ve hidrojeolojik yapısını etkilemiş ve buna bağlı olarak yerleşme için eşik ve potansiyel alanlar ortaya konmuştur. Yerleşmenin doğudan, kuzey-batı aksı boyunca yükselen rölyef özellikleri ve doğal koşulları ile konumumun etkisiyle geçiş iklimini içeren klimatolojik özellikleri, yerleşmenin doğal, ekolojik, sosyal ve yapılı çevre koşullarını etkilemiştir. Toprak yapısı, jeomorfolojik yapı, su döngüsü için önem arz eden hidrojeolojik özellikler ve bitki örtüsü katmanı ile şekillenmektedir. Böylelikle toprak yapısı, çeşitli ekosistemleri mümkün kılarak yalnız bu coğrafyada bulunması söz konusu olan türlerin yaşamını sağlamıştır, doğal bir kaynak niteliği ortaya koymuş ve ekosistem hizmetleri sunmuştur.

- **Topoğrafya ve Doğal Eşikler**

Yıldız Dağları ve çevresindeki yükseltiler ile vadiler, Valens Su Sistemi'nin kemer ve tünel gibi yapısal elemanlarının güzergâh seçimlerini belirlemiş; bu yapı, suyun doğal akışını yönlendirmiştir. Doğudan, kuzey-batı aksı boyunca hareketli topoğrafyası ile yükselen Çatalca ilçesi, tepelerin ovalar ile birleştiği bir plato üzerine kuruludur. Yıldız ve Çatalca dağlarını kapsayan ve yükseklikleri sebebiyle Karatepe, Kuştepe, Ferahtepe ve Küçükkara Tepe başta olmak üzere birçok tepeyi içeren alanın maksimum yüksekliği 480 metreyi bulmakta; böylelikle bu etmen yerleşmeyi ve arazi kullanımını biçimlendirmektedir.

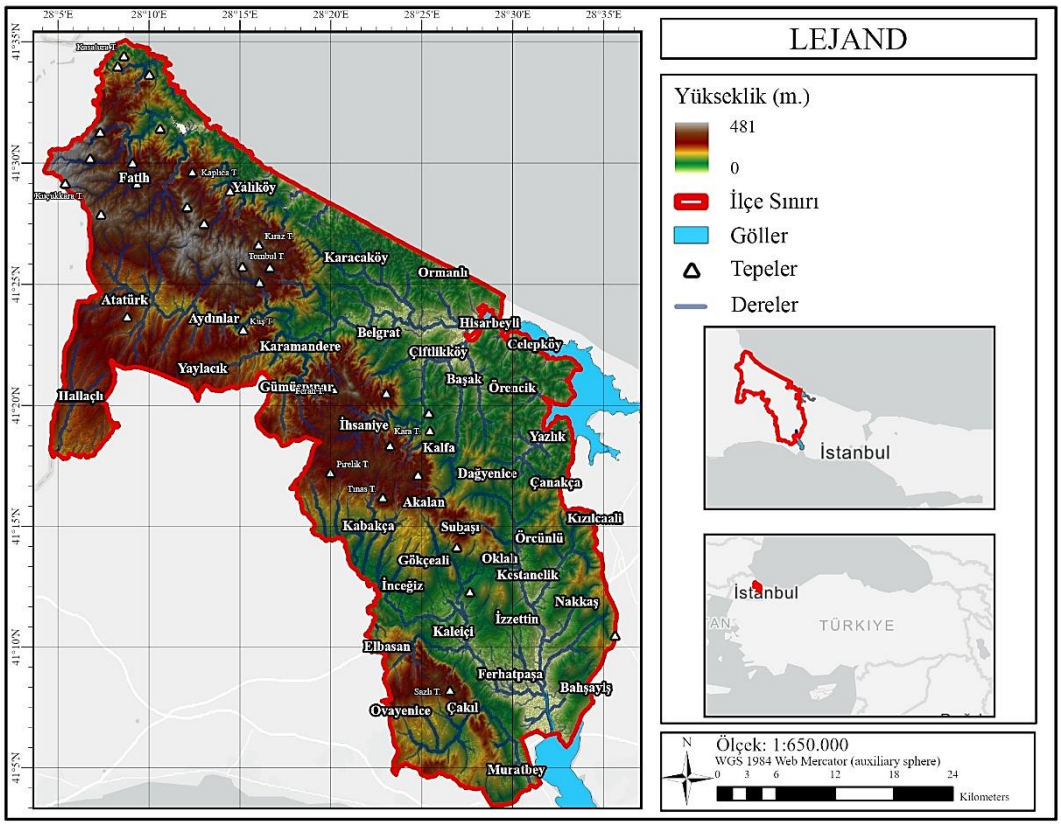

Harita 3.4 Çatalca ilçesinin topoğrafyası (Ç.Ş.B., 2025).

Kent merkezi, erişilebilirlik açısından uygun ve daha az eğim derecesine sahip yamaç alanında; köyler ise dağların ve tepelerin elverdiği konumda olan engebeli düzlüklerde kurulmuştur.

Yerleşmenin orman toplulukları, dağların ve tepelerin üzerinde kuzeye bakan yamaçlarda daha fazla yağış ancak daha az güneş ışığı aldığından gür ve nemli; güneyinde ise aksi durumdan dolayı kuru ve seyrek biçimdedir (Avcı, 2008). Kuzey Ormanları silsilesi dahilinde Istranca ve Çatalca Orman Toplulukları bir ekosistem olarak ilçe topraklarının yaklaşık olarak %64'ünde yer almakta (İ.B.B., 2017) ve yerleşmeyi şekillendirmektedir. Orman alanları, nesli tehdit altında olan türler ve endemik türler de olmak üzere bir habitat ve aynı zamanda ekosistem hizmetlerinin sağlandığı bir kaynak niteliğindedir. Bu alanlar, doğal sit, kesin korunacak hassas alan, yaban hayatı koruma ve geliştirme sahası, tabiat parkı ve havza koruma alanı nitelikleriyle parçaçıl biçimde de olsa koruma altındadır.

Şekil 3.2 Ferhatpaşa (üst) ve Karacaköy (alt)'de yer alan orman toplulukları

Öte yandan yerleşmenin doğal alanları konu alan tüm koruma niteliklerine rağmen orman alanları ve çevresinde yerleşmeyi sınırlayan ve doğal hayatı tehdit eden rüzgâr santralleri bulunmaktadır[10]. Çünkü, hareketli topoğrafya ile yüksekliğin fazla olduğu tepelerin ve yarımada niteliği arz eden coğrafi yapının etkisiyle; yerleşmenin rüzgâr potansiyeli yüksektir.

Şekil 3.3 Çatalca rüzgar enerjisi santrali, Kaleiçi Mahallesi (İ.B.B, 2018)

Çatalca ilçesinde ekosistem ile kaynak değeri ortaya koyan ve yerleşmeyi biçimlendiren bir diğer ortam, orman alanlarının yanı sıra sucul ekosistemlerdir. İlçe sınırları dahilinden geçen, kuzey akışlı (sularını Terkos Gölü'ne ya da Karadeniz'e boşaltan) ya da güney akışlı (sularını Sazlıdere, Büyükçekmece,

[10] Rüzgar enerjisi santrallerinin doğal çevre üzerine olan etkisi, "4.3 Istranca Ormanları ve Valens Hattı'nın Koruma Sorunları" bölümünde detaylandırılmıştır.

Küçükçekmece göllerine ya da Marmara Denizi'ne boşaltan) çok sayıda dere ve kolları vardır (İBB, 2009). Tatlı su kaynakları açısından elverişsiz bir kent olan İstanbul'a, antik dönemlerden itibaren kentin ve kentlilerin gereksinim duyduğu su bu derelerden çeşitli sistemler aracılığıyla sağlanmaktadır. Günümüzde ise Çatalca dereleri ve kollarından İstanbul'un barajlarına hala su sağlanmakta olup bu kaynakların verimi, tüm kaynakların %31'idir[11] (İ.S.K.İ, 2021). Derelerin debisi düşük ve düzensiz olduğundan ulaşım ve taşımacılık söz konusu olmayıp yalnız içme ve kullanma açısından bu sulardan istifade edilmektedir (Ç.Ş.İ.D.B., 2023). Yaz aylarında dere kolları kurumakta olup göllerin derinliği azalıyor iken kış aylarında ıslah edilmiş olanları dahil birçok dere taşkın riski taşımaktadır ve bu yerleşmeyi de biçimlendirir. Ayrıca dereler, alüvyal toprakları oluşturarak yerleşme için tarım potansiyeli koymaktadır. Yerleşme alanlarının %30'u tarım arazilerinden oluşmakta ve böylelikle doğal yapı yerleşmede iktisadi faaliyetleri etkilemektedir.

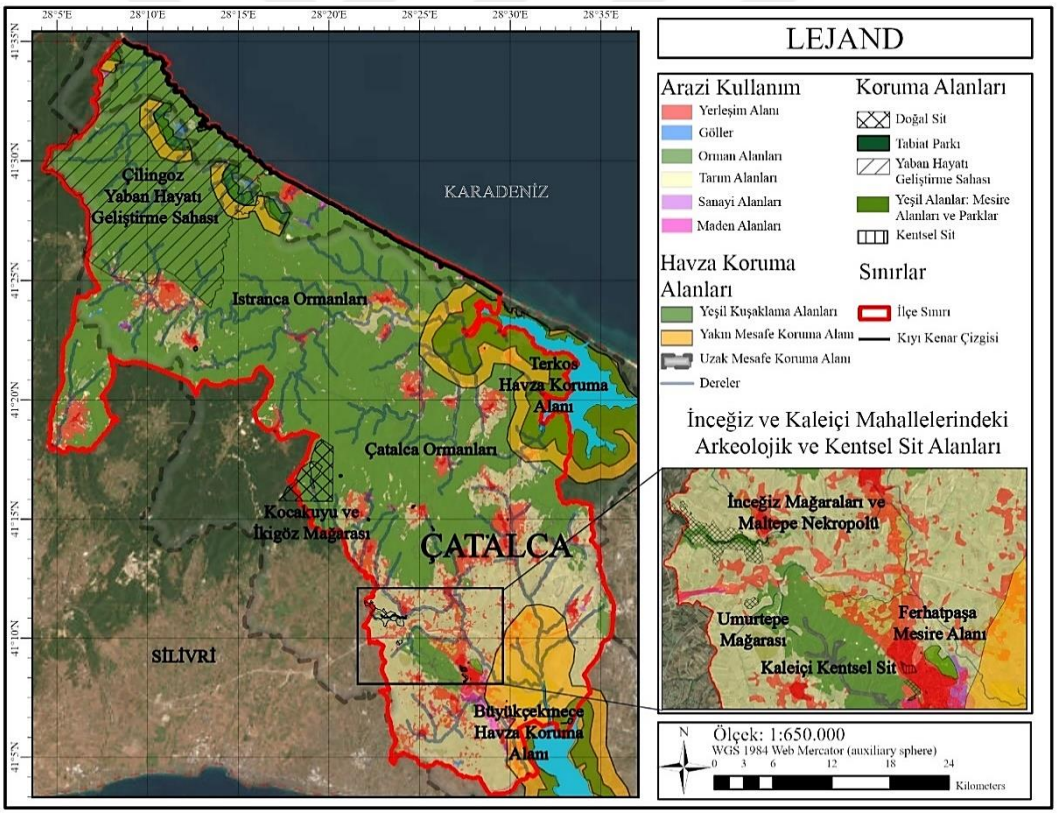

Harita 3.5 Çatalca ilçesindeki arazi kullanım ve koruma alanları

[11] Çatalca ve dolayları, uzun yıllar boyu İstanbul'un gereksinim duyduğu suyun en büyük kaynağı olmuş olsa da günümüzde Melen Regülatörü'nün tek başına sağladığı su verimi %38'dir (İ.S.K.İ, 2021) ve bu dağılımı da etkilemiştir.

Çatalca'yı kuzeyde sınırlandıran ve su ile ilişkili en önemli doğal eşiklerden biri şüphesiz Karadeniz'dir. Yerleşmenin Karadeniz kıyıları, girintili çıkıntılı, dik ve sarp biçimde falezli bir tipolojiye sahiptir (Tuna ve Sarıkaya, 2014).

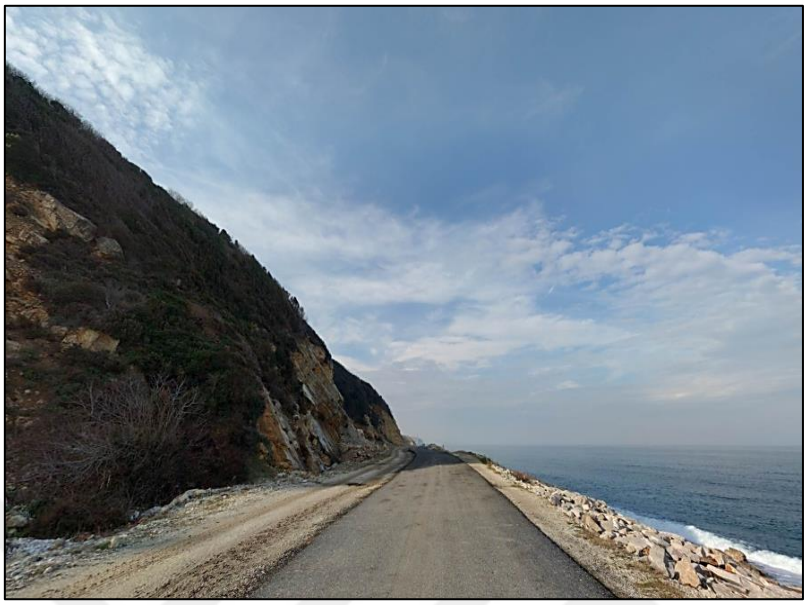

Şekil 3.4 Yalıköy'de gözlemlenen Karadeniz Kıyı Profili

Dere ağızlarında ve koylarda kumsallar oluşmuştur. Kıyı şeridinde kayma ve düşme nitelikli aktif; kent merkezinin batısında da kısmen aktif, çoğunlukla potansiyel ve uyku durumunda olan heyelan alanları bulunmakta olup heyelan riski, yerleşme için eşik niteliği ortaya koymaktadır (İ.B.B, 2020a).

- **İklim Özellikleri**

Istrancaların geçiş iklim özellikleri, su döngüsünü etkileyerek antik dönemde su sistemlerinin fiziksel niteliğini belirlemiştir. Çatalca da kuzeyde Karadeniz, güneyde ise Akdeniz iklimlerinin etkili olduğu; bu iki sistem arasında geçiş özelliği taşıyan Marmara iklim kuşağı içerisinde yer almaktadır (Genç, 2003). Kışlar ne Akdeniz iklimi kadar ılık ne de yazlar Karadeniz iklimi kadar yağışlıdır. Yer aldığı enlemin akıntı, rüzgâr ve basınç koşullarının yanı sıra yerleşmenin iklimini belirleyen en önemli bileşenler rölyef etkinliği ve kara ile sucul alanlarının dağılımıdır. Bu etmenler sıcaklık farkını, yağış durumunu ve böylelikle bitki örtüsünü etkilemektedir. Kuzeye bakan yüksek kesimlerde Karadeniz Nemli Bitki Toplulukları; iç kesimlerde ise kıyı boyunca uzanan dağların etkilediği daha ılıman bir iklim tipi ve Akdeniz Kökenli Bitki Toplulukları bulunmaktadır (Şensoy vd., 2008; İ.B.B, 2009).

İklimsel faktörler, yerleşmenin ekosistem niteliklerini etkilediği gibi; yerleşmenin makroformunu ve yerleşmede görülen yaşam biçimi ve alışkanlıkları etkiler. Ayrıca iklim değişikliği kaynaklı aşırı nitelikli hava olayları, yerleşmelerin dayanıklılığını tehdit etmektedir. Antik su sistemi, arkeolojik niteliğinden kaynaklanan fiziki korunma sorunlarının yanı sıra; orman ekosistemi içinde konumlanması nedeniyle bu tür çevresel tehditlere de maruz kalmaktadır.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nden, 1057 numaralı istasyon alanı olan Çatalca İstasyonu'na ilişkin 2019-2023 periyodundaki rasat sonuçları elde edilmiş ve konu bağlamında değerlendirilmiştir.

Sıcaklık, su döngüsünü ve bitki örtüsünü belirleyerek tür çeşitliliği üzerinden doğrudan etkisi olan bir etmendir (Aksoy ve Arslan, 2022). Çatalca İstasyonu'nda maksimum sıcaklık değerleri temmuz ve ağustos aylarında, minimum sıcaklık değerleri ise ocak ve şubat aylarında ölçülmüştür. Aylık maksimum sıcaklık 2023 yılı ağustos ayında 34.7 (°C), minimum sıcaklık 2021 yılı şubat ayında -6.2 (°C) olarak ölçülmüştür. 2023 yılında Türkiye'de bu durum; en yüksek sıcaklık 49.5°C ile Eskişehir'de ve en düşük sıcaklık -31.3°C ile Erzurum'da ölçülmüştür (M.G.M., 2024b).

Bir bölgede görülen yağış miktarı, su kaynakların niteliğini belirlediği gibi toprağın fiziksel ve kimyasal yapısını da etkilemektedir (Yüzer & Var, 2024). Çatalca'nın Terkos ve Büyükçekmece Su Havza Alanları kalan ve ekosistemleri içeren niteliğinde yağış, doğrudan türlerin sürdürülebilirliği üzerinde etkisi olan sıcaklık gibi önemli bir bileşendir. Yerleşmede yağışlı gün sayısı en fazla kış ve ilkbahar aylarında iken, en fazla yağışı ise sonbahar ve kış aylarında almaktadır. Ancak aşırı nitelikli yağışlar nedeniyle yerleşmede taşkın riski söz konusudur ve 2009 yılında sel felaketi yaşanmıştır[12]. Yaz ayları kuraktır ancak geçiş iklimi olduğundan Akdeniz iklimine göre daha az kurak geçmektedir (Genç, 2003). Öyle ki en çok 2023 Kasım ayında, 261mm=kg/m² yağış almış iken, aynı yıl temmuz ayında bu oran 9'dur. 2023 yılında yağış miktarının Türkiye ortalaması 641.5 iken; en yüksek yağış Karadeniz ikliminin görüldüğü Rize'de 1776.3 mm=kg/m² olarak ölçülmüştür (M.G.M., 2024b).

[12] 2009 yılında yaşanan sel felaketinde; taşan dereler ile sular altında kalan köylerde can kaybı ve tahribat olmuştur. Yaşamını yitirenler için her yıl ilçede anma töreni gerçekleştirilmektedir.

Şekil 3.5 Çatalca'da 2009 yılında gerçekleşen sel felaketi (İhlas Haber Ajansı, 2017).

Coğrafi yapısı ve konumu nedeniyle yerleşme rüzgarlardan etkilenmekte ve bu da rüzgâr enerjisi için bir potansiyel ortaya koymaktadır. Aynı zamanda rüzgâr, ekosistemlerin sürekliliği ve mikroklima koşulları için önemlidir. Yerleşmede hâkim rüzgâr, Karadeniz kıyılarında etkin olan poyraz rüzgarıdır; yerleşmeye serin bir hava getirmektedir. Rüzgâr hızı genellikle en fazla sonbahar ve kış aylarında orta düzeylerde (5,5-7,9 m/sn) olarak ölçülmüştür; ancak 2021 yılı Mart ayında bu rakam 8,0 olarak sert düzeyli bir poyraz rüzgârı kategorisinde değerlendirilmiştir. Çok sık olmamakla beraber yerleşmede lodos ve karayel rüzgarlarının da etkinliği gözlemlenmektedir. Özellikle kış aylarında esen karayel rüzgârı ile birlikte düşen sıcaklık değerleri, yerleşmede don olayına sebep olmaktadır. Don olayı, yerleşmenin tarımsal faaliyetleri ve orman alanları üzerindeki etkisi açısından önemlidir. Fırtına olayları da kış aylarında sert şiddette görülebiliyor iken yaz aylarında da yerleşmenin fırtınalı günleri olmaktadır.

Şekil 3.6 2021 yılında fırtınanın etkisiyle Çatalca'daki tahribat (Doğan Haber Ajansı, 2021).

Tür yaşamı açısından önem arz eden ve su döngüsüne katkıda bulunan bir diğer bileşen kar yağışıdır. Kar yüksekliği kadar karın zeminde kalma süresi de toprağın su tutma kapasitesi doğrultusunda hidrolojik yapıya katkıda bulunur. Karın zeminde kalma süresi, rölyef özellikleri ve iklim tipi ve yağış özelliklerinden doğrudan etkilenir (Günal, 2013). Karın su döngüsü için olumlu yönleri olduğu gibi kar yağışı yerleşmede rakımın yüksek olduğu dağ köyleri için erişilebilirlik açısından problem yaratabilmektedir ve antik dönem su yapıları da bu alanda bulunur. M.G.M. (2024b) yılı verilerine göre, Çatalca'da kar yağışına, ekim ayından nisan ayına kadar çeşitli yıllarda rastlandığı olmuştur. Kar yüksekliğinin en fazla olduğu aylar kasım, aralık ve ocak aylarıdır. Karın zeminde kalma süresine en fazla, ocak ayında rastlanılırken, kar yağdığı halde en az bahar aylarında rastlanılır. 2022 yılında 31 günü içeren Ocak ayında, kar örtülü gün sayısı 20 olmuştur. Kar yağışı özellikle yerleşmenin yüksek kesimlerinde bulunan orman köylerini erişilebilirlik açısından etkilemektedir.

Şekil 3.7 2021 yılında ormanlarda etkisini gösteren kar yağışı (İhlas Haber Ajansı, 2021)

Şekil 3.8 Mevsimlere göre Çatalca'nın iklim özellikleri

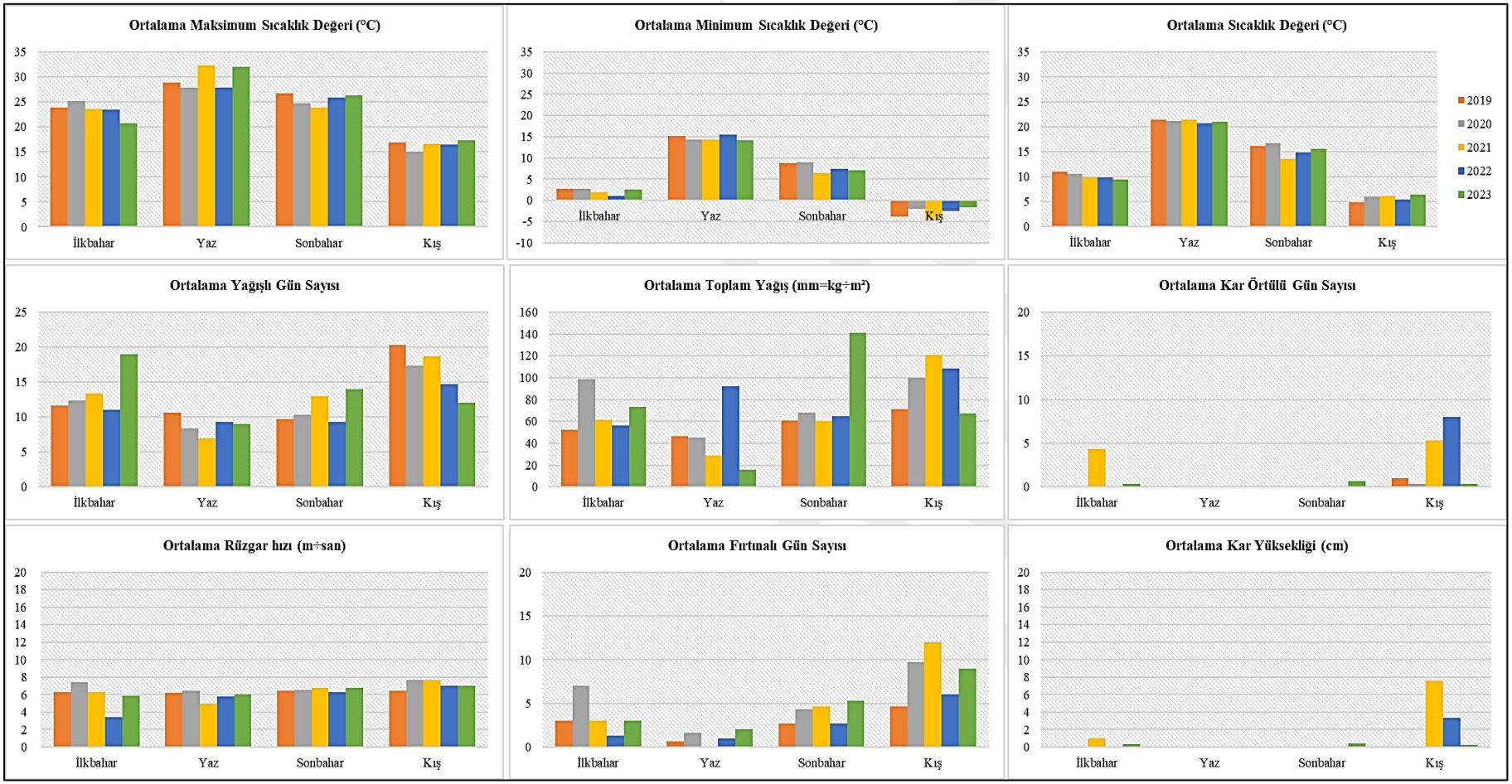

- **Hidrolojik ve Jeolojik Yapı**

Istranca ekosisteminden beslenen akiferler, dere ağları ve göller bölgesel ölçekte bütünleşik bir hidrolojik sistem oluştururken; antik su altyapısı bu doğal akış ve kot farklılıklarına uyumlu biçimde tasarlanmıştır. Çatalca'nın iklim koşullarının da etkisiyle hidrolojik yapısı; yerleşmenin biyolojik koşullarını ve rölyef özelliklerini belirler. Aynı zamanda hidrolojik yapı, yerleşmenin sosyo-kültürel ve ekonomik aktivitelerini de belirlemiştir. Derelerin ve kollarının aşındırmasıyla oluşan topoğrafya, toprak yapısını tarıma elverişli hale getirmiştir. Dereler geçmişten günümüze kadar içme ve kullanma suyu açısından önem arz eden alanlar olmuştur. İlkçağlardan beri yerleşmenin kuruluşunu ve biçimlenişini etkilemiştir. Nitekim bu biçimlenme insanların yaşam biçimlerini, alışkanlıklarını ve kültür niteliklerini de etkilemiştir. Hidrolojik yapı; yalnız insanlar için değil, sucul ekosistemlerde yaşayan çeşitli türler için habitat niteliği ortaya koymasıyla önemlidir. Tarihsel süreçte İstanbul'a su sağlayan Çatalca'nın günümüzdeki sınırlarının %91,4'ü Terkos ve Büyükçekmece gölleri havza alanı içindedir (İ.B.B., 2021). İlçe sınırları dahilinden geçen dereler sularını bu göllere ve kuzeyde Karadeniz ve güneyde Marmara olmak üzere denizlere boşaltmaktadır.

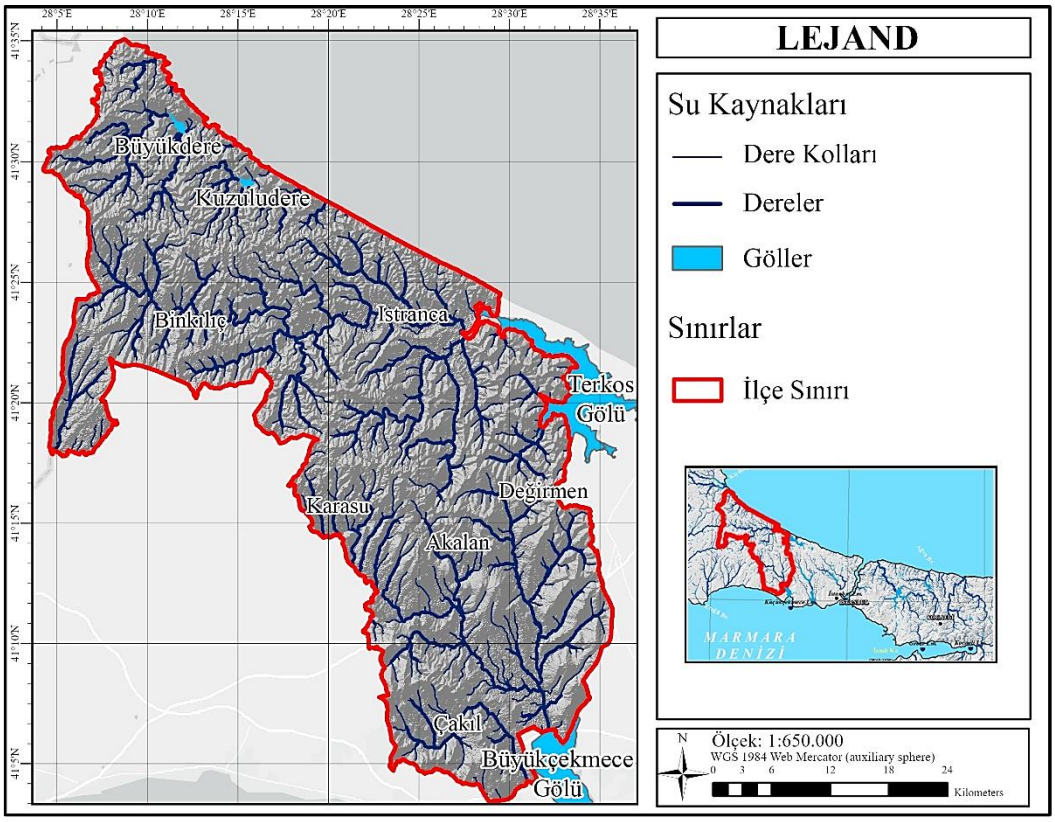

Harita 3.6 Çatalca ilçesinin hidrolojik yapısı

Yerleşmede farklı adlarla anılsa da kuzey yönünde akarak sularını Terkos Gölü'ne veya Karadeniz'e boşaltan başlıca dereler Istranca, Çayır ve Ambar Dereleri; güney yönünde akarak sularını Büyükçekmece Gölü'ne ya da Marmara Denizi'ne ulaştıranlar ise Karasu, Akalan, Değirmen, Delice ve Nakkaş Dereleri'dir (İ.B.B., 2009). Söz konusu derelerden bazıları, mevsimsel yağış farklılıklarına bağlı olarak yazın kururken, kışın taşarak sel riski oluşturabilmektedir ve derelerin rejimi ve debisi düzensizdir. Bir başka deyişle; akarsular çoğunlukla yağışlardan beslenmektedir ve iklim koşulları sebebiyle kolları kuruyan derelerin yataklarında biriken malzemeler taşkına sebep olmaktadır (Barutçu, 1995; Güney, 2004). Duman (2017), kaynağına göre, yerleşme sınırları dahilinden geçen en uzun dere, uzunluğu 51 kilometreyi bulan Istranca (Binkılıç) Deresi'dir ve ikinci olarak 30 kilometre uzunluğu ile onu Karasu Deresi takip etmektedir. Karasu Deresi, İhsaniye dolaylarından çıkar ve Bahşayiş Mahallesi'nin ardından Büyükçekmece Gölü'ne dökülür (Genç, 2003). Istranca Deresi ise kaynağını Istranca Dağlarından almakta ve sularını Terkos Gölüne boşaltmaktadır (Gürçay, 2015).

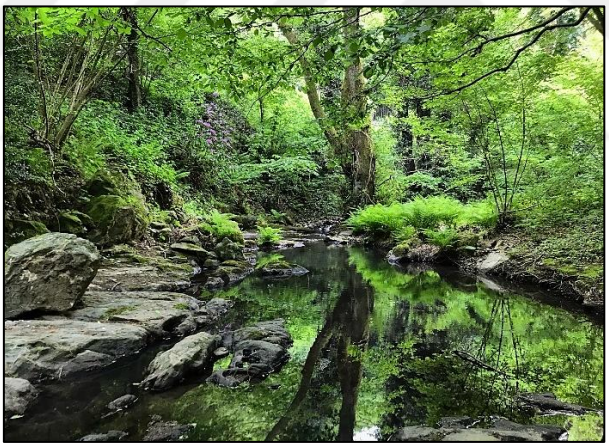

Şekil 3.9 Istranca Deresi (Wikiloc, 2019)

Şekil 3.10 Karasu Deresi

İstanbul'un en büyük dördüncü su kaynağı Terkos Gölü ve beşinci en büyük su kaynağı Büyükçekmece Gölü'dür (İSKİ, 2021). Her iki kaynak, baraj gölü olarak kente su sağlamaktadırlar. Melen Regülatörü'nün açılmasının ardından iki baraj gölü, İstanbul'a sağlanan suyun yaklaşık olarak %15'ini içerir. Ayrıca baraj olarak doğrudan ilçe sınırlarında yer almasa da sularını ilçedeki dere kollarından alan diğer barajlar Istranca, Kazandere, Pabuçdere ve Sazlıdere'dir. Böylelikle bu coğrafyadan İstanbul'a sağlanan suyun oranı %31'i bulmaktadır (İSKİ, 2021). Barajların faaliyete geçmesinden önce açılan su kuyuları alanda varlığını sürdürmekle beraber günümüzde aktif olarak kullanılmamaktadır. Dolayısıyla alanda; su kuyuları, ölçek olarak Kuzuludere, Büyükdere, Pabuçdere, Uzundere, Kazandere olmak üzere küçük ve Terkos ile Büyükçekmece olmak üzere büyük barajlar bulunmaktadır. Kullanma suyu dışında, kaynak suyu temin edilen on dolum tesisi bulunmakta ve kente su sağlanmaktadır (Ebevi, 2021).

Çatalca'nın hidrolojik sisteminin sürdürülebilirliği ve dağılımı, doğrudan jeolojik özellikleriyle ilişkilidir. Yeraltı suyu geçirgenliği, zemin yapısı ve litolojik çeşitlilik gibi unsurlar hidrolojik yapıyı etkilemektedir.

İstanbul ili Istranca Birliği ve İstanbul Birliği olmak üzere iki büyük kayaç topluluğundan oluşmuştur (İBB, 2020b). İstanbul ili dahilinde yalnız Çatalca ilçesinin kuzeyi ve batısında Istranca Birliği görülmekte iken Çatalca ilçesinin geri kalanında İstanbul Birliğine rastlamak mümkündür. Istranca Birliği ve İstanbul Birliği birbirinden, jeolojik evrim, kayaç türleri ve dönem gibi bileşenler ile ayrılmaktadır.

Duman (2003) kaynağına göre, Çatalca yerleşmesinde Paleozoyik dönemlerden itibaren Istranca Birliği ve İstanbul Birliği'nden katmanlar bulunmaktadır. Munkhchimeg (2024) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise Proterozoyik dönemlerin izlerine rastlanmıştır. Tarihsel olarak bu dönem, ilk hayvan ve bitki türlerinin ardından ilk memeli ve dinozor türlerinin ortaya çıktığı dönemlere işaret etmektedir (Şarbak, 2009).

Her bir jeolojik dönem, niteliklerine göre tanımlanabilen farklı kayaç türleriyle temsil edilmektedir. Bu kayaçlar, formasyon adı verilen birimler altında sınıflandırılmakta ve stratigrafik kesitlerde izlenebilmektedir. Yerleşmede Proterozoyik, Paleozoyik, Mesozoyik, Senozoyik dönemlerde oluşan; Çamaşırdere

Metagranodiyorit, İhsaniye Metagraniti, Çatalca Melegraniti, Şermat Kuvarsiti, Çiftlikköy Serisiti Kuvarsiti, Rampana Kuvarsiti, Mahya, Kestanelik Metaçakıltaşı, Serves Formasyonu, Koyunbaba Formasyonu, Soğucak Formasyonu, İhsaniye Formasyonu, Pınarhisar Formasyonu, Süloğlu Üyesi, Danişmen Formasyonu, Trakya Formasyonu ve Alüvyon olmak üzere formasyon türleri bulunmaktadır (Munkhchimeg, 2023).

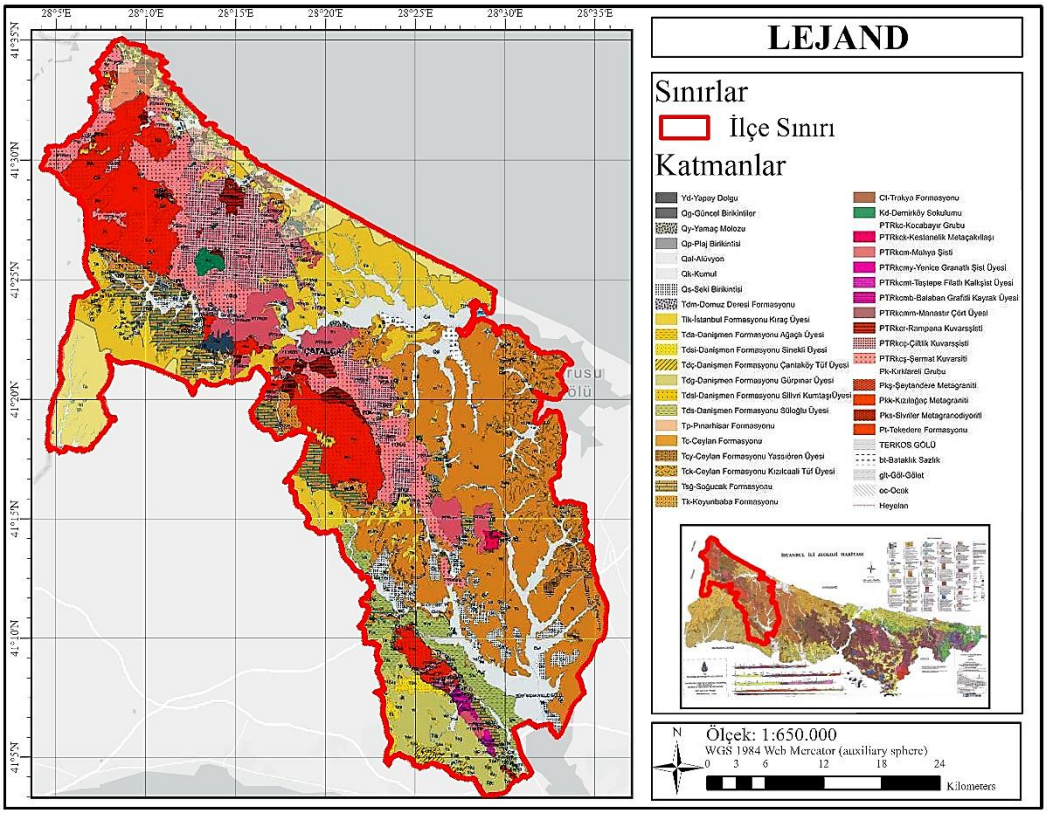

Harita 3.7 Çatalca ilçesinin jeolojik yapısı (İ.B.B., 2020b)

Jeolojik formasyonların içerdikleri mineral ve kayaç türlerine göre madencilik gerçekleştirilmektedir (Akıncı, 2007). Yerleşmede, kireçtaşı, mangan, kömür, mermer, kuvars kumu, grafit ve boksit temin edilmektedir (MTA, 2023). Ancak madencilik faaliyeti; ekosistemlere ve yerleşmenin hidrolojik yapısına zarar vermektedir [13].

[13] Maden alanlarının doğal çevre üzerine olan etkisi, "4.3 Istranca Ormanları ve Valens Hattı'nın Koruma Sorunları" bölümünde detaylandırılmıştır.

Şekil 3.11 Gümüşpınar mahallesindeki maden alanlarının hava fotoğrafı (Google Earth, 2024)

Yerleşmenin jeolojik yapısı yalnızca madencilik açısından değil, aynı zamanda kentsel dayanıklılık açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle, yapılaşma koşulları belirlenmeden önce jeolojik özelliklere ilişkin gerekli analizlerin tamamlanması gerekmektedir (Genç, 2007).

Yerleşme için fonksiyon alanlarının yer seçimi açısından belirleyici ve su döngüsü için önemli bir diğer faktör hidrojeolojik yapıdır. Hidrojeolojik yapı; yerleşmeyi afet, savaş ya da kıtlık gibi durumlar karşısında kırılgan kılmış ve tarihsel bağlamda sosyo-kültürel açıdan önem arz etmiştir. Nitekim, alandan sağlanan suyun kritik önemi, olağanüstü durumlarda su sistemlerini korumak amacıyla Çin Seddi'nden sonra Dünya'nın en uzun ikinci sur yapısı olan Anastasios Surları'nın inşa edilmesini gerektirmiştir (Crow ve Ricci, 1997; Gürçay ve Duran, 2024).

Hidrojeolojik yapı dahilinde zemin birimleri geçirgenlik özelliklerine göre, geçirimsiz, yarı geçirimsiz, yarı geçirimli ve geçirimli olmak üzere dört sınıfta; gözenek nitelikleri ise kaya ve taneli ortam olarak tanımlanmaktadır (İ.B.B., 2020b). Geçirimli tabakası ile yeraltı suyu sağlayabilecek olan yapıya akifer ya da diğer bir ismi ile su taşır denmektedir (Öztaş, 1982). Akifer ortamlara, yerleşme alanı boyunca Yalıköy, Karacaköy, Ormanlı, Hallaçlı, Atatürk ve Aydınlar dolaylarında rastlanmaktadır.

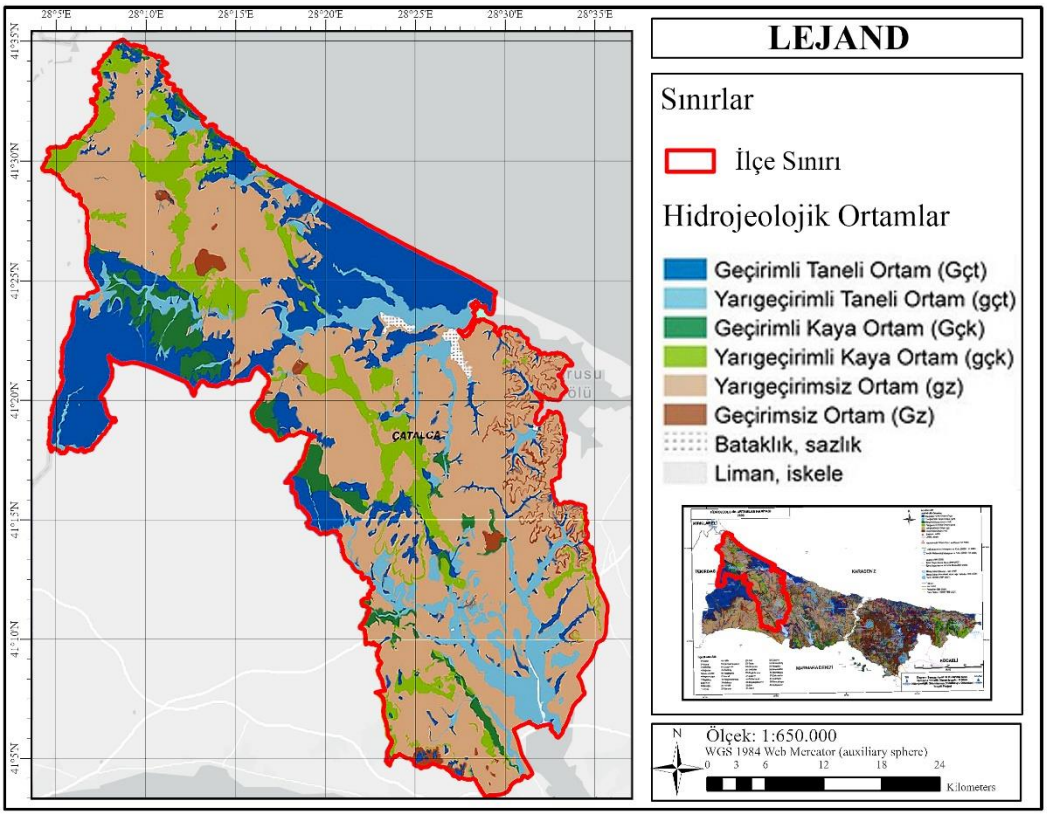

Harita 3.8 Çatalca ilçesinin hidrojeolojik yapısı (İ.B.B., 2020b)

İstanbul zeminin %62'si yarı geçirimsiz ve geçirimsiz nitelikli olduğundan; yeraltı sularının İstanbul'un su kaynakları arasındaki yeri, yeraltı suları kentin su kaynakları arasında yer üstü sularına kıyasla daha sınırlı bir yer tutmaktadır (İ.B.B., 2021). Bu durum doğal yapı faktörlerinin yanı sıra antropojenik etkenli müdahalelerden de kaynaklanmaktadır. İstanbul'da hidrolojik yapı, iklimsel faktörlerden etkisiyle büyük ölçüde yağışlara bağlıdır ve mevsimsel olarak düzensiz akış gösterir. Hal böyle iken, artan nüfusla birlikte su talebinin yükselmesi, kontrolsüz ve boşluksuz yapılaşma, geçirimsiz yüzeylerin artması ve kirletici faaliyetler etkinliği sınırlı olan yeraltı su kaynaklarını olumsuz etkilemektedir.

- **Flora ve Fauna Özellikleri**

Jeolojik yapı, toprak yapısını (Gözükara vd., 2020) ve toprak yapısı da bir zincir olarak yerleşmenin flora ve fauna özellikleri belirlemektedir. Istranca Ormanları'nın zengin flora ve fauna çeşitliliği ekolojik döngüyü temsil ettiği gibi kritik ekolojik öneme sahip bir alanı da ifade etmektedir. Bu ekolojik birliğe dahil olan Çatalca'nın topraklarının %64'ü bulunduğu iklim ve bitki örtüsünün etkisiyle şekillendiğinden yerli ya da diğer bir ismiyle zonal olarak adlandırılan topraklardan

meydana gelmektedir (Duman, 2017). Zonal toprakların ise büyük bir çoğunluğu, yağış, sıcaklık, nemlilik ve yükselti bileşenlerinden etkilenen kireçsiz kahverengi orman topraklarından oluşmaktadır ve bu da genellikle iğne yapraklı ormanları, funda ve maki topluluklarını mümkün kılmaktadır (Bozyiğit, 2020).

Yerleşmenin arazi kullanımının yaklaşık olarak %60'ını oluşturan (İ.B.B., 2017) orman alanları, yönetim açısından Tarım ve Orman Bakanlığı; İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü, Çatalca Orman İşletme Müdürlüğü'ne bağlıdır. Kuzey Ormanları dahilinde Istranca ve Çatalca Orman Toplulukları, yerleşmenin geçiş iklimini de içermesi neticesiyle alan içinde çeşitlenmektedir.

Dönmez vd., (2012)'e göre bitki topluluklarında iklim açısından; Çatalca'nın kuzeyi bir hat olarak Öksin'in, güney ile güney-batı kesimlerinde Akdeniz'in ve aralarında kalan alanda ise geçiş flora bölgesinin etkisinin görüldüğü alanlardır. Nitekim, Karadeniz iklimi ve floristik özelliklerinin görüldüğü kuzey yamaçlarda sık ve iğne yapraklı orman alanları söz konusu olmaktadır (Bozyiğit, 2020). Yerleşmenin güneyinde ve iç kesimlerde ise kuru orman toplulukları ağırlıklı olarak meşe ağaçlarından meydana gelmektedir (Yaltırık ve Efe, 1969). Orman dokusunun antopojenik etkilerle ilçe içerisinde bozulduğu alanlarda ise psödomaki topluluklarına rastlanılmaktadır (Avcı, 2008). Orman alanları, buldukları çevrenin toprak yapısını iyileştirmektir ve su kalitesine katkı sağlar. Doğal kaynak olmalarının yanı sıra; ekolojik denge için de habitat niteliği arz etmektedir. Ayrıca orman alanları, rekreasyon ve ekosistem hizmetleri açısından önem arz etmektedirler.

Yerleşmenin bitki örtüsünü oluşturan bir diğer ortam, sulak alanlardır. Sulak alanlar; kaynakları besleyerek hidrolojik yapının sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Sucul ekosistemleri destekleyip, ekolojik ve klimatik koşulları dengeleyerek türler için yaşam alanı arz etmektedirler. Sulak alanlar bozulmalar ya da kirlilik gibi etmenler için en hassas ortamlardan birisidir. Genç (2003), yerleşmedeki bitki örtüsünün sulak alanlar ile orman topluluklarının yanı sıra çayırlardan da meydana gelen vejetasyonları içerdiğini eklemektedir.

Çatalca'nın doğal çevre koşulları, coğrafi nitelikleri ve konumunun etkisiyle sulak alanları, ormanları ve çayırları konu alan ekosistemleri söz konusudur. Ekosistemlerin ve doğal koşulların çeşitliliği, yerleşmedeki flora ve fauna tür

çeşitliliğini de zenginleştirmektedir. Öyle ki alan; nesli küresel ölçekte tehlike altındaki türler, hassas türler, nadir ile endemik türler, kuş göç rotası üzerinde bulunması ile göçmen türler veya kışlayan ve üreyen türler için bir habitattır.

Genç (2003)'e göre; "Galanthus x valentinei, Cardus mutans, Centaurea hermannii, Cirsium polycephalum, Taraxacum turcicum, Onosma proponticum, Knautia degenii" yerleşme florasında görülen endemik taksonlardır. İ.B.B. (2024), Elmalı Havzasında, "Colchicum micranthum, Galanthus plicatus subsp. byzantinus, Lathyrus undulatus, Scrophularia cryptophila" olmak üzere dört endemik taksonu; Terkos Havzasında "Erysimum sorgerae ve Verbascum degenii" olmak üzere iki endemik bitkiyi belgelemiştir. WWF (2018) kaynağında ek olarak "Asperula littoralis, Isatis arenaria, Linum tauricum ve Silene sangaria" taksonlarından söz edilir. Ophrys Sphegodes Subsp. Catalcana yerleşme ile anılan endemik türlerden biridir (Güner, 2014).

Şekil 3.12 Centaurea hermannii (Doğan, 2020)

Şekil 3.1 Ophrys sphegodes subsp. catalcana (Doğan, 2021)

Doğa Derneği (2006), Istranca Dağlarında yaşayan türlerden, “Circateus gallicus, Ficedula semitorquata” türlerini önemli orman kuşları, “Barbastella barbastellus, Myotis bechsteini, Myotis capaccinii, Myotis emarginatus, Rhinolophus euryale ve Rhinolophus mehelyi” yarasalarını nesli küresel ölçekte tehlike altında olan yarasa türleri, Terkos Havzasında yaşayan türlerden; “Branta ruficollis, Haliaeetus albicilla, Aquila clanga” türlerini nesli küresel ölçekte tehlike altında olan kuşlar, “Bombina bombina” ve “ Triturus karelini” türlerini önemli amfibiler olarak ve Büyükçekmece Havzasında “Testudo graeca” türünü nesli küresel ölçekte tehlike altında olan sürüngen olarak kaydetmiştir. İ.B.B. (2024) ek olarak Büyükçekmece Havzasında “Oxyura leucocephala, Aythya nyroca, Numenius arquata, Limosa limosa, Calidris ferruginea” türlerini nesli küresel ölçekte tehlike altında olan kuşlar olarak saptamıştır.

Şekil 3.2 Testudo graeca- mahmuzlu Akdeniz kaplumbağası (Cools, 2008)

Şekil 3.3 Aythya nyroca- Pasbaş patka (Mecnarowski, 2024)

Yukarıda belirtilen türler, alan içinde yalnız endemik ya da nesli küresel ölçekte önem arz eden (IUCN tarafından CR (Kritik) ve EN (Tehlikede) olarak sınıflanan) türlerdir. Bu türlerin dışında birçok flora ve fauna türü Çatalca ve çevresindeki ekosistemlerde yaşamaktadır. Tezin kapsamı neticesiyle ele alınmayan diğer türler de biyolojik çeşitliliğine katkı sağlamaktadır ve ekosistem içinde diğer türlerle bir bütündür.

3.2.2 Çatalca ve Antik Su Sistemi'nin Kültürel Nitelikleri

Istrancaların coğrafi yapısı ve doğal kaynakları tarihsel süreçte su sıkıntısı çeken İstanbul'un gereksinim duyduğu suyun buradan karşılamasına olanak tanımıştır.

Roma Dönemi öncesinde İstanbul'da su temini dereler, kuyular ve sarnıçlar aracılığıyla sağlanmaktadır (Oğuz, 1998). Daha sonra, kentin değişen politik önemi doğrultusunda artan nüfusu ile birlikte su gereksinimi de artmıştır. Böylelikle, Roma Döneminde su hatları genişletilerek İstanbul'a su tıpkı günümüzdeki gibi Istranca dolaylarından sağlanmıştır. Istrancalardan suyun temini içeren antik su sistemi Valens Hattı olarak bilinmektedir. Valens Hattı, kollarıyla birlikte 450 kilometrelik uzunluğu ile Roma Dönemi'nin en uzun su yoludur (Crow vd., 2008; Çeçen, 1996). Öyle ki, su yolu günümüzde üç ilin idari sınırlarına dahildir.

Tablo 3.1 Valens Hattı'nın geçtiği ilçelere göre uzunluğu

İl	İlçe	Uzunluk	Toplamdaki Payı (%)
Kırklareli			
	Vize	35,2	9,1
Tekirdağ			
	Saray	46,3	10,9
İstanbul			
	Silivri	11,9	2,8
	Çatalca	**210,6**	**49,4**
	Arnavutköy	62,7	14,7
	Eyüpsultan	20,1	4,7
	Sultangazi	30,6	7,2
	Gaziosmanpaşa	8,7	2,0

Valens Hattı, Vize (Kırklareli)'den başlar, Saray (Tekirdağ)'dan geçerek Çatalca'da Aydınlar, Çiflikköy, Pınarca, Akalan, Kalfa ve Yazlık Mahallelerine ulaşır ve diğer ilçelerden geçerek İstanbul'a ulaşır (Ruggeri, 2018).

Antik su sistemi, çeşitli dönemlerde hasar görerek zaman zaman işlevini yitirse de yaklaşık olarak on yüzyıl boyunca kente su sağlamıştır. Günümüzde ise içinde bulunduğu doğal çevrenin koşullarını yansıtarak Roma Dönemi'nin su yönetimini belgeleyen eşsiz bir kültürel peyzajı miras bırakmıştır.

- **Çatalca'nın Roma Dönemi Tarihi Coğrafyası ve Hiyerarşisi**

Valens Hattı, doğal çevrede yer alan ve gereksinim duyulan suyu temin etmek adına Çatalca'da kurulmuştur. Kıtalararasındaki geçişin stratejik bir noktası olan Çatalca'nın konumu, tarih öncesi dönemlerden itibaren kültürün ve bilginin aktarımında önemli bir rol oynamıştır (Özdoğan, 2021). Ayrıca bu konum Çatalca'nın, Trakya'nın ve İstanbul'un tarihsel süreç içerisinde değişen önemi ve rolüne doğrudan tanık olmasını ve bu süreçlerden etkilenmesini beraberinde getirmiştir.

Trakya Krallığı'nın başkenti Vize (Bizye)'ye yakın konumu ve bölgenin Trak coğrafyasının parçası olması, Çatalca'daki ilk yerleşimlerin oluşumunda etkili olmuştur (Ceylan, 2011; Gürçay, 2019). Trak kabileleri bu dönemde yerleşmek için, korunaklı ve kaynaklara yakın alanları seçmişlerdir. Nitekim erken yerleşimin izleri günümüzde İnceğiz Mağaraları ve Maltepe Nekropol Alanından izlenebilmektedir. Mağara alanında, kolayca oyulabilen kireçtaşı oluşumu sayesinde çok katlı kaya yerleşimleri oluşturulmuştur. Alan, sık ağaç topluluklarının içinde korunaklı bir konumdadır ve su kaynağına (Karasu Deresi) yakındır.

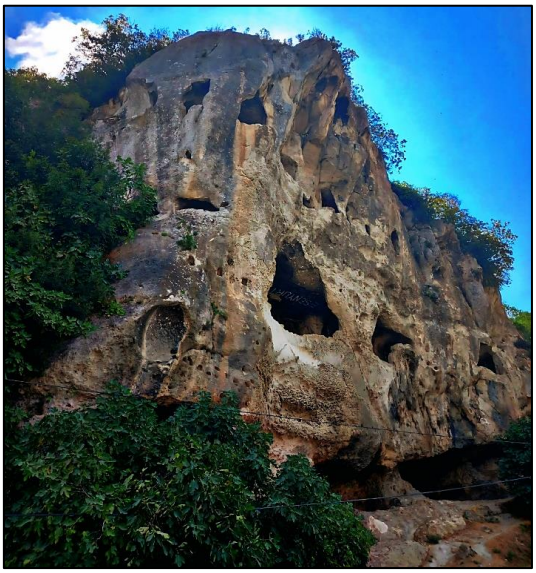

Şekil 3.16 İnceğiz Mağaraları

Şekil 3.17 İnceğiz Mağaraları ve çevresini gösterir hava fotoğrafı (Google Earth, 2024)

Şekil 3.18 İnceğiz Mağaraları'ndan Melas (Karasu) Deresine bakış

Aydıngün vd. (2015)'in arkeolojik buluntular ışığında yaptığı çıkarıma göre Traklar burada dini amaçlar ya da ritüeller doğrultusunda kült kuyular kullanmışlardır. Pasinli (1996), alanda Hristiyanlığın izlerini tespit ederek alanın sonraki dönemlerde de aynı amaçlarla kullanıldığını belirtmiştir. Bu çıkarımını, kaya kiliseleri, vaftiz tekneleri ve günümüzde dahi alanda saptanabilen haç sembollerinden hareketle belirtir.

Şekil 3.19 İnceğiz Mağaraları'nda yer alan haç sembolü

İnceğiz'de yerleşimeler, Antik Yunan Dönemi'nde de bir koloni olarak sürmüştür. Yerleşimin adı bu dönemde Bizans sözlüğü Suda'ya göre, denizlerin yaratıcısı ve hâkimi olan Poseidon ile deniz perisi (Nymph) olan Aba'nın oğlu Ergiscus'tan türetilmiş olup yerleşim Ergiske (Ἐργίσκη) olarak anılmaktadır (Adler vd., 1998). Karasu Deresi, alüvyon zemin üzerinde yer aldığından bulanık suya sahiptir ve anlam itibari Kara (Melas) olarak anılmaktadır; ayrıca sele yol açtığından da söz edilir (Külzer, 2008). Yunan coğrafyacı ve tarihçi Strabo, Thynias (İğneada), Salmydessus (Kıyıköy/Midye), Philias (Karaburun) ve Phinopolis (Ağaçlı) kıyı kentlerinden söz eder. Salmydessus'un poyrazdan etkilendiğini ve taşlık bir kumsalı olduğunu eklemiştir. (Jones, 1930).

Şekil 3.20 Günümüzde Salmydessus (Kıyıköy) (Google Earth, 2024)

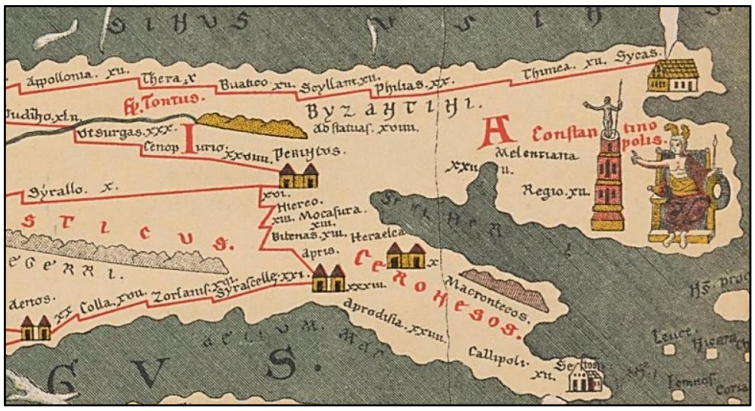

Harita 3.9 Tabula Peutingeriana'da Çatalca ve civar yerleşmeleri (Miller, 1887)

Çatalca, Osmanlı İmparatorluğu'na kadar Metrai (Μέτραι) adıyla anılmıştır. Dokuzuncu yüzyılda piskoposluk olarak kaydedilen yerleşim, on dördüncü yüzyılda Büyükçekmece (Athyra) ile kilisesinin birleşmesiyle metropolitliğe yükselmiş; bu sayede dini ve idari açıdan üst kademe bir statü kazanmıştır (Külzer, 2008). Podima (Yalıköy), Scylla (Midye), Philea (Karaburun), Derkos (Terkos) ve Ad Statuas (İnceğiz)[14]'ta (Miller, 1987), Roma'nın resmi dini olan Hristiyanlığın[15] inanç yapılarını kilise, manastır, ayazma ve şapel olarak günümüzde bulmak mümkün olsa da bu işlevle kullanılmamaktadırlar. Hristiyanlığı temsil eden objeler kurtarma kazıları sırasında elde edilmiştir ve objeler İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer almaktadır (Pasinli, 1996).

Şekil 3.21 Podima ve Philea arasında bulunan Georgios Kilisesi

[14] Karaca (2020), Ad Statuas'ın İnceğiz olabileceğini ifade etmiştir.
[15] Keskin (2018), Roma İmparatorluğu'nun dördüncü yüzyılda Hristiyanlığı resmi din olarak kabul ettiğini belirtir.

Söz konusu yerleşmeler; başta Via Militaris ve Via Egnatia olmak üzere dönemin askeri, dini, ekonomik ve av amaçlı kullanılan yolları üzerinde yer alır ve mansio (mansus)[16] birimlerini ve köprüleri içerir (Külzer, 2011). Çatalca'nın güzergahlara dahil olan konumu neticesiyle, kaynağın konumu belirlenmiş; İstanbul'un gereksinim duyduğu su buradan temin edilmiştir.

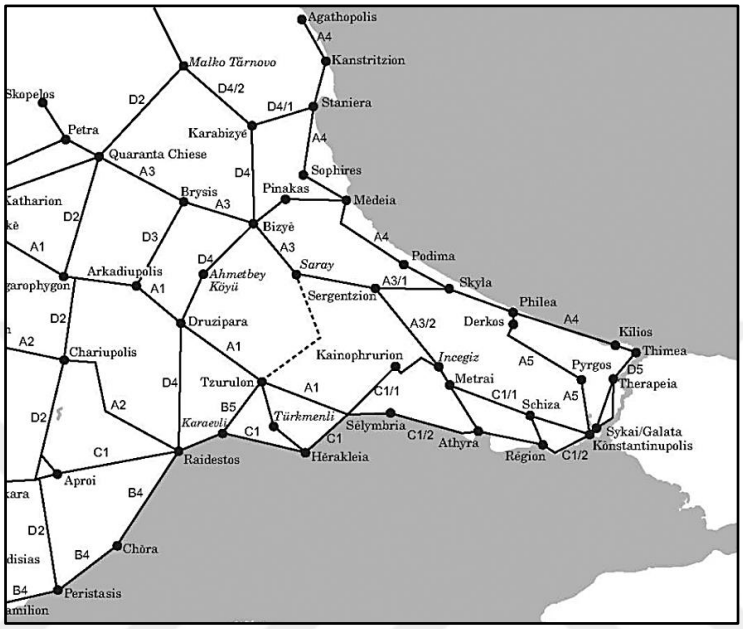

Harita 3.10 Antik dönemlerde Çatalca, civar yerleşmeler ve yollar (Külzer, 2011)

Şekil 3.22 Yazlık'ta (Derkos/Terkos çevresi) tescil altındaki antik yol izleri (Doğan Haber Ajansı, 2020)

[16] Yol güzergahı üzerinde bulunan konaklama birimine verilen isimdir ve Arslan vd., (2023) de yol istasyonu olarak tanımlamıştır.

- **Yazılı Belgeler ve Arkeolojik Kaynaklarda Valens Hattı ve Siyasal Bağlamı**

Roma'nın askeri ve ekonomik nedenlerle doğudan uzak konumu, genel kanıya göre yeni başkent arayışlarını gündeme getirmiştir. Fontana-Giusti (2012), Konstantin'in[17] imparatorluğun eski geleneklerinden kurtulmak istediğini ve Roma'nın savunma açısından iyi bir konuma sahip olması düşüncesinin de bu köklü değişim arzusundan kaynaklandığını savunur. Byzantion, ticaret yollarının kesişiminde yer alması ve Karadeniz ile Doğu'ya olan yakınlığı sayesinde, yönetim açısından stratejik bir konuma sahiptir. Öte yandan stratejik konumunun avantajının ardındaki en büyük sorun da içme suyu kaynakları kapasitesidir (Ward vd., 2017a) Roma'nın ana su yolu; Romulus ile Remus kardeşlerin kurtarıldığı Tiber Nehri'nden kaynağını alır ve yerleşmenin tepelerinde de su kaynakları bulunmaktadır (Evans, 1997; Akın, 2023). Byzantion ise etrafı sularla çevrili olmasına rağmen tatlı su kaynakları açısından fakirdir (Ward vd., 2017b). Özellikle başkent olmasının sonrasında artan nüfusu ile bu durum kentliler için bir gereklilik olduğu gibi; Mithen (2017)'ye göre imparatorluğun gücünün gösterilmesi için bir şarttır. Tıpkı, dördüncü yüzyılda yaşayan politikacı ve filozof Themistius'un dediği gibi; kentliler susuz kalıyorsa kentin altından heykeller ile süslenmesi yeterli değildir (Crow vd., 2008).

Harita 3.11 Konstantinopolis'in yapıları ve Lycos (Bayrampaşa) deresi (Connor, ve Elliot, 2003).

[17] Konstantin ya da I. Konstantin (Constantine the Great), İstanbul'u Roma İmparatorluğu döneminde başkent yapmıştır. İstanbul, tezin kapsadığı dönemde önce Byzantion ve sonra Konstantinopolis (Konstantin'in şehri) olarak anılmaktadır.

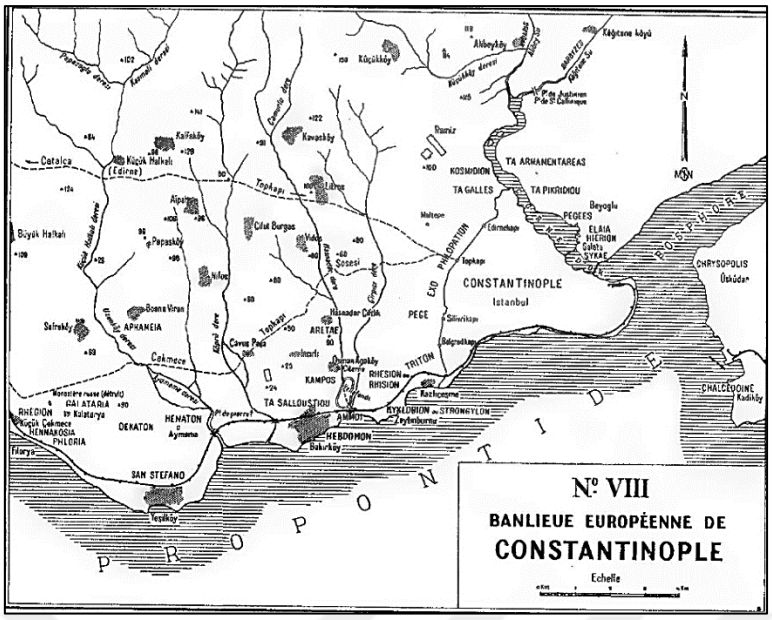

Harita 3.12 Konstantinopolis'in çevresindeki diğer yerleşmeler ve dereler (Janin, 1964)

Kentin gereksinim duyduğu suyun teminine yönelik ilk çabalar, On dördüncü Roma İmparatoru Hadrianus'un döneminde bugün Belgrat Ormanları olarak adlandırılan alandan söz konusu olmuştur (Crow, 2015). Bu alandan daha sonra Osmanlı Dönemi'nde Kırkçeşme Su Yolları ile yeniden su temin edilmiştir.

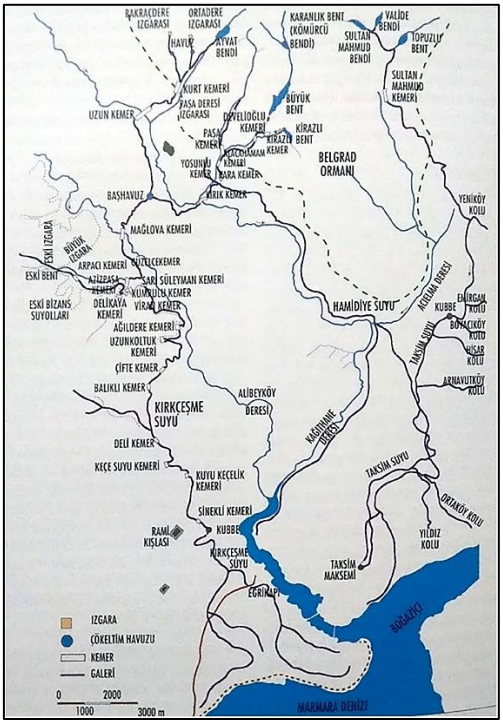

Harita 3.13 Osmanlı Dönemi'ndeki Kırkçeşme, Taksim ve Hamidiye Su Yolları (Kuban, 2010)

M.S. 373 yılında kentin su gereksinimi; Danamandıra ve Pınarca'da yer alan su kaynaklarından kemerleri, sarnıçları, su yollarını ve köprüleri içeren su sistemi aracılığıyla İmparator Valens tarafından sağlamıştır (Unger, 1878; Çeçen, 1996). Dolayısıyla, Çatalca'dan kaynaklarını alan bu su sistemi Valens Hattı olarak ifade edilmektedir.

Ward vd. (2017a), Hadrian Hattı'nın, kentin nüfusunun düşük ve dokusunun kompakt olduğu erken dönem ihtiyaçlarına yanıt verdiğini; Valens Hattı ile sistemin kapasitesinin ve kalitesinin geliştirildiğini savunur. Diğer bir deyişle, kentin tüm yerleşmelerine suyun sağlanabilmesi için suyun hacminin ve kotunun yükseltilmesi gerekmiş ve bunun üzerine sistem inşa edilmiştir. Yaklaşık olarak bin yıl sonra Osmanlı Dönemi'nde, su arayışlarının yeniden Hadrian Hattı gibi Belgrat Ormanları'na yönelmesi suyun temini için gelişmiş teknolojilerin kullanılmasıyla açıklanabilir. Roma Dönemi'nde alandan suyun hareketi, arazinin eğimi doğrultusunda sağlanıyor iken; Güngör (2021)'e göre Osmanlı Dönemi'nde suyun hareketini yönlendiren basınçtır ve bu su terazileri aracılığıyla sağlanmıştır.

Kentin artan su gereksinimi, Valens Hattı'nın inşasından sonra da devam etmiştir. Theodosian Dönemi'nde su sistemi Pazarlı'ya[18] kadar uzatılarak erken beşinci yüzyıl döneminde Istrancalardan şehre su sağlamıştır (Eyice, 1989; Crow vd., 2008).

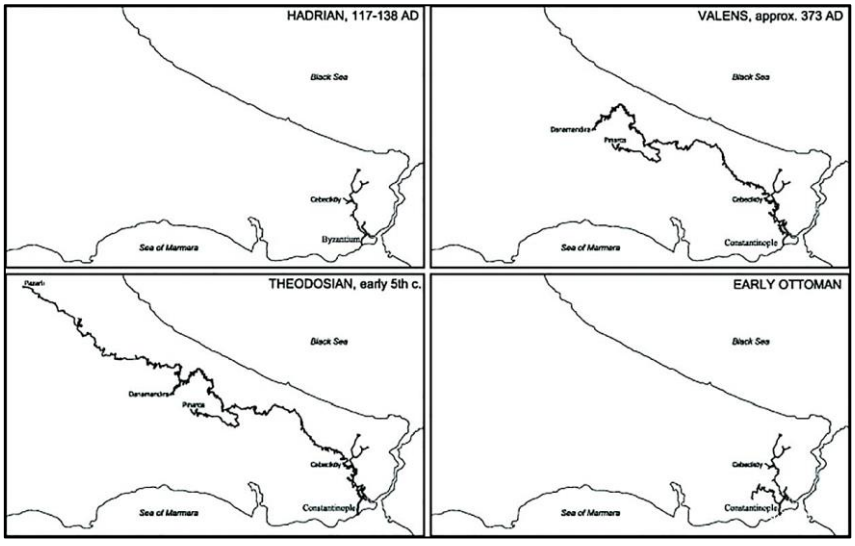

Harita 3.14 Konstantinopolis'in su yolları (Crow vd., 2008)

[18] Pazarlı, Kırklareli ili Vize ilçesi sınırları dahilinde yer almaktadır. Vize antik dönemlerde (Bizye) olarak adlandırılmıştır.

Tarihçi (chronicler) ve biyografi yazarı Hesychius, Byzantion'un kurucusu Byzas'ın adının, Nymphe (su perisi) Byzia/Bizye'den türetildiğini; Bizans'a suyun da Bizye (Vize)'den sağlandığını kaydetmiştir (Dirimtekin, 1959). Böylelikle su sistemi, Hesychius kaynağına göre bir efsane ile ilişkilendirilmiştir.

Theodosius Dönemi'nde, su kaynaklarının korunması ve kullanılması konusunda yasal düzenlemeler söz konusu olmuştur. Bu yasal düzenlemelerin içeriği; sisteme zarar verilmesi ve kirletilmesi, kamusal kullanım dışı amaçla kullanılması[19] ve bunun toprak sahiplerinin sorumluluğunda olmasıyla ilgilidir (Çeçen, 1996). Fakat su sistemini ilgilendiren sorunlar yalnız koruma ve kullanma konusunda olmamıştır. Depremler, kuraklık sorunu ve kuşatmalar su sistemini etkileyen diğer problemler olmuştur. Crow vd. (2008), su sisteminin çeşitli imparatorlar tarafından onarımlar gördüğünü ve imparatorların su sisteminin onarımı ve inşası için vergi topladığını eklemiştir. Snyder'a (2016) göre su sistemi; en uzun su yolu olarak döneminin teknolojisini yansıtan özgün bir örnek ortaya koysa da bu uzunluk ile aynı zamanda çeşitli nedenlerle kesintiye uğrama riskini temsil ederek bir dezavantajı da ifade etmektedir. Crow vd. (2008), su sisteminin yapısal elemanları üzerinde birçok sembol bulunduğunu kaydetmekle beraber Hristiyanlıkla ilgili Staurogram ve Hristogram gibi sembollerin hattı korumak amacıyla eklenmiş olabileceğini de savunur.

Şekil 3.23 Gümüşpınar'daki bir köprüde yer alan dini sembol-1

[19] Crow (2015), kamusal amacın dışında kullanımların antik dönem kaynaklarında su hırsızlığı olarak kaydedildiğini ifade etmektedir.

Şekil 3.24 Gümüşpınar'daki bir köprüde yer alan dini sembol-2

Dirimtekin (1959) Kurşunlugerme'de bir metnin Oreshkov tarafından "Tanrı yardım eder" olarak okunduğunu kaydetmektedir. Crow vd. (2008), "Tanrı bizimledir" ve "Haç zafer kazanmıştır; her zaman galip gelir." metinlerini de yine arkeolojik buluntular üzerinden tayin etmiştir. Böylelikle su sistemi üzerinden dönemin ideolojik yapısı hakkında çıkarımda bulunulabilmektedir. Su sistemi bu niteliği ile döneminin teknolojisine ışık tutan bir belge olduğu gibi aynı zamanda toplumsal yapının ve teolojik anlamının temsilidir.

- **Valens Hattı'nın Yapısal Özellikleri ve Suyun Tesisi**

Vitruvius (2005), antik dönemlerde en kaliteli ve bol su kaynaklarının kentlerin kuzeyinde ve dağlarda arandığını ve nem ile buhar koşullarının test edildiğini belirtir. Çatalca'da bu söylemi doğrular biçimde kentin kuzeyindedir ve su kaynakları dağ eteklerinde yer alır. Ancak Crow vd. (2008), Istranca suyunun sefer dönüşünde keşfedildiğini belirtir. İnceğiz'in bu dönemde askeri amaçla kullanılan yolların üzerinde olması (Külzer, 2011; Karaca 2020) bu bilgiyi de anlamlı kılar.

Nitekim Valens Hattı, bundan yaklaşık 1650 yıl önce (Crow vd, 2008), uzak bir mesafeden engebeli arazi koşularını aşarak başkente su sağlamıştır. Suyun sağlanması, alanın doğal niteliklerine dair bilgi birikiminin dönemin teknolojik altyapısıyla harmanlanması sonucu gelişen arazi kullanım becerisine dayanmaktadır. Dönemin arazi kullanım pratiği; teknik kapasitesi, insan gücü organizasyonu ve hammadde temini açısından bakıldığında, sistem yalnızca ölçeğiyle değil, aynı zamanda gösterdiği bütüncül organizasyon ve uygulama

becerisiyle de dünya tarihinde eşine az rastlanır bir yapıyı temsil eder. Günümüzde su sistemi idari olarak; Vize (Kırklareli)'de başlamakta; Saray (Tekirdağ)'dan geçerek İstanbul'a ulaşmaktadır; Çatalca'da Aydınlar, Çiftlikköy, Pınarca, Akalan, Kalfa ve Yazlık'tan geçtikten sonra Arnavutköy ilçesinden Tayakadın yerleşmesine doğru akmaya devam ederek Fatih'e ulaşmaktadır.

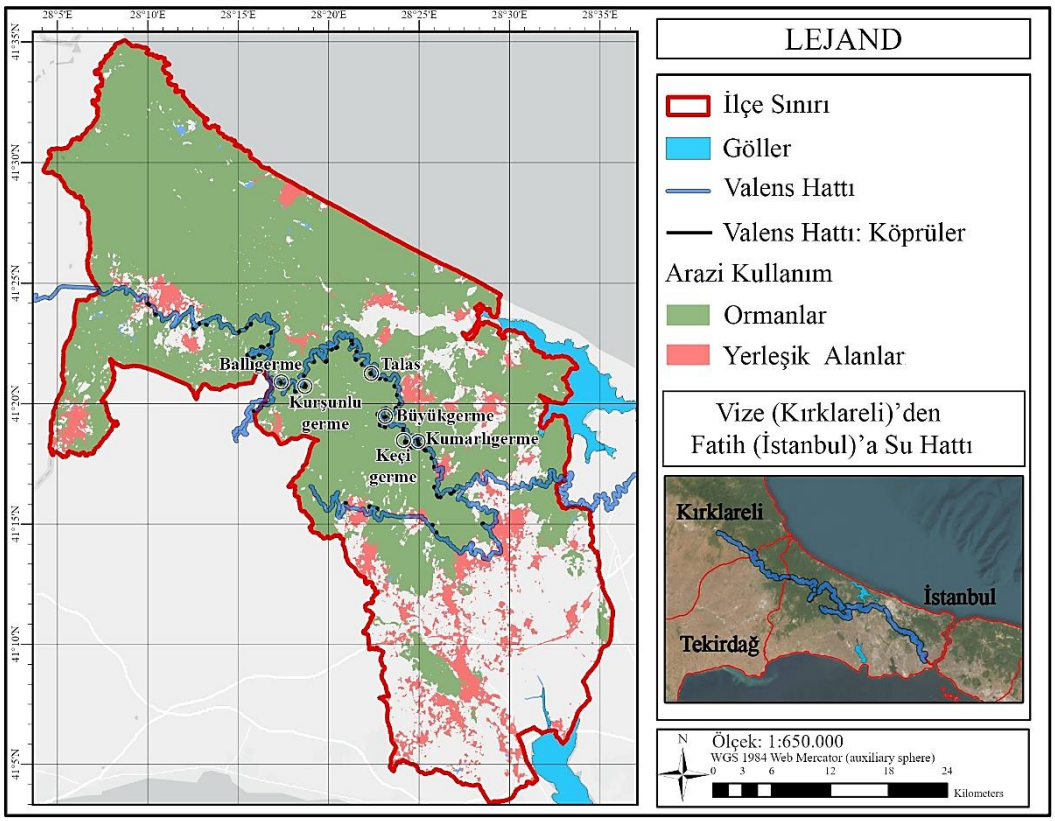

Harita 3.15 Valens Hattı ve Çatalca'da bulunan köprüler

Günümüz imkanlarının olmadığı ve günümüzde dahi sık orman dokusu dahilinde araziye erişmenin güç olabildiği bir ortamda su çeşitli yapılar aracılığıyla kente sağlanmıştır. Doğal çevrenin koşulları, su sisteminin sistemin güzergahını, yapıların üretimi ile tasarımını ve arazinin çözümlenmesini şekillendirmektedir ve böylelikle su, kaynağından temin edilebilmiştir.

Su, künk borulardan oluşan su yolları ve sifonlar aracılığıyla galerilere (Fıratlı, 1951) aktarılır. Buradan birçok köprüden ve anıtsal ölçekteki kemerlerden (aqueduct) geçer. Su, aktarım, kalite ya da kısa süreli bekletme amaçlanarak havuzlarda tutulur (Akman, 2019) ve buradan aktarılır.

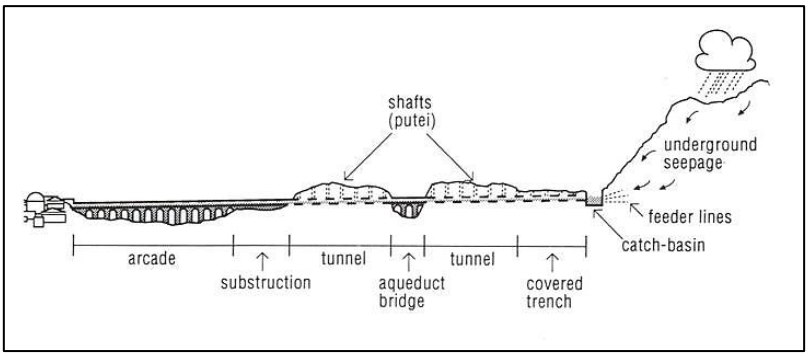

Şekil 3.25 Kaynağından kemere su sistemi (Aicher, 1995).

Kaynağın yüksek kotta olduğu durumda su, kanallar ya da tüneller sağlanmaktadır (Kırca, 2021). Kaynaklardan elde edilen su, açık ya da kapalı biçimde inşa edilen su yolları olan kanallar aracılığıyla farklı kullanım alanlarına yönlendirilmiştir. Kapalı sistemlerde, özellikle suyun korunması ya da belirli bir basınç altında iletilmesi gerektiğinde, bu kanalların içinde pişmiş toprak, ahşap ya da kurşun borulara da yer verilmiştir (Çördük, 2006). Böylece kanal yapısı hem suyun yönlendirilmesini hem de taşıma elemanları olarak boruların korunmasını mümkün kılmıştır. Tüneller ise doğrudan yer altından suyun temin edilerek kotu aşmak için diğer yöntemdir ve tüneller boyunca havalandırma kanalları bulunur (Kırca, 2021).

Su boruları kesme taş, toprak ya da kurşun malzemelerinden üretilebilen, en basit ifade ile kaynağından aktarılacağı noktaya kadar suyu taşıyan birimlerdir (Fıratlı, 1951). Valens Hattı boyunca bulunan topraktan üretilen künk borular, Vitruvius (2005)'a göre, arıza durumunda herkesçe onarılabilir olması ve kurşunun zehirli olmasına karşın sağlıklı olması neticesiyle tercih edilebilir olmuştur. Istranca hattının uzunluğu da gözetilince, maliyet etmeni ve onarım durumu künk boruların tercihi için olasıdır.

Şekil 3.26 Künk borular (Anadolu Ajansı, 2024)

Arazinin biçimi neticesiyle kanalların kullanılamayacağı durumlarda, vadinin ölçeğine göre mecburiyet halinde üretilen *nehir köprülerine* su kemeri denilmektedir (Ertuğrul, 2020). Istranca Hattı dahilinde olan ve Çatalca ilçesinde yer alan anıtsal nitelikli Büyükgerme, Keçigerme, Ballıgerme, Talas, Kumarlıgerme ve Kurşunlugerme bahsi geçen su kemerlerindendir. Büyük ölçekli bu kemerlerin yanı sıra alanda birçok köprü de suyun akışının yönlendirilmesi ve sürekliliği için arazide yer almaktadır.

Şekil 3.27 Kumarlıgerme Su Kemeri

Kaynağından borularla taşınan su, kanalların içindeki künkler aracılığıyla çökeltme havuzlarına ulaştırılmış; burada süzülerek katı maddeler ayrıştırılmış ve ardından suyu bir süre bekletip kirlenmesini önleyecek galerilere yönlendirilmiştir (Çeçen, 1996).

Suyun şehir içindeki dolaşımı için ise basıncı kontrol etmeye yarayan sifon ve kuleler inşa edilmiştir ve Eyice (1989), günümüzde Sulukule olarak adlandırılan yerleşmenin isminin de suyun buradaki kule vasıtasıyla kente ulaşması nedeniyle bu şekilde anıldığını kaydetmektedir. Daha sonra su; genellikle dağıtım havuzlarına (Castella), oradan da kullanım için üretim ve kullanım alanlarına ve kamusal amaçlı olarak çeşmelere, hamamlara veya sarnıçlara yönlendirilmektedir (Koloski-Ostrow, 2024).

Şekil 3.28 Açık sarnıç: Fildamı Sarnıcı (Kültür Envanteri, 2024)

Depolama durumuna göre iki tip sarnıç sistemi inşa edilmektedir. Bunlardan ilki yüksek kotlarda yer alarak suyu biriktiren ya da tarımsal amaçlarla kullanıldığı düşünülen açık sarnıçlar; diğer ise suyun kanallar aracılığıyla taşınmadan önce belirli bir süre depolanmasını sağlayan kapalı sarnıçlardır (Altuğ, 2014). Ardından buradan su kullanım için aktarılır. Roma'da su kaynaklarının kullanıldığı altyapı ile ilişkili kamusal alanların başında; hamamlar (thermae), tuvaletler (latrinae) ve çeşmeler gelmektedir (Negiz ve Cansever; 2018).

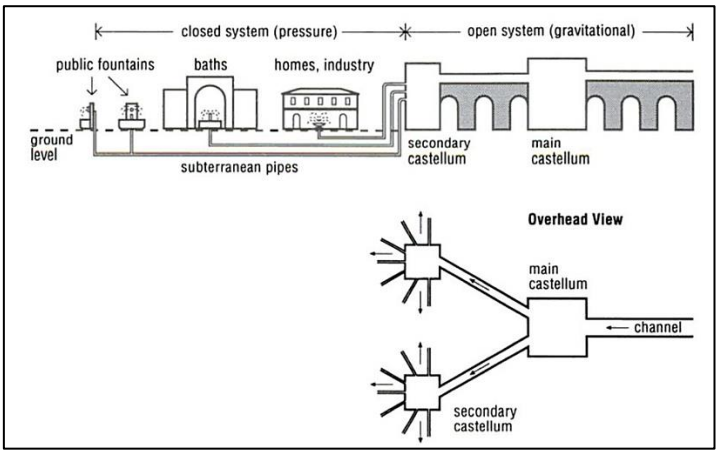

Şekil 3.19 Su sisteminde dağıtım elemanları (Aicher, 1995)

Su sisteminin tüm bu yapısal ögeleri, arazi koşullarına ve doğal çevreye yönelik bir bilgiye dayandırılarak üretilmiştir. Su yolu boyunca meydana gelebilecek en küçük bir hata, kentin günlerce susuz kalmasına yol açabilir. Hattın uzunluğu göz önünde

bulundurularak bu durum ancak tüm yapısal öğelerinin doğru biçimde çalışmasıyla önlenebilir. Böylelikle uzun mesafeleri kat ederek kente ulaşan su içme, kullanma, altyapı, ibadet, estetik ve üretim amaçları ile kullanılmıştır (Uzunoğlu, 2018).

- **Roma Dönemi'nin Ardından Valens Hattı'nın Kullanımı ve Dönüşümü**

Harun İbn Yahyâ, dokuzuncu yüzyılda dönemin başkentine yaptığı ziyaret esnasında Bulgaristan civarından gelen suyun[20] (Crow, 2008) ve bu kayıttan su hattının bu zamana kadar işler vaziyette olduğu çıkarımına da ulaşmak mümkündür. Su hattının, on üçüncü yüzyıla kadar su sağlayabileceği tahmin edilmektedir. Latin İstilası'nın ardından su hattı fiziksel ve ekonomik olarak işlemez hale gelmiş; Geç Bizans döneminde ise yeni bir hat inşa etmek yerine mevcut su kaynaklarını biriktirmeye yönelik bir yaklaşım benimsenmiştir (Eyice, 1989).

Su sistemlerinin her biri, kendi döneminin teknolojisini ve gereksinimlerini yansıtan dönemlerinin fiziksel ve ekonomik imkanları doğrultusunda üretilirler. Tüm bu etmenlere ek olarak suyun yönetimi konusunda gözetilmesi gereken unsur, maneviyatın etkisinde suya olan bakıştır.

Valens Hattı, Roma Dönemi'nin su temin hattıdır ve bu sistem Bizans Dönemi'nde kullanılabilmiştir. Bilindiği gibi, Roma ve Bizans dönemi Hristiyanlık ve Osmanlı dönemi İslamiyet dini etrafında gelişen bir su gözetimi ortaya koymuştur ki bu durum yapılara da etki eder. Örneğin su yapılarında rastlanan haçların ve diğer sembollerin yapıları koruduğu düşünülmüş ya da su yollarının kiliselere sağladığı sular ayazmaları doldurmuştur. Ancak fetihle birlikte değişen siyasal ve toplumsal dinamiklerin ışığında su yapıları yerini sebillere ve hayır amaçlı yapılan, duaları içeren kitabeleri ile çeşmelere bırakmıştır. Bu dönemde Bizans Dönemi'nden kalan birçok yapının tamamen dönüştürüldüğü ya da malzemesinin yeni alanların üretiminde kullanıldığı bilinmektedir (Yavuz, 2019). Bazı Bizans çeşmelerinin formunda değişiklikler gerçekleştirilmiş ve Osmanlı'da da hizmet vermeye devam edilmiştir (Ertuğrul, 2020).

[20] Valens Hattı'nı ve Theodosius Dönemi yapılan eklentileriyle Istrancalardan kaynağını alan su sistemini kastetmektedir.

Şekil 3.30 Bizans-Türk Çeşmesi[21] (Kültür Envanteri, 2023)

Dönüştürülemeyen ve yeni toplumsal yapıda yer edinemeyen kullanımlarda ise yıkım ya da yeniden işlevlendirme yoluna gidilmiştir. Geç Bizans Dönemi'nde suyu biriktirme amacıyla inşa edilen çok sayıda sarnıç; Osmanlı Dönemi'nde İslam inancında durgun suyun temiz kabul edilmemesi ve bu nedenle ibadet öncesi maddi ve manevi temizlikte kullanılamaması gibi gerekçelerle, özgün işlevi doğrultusunda kullanılmamıştır (Güngör, 2017). Dolayısıyla bu yapılar mahzen ya da Altuğ (2022)'ye göre loş ve nemli ortamlarda üretilenin daha kaliteli olduğu düşüncesiyle iplik üretimi gibi amaçlara konu olmuştur.

Şekil 3.31 Binbirdirek Sarnıcı (Berggren, 1870)

[21] Eyice (1975), Bizans-Türk Çeşmesi'ni iki farklı medeniyetin birlikte ürettiği zarif yeni bir eser olarak tanımlamıştır.

Valens Hattı'nın, kente uzak bir mesafeden gelmesi, Balkanlardan gelebilecek saldırılar ile olası afetler karşısında hattın savunmasız olması (Çeçen, 1996) ve yeni teknolojiler hattın tamamen âtıl kalmasını gerektiren nedenler olmuştur.

Bizans Devri dahilinde büyük ölçekli yeni su yollarının yapımının yerine var olanlar ya onarılmış ya da kent içindeki su kuyu ya da sarnıç etmenleri ile biriktirilerek kullanılmıştır (Eyice, 1989; Güngör, 2017). Osmanlı Dönemi ile birlikte ise Fatih Sultan Mehmet, fetihten hemen sonra kentin su yollarının onarımını sağlamıştır (Çodur, 2003). Sultan I. Süleyman Dönemi'nde kentsel nüfusun artmasıyla birlikte yeni su kaynaklarına ihtiyaç duyulmuş; bu ihtiyaç, tıpkı Roma Dönemi'nde olduğu gibi, Halkalı ve Belgrad çevresinden getirilen suyun Kırkçeşme İsale Hattı aracılığıyla kente ulaştırılmasıyla karşılanmıştır (Çeçen, 1996). Nitekim Roma Dönemi, Bizans Dönemi'ne halihazırda işler ve birkaç yüzyıl yetebilecek suyun tesisini ve dolayısıyla gücünü sağlamıştır. Roma, Osmanlı Dönemi'ne de ise kıymetli bir miras bırakmıştır ki bugün günümüzde dahi İstanbul'un gereksinim duyduğu içme ve kullanma suyu büyük ölçüde buradan sağlanmaktadır.

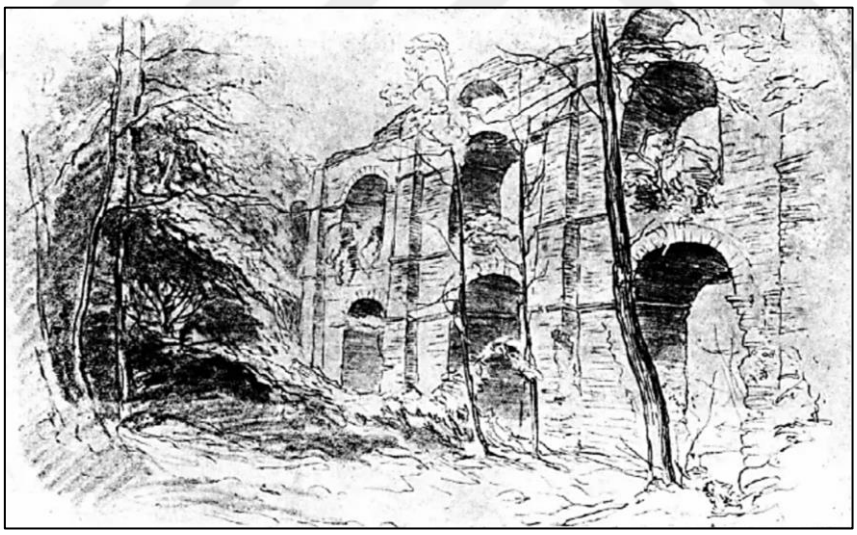

Şekil 3.32 1910 yılında Kurşunlugerme (Crow, 2022)

Günümüzde çeşitli tahribat ve tehditlere maruz kalmasına rağmen, bu miras hâlâ döneminin teknolojik ve bilimsel birikimine ışık tutan evrensel bir değer niteliği taşımaktadır. Ayrıca bu miras, kültürler arasında evrilerek aktarılan ve kurulan ilişkiler doğrultusunda şekillenen bir su kültürünü geride bırakmıştır.

3.3 Çatalca'da Su Kültürü Bağlamında Somut ve Somut Olmayan Kültürel Miras Ögeleri

Su, tarih boyunca kaynak ve güç unsuru olarak; kullanım biçimleri ve kültürel anlamlarıyla yerleşim düzenini ve kentlileri etkilemiştir. Yerleşim görülen birçok katmanda suya yüklenen anlam topluluklar arasında değişiklik gösterse de suya duyulan ihtiyaç değişmemiştir. Çeşitli katmanlar dahilinde üretilen su yapıları; dönemin teknolojisini yansıtmakla beraber su ile kurulan kültürel ilişkileri de yansıtmaktadır. Bu nedenle, su kaynaklarının fiziksel mekâna ve toplumsal yaşama etkileri söz konusu olmuştur.

Tablo 3.2 Çatalca'da su ile ilişkili somut ve somut olmayan kültür mirası ögeleri

				Somut Olmayan Kültür Mirasının Anlam Ögeleri		
				Efsane, Anlatı ve Maniler	Sembol ve Motifler	Gelenek ve Ritüeller
Somut Olan Kültür Mirasının Temsil Ögeleri	İnsanın Su Kaynağı ile Olan Etkileşimi	Dolaylı	Köprü, su kemeri, galeri ve çökeltme havuzu	- Su sistemi, imparatorluğun adı ile ilişkili bir efsane ile anılmaktadır.	- Su sisteminin teolojik açıdan korunması ve yapımının temsil edilmesi için bulunurlar.	- Antik metinlere göre, su yapılarının kamunun hizmetine açılması ve festivaller ya da özel günler ile ilişkilendirilmiştir. (Crow vd., 2008)
				- İlçe dahilinde, su sistemi ile ilişkilenen yerleşme isimleri bulunmaktadır.	- Yerleşmede bulunan dikilitaşların ve yapılardaki sembollerin şehri koruduğuna inanılmaktadır.	
		Doğrudan	Sarnıç, havuz, hamam, kuyu, çeşme ve ayazma	- Yerleşmenin en yüksek konumlarında bulunan yapıların, yerleşmenin refahı için bulunduğu düşünülmektedir.	- Yapıların üzerinde bulunan semboller ya da yazılar ibadet öncesi temizlenmeye işaret etmekte ve yapılar bu doğrultuda kullanılmaktadır.	- Şifa bulmak ya da afiyetin sürmesi amacıyla su yapılarına ve su kenarlarına ziyaretler temin için söz konusu olmaktadır.
						- Dilek dileme ve niyet etme maksadıyla su ile burada temas gerçekleştirilmektedir .
				- Edebi eserler, yapıların bulunduğu konumlarda geçmekte ya da doğrudan yapılardan söz edilmektedir.		- Hayır veya kamu hizmeti olarak yapılar üretilmektedir.
						- Panayır ve etkinlik alanı veya buluşma mekanı olarak su yapıları ve çevresi seçilmektedir.

Çatalca'nın doğal yapısı, tarihsel süreçte mekanla kurulan bu ilişkiyi sağlayan etmendir. Yerleşmenin yüksek kesimlerindeki su pınarlarından kentlilerin gereksinim kaynaklar sağlanmıştır.

Günümüzde yerleşmenin neredeyse her köyünde içme suyunun temin edildiği çeşmeler bulunmaktadır. Bu çeşmeler, yerleşme sakinlerinin gündelik ihtiyaçlarına cevap verdiği gibi; bazı çeşmelerden akan suların "şifalı" olduğu düşünülmektedir. Böbrek taşı, cilt hastalıkları ve diyabet gibi hastalıklara iyi geldiği düşünülen şifalı suların bazıları Karamandere, Gümüşpınar, Akalan, Kalfaköy, İhsaniye ve

Aydınlar'da bulunmaktadır. Kaleiçi Mahallesi'nde bulunan Doktorçeşme'nin, çeşmenin civarında bulunan ağaçlarının suyu kireçli hale getirdiği ve böylelikle suyunun kemik hastalıklarına şifa olduğu düşünüldüğünden ismi bu şekilde anılmaktadır.

Şekil 3.33 Doktorçeşme (Anonim, 2025)

Tarih öncesi dönemlerde; güvenlik, besin ve barınma koşullarının yanı sıra su, yerleşmenin kurulması için önemli bir belirleyici olmuştur. İnceğiz Mağaralarında ilk yerleşimleri sağlayan en önemli etmenlerden biri de su kaynaklarına yakınlık olmuştur. Bu dönemde suyun doğrudan Karasu Deresi'nden sağlandığı düşünülmektedir. Karasu Deresi, sonraki dönemlerde de kutsal olduğu düşünülen bir yer olmuş ve çeşitli zamanlarda ziyarete konu olmuştur.

Valens Sistemi ile söz edildiği gibi Roma Dönemi, yerleşmenin katmanlarında su yönetimi açısından bilginin ve mirasının aktarıldığı dönem olmuştur. Su sisteminin yapısal elemanları üzerinde Hristiyanlık dini ve sembolizmine ilişkin ögeler bulunmaktadır. Su teminine yönelik teknik altyapının ötesinde; su kaynaklarıyla kurulan ilişkilerin sonucu manevi bağlamın etkisinde kültürel yapıda gözlemlenebilmektedir.

Yerleşmede mübadele sürecine kadar toplumsal yapı, dini açıdan çeşitlenen bir mozaikten oluşmuştur. Dolayısıyla Roma Dönemi'nden itibaren Hristiyanlık dini etkisinde gelişen kültürel bileşenler bu döneme kadar devam etmiştir. Nitekim, ayazmalar, kutsal sularıyla ibadet amaçlı olarak üretilen yapılar olmuştur. Yerleşme

dahilinde, Akalan, Atatürk (Binkılıç), Çakıl, Kaleiçi, Kestanelik ve Elbasan Mahalleleri ayazmaları içermektedir (Gürçay, 2015; Güldüren 2017). Örneğin; Elbasan Mahallesi'ndeki ayazmanın, zamanında su kaynağının küçük bir çocuğun konuşabilmesini sağladığı için burada inşa edildiği düşünülmektedir. Hourmouziadis (1938), Çatalca'da bulunan kutsal su kaynaklarının çoğunun Aziz George, Meryem Ana ve Aziz Paraskevi'ye adandığını kaydetmektedir.

Şekil 3.34 Elbasan Mahallesi'nde bulunan ayazma (Karakurt, 2017)

Roma ve Bizans Dönemi'nde suyu biriktirme çabası olarak üretilen sarnıç yapılarına ilçede de rastlanır. Çakıl ve İnceğiz'de sarnıçlar yer almaktadır. Ayrıca bugün, Kaleiçi Mahallesi'nde yer alan Topuklu Çeşmesi'de suyu biriktirmek amacıyla üretilmiştir.

Suyu daha önce sağlanmış olsa da Hourmouziadis (1938), çeşme yapısının on dokuzuncu yüzyılda yerleşmede başka bir havuz yapısının bulunmamasından hareketle inşa edildiğini ve burada biriktirilen suyun, ihtiyaçlara ya da kültürel amaçlara göre kullanıldığını belirtir. Örneğin geçmişte kutsal sayılan günlerde, çeşmeden haç çıkarma törenleri gerçekleştirilmiştir. Gürçay (2015) Çatalca'yı halk bilimi açısından değerlendirdiği araştırmasında; halk arasında, sevdiğinin öldürülmesi üzerine hükümdarın kızının akan gözyaşları ile Topuklu Çeşmesi'nin suyunun kırmızı renk olduğu söylencesi bulunduğunu belirtir.

Şekil 3.35 Topuklu çeşmesi (Kıran, 2021)

Osmanlı Dönemi, suyun kullanımı ve anlamı açısından değişikliğin söz konusu olduğu dönemlerden biri olmuştur. Evliya Çelebi'de (2013), bu dönemde yerleşmeyi, yüksek dağ eteğinde kurulduğundan yetmiş yerde su pınarı ve kırk ya da elli adet çeşmesi bulunan bir cennet bahçesi (İrem Bağı) olarak tanımlamaktadır. Koçu (1958), Osmanlı Dönemi'nde yerleşmenin gelişiminin; Vezir Ferhat Paşa ve IV. Mehmed (Avcı Mehmed)'in ile hız kazandığını belirtir. Ferhatpaşa'da, Ferhatpaşa'nın vakıf arazileri bulunmaktadır ve Kalfaköy'de, IV. Mehmed'in (Küçük, 2018) av sarayı komplekslerinin bulunduğu tahmin edilmektedir.

Şekil 3.36 Ferhatpaşa Camisi ve Mektep (Kiel, 1970)

Kompleksler dahilinde camilerin şadırvanları, hamamlar ve çeşmeler su kültürü ile ilişkili yapılar olmuştur. Şadırvanlar ibadet öncesi maddi ve manevi temizliğin sağlandığı alanlardır. Çeşmeler ise vakıf sahiplerinin devamlı olarak hayır[22] sağlayabileceği alanları ifade eder. Dolayısıyla Ali Paşa, Şeyh Sinan ya da Ferhat Paşa'nın çeşmelerinin su sağlamanın yanında bir diğer amacı da budur.

Şekil 3.37 Kalfaköy'de bulunan Şeyh Sinan Çeşmesi[23]

Eliade'ye (2017)'ye göre, su arındırma, temizleme ve yeniden hayat verme rolünü her dinde üstlenir. Uzun yıllar etnik açıdan çeşitlenen bir toplumsal yapıya konu olan yerleşmede bir iskân politikası olarak köylerin arasında Alevi- Bektaşi olan Türkmenler yerleştirilmiştir (Ergun,1998). Bu nedenle yerleşmede "Baba ve Dede" isimleri ile anılan türbeler bulunmaktadır. Bu türbelerdeki, kutsal sayılan çeşmeler ve su kaynakları "su dökmek" adı verilen gelenek ile kullanılarak maddi ve manevi temizlik hedeflenmektedir (İyiyol, 2013).

[22] Osmanlı'da vakıflar ile istenen Allah'ın rızasını kazanmaktır. Bu doğrultuda, yerleşmenin ihtiyaçlarına yönelik faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu durum "Sadaka-i Cariye" olarak adlandırılır ve kişinin öldüğünde bile hayır sağlayabilmesi devam edebilmektedir (Bulut ve Tuğrul, 2016).

[23] Küçük (2018), çeşmenin zeminindeki duvar izlerinden hareketle av sarayının burada bulunabileceğini belirtmiştir.

Şekil 3.38 Çanakçı Dede Türbesi (Google Maps, 2023)

Çatalca'da su dökmek mezarlık ziyaretlerinde ve Nakkaş Manisi'ndeki gibi uğurlama esnasında da söz konusudur. Gürçay (2015), çocuğu olmayan kişilerin Çatalca Hamamı'na ziyaret ritüelini ve Hıdrellez'de Topuklu Çeşmesi de başta olmak üzere su kaynaklarının ziyaretini konu alan ritüelleri de kaydetmiştir.

Şekil 3.39 Çatalca Hamamı (Kiel, 1970)

Sonuç olarak, yerleşmenin toplumsal yapısı ve etnik kimlikleri tarihsel süreçte değişiklik gösterse de toplumların arınma, temizlik ve varoluşu temsil eden; manevi anlamda su ile şekillenen ortak bir kültüre sahip olduğu görülmektedir.

3.4 Bölüm Sonucu ve Değerlendirmeler

Bu bölüm, kavramsal çerçevenin belirlendiği bir önceki bölüm doğrultusunda alanın kültürel ve doğal niteliklerinin saptandığı bölümdür. Alanın kültürel peyzajını oluşturan kültürel ve doğal niteliklerine ilişkin bilgiler; saha araştırmaları, literatür taramaları, medyada yer alan veriler, plan ilke ve stratejileri ve kurumlardan sağlanan belgeler ışığında analiz edilmiştir. Böylelikle bu bölümün tezin ikinci araştırma sorusu olan; doğal çevre ile kültürel yapının ilişkisinin tespiti ve kentin kimliğine olan etkisi bağlamında değerlendirilmiştir.

Değerlendirmenin söz konusu olduğu araştırma alanı, araştırmanın kapsamı ve sınırlılıkları nedeniyle Çatalca İlçesi olarak belirlenmiştir. Çatalca sahip olduğu doğal çevre koşullarının etkisiyle tıpkı günümüzde olduğu gibi geçmişte de İstanbul'a su sağlayan bir yerleşme olmuştur. Roma Dönemi'nde Valens Hattı ile su dönemin başkentine sağlanmıştır. Valens Su Sistemi, içinde bulunduğu doğal çevre ile kurulan ilişkileri yansıtan ve dönemin su yönetimi ilkelerini içeren bir kültür mirasıdır.

Çatalca, idari sınırlar açısından İstanbul'un yüzölçümü olarak en yüksek, nüfus büyüklüğü açısından Adalar ve Şile'den sonra en düşük üçüncü ilçesidir.

Çatalca, kıtalar arasındaki geçişi konu alan birçok eyleme konumu nedeniyle şahit olmuştur. Antik dönemlerden itibaren göç, sefer ve ticaret amaçlı kullanılan yollar üzerinde olduğundan tüm bu süreçlerden çeşitli katmanlar dahilinde etkilenmiştir.

Araştırmanın kapsamı gereğince kültürel yapı Roma Dönemi ve Roma Dönemi'nden sonra olmak üzere ele alınmıştır.

İlk yerleşimler, alanın doğal yapısı ve bu yapının ortaya koyduğu imkanlar doğrultusunda İnceğiz'de söz konusu olmuştur. Roma Dönemi'nde de yerleşimler söz konusu olmuş ve dönemin önemli yolları üzerindeki konumu ile yerleşme önem arz etmiştir. Yerleşme Bizans Dönemi'nde de dini ve politik açıdan önem kazanan bir merkez arz eden statüde yer almıştır.

İstanbul'un başkent olma süreci Roma İmparatorluğu Dönemi ile başlamış ve üç önemli dönem boyunca sürmüştür. Roma İmparatorluğu'nda başkent olmasının ardından nüfusu artmıştır. Artan nüfusuna paralel olarak artan su talebine aranan çözümler, sefer amaçlı çıkılan seyahatin ardından Çatalca'nın kaynaklarının tespiti ile sonuçlanmıştır. Döneminin en uzun su yolu ve donatılarını içeren su sistemi,

yerleşmenin kaynaklarından Istranca Suyu ile sağlanmıştır. Bu hat daha sonra Vize (Kırklareli)'ye kadar uzatılarak su arayışları sürmüştür. Nitekim bu sistem kente, Latin İstilası'na kadar su vermeye devam etmiştir.

Valens Su Sistemi ölçeği, kapsamı ve donatıları açısından bir mirası geride bırakmıştır. Anıtsal ölçekli yapıları içermekte olup arazi kullanım bilgi ve becerisine dayanan çabalar, Roma Dönemi'nin su yönetim stratejilerini yansıtmaktadır. Bu niteliği ile su sistemi dönemin kültürünü ve bilgisini içeren bir belge niteliğindedir.

Valens Sistemi, Bizans Dönemi'nde de kullanılmakla beraber; Osmanlı Dönemi'nde kentin gereksinim duyduğu su, Roma Dönemi'nde İstanbul için sağlanan ilk su sistemleri gibi Belgrat'tan sağlanmıştır. Sonuç olarak Roma, ardında su yönetimi bilgisini kente miras bırakmıştır ve günümüzde de su benzer alanlardan sağlanmaktadır. Benzer şekilde bu miras Çatalca'da su kültürünü içeren bir bileşen olmuştur. Çatalca'nın kültüründe çeşitli katmanlar dahilinde birçok milletin etkisi görülmektedir. Bu milletler içinde suyun kullanımı değişmiş olsa bile su kültürü kentte sürmüştür. Böylelikle su kültürü, yerleşmenin kimliğinde somut ve somut olmayan kültür mirası ögeleri ile yer etmiştir.

Yerleşmeden suyun teminini sağlayan ve böylelikle yerleşmenin kimlik katmanını etkileyen, yerleşmenin doğal yapısıdır. Yerleşmenin coğrafik yapısı ve konumu sayesinde Çatalca'da geçiş iklimi söz konusudur. Tüm bu etmenler ile birlikte yerleşme, aynı zamanda türler için ekosistem niteliği arz etmektedir. Bu türler, endemik ve nesli küresel ölçekte tehlike altında olan türleri de kapsamaktadır.

Böylelikle Çatalca'nın doğal yapısı, kentin gereksinim duyduğu su için imkân sağlamış ve Valens Su Sistemi ile bu su kent için temin edilmiştir. Orman alanları ve su kaynaklarına ilişkin bilgi birikimine dayanan bu su sistemi, doğal çevreyle kurulan ilişkiler sonucunda oluşmuş kültürel bir katmanı yansıtır. Dolayısıyla bu iki katman birlikte değerlendirildiğinde bir kültürel peyzaj ortamını oluşturur.

4
ISTRANCA ORMANLARI VE VALENS SU SİSTEMİ KÜLTÜREL PEYZAJI VE KORUMA SORUNLARI

Antik su sistemi günümüz teknolojik imkanlarının bulunmadığı bir ortamda doğal çevrenin koşulları ile uyum içerisinde üretilmiştir. Doğal çevrenin koşulları; su kaynaklarını içererek sistemlerin buradan suyu temin edebilmesine olanak tanır. Doğal çevre koşullarının kapsamlı tayini, dönemin su yönetimi kültürü ile harmanlanarak antik su sistemlerinin antik su sistemlerinin mekânsal organizasyonunu oluşturur. Dolayısıyla doğal çevrenin koşulları kültürel katmanın etkileşim biçimini şekillendirmiş; kültürel katman da işleyiş biçimi ile doğal çevreyi etkilemiştir. Istranca Ormanları ve Valens Hattı da bu ilişki ve etkileşim sonucu kültürel peyzaj niteliği arz etmektedir.

Kültürel peyzaj niteliği arz eden orman alanları ve su sistemi; arkeolojik nitelikleri sebebiyle karşı karşıya oldukları sorunlara ek olarak içinde bulundukları doğal çevrelerin sorunlarından da etkilenmektedir. Mevcut durumda, henüz su sisteminin tamamı tescil edilememiştir ve içinde bulunduğu doğal çevre de tahrip süreçlerine konu almaktadır. Tüm bu etmenler, evrensel ölçekte korunması gereken bu alanının sürdürülebilirliğini sağlamak için bütüncül, entegre ve çok boyutlu bir koruma yaklaşımının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bölümde; alanın kültürel peyzaj niteliği saptanarak, sürdürülebilirliğinin önündeki koruma sorunları değerlendirilmiş ve öneriler geliştirilmiştir.

4.1 Istranca Ormanları ve Valens Hattı Kültürel Peyzajının Karakteri ve Dünya Mirası Niteliği

Doğal çevrenin sunduğu potansiyeller doğrultusunda toplumlar, tarihsel süreçteki sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçları nedeniyle hem doğal çevreyi etkilemiş hem de ondan etkilenmiştir. Bu etkileşim, doğal ve kültürel çevrenin bütünleşmesiyle şekillenen kültürel peyzajların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu alanlar, yalnızca doğal nitelikleriyle değil bütünlük oluşturduğu insan eliyle şekillenen kültür katmanıyla birlikte düşünülmelidir. Istranca Ormanları ve çevresi, sahip olduğu ekolojik ve topoğrafik özellikler sayesinde Roma Dönemi'nden

itibaren İstanbul'un su gereksinimlerini karşılayan stratejik bir kaynak alanı olarak önem kazanmıştır. Valens Su Sistemi, inşa edildiği doğal zemin üzerinde yalnızca hidroloji mühendisliği açısından değil, aynı zamanda dönemin su yönetimi anlayışını ve kültürel değerlerini yansıtan bir yapılar bütünü olarak öne çıkmaktadır. Bu sistemin, ormanı kapsayan doğal çevreyle birlikte değerlendirilmesi, çevresel ve kültürel katmanların etkileşimine dayanan çok bileşenli bir kültürel peyzajı ortaya koymaktadır. Söz konusu kültürel peyzaj, tarihsel süreklilik içinde biçimlenen ve doğal-kültürel ilişkilerin somut olarak ortaya konduğu bir alandır.

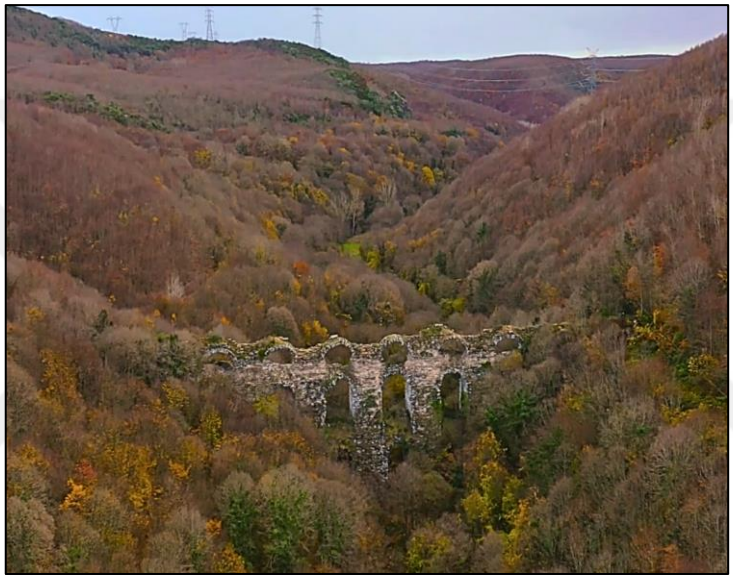

Şekil 4.1 Kurşunlugerme (Konakoğlu, 2021)

- **Dünya Mirası Kriterleri Kapsamında Alanın Kültürel Peyzaj Değeri**

Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi'nin kültürel peyzaj olarak nitelendirilebilmesi için üstün evrensel değere konu olması gerekmektedir. Bu kapsamda alan, Dünya Mirası kriterlerinden en az birini karşılayan miras değeri ortaya koymalıdır[24].

Bu doğrultuda alanın on kriterden sekizini kapsayan bir değere sahip olduğu saptanmış olup kriterler aşağıdaki gibidir:

Kriter (i): Roma Dönemi Su Sistemi, çağının ilerisinde bir birikimi, kültürü ve bilgiyi içererek Roma Dönemi'nin en uzun isale hattını temsil etmektedir. Dönemi

[24] Kültürel peyzajların kategorizasyonu, "Bölüm 2.2.3 Kültürel Peyzaj Tipolojileri ve Sınıflandırmaları" dahilinde detaylandırılmıştır. (bknz s.36)

dahilinde değerlendirildiğinde, günümüzde dahi orman alanında erişmenin güç olduğu yerde çeşitlenen yapısal elemanlar inşa edilmiştir. Tüm bu bileşenler niceliksel olarak uzunluk bileşenin yanında; yapım tekniği, işgücü, malzeme ve tüm bunların taşınması ve yönetimi gözetilince bir başyapıt niteliği ortaya koymaktadır.

Kriter (ii): Antik Su Sistemi; mimarlık, mühendislik ve planlama açısından Romalıların, suyu kullanma, temin etme ve yönetme açısından bilgi birikimini doğrudan yansıtan bir belgedir. Ormanları içeren engebeli ve sarp arazi, Roma Mimarisini yansıtan karakteristik su yapıları ile donatılmıştır. Su yapıları bilgi ve deneyim ile inşa edilmiş ve bu inşa yönetime ilişkin bir teknik becerisi ile mümkün olmuştur. Su yapıları, su sağlamaya yönelik teknik ve yapısal elemanlar olduğu gibi dönemin kültürünü ve inancını da simge ve motiflerle temsil etmektedir. Sistem ile birlikte kente sağlanan su, kentin daha fazla büyümesine olanak tanımıştır ve kuraklık durumuna çözüm olmuştur. Bu durumun toplumsal açıdan anlamı ve önemi dönemin antik metinlerinde de yer alır ve böylelikle su antik dönemde sistemi kayıt altına alınmıştır.

Kriter (iii): Roma Dönemi'nin su yönetimi, yapıları, geleneği ve kültürü içeren politikası, döneminden günümüze kadar aktarılan bir miras niteliğindedir. Tarihsel süreç içerisinde, kentin katmanları, kültürleri, dinleri ve milletleri değişip suyun anlamı değişse bile kullanımlar aynı biçimde söz konusu olmuştur. Roma döneminde kullanım gerekliliğinin yanında bir politika aracı olarak görülen su yönetimi doğrultusunda hamamlar, çeşmeler, sarnıçlar ve su yolları inşa edilmiştir. Tamamen yere özgü stratejilerin uygulanmasını içeren bu miras, sonraki dönemlerde de anlam değiştirerek sürdürülmüştür. Bizans ve Osmanlı Dönemi'nde, dönemin su yönetimi stratejilerinin etkileri okunabildiği gibi; günümüzde İstanbul'un suyu yine benzer alandan temin edilmektedir ve Çatalca gibi birçok yerleşmenin de kimliği su kültürü ile biçimlenmiştir. Su yapıları bir devrin tanıklığını; askeri, siyasi, tarihsel ve sosyal açıdan yapmış ve su yönetimi gelenek ile kültürünü yansıtmıştır.

Kriter (iv): Su sistemi, topografik, jeolojik ve hidrolojik bilgi birikimi açısından hâkim olunan bir arazide; eğim ve yerçekimine dayanan hidrolik mühendisliği hesaplarına ve ortama uygun ve her biri özgün biçimde üretilen su yapılarının arazi kullanım becerisine dayandırılarak inşasını içerir. Karmaşık bilginin çok yönlü biçimde değerlendirilmesini ve büyük kaynakların bu uğurda yönetilmesini kapsar.

Dolayısıyla döneminin teknolojisi, suyun anlamı ve yönetimi konusunda günümüz kentinin stratejilerine kadar uzanan bir geleneğin babasıdır.

Kriter (v): Antik su sistemi, arazi koşulları ile uyum içerisinde üretilmiştir. Arazi ve iklim koşullarının iyi tayin edildiği ve yere özgü çözümleri içeren bir örneği temsil eder; çünkü en ufak bir hata şehrin günlerce susuz kalması ile sonuçlanmaktadır. Günümüzde âtıl nitelikli olan ve orman alanında bulunan su sistemi; çeşitli baskı ve tehditlere konu olmaktadır. Su sistemi, üç ilin sınırından geçmektedir ve geçtiği yerleşmeler de orman köyleridir. Orman köyleri aynı zamanda su ile ilişkili yapı ölçeğindeki somut ve somut olamayan kültür mirası ögelerini de içermektedir. Roma Dönemi'nin bilgi birikimini temsil eden en uzun su sistemi, yalnızca fiziksel olarak değil, kültür ve belge niteliği açısından da savunmasız hale gelmiştir. Su sistemlerinin içinde bulunduğu orman alanları ve geleneksel yerleşmeler, tahribat ve yok olma süreçlerinin tehdidi altındadır.

Kriter (vi): Beşinci yüzyılda yaşamış tarihçi ve biyografi yazarı Hesychius, tarafından Byzantion şehrinin kurucusu olan Byzas'ın isminin, Byzia/Bizye (Vize)'den geldiğini ifade etmektedir (Dirimtekin, 1959). Su Sistemi Pazarlı, Vize istikametinden başlamaktadır ve kaynağa göre, on bir yüzyıl ayakta kalan imparatorluğa ismini vermekle anılır.

Kriter (vii): Tehdit altındaki doğal mirası ile Istranca Ormanları, mağaralar gibi doğal oluşumları ve İstanbul'un sınırlı olan doğal kaynaklarını içermektedir. Böylelikle, ekolojik açıdan habitat niteliği ortaya koyar ve rekreasyon ya da ekosistem hizmetleri açısından kent ölçeğinde önem arz etmektedir. İklim özelliği açısından geçiş iklimini içermesi, türler açısından çeşitliliğin söz konusu olmasını da sağlamıştır. Orman alanı, sucul alanı, bataklık ve çayırları içeren kapsamlı ekosistemde flora ve fauna açısından önemli, hassas, korunacak ya da endemik türler yaşamaktadır.

Kriter (x): Istranca Ormanları, çeşitli statüler ile parçaçıl olarak koruma altındadır. Orman, çayır, bataklık ve sucul alanlardan oluşan ekosistemde yere özgü ve hassas türler yaşamaktadır. Alanın, ara iklim kuşağına tabi olmasının etkisindeki bitki örtüsü ve kıtalar arasındaki geçiş ekosistemi niteliği; bu çeşitliliğin doğasıdır. Ekolojik karakteri, biyoçeşitliliği ve özgün habitat yapısıyla alan, küresel düzeyde

öneme sahiptir ve birçok uluslararası düzenlemeye de bu niteliği ile taraf olunmuştur.

Tablo 4.1 Istranca Ormanları ve Valens Hattı'nın Dünya Mirası değeri

karma	kültürel	**i**	Başyapıt	**X**	En uzun su yolu ile anıtsal yapıları içeren donatılar ve organizasyon
		ii	Disiplin	**X**	Disiplinlerin kesişimi bilgi birikiminde bir su yönetim stratejisi
		iii	Tanıklık	**X**	Roma Dönemi hidrolik bilgisi, kültürü ve yönetimi
		iv	Kilometretaşı	**X**	Günümüz su temin sisteminin temeli ve mirası
		v	Arazi Becerisi	**X**	Arazi kullanım ve bilgi becerisinin sıradışı örneği
		vi	Somut Olmayan İlgi	**X**	Efsane ve metinlerde yer alan su sistemi
	doğal	**vii**	Olağanüstü Doğa	**X**	Tehdit altında yöreye özgü doğal çevre
		viii	Jeolojik Temsil		
		ix	Flora ve Fauna Gelişimi		
		x	Kritik Türler ve Çeşitlilik	**X**	Endemik ve tehdit altındaki türlerin habitatı

Kriterlere ek olarak kültürel peyzajların etkileşimi ve çeşitlerini içeren üçlü sınıflandırmaya göre[25] de alan değerlendirilmiştir.

Valens Su Sistemi ve orman alanından oluşan kültürel peyzaj, artan nüfusla birlikte artan su ihtiyacı için Roma İmparatorluğu Dönemi'nde birkaç yılı kapsayan bir süreçte üretilmiş ve hat daha sonra da uzatılmıştır. Dolayısıyla alan sosyal, ekonomik, politik ya da dini etmenler sebebiyle doğa ile organik biçimde gelişen peyzaj niteliği ortaya koymuştur.

Ayrıca Roma Dönemi'nin su yönetim stratejileri; sonraki katmanlar için alandan su temini ve alanda su ile ilişkili kültürün gelişimi konusunda deneyim ve birikimi ifade eden kültürel mirası ortaya koymuştur. Alanın bu yönleri de devam eden günümüzde önceki süreçlerle olan ilişkisel süreçleri ve ilişki evrimlerini içermektedir. Bu nedenle doğal katmanı ile günümüzde hala kültürel ilişkileri süren antik su sistemi; alanların sürekliliği için bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

- **Özgünlük**

Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi Kültürel Peyzajı, döneminin su yönetim stratejilerini ve su ile kültür bileşenleri arasındaki etkileşimi yansıtan bir belgedir. Günümüzün gelişmiş teknolojilerinin bulunmadığı bir ortamda, antik su sistemi;

[25] 1994 yılında Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber'deki kategorizasyon; "Bölüm 2.2.3 Kültürel Peyzaj Tipolojileri ve Sınıflandırmaları" dahilinde ele alınmıştır. (bknz s.36)

sistematik bir organizasyonu ve doğal çevreye dair ileri düzeyde bilgi birikimini yansıtan bir başyapıtı temsil eder. Disiplinler arası bir yaklaşımla kurgulanan sistem; arazi kullanım becerisi ve yönetimi, uygun yapıların topoğrafyaya uyumlu biçimde inşası ve bu yapılar arasındaki ilişkileri belirleyen hidrolik mühendisliği hesaplarına dayanmaktadır. Antik su sistemi, döneminin en uzun su yolunu içerir ve coğrafyaya özgü çözümleri konu alır.

Alan; köprüler, tüneller ve galeriler gibi çeşitli yapısal öğeleri barındıran kapsamlı bir su sistemi ile türler arası çeşitliliği konu alan ve endemik türleri içeren birden fazla ekosistem arasında kurulan kültürel, ekolojik ve mekânsal bütünlük temelinde şekillenmektedir.

Şekil 4.2 Istranca Ormanları'nda bulunan Çilingoz Tabiat Parkı (Çilingoz Tabiat Parkı, 2025)

Antik su sisteminin yapıları; yerleşim düzenleri, strüktürel bütünlükleri ve özgün inşa unsurlarıyla birlikte, herhangi bir yapısal ek ya da çağdaş müdahaleye maruz kalmadan günümüze kadar ulaşmıştır. Böylelikle yapılar; döneminin su yönetimi kültürü ve teknolojisine doğrudan ışık tutarak su mühendisliğine dair özgün teknikleri belgelemektedir. Antik su sistemindeki fiziki bütünlüğündeki bozulmalar; beşerî nedenlerle kaynaklanmaktadır ve doğal bozulmalar çoğunlukla sınırlı ve geri döndürülebilir niteliktedir. Bu durum özgünlük üzerinde olumsuz bir etki oluşturmamaktadır. Orman alanının sık dokusu ve niteliği, su sistemlerinin günümüze kadar ulaşabilmesini sağlamıştır ve bu haliyle de kültürel peyzajın ilişkisini yansıtır.

Yerleşmede kültürel açıdan su ile kurulan ilişkiler; antik dönemlerden itibaren farklı toplumsal katmanlar arasında süreklilik göstererek, işlevsel ve sembolik boyutlarıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Mekânın tarihsel işleviyle tutarlı biçimde sürdürülen suya ilişkin anlatılar, gelenekler ve gündelik alışkanlıklar; alanın özgün kimliğini besleyen ve kültürel sürekliliğin yapıtaşlarını oluşturan tamamlayıcı öğelerdir. Böylece süreklilik gösteren yerleşme-su-kültür ilişkisi, mekânda somut biçimde izlenebilmektedir ve yerleşim dokusu yere özgü kültürel dinamiklerin tarihsel evrimini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, alanda yer alan somut ve somut olmayan kültürel miras öğeleri, doğal çevreyle bütünleşik bir biçimde korunarak özgün bir peyzaj karakteri oluşturmuştur. Bu özgünlük, alanın tarihsel süreç boyunca hem fiziksel yapısını hem de kültürel işlevlerini sürdürebilmiş olması sayesinde, mekânsal ve anlam düzeyinde yüksek bir temsil kapasitesiyle tanımlanabilir.

- **Bütünlük**

Istranca Ormanları ve Antik Su Sistemi; birbirini tamamlayan doğal ve kültürel bileşenlerin karşılıklı etkileşimiyle biçimlenen çok boyutlu bir kültürel peyzajdır. Hem kültürel katmanı oluşturan antik su sisteminin yapısal ögeleri hem de ekosistemleri içeren doğal çevre; mekân organizasyonu açısından süreklilik arz ederek bütünlük ilkesine karşılık vermektedir. Antik su sistemleri, kaynak noktalarından itibaren; su yolları, kanallar, köprüler ve tüneller gibi taşıma yapıları aracılığıyla uzun mesafeli ve bütünleşik bir su iletim ağını kapsar. Bu ağın bozulmamış güzergahı; günümüzde izlenebilmektedir ve tarihsel-mekânsal sürekliliği devam etmektedir.

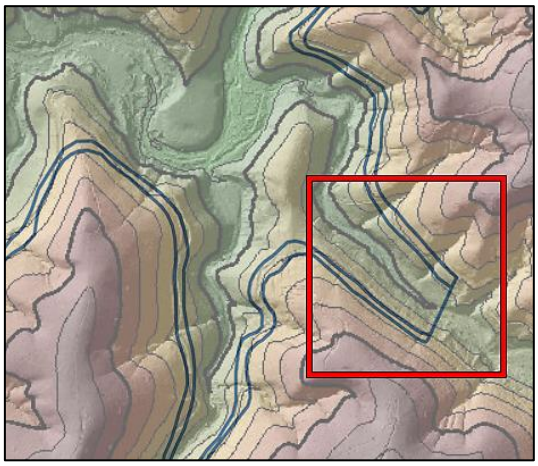

Harita 4.1 Kabartma harita üzerinde Valens Hattı ve Kurşunlugerme

Böylelikle alanın doğal yapısında kültürel katmanların etkisi bir bütün olarak saptanabilmektedir. Antik su sisteminin geçtiği alanlar hâlen orman habitatı içinde yer almakta, dolayısıyla doğal ve kültürel alanlar arasında ekolojik bir bağ bulunmaktadır. Doğal alanlar korunacak alan statüleri ile koruma altındadır ve antik su sisteminin birçok yapısal elemanı da tescil altındadır. Bunlar; kültürel mirasın doğal sistem ile bütünlük içinde korunmasına olanak tanımaktadır.

Orman alanında yer alan endemik türler ve ekosistem sürekliliği; peyzajın yalnız kültürel değil aynı zamanda biyolojik bütünlüğünü de ifade etmektedir. Yönetim planı çerçevesinde önerilen[26] fiziki sınırlar ile tampon bölgeler, alanın doğal ve kültürel unsurlarını birlikte kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. Böylelikle kültürel peyzajın karakteristik öğelerinin işlevsel ilişkileri bozulmadan bütüncül olarak korunması hedeflenmektedir.

Alanın doğal yapısı ve geleneksel yerleşim dokusu; artan gelişim ve yapılaşma baskısı nedeniyle alanların yitirilmesi ve özgün kimliğinin kaybedilmesi gibi sorunlar ile karşı karşıyadır. İstanbul Metropoliten Alanı'nın ve büyükşehirlerin hinterlandı ile mega projeler ve yeni gelişim alanları yaratma gayreti, kuzeyde yer alan orman ekosistemlerine zarar vermektedir. Antik su sistemi mevcut koruma sorunlarının yanı sıra; içinde yer aldığı ekosistemlerin tahrip edilmesi ve parçalanmasıyla bozulmasıyla birlikte; fiziksel bütünlüğünün bozulması ya da mülkiyet gibi problemlere konu olabilir. Dolayısıyla, tehdit altındaki yerleşmenin doğal, kültürel, mekânsal ve işlevsel düzeyde bütüncül korunması, alanın sürdürülebilirliği açısından kritik önem taşımaktadır. Roma Dönemi'nin su yönetimi bilgisini yansıtan ve tüm insanlık için evrensel miras niteliği taşıyan antik su sistemi; geçiş iklim kuşağına özgü doğal çevresiyle birlikte, mevcut durumunda yerinde (in-situ) korunarak yönetim planı aracılığıyla sürdürülebilir.

4.2 Istranca Ormanları ve Valens Hattı'nın Mevcut Koruma Durumu

Valens Su Sistemi kollarıyla birlikte 450 kilometreyi aşan bir uzunluğa sahiptir (Crow vd., 2008). Bu kapsamı ile günümüzde su sistemi üç ilin idari sınırları dahilinde yer alır. Su sistemi Roma Dönemi'nde inşa edilmiş olup döneminin karakterini yansıtmaktadır. Dolayısıyla, su sistemi; antik dönemlerin su yönetim

[26] Bölüm "4.4 Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi Kültürel Peyzajının Potansiyeli ve Öneriler" alana yönelik önerileri içermektedir. (bkz. s.148)

stratejilerini sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla yansıtması nedeniyle, arkeolojik nitelikli bir kültür varlığı olarak değerlendirilmektedir.

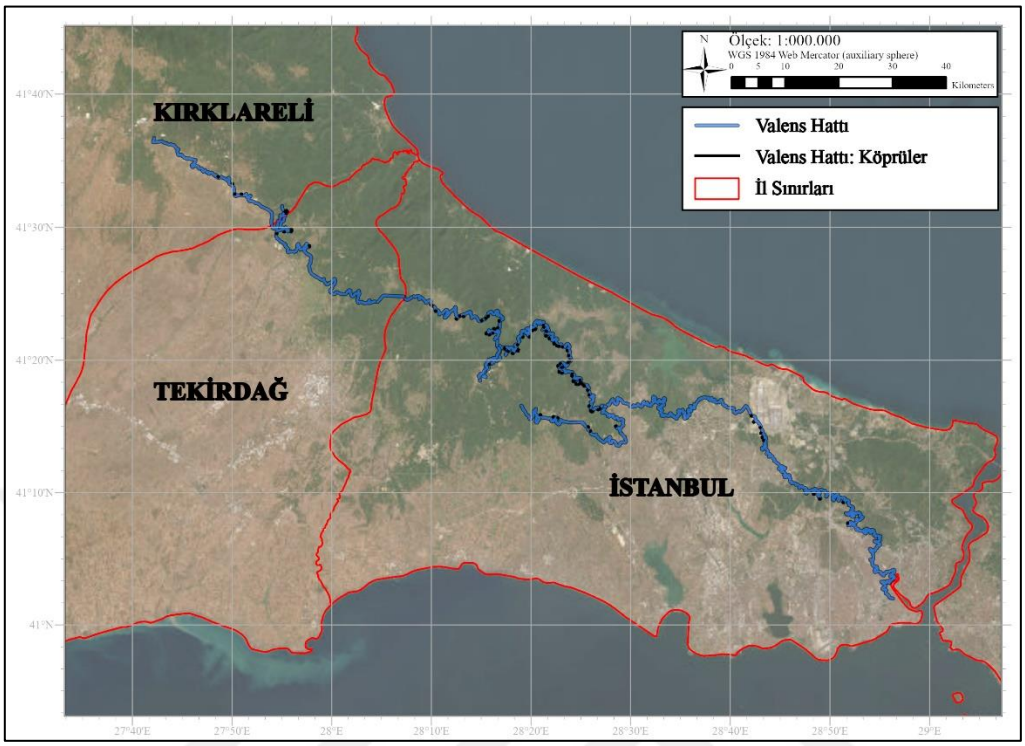

Harita 4.2 Valens Su Sistemi'ni içeren iller

Kültür varlığı olarak Valens Sistemi'nin donatıları; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak, İstanbul ve Edirne Koruma Bölge Kurulu'nun yetkisi altındadır.

Tablo 4.2 Valens Hattı kapsamında kültür varlıkları konusunda yetkili kurumlar

İl	İlçe	Bağlı Olduğu Kurum		
Kırklareli		Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
	Vize			
Tekirdağ				
	Saray			
İstanbul		İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü		
	Silivri			
	Çatalca			
	Arnavutköy			
	Eyüpsultan			
	Sultangazi			
	Gaziosmanpaşa			

Valens Su Sistemi, orman alanları içinde yer almaktadır. Orman alanları ise 1982 Anayasası'nın 169. Maddesi[27] gereğince Devlet Ormanı statüsündedir (Resmî Gazete, 1982). Orman alanlarında; tespit, koruma, işletme, planlama ve yönetim işlemleri, İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü'ne bağlı olarak Vize, Tekirdağ, Çatalca ve İstanbul İşletme Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir. Ancak bazı orman arazilerinin niteliğinin değiştirilmesiyle birlikte[28], su sisteminin yapılarına yalnızca orman alanlarda değil, farklı mülkiyet ve kullanım niteliğine sahip arazilerde de rastlanmaktadır. Bu alanlar, sistemin tamamına kıyasla sınırlı alanlardır fakat sistemin bütüncül yapısı açısından bu durum önem arz eder.

Antik su sistemine ilişkin tespit ve tescil işlemleri henüz tamamlanmamıştır. Tespit için söz konusu olan arazi çalışmaları sırasında da tamamı belirlenemeyen su sistemine ilişkin literatür araştırmaları göz önüne alınarak koruma durumu belirlenmektedir. Bu nedenle alana ilişkin en güncel arkeolojik araştırmayı içeren Crow vd. (2008) kaynağı kullanılarak hipotetik olarak hattın geçtiği konumlar tahmin edilmektedir. Ancak Crow vd. (2008)'de su sisteminin bazı yapısal elemanlarının tam konumunun belirlenemediğini, bu nedenle Çeçen (1996) kaynağındaki hidroloji mühendisliğine dayanan hesapların göz önüne alınarak olası konumların ortaya konduğunu belirtir. Ayrıca Prof. Dr. Kazım Çeçen'in araştırmasında, su sistemine ilişkin birçok kaynak belgelenmiş olmasına rağmen hala tescil edilememiştir.

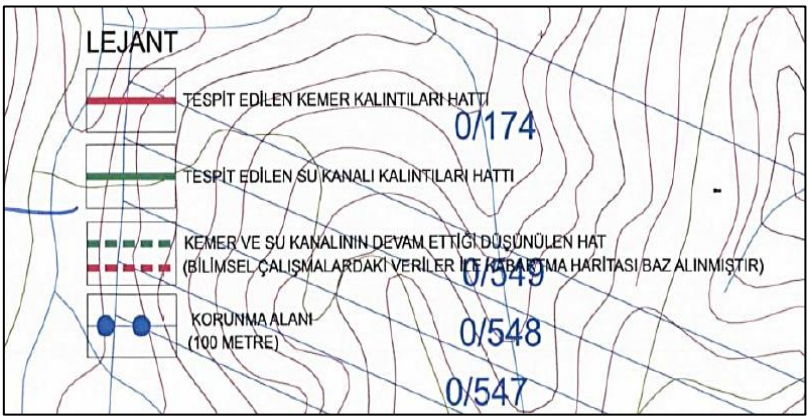

Şekil 4.3 Su yapılarına ait koruma envanterindeki harita lejantı (K.T.B, 2019a)

[27] Anayasa'nın 169. Maddesi; tüm ormanların yetkisinin devlete ait olduğunu belirterek mülkiyetin devredilemeyeceğini belirtir.
[28] Orman alanlarına ilişkin bu durum; "4.3 Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi'nin Koruma Sorunları" kısmında ele alınmıştır. (bkz s.113)

Dolayısıyla su sistemi ile ilişkili kültür varlıkları büyük ölçüde doğal çevreler dahilinde yer almaktadır. Orman alanları devlet ormanlarının yanı sıra; orman içi dinlenme alanı, tabiat parkı, yaban hayatı geliştirme sahası, doğal sit, kesin korunacak hassas alan ve arkeolojik sit alanları dahilinde de söz konusu olabileceğinden Tablo 4.3 ilgili kurumsal yapılanmayı göstermektedir.

Tablo 4.3 Valens Hattı ile ilişkili doğal alanların yasal ve kurumsal çerçevesi

Statü	Yasal Dayanak	Kurum	Rolü
Devlet Ormanları	6831 Orman Kanunu	T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı: İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü	Tespit, koruma, işletme, planlama ve yönetim
Orman İçi Dinlenme Alanı	Milli Parklar Yönetmeliği		
	2873 sayılı Milli Parklar Kanunu		
Tabiat Parkı			
Yaban Hayatı Geliştirme Sahası	Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahalarına İlişkin Yönetmelik		
Doğal Sit	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı: Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü	Tespit, tescil, planlama ve koruma
	644 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname		
	648 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname		
	Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerine İlişkin Yönetmelik		
Kesin Korunacak Hassas Alan	Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı		
	Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik	Cumhurbaşkanlığı	Tescil
Karma Sit	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Tespit, tescil, planlama ve koruma
	644 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname		
	Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerine İlişkin Yönetmelik		
	Karma ve Çakışan Alanlara İlişkin Protokol	T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı: Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü	
Arkeolojik Sit	Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerine İlişkin Yönetmelik	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Tespit, tescil, planlama, koruma ve yönetim
	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu		
Tescilli Kültür Varlıkları	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü	
		İstanbul Büyükşehir Belediyesi: Koruma, Uygulama ve Denetim Müdürlüğü	Tespit ve koruma
		İstanbul Büyükşehir Belediyesi: Şehir Planlama Müdürlüğü	Planlama ve koruma
		Çatalca Belediyesi: Plan ve Proje Müdürlüğü	
	5393 Sayılı Belediye Kanunu	İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi: Vakıf Su Şube Müdürlüğü	Tespit ve planlama

Antik su sistemi ve orman alanı, kültür varlıklarını ve içinde bulunduğu doğal çevrenin koruma mevzuatını içerdiğinden çok sayıda yasal düzenleme ve kurumu

doğrudan ilgilendirmektedir. Doğal ve kültürel niteliklerin bir arada bulunduğu bu ikili yapıya ek olarak, alanın üç farklı ilin, ilçe ve mahallelerini kapsayan ölçeği, yönetim sürecine dâhil olan kurum sayısını daha da artırmaktadır.

Alanların yönetimi; orman alanları ve kültür varlıklarının mülkiyeti nedeniyle merkezi yönetim birimlerince sağlanmaktadır. Yerel yönetimler, ilgili kültür varlıkları konusunda tespit ve temsil süreçlerinde rol alarak; temelde merkezin belirlediği kararları uygulamakta ve bilgiyi bu kurumlardan temin etmektedir.

İl ve ilçe merkezlerine erişimin güç olduğu orman köyleri ve yoğun orman dokusu dahilinde yer alan arkeolojik nitelikli kültür varlıklarının tahrip durumu; önce köylüler ve muhtarlar aracılığıyla öğrenilebilmektedir. Bu nedenle, söz konusu alanların korunmasına ilişkin bilgilerin iletilebilmesi uzun ve karmaşık bir kurumsal yapıdan geçmeyi gerektirmektedir. Su sistemine ait yapısal elemanlarının maruz kaldığı tahribat dikkate alındığında, mevcut kurumsal yapılanmanın alanın etkin bir biçimde yönetilmesi açısından yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır.

Su sisteminin yapısal elemanları; 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun altıncı maddesine göre korunması gereken taşınmaz kültür varlıkları olarak tanımlanmıştır[29].

Su sisteminin tamamının henüz tescil edilememesinde; bulundukları alanın uzak ve erişiminin güç olması, ilgili kurumsal kapasitenin yetersiz olması ve finansman problemleri gibi birçok problem bulunmaktadır[30]. Tescilli yapılar; araştırma ve sondaj kazıları sırasında, projelendirme ya da inşa sürecinde rastlantısal olarak ortaya çıkmaları ya da doğrudan yüzeyde yer alanların bildirilmesi yoluyla kayıt altına alınmıştır.

Tescil işlemlerinin iki farklı bölge kurulu tarafından gerçekleştirilmiş olması nedeniyle, su sistemine ait donatılar farklı koruma statülerine sahiptir. Örneğin bir kanal; Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nda 1. Derece Arkeolojik

[29] 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun altıncı maddesi kapsamında; hamam, köprü, su kemeri, su yolu, sarnıç, kuyu, çeşme ve sebiller, su sistemlerine ilişkin olarak korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları arasında tanımlanmıştır.

[30] Tescile ilişkin bu durum; "4.3 Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi'nin Koruma Sorunları" kısmında ele alınmıştır. (bkz s.113)

Sit Alanı olarak tescil edilmiş iken benzer nitelikli alan İstanbul Kurulu'nda koruma grubu bir olarak tescil edilerek koruma alanı[31] sınırları belirlenmiştir.

Su sistemi dahilinde tescil altında olan; su kemerleri, köprüler, kanal kalıntıları, galeriler, su yolları ve tüneller bulunmaktadır.

İstanbul ili dahilindeki su sisteminin yapısal ögeleri taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. İstanbul'da arkeolojik sit niteliğinde Valens Hattı ve sistemine ilişkin bir alan bulunmamaktadır.

Su sistemleri için Edirne Kurulu'nun Kırklareli ve Tekirdağ için almış olduğu 1. Derece Arkeolojik Sit alanları kararı bulunmakla beraber bu sitler parçacıl ve birbirlerinden bağımsız olarak yalnızca tek bir yapı ölçeğindedir. Sit durumlarının işlenmiş olduğu planlar da bulunmamaktadır.

İstanbul'da su sistemi açısından ilk önce su kemerleri ve kanallar tespit edilmiştir. Su kemerlerinden ilk olarak 1996 yılında Kurşunlugerme tescil edilmiştir. 2011 yılında Büyükgerme, 2019 yılında Keçigerme, 2021 yılında Cenevizdere, Elmalıdere ve Ballıgerme tescil altına alınmıştır. Talas Su Kemerleri'nin tesciline ilişkin belge bulunamamıştır. Bunun dışında köprü, kanal ve galeriler bulunmakla beraber bu alanlarda tescil sistemin bütününden bağımsız olarak yalnız yapı düzeyindedir.

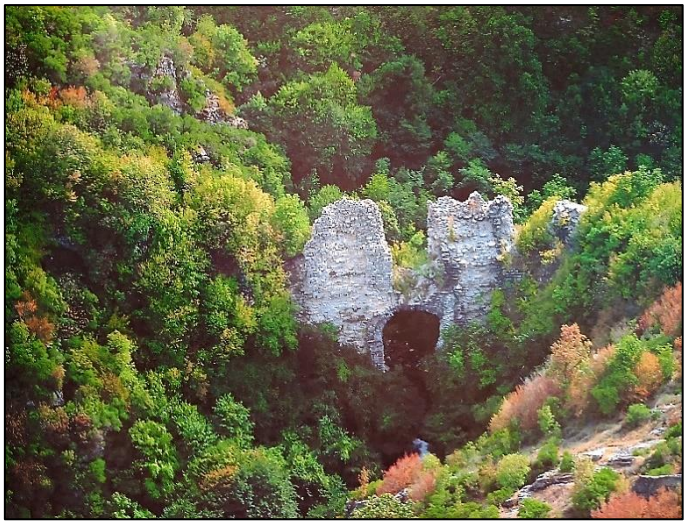

Şekil 4.4 Ballıgerme Su Kemeri (Çeçen, 1996)

[31] Koruma alanı; 2863 Sayılı Kanun'un üçüncü maddesine göre; kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve tarihî çevrenin bütünlüğünün sürdürülmesinde önemli rol oynayan, korunması zorunlu alanlar olarak tanımlanmıştır.

Şekil 4.5 Talas Su Kemeri (Çeçen, 1996)

Şekil 4.6 Keçigerme Su Kemeri (Çeçen, 1996)

Şekil 4.7 Büyükgerme Su Kemeri (Çeçen, 1996)

Çatalca'daki doğal ve arkeolojik sitler ile kesin korunacak hassas alanlar ise antik taş ocağı, mağara alanları ve tümülüsler kapsamındadır; su sistemi ve orman alanı bu alanlar dahilinde tescile konu olmamıştır.

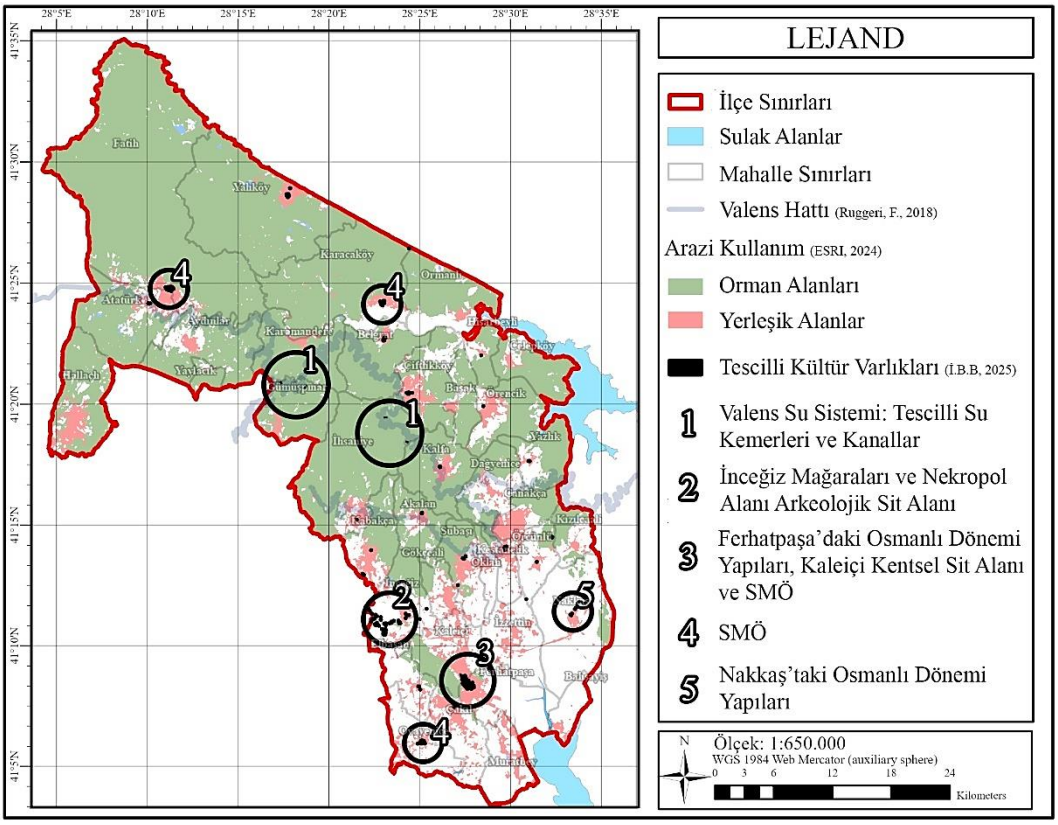

Harita 4.3 Çatalca ilçesindeki tescilli kültür varlıkları (İ.B.B., 2025a)

Dolayısıyla kültür varlıkları; doğal çevre içerisinde bir bütün olarak sistemi oluşturmaktadır fakat bunun aksine koruma anlayışı yalnız yapı düzeyinde ve birbirlerinden kopuk biçimde söz konusu olmuştur. Benzer dönemde, benzer alanda üretilen su kemerlerinden tescil durumu açısından ayrışanlar dahi olmuştur. Su kemerleri kadastral alanda yer almadığından planlara da işlenememektedir ve planı olmayan köylerde de su sistemi donatıları yer almaktadır. Böylece su sisteminin donatıları; iki boyutlu çizgilerle sınırlanan ve bazı eylemlerin bu sınırlar dahilinde kısıtlandığı tescil süreçlerine konu olmuştur. Her ne kadar cezai ve idari önlemler alınmış olsa da fiziksel bütünlüğüne zarar veren kaçak uygulamalar sürmektedir. Bu nedenle yalnız ilgili statülerle tescile dayanan koruma anlayışının; alanın korunması konusunda aktif ve bütüncül bir yönetim anlayışını getirmediği açıktır.

4.3 Istranca Ormanları ve Valens Hattı'nın Koruma Sorunlarının Çatalca İlçesi Üzerinden Değerlendirilmesi

Su sisteminin ve ormanların on ilçeyi içeren kapsamı nedeniyle alanın nitelikleriyle ilişkili sorunlarının derinlemesine analizi, örnek alan olarak seçilen Çatalca ilçesi üzerinden gerçekleştirilmiştir.

İstanbul Metropoliten Alanı'nın gelişimi, seksenli yıllardan itibaren mekânsal dönüşüm süreçlerine konu olmuştur. Kentin çeperindeki yerleşmeler ve içerdikleri doğal ve kültürel değerler; sermaye odaklı bu dönüşüm süreçlerinden doğrudan etkilenmiştir. Çatalca'da bir çeper yerleşmedir ve bu dönüşüm süreci mekânsal olarak yerleşmeyi biçimlendirmiştir.

Istranca Ormanları, sahip olduğu biyoçeşitlilik ve ekosistem değerleri kadar, barındırdığı antik su sistemiyle kültürel açıdan da önemli bir alan niteliğindedir. Ancak bu ikili yapı; politika ve stratejiler sonucunda parçalanma ve tahribat riski altındadır. Doğal çevrelerin maruz kaldığı riskler, bu alanların ekolojik bütünlüklerinin geri dönülemez şekilde bozulmasına sebep olmaktadır. Doğal çevreye yönelik baskılar yalnızca ekosistemleri değil, aynı zamanda bu sistemler içinde yer alan kültür varlıklarını da tehdit etmektedir. Bu nedenle, ekosistemler ile bir bütün olan su sistemine ilişkin kültür varlıkları, henüz belgelenemeden yok olma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi, kültürel ve doğal miras bağlamında değerlendirilmesi gereken çok katmanlı bir peyzaj bütünlüğü sunmaktadır. Söz konusu alanların taşıdığı özgün niteliklerin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması, uluslararası ölçekte tanımlanabilecek evrensel değerlere karşı da bir sorumluluk teşkil etmektedir.

4.3.1 Doğal Çevre Üzerindeki Baskı ve Tahribat Süreçleri

İstanbul İl Çevre Düzeni Planı (İ.B.B., 2009)'na göre Çatalca, "çevresel sürdürülebilirlik açısından kritik öneme sahip" alanları içermektedir. Çatalca kritik öneme sahip çeşitli ekosistemlere sahiptir ve bu niteliği ile uluslararası sözleşmeleri ilgilendirmektedir[32]. Çatalca'nın özgün ekosistemi; türler ve ekolojik süreçler açısından önem arz eden doğal miras potansiyeli ortaya koymaktadır.

[32] İ.B.B (2025) kaynağına göre taraf olunan sözleşmeler; Paris İklim Anlaşması, Bükreş Sözleşmesi, BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Bern Sözleşmesi, Ramsar Sözleşmesi ve Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (Avrupa Peyzaj Sözleşmesi)'dir.

Çatalca'nın ekosistemleri; aynı zamanda doğal kaynaklar ve ekosistem hizmetleri bakımından da kent ölçeğinde önem arz etmektedir. Ancak bu potansiyelden yararlanmak amacıyla gerçekleştirilen müdahaleler, koruma-kullanma dengesi gözetilmeden yürütüldüğünde, söz konusu alanların ekolojik bütünlüğü bozulmakta ve geri dönüşü güç, kalıcı çevresel tahribatlara yol açmaktadır.

- **Kirletici Kullanımlar Olarak Madencilik ve Sanayi Faaliyetleri**

İstanbul'da neoliberal politikaların etkisinde kirletici kullanımların kent merkezinden desantrilizasyonu söz konusu olmuştur. Bunun sonucunda otoyol bağlantısı ile İstanbul'un batısı ile olan ulaşımı da güçlendirilmiştir. Böylelikle havza alanı sınırları içerisinde ve otoyol bağlantı yolları çevresinde sanayi alanları yer seçmiştir. 1991 yılında Bakanlar Kurulu Kararı[33] ile İstanbul- Trakya Serbest Bölgesi (İSBAŞ) kurulmuş, sanayi alanları ve kentsel büyüme hız kazanmıştır (İ.B.B., 2021).

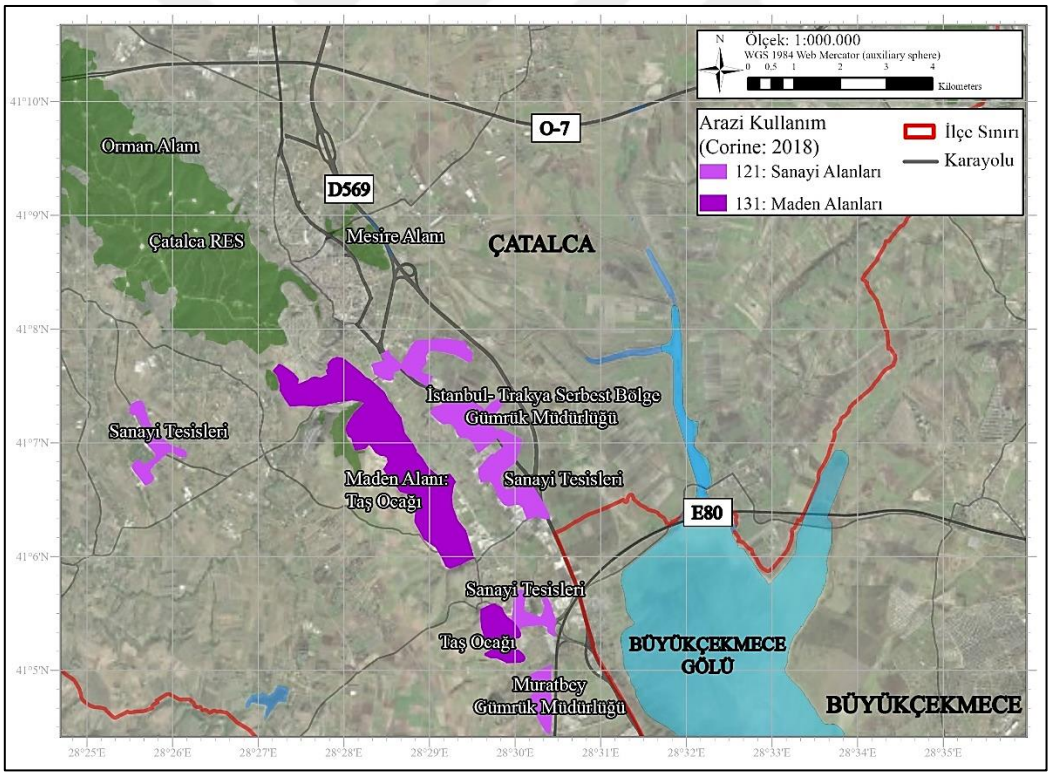

Harita 4.4 Çatalca'nın güneyindeki sanayi ve maden alanları

Çakıl, Muratbey ve Ferhatpaşa Mahalleleri, Çatalca'nın güneyinde yer almaktadır. Bu mahalleler; Edirne- Adapazarı (D020) ile Edirne- Ağrı arasındaki (D100)

[33] 21.01.1991 tarihli 91/1409 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kastedilmektedir.

yollarını bağlayan bağlantı yolu (D569) ve Kuzey Marmara Otoyolu (O-7) ile TEM Otoyolu (E80) üzerinde yer almaktadır. Bu mahalleler, sanayi tesislerinin en yoğun şekilde yer aldığı alanlardır. Öte yandan Örçünlü ve Bahşayiş gibi köylerde de sanayi tesisleri söz konusudur.

Duman (2017) kaynağına göre, Çatalca'da bulunan sanayi tesislerinin türleri en çok; tekstil, metal işleme ve plastik imalat, kâğıt ve karton imalatı, kimyasal madde sanayisidir. Dolayısıyla her ne kadar yerleşme sınırlarının %91,4'ü su havzası koruma sınırı dahilinde bulunuyor olsa da yerleşmede kirletici nitelikli sanayi de söz konusudur. Tarım arazilerinde konumlanan sanayi tesisleri; ekosistem kaynaklarının tüketilmesi, ekolojik bütünlüğün bozulması, iklim değişikliğini tetiklemek ve doğal çevreler üzerinde kirliliği arttırmak gibi sorunlara neden olduğundan yerleşme içerisinde özellikle havza ve doğa koruma alanlarında söz konusu olmamalıdır (Bayram, 2022).

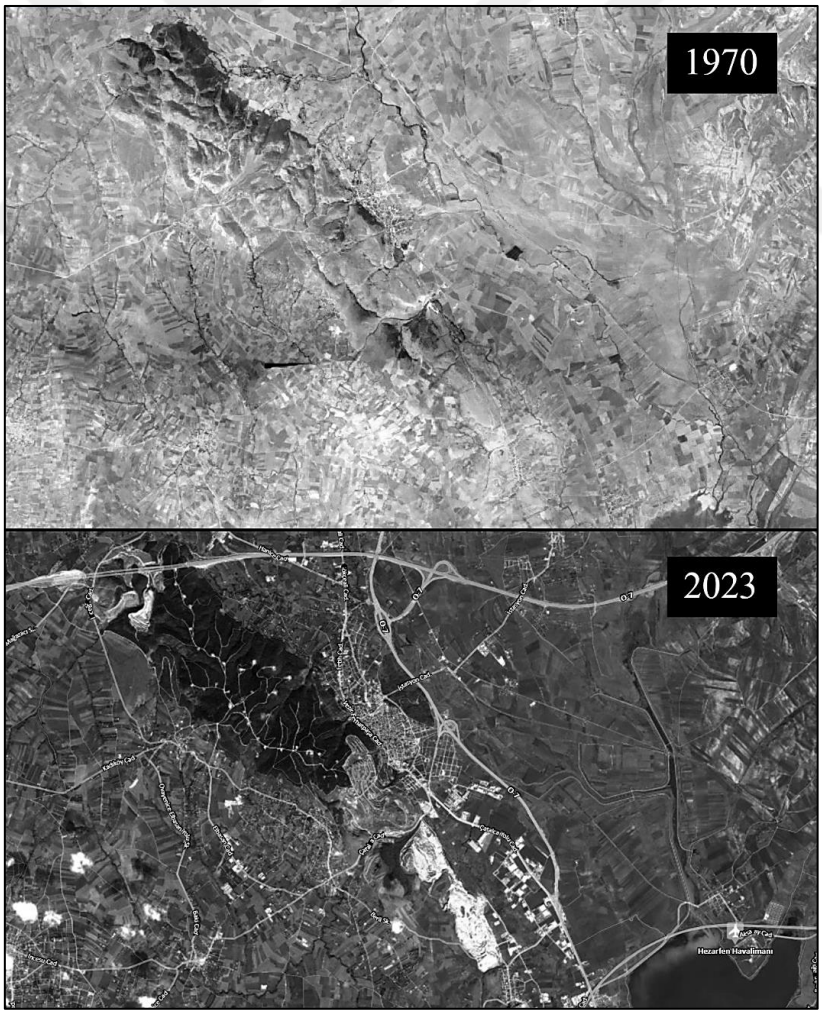

Şekil 4.8 1970 ve 2021 yıllarında arazi kullanımdaki değişim (İ.B.B., 2021)

Her ne kadar sanayi alanları gibi kent ekonomisine katkı sağlıyor olsa da doğal çevreler üzerinde kirletici niteliği olan kullanımlarından biri de maden faaliyetleri kaynaklıdır. Yerleşmenin jeolojik yapısının ortaya koyduğu potansiyel nedeniyle yerleşme, bazı maden türleri için bir kaynak niteliği ortaya koymaktadır (Yağbasan, 2015).

Yerleşme taş ocağı, endüstriyel hammadde ve enerji kaynakları açısından rezerv alanlara sahiptir (İ.B.B., 2009). Muratbey, Ferhatpaşa, Kaleiçi, Ormanlı, Gümüşpınar, Hallaçlı ve Kalfa'da taş, kum ve çakıl temin edilen taş ocakları bulunmaktadır (Doğan, 2017). Fatih, Karamandere, Çiftlikköy, İhsaniye, Gümüşpınar, Kalfa, Gökçeali ve Kabakça, metalik ve endüstriyel hammaddeler açısından rezerv alanları içeren mahallelerdir (M.T.A., 2023). Yerleşmede enerji kaynakları açısından da meşe odunu kömürü üretilmektedir. Fatih, Yalıköy ve Hallaçlı başta olmak üzere orman köylerinde torlukların çatılmasına dayanan geleneksel yöntemlerle kömür üretilmektedir (Günal, 1999).

Şekil 4.9 Çatalca'da kömür üretimi (Sinan, 2014)

Madencilik faaliyetleri ile gerçekleştirilen patlatma ve kazma işlemleri sırasında; akifer zeminlerden ağır metaller, çözeltiler ya da toksik bileşenler yeraltı suyuna ve toprağa sızmaktadır (Kantarcı, 2022). Ayrıca bu işlem sırasında derelerin fiziki bütünlüğü bozulduğundan hidrolojik yapı etkilenmekte, biyolojik çevre kirlilik ve gürültü etmenlerine maruz kalmakta ve doğal çevre onarımı güç ya da imkânsız biçimde tahribata uğramaktadır (Paktunç, 2001). Madencilik faaliyetleri su kaynakları ve ekosistemlerin sürdürülebilirliği için havza alanlarında yer almamalı ve halihazırda bulunan ancak işletilmeyen alanların ıslahı söz konusu olmalıdır.

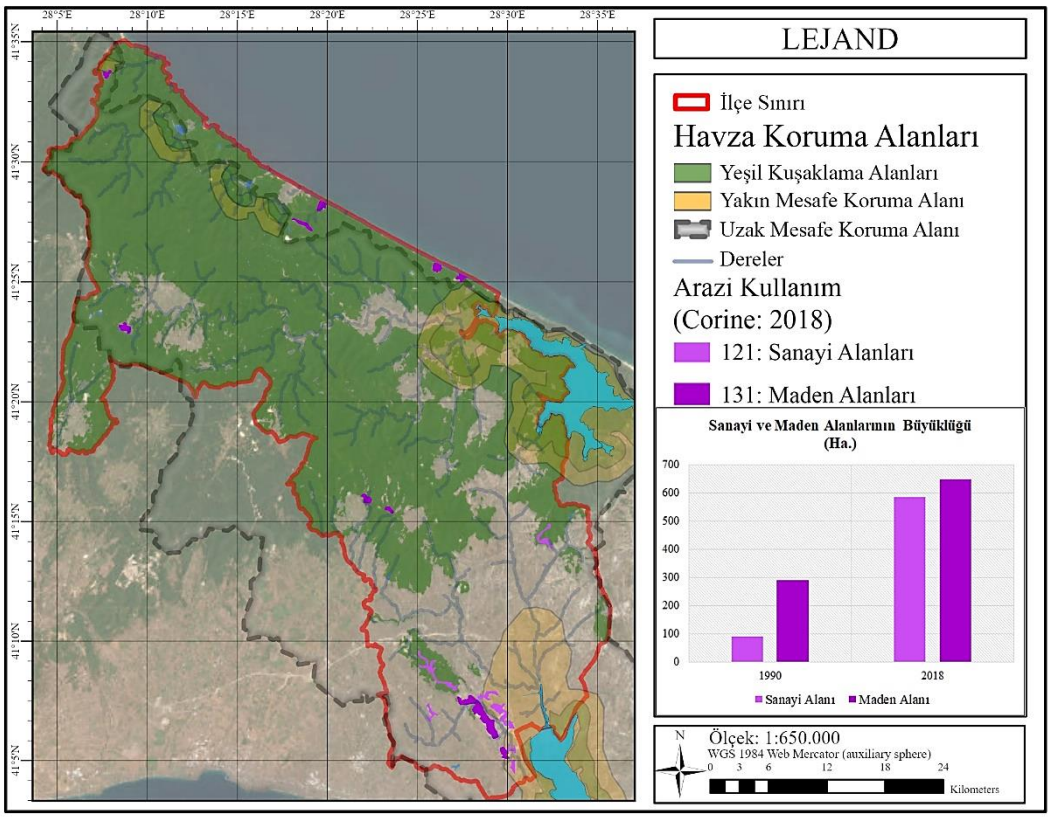

Harita 4.5 Havza alanındaki maden ve sanayi alanlarının dağılımı

- **Orman Ekosistemlerinde Nitelik Kaybı, Dönüşüm ve Ormansızlaşma**

Çatalca'da bulunan ekosistemlerin sürdürülebilirliğinin önündeki tek sorun kirletici kullanımlardan kaynaklanmamaktadır. Kültür varlıklarının içinde bulunduğu orman alanları, beşerî faktörlerin yol açtığı sorunlardan; aşırı tüketim ve yangın riski gibi bileşenlerle etkilenmektedir (Atmış, 2021). Orman alanlarında ayrıca, orman işlevi dışında kullanımlar ve orman alanı dışına çıkarma sorunları da söz konusudur (Tolunay, 2015a).

Orman alanları, yalnız ağaç topluluğundan ibaret olmamakla beraber; habitatlar bütününü ve birbirleriyle ilişkili sistemleri ifade etmektedir (Kimmins 2003). Orman alanları, anayasal olarak devletin yönetimi altındadır ve mülkiyetinin devredilemeyeceği belirtilmiştir (Resmî Gazete, 1982). Ancak Orman Kanunu'nun ikinci maddesinin B fıkrası kapsamında (Resmî Gazete, 1956); orman niteliğini kaybeden alanlar orman sınırları dışına çıkarılmaktadır ve mülkiyeti hazine arazisi

olarak ele alınan alanlar; 6292 Sayılı Kanun'a[34] göre satış, iade ve proje kapsamında değerlendirilmektedir (Resmî Gazete, 2012b; Torun, 2013). 2B sorunu ile anılan bu durum; kamu mülkiyetindeki orman alanlarının el değiştirme süreçleriyle işletilmesi, kiralanması ya da başka amaçlarla kullanılması sonucu rant ile anılmasını beraberinde getirmiştir (Giritlioğlu, 2020). Nitekim tüm bu sürecin sonucunda ekosistemler kaybedilmiş ve habitatlar parçalanmıştır.

Şekil 4.10 Parçalanan orman alanı üzerinde rüzgar enerji santrali ve otoyol (Google Earth, 2024)

Çatalca'nın kültürel peyzajını oluşturan kritik öneme sahip ve uluslararası sözleşmelere taraf olunan orman ekosistemleri, bu durumdan bütün bir habitat sistemi ile etkilenmektedir. Çatalca'daki orman alanları ayrıca su sistemi ile ilişkili kültür varlıklarını da içerdiğinden mülkiyet değişikliği bu alanlar önemli bir sorundur. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2025) 2B Müjdesi olarak; "orman vasfını yitiren alanlardaki tespit çalışmalarının yıl sonuna kadar tamamlanacağını ve yıllardır beklenen tapu sürecinin sağlanacağını" kaydetmiştir. Antik su sistemi, orman alanlarında yer almakta olup üstün evrensel değere sahiptir ve henüz tamamı belgelenememiş ve koruma altına da alınamamıştır. Su sisteminin bulunduğu orman alanlarının içinde 2B nitelikli alanlar da söz konusudur. Anayasanın altmış üçüncü maddesi kapsamında kültür varlıklarının yönetimi devletin elindedir (Resmi

[34] 6292 Sayılı Kanun ile "Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi İle Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun" kastedilmektedir.

Gazete, 1982). Su sistemine ilişkin kültür varlıklarının yönetimi bu kapsamda tehdit altındadır.

Tablo 4.4 Çatalca'da bulunan orman alanlarının niteliği[35] (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2025)

Mahalle	Orman Alanı (ha)	Orman Dışı Alan (ha)	Çıkarılan Alan (2A,2B,Diğer) (ha)	Hususi Orman Alanı	İlan Tarihi
AKALAN-Mahalle(Aktif)	1.302,2	220,8	201,5		4.09.1995
AYDINLAR-Mahalle(Aktif)	2.745,0	658,1	6,9		
BAŞAK-Mahalle(Aktif)	1.502,5	307,6	0,0		
BAŞAKKÖY-Mahalle(Pasif)	1.501,9	254,9	77,0		30.12.2014
BELGRAT-Mahalle(Aktif)	1.540,5	249,4	20,9		7.12.2016
BİNKILIÇ-Yok(Pasif)	18.990,1	1.300,5	347,1		9.06.1993
CELEPKÖY-Mahalle(Aktif)	1.694,4	397,3	16,5		15.07.2004
ÇAKIL-Mahalle(Aktif)	57,2	2.209,6	0,0		11.08.1992
ÇANAKÇA-Mahalle(Aktif)	670,2	594,3	27,5		5.09.1991
ÇATALCA MERKEZ-Yok(Pasif)	851,1	1.796,4	4,7		11.08.1992
ÇİFTLİKKÖY-Mahalle(Aktif)	5.003,2	980,4	300,6		11.09.2003
DAĞYENİCE-Mahalle(Aktif)	1.094,7	1.105,5	0,7		
DAĞYENİCE-Mahalle(Aktif)	1.095,4	1.100,6	5,0	11,5	9.01.2020
DAĞYENİCE-Mahalle(Aktif)	664,9	753,4	142,8	12,7	21.02.1991
ELBASAN-Mahalle(Aktif)	107,2	1.526,1	0,0		11.08.1992
GÖKÇEALİ-Mahalle(Aktif)	276,7	628,8	22,9		4.09.1995
GÜMÜŞPINAR-Mahalle(Aktif)	3.604,7	301,4	13,0		21.02.2018
HALLAÇLI-Mahalle(Aktif)	2.752,6	720,0	4,6		6.06.1997
HİSARBEYLİ-Mahalle(Aktif)	909,2	296,6	27,7		22.06.2016
İHSANİYE-Mahalle(Aktif)	2.734,0	574,7	12,5		
İHSANİYE-Mahalle(Aktif)	2.660,5	418,9	144,6		2.04.1997
İNCEĞİZ-Mahalle(Aktif)	859,2	1.630,2	0,0		
İNCEĞİZ-Mahalle(Aktif)	842,0	1.645,0	18,1		4.09.1995
KABAKÇA-Mahalle(Aktif)	1.293,6	718,8	138,4		4.09.1995
KALFA-Mahalle(Aktif)	2.346,8	223,3	77,3		11.03.1999
KARACAKÖY-Mahalle(Pasif)	5.468,1	789,2	109,1		3.03.1993
KARAMANDERE-Mahalle(Aktif)	2.798,6	200,9	13,2		31.10.2014
KESTANELİK-Mahalle(Aktif)	71,2	888,8	0,0		30.05.1997
KIZILCAALİ-Mahalle(Aktif)	467,6	684,0	0,0		30.05.1997
MURATBEY MERKEZ-Mahalle(Aktif)	15,0	1.819,1	0,0		
OKLALI-Mahalle(Aktif)	93,8	558,4	3,8		14.06.1996
ORMANLI-Mahalle(Aktif)	2.388,7	794,2	0,3		
ORMANLI-Mahalle(Aktif)	2.460,8	926,9	7,5		3.03.1993
ÖRCÜNLÜ-Mahalle(Aktif)	239,8	1.056,3	0,0		25.11.2005
ÖRENCİK-Mahalle(Aktif)	1.232,0	836,0	27,9		
SUBAŞI-Mahalle(Aktif)	882,0	790,3	0,0		6.07.1995
YALIKÖY-Mahalle(Aktif)	9.002,8	172,4	51,6		31.01.1991
YAYLACIK-Mahalle(Aktif)	462,6	65,2	0,0		6.06.1997
YAZLIK-Mahalle(Aktif)	1.048,7	345,8	144,1		21.02.1991

Orman alanlarının niteliğini kaybetmesi konusu "Orman Sınırları Dışına Çıkarılacak Yerler Hakkında Tüzük" kapsamında tarım ve hayvancılık amacıyla kullanılan alanlar ile toplu biçimde kent veya kır dokusunun görüldüğü yerleşim alanları olarak tarif edilmiş ve yanan orman alanları hariç tutulmuştur (Velioğlu, 2008). Benzer şekilde, anayasanın yüz altmış dokuzuncu maddesinde de yanan orman alanlarının başka bir amaçla kullanılamayacağını belirtir (Resmî Gazete, 1982). Orman Kanunu Ek 16. Maddesi'ne göre orman niteliği içermeyen alanlar

[35] 1985, 1992, 2004, 2006, 2008, 2012 ve 2013 yıllarında yapılan yasal düzenlemelerle Çatalca'nın idari sınırlarında çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir. 2012 yılında Büyükşehir Kanunu ile köyler mahalle statüsüne erişmiştir. 2022 yılında ise bazı mahallelerde isim değişiklikleri gerçekleşmiştir. Günümüzde ilçe sınırlarında yer alan Atatürk, Bahşayiş, Fatih, İzzettin, Nakkaş, Ovayenice mahalleleri olarak anılan mahalleler sınır, statü ve isim değişikliği nedeniyle 2025 yılında kurumdan temin edilen bu tabloda yer almamaktadır. Tabloda Çatalca Merkez ile ifade edilen ise Ferhatpaşa ve Kaleiçi Mahalleleridir.

kararname ile orman dışına çıkarılabilmektedir. Orman alanlarının nitelik kaybı konusu yönetimi ve denetimi açısından tartışılmakla beraber yangınlar da orman alanlarının nitelik kaybına sebep olabilmektedir (Elvan, 2021).

Istranca Ormanlarında, kontrolsüz biçimde yakılan anızlar, piknik amaçlı yakılan ateşler, avcıların ateşlerinin tutuşması ve orman alanından geçen nakil hatları sonucu yangınlar gerçekleşebilmektedir ve iklim değişikliği ile birlikte yangınların sayısı ve şiddeti artmaktadır. Istranca Ormanlarının sık ve kolayca tutuşabilen meşe orman topluluklarından oluşması ve şiddetli rüzgarlara maruz kalması neticesiyle; yangın bir risk teşkil etmektedir. Yalnız 2023 yılı için Çatalca'da 41,3 Hektar alanda 13 adet orman yangını meydana gelmiştir ve yanan orman büyüklüğü yaklaşık olarak 55 futbol sahası kadardır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2024).

Şekil 4.11 Elbasan mahallesindeki orman yangını (İ.B.B., 2016)

Yerleşmede söz konusu olan şiddetli rüzgarlar[36], yerleşmenin konumu ve coğrafi yapısından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar yangın riski açısından sorun teşkil ediyor olsa da yenilenebilir enerji üretimi için de bir potansiyel yaratmaktadır. Ancak bu potansiyel, türler üzerinde olumsuz etkiye sahiptir.

[36] Rüzgâr durumu, "3.2.1 Çatalca'nın Doğal Yapı Özellikleri" bölümünde iklim elemanı olarak değerlendirilmiştir. (bkz s.58)

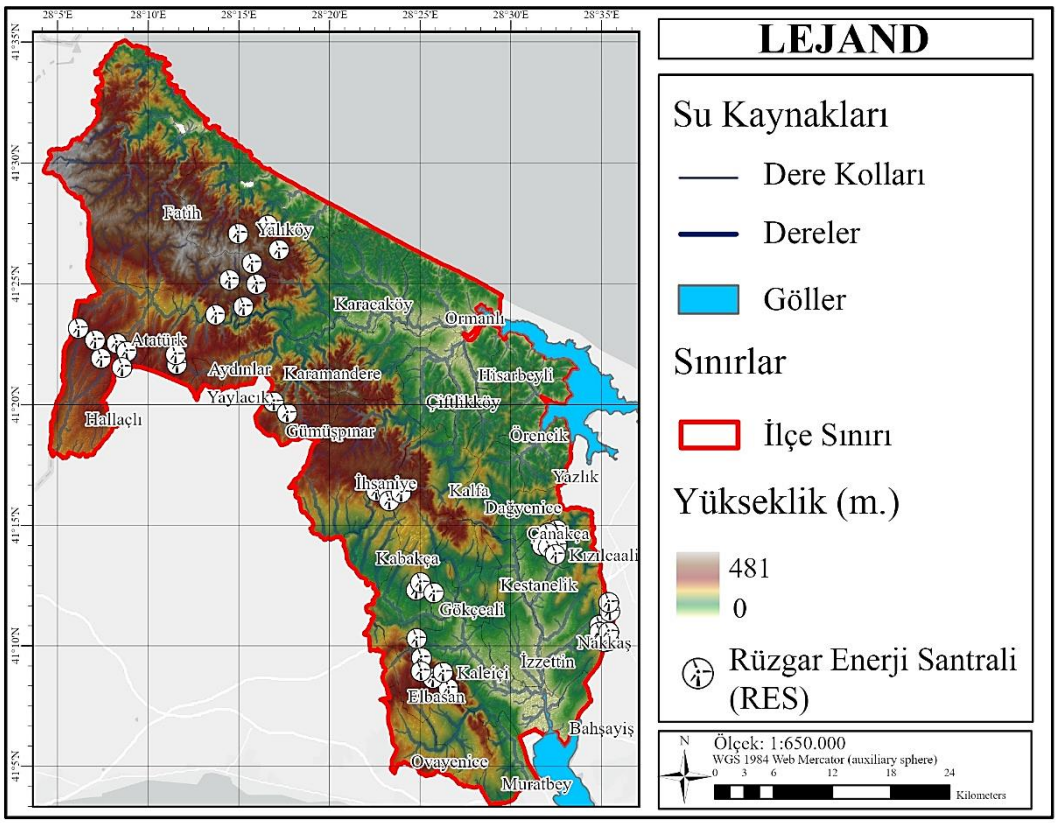

Harita 4.6 Rüzgar enerji santralleri

Yerleşmedeki birçok tepede bulunan rüzgâr enerji santralleri; Ferhatpaşa, Kaleiçi, Nakkaş, Örçünlü, Kabakça, Gümüşpınar, Yalıköy, Fatih, Aydınlar ve Atatürk M-mahallelerinde yer almaktadır.

Şekil 4.12 Ferhatpaşa'da bulunan rüzgar enerjisi santralleri

Rüzgâr enerji santralleri; özellikle kuşlar açısından bir tehdidi oluşturmaktadır. Çatalca yerleşmesi; kuşların göç rotası üzerinde olup, konaklama, üreme ve kışlama açısından kuşlar için bir habitattır.

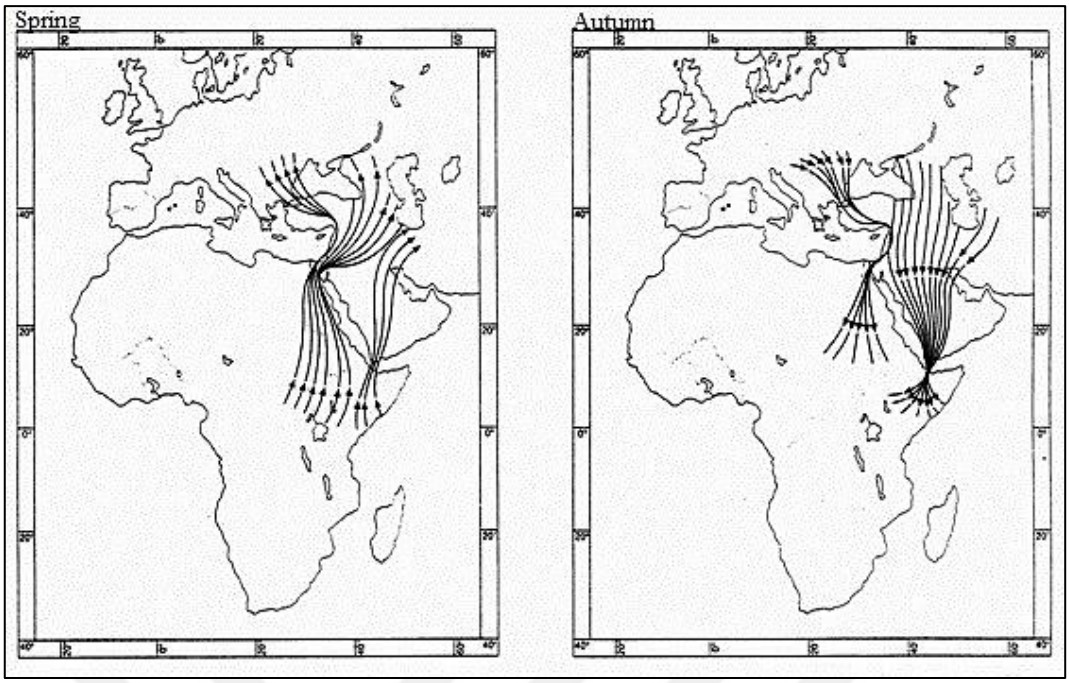

Harita 4.7 Kuş göç rotası (Yom-Tov, 1988)

Kuşlar, rüzgâr enerji santrallerine çarparak ölmekte, bu nedenle davranış veya habitat değişikliğine yönelmektedir ve bundan bütün bir ekosistem etkilenmektedir. Zehiroğlu (2022)'nun iki yılı kapsayan periyodik araştırması bunu kanıtlar nitelikte olup; araştırmada uluslararası ölçekte kritik nitelikli olan türlerin de dahil olmak üzere çeşitli türlerin santraller sebebiyle yitirildiği kayıt altına alınmıştır. Türlerin sürdürülebilirliği üzerindeki bir diğer sorun; yerleşmede tıpkı geçmişte olduğu gibi günümüzde de avcılık faaliyetlerinin söz konusu olmasıdır. Kontrolsüz ve düzensiz olarak yerleşmede tür ölçeğinden ekosistem dahilindeki önemine kadar birçok tür bilinçsizce öldürülmektedir.

- **Sulak Alanlar Üzerindeki Müdahale ve Bozulmalar**

Çatalca'daki bir diğer önemli doğal ortam sucul ekosistemlerdir. Bu ekosistemler, önemli türleri barındırmakla beraber kent için gerekli su kaynaklarını da içerir[37]. Hidrolojik yapı; dereler, göller, akış rejimleri, yeraltı suları ve havzaları kapsayan bir bütündür. Dolayısıyla örneğin herhangi bir dere kolunda meydana gelen kirlilik yeraltı suyuna karışabilir ve su kaynaklarının kalitesi ile ekosistemler bundan etkilenebilir.

[37] Yerleşmenin hidrolojik yapısı, "3.2.1 Çatalca'nın Doğal Yapı Özellikleri" bölümünde değerlendirilmiştir. (bkz s.63)

Çatalca, yerleşme sınırlarının büyük bir kısmı havza koruma alanı sınırları dahilindedir ve arazi kullanımda orman alanlarından sonra en çok yer eden işlev, tarım alanlarıdır. Havza alanı dahilinde iyi tarım uygulamaları teşvik edilmekle beraber, kuru tarım alanlarında ilaçlama etkisiyle kirlilik söz konusu olmaktadır. Kurt ve Aktan (2020); havza alanında toprak kirliliğini numuneler üzerinden tespit etmiş ve akifer zemin neticesiyle su kaynaklarına da karışabileceğini vurgulamıştır. Kirletici nitelikli bu kullanımlar ve atıkların etkisiyle sulak ekosistemler, kaynak ve biyolojik ortam olarak bu değişikliklerden etkilenmektedir. Ayrıca, su sistemiyle ilişkili kültür varlıklarının tarım arazileri içerisinde yer alması, durumu tarımsal faaliyetler sonucunda kültür varlıklarının korunmasında çeşitli sorunlara yol açabilmektedir.

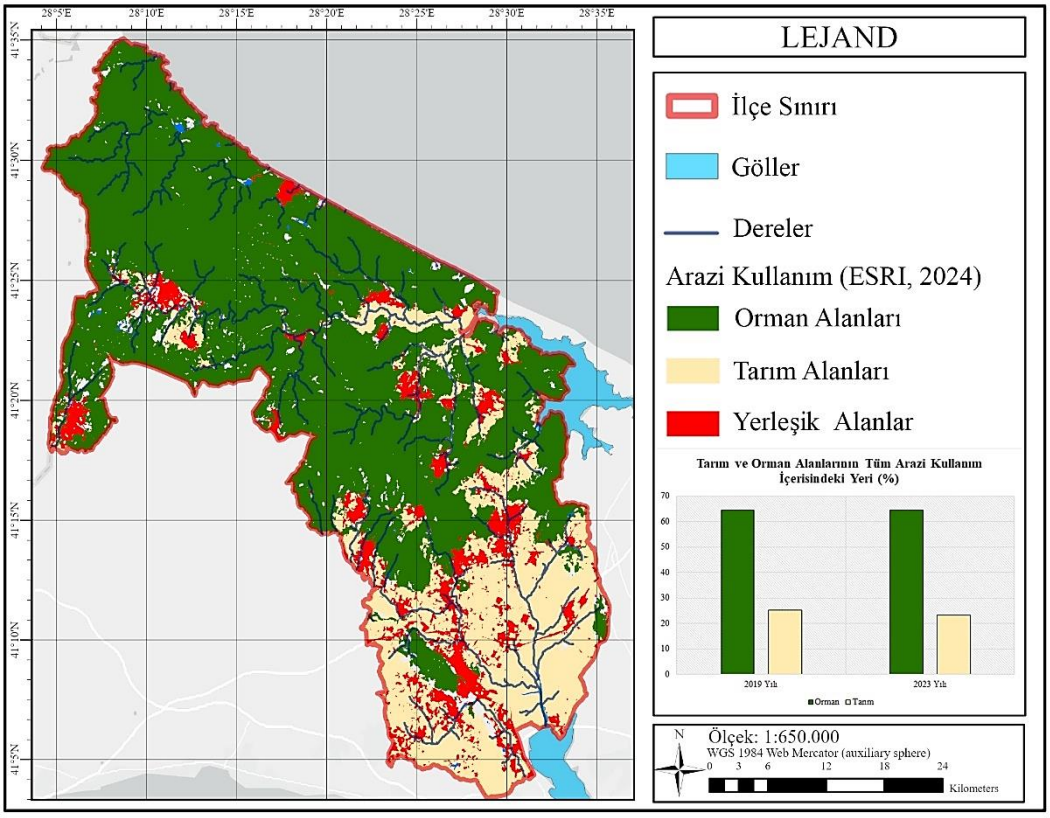

Harita 4.8 Tarım ve orman alanları

Yerleşme, İstanbul'un önemli içme ve kullanma suyu kaynaklarındandır. İstanbul'a su sağlanabilmesi için; su kaynaklarında dolgu, derinleştirme ve rejim değişikliği gibi fiziksel müdahalelerde bulunulmuştur. Bu müdahaleler sonucunda, kuşaklama alanları dahilinde erozyon söz konusu olmuş; kaynağı ve erişimi yönetmek için ağaçlandırma faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Kimi zaman yere uygun olmayan ya

da yabancı türlerden oluşan ağaç topluluklarının kumul ekosistemler üzerinde ekolojik dengeyi bozucu etkisi olmaktadır (Kemer, 2022).

Şekil 4.13 Büyükçekmece Gölü yeşil kuşaklanma alanındaki ağaçlandırma sahası (Google Earth, 2024)

Kentin bu önemli su kaynağında; kentin taşıma kapasitesinin çok üzerinde olan artan aşırı su tüketim talebi ve iklim değişikliği sonucunda yeteri kadar yağış alamama ve yüksek sıcaklıklar neticesiyle buharlaşma söz konusu olmaktadır. Bu nedenle su seviyesi azaldığından bu süreç bazı türlerin yok olması ya da alanı terki ile sonuçlanmaktadır.

4.3.2 Yasal ve Yönetsel Yapıdan Kaynaklanan Sorunlar

Istranca Ormanlarıyla ilişkili olan ve süreklilik gösteren ekosistemler ile Valens Su Sistemi'nin kapsadığı alan; sahip olduğu doğal ve kültürel nitelikler dolayısıyla alanın çeşitli statülere konu olmasına yol açmaktadır. Bu durum, alanın farklı kurumların yetki alanına girmesine neden olarak ve çok aktörlü bir yönetsel yapı dahilinde eşgüdümle yönetilmesini gerektirmektedir. Ancak uygulamada; yetki karmaşası, kurumsal kapasite eksikliği ve yasal düzenlemelerdeki boşluklar nedeniyle antik su sistemine ilişkin yapılar ve doğal alanlar etkin bir koruma sürecine konu olamamaktadır. Antik su sistemlerinin korunmasına yönelik süreçlerde yaşanan problemler; kültür varlıklarının içinde bulunduğu ekosistemleri baskı ve tehditler karşısında savunmasız bırakmakta, kültür varlıklarının âtıl kalmasına ve maruz kaldığı tahribatların önlenememesine yol açmaktadır. Kültür varlıklarının sürdürülebilir ve etkin biçimde korunabilmesi için yasal çerçevenin ve yönetsel işleyişin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

- **Kurumsal Yetersizlikler ve Koruma Sürecine Etkisi**

Su sisteminin koruma sürecini değerlendirmek için; koruma pratiğinin ilk aşamasını yeniden düşünmek gerekmektedir. Kültür varlığının niteliğinin belirlendiği ve kayıt altına alındığı ilk aşama olan tespit aşaması (Arslan, 1990), uygun koruma çabasının yöntemini ve yönetimini de belirleyecek aşamadır.

Valens Su Sistemi kapsamındaki kültür varlıklarının henüz tamamı tescil edilememiştir. Su sistemi ile ilişkili bazı yapılar, parçacıl olarak yalnız yapı birimi ölçeğinde çeşitli zamanlarda tescil edilmiştir. Aynı güzergahta yer almasına rağmen tescili olmayan yapılar bulunmaktadır. Örneğin 2011 yılında Büyükgerme, 2019 yılında Keçigerme tescil edilmiş iken, bu kemerlerin yakınında bulunan Talas Su Kemeri'nin tescil kaydı bulunmamaktadır.

Su sistemi ile ilişkili yapıların tespiti; bazı planlı yüzey araştırmaları, literatürde yer alan bilgiler ve alana yönelik yapılan ihbarlar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Ancak tespite yönelik araştırmalar; ancak erişilebilen yerler dahilinde sürebilmiştir. Dolayısıyla tespitin mümkün olmadığı durumda su yolunun güzergahının tespiti için; sahada yürütülen arkeolojik kazılar, literatür bulguları ve hesaplamalar doğrultusunda hazırlanan Prof. James Crow ve ekibinin hazırladığı kaynak gözetilmektedir.

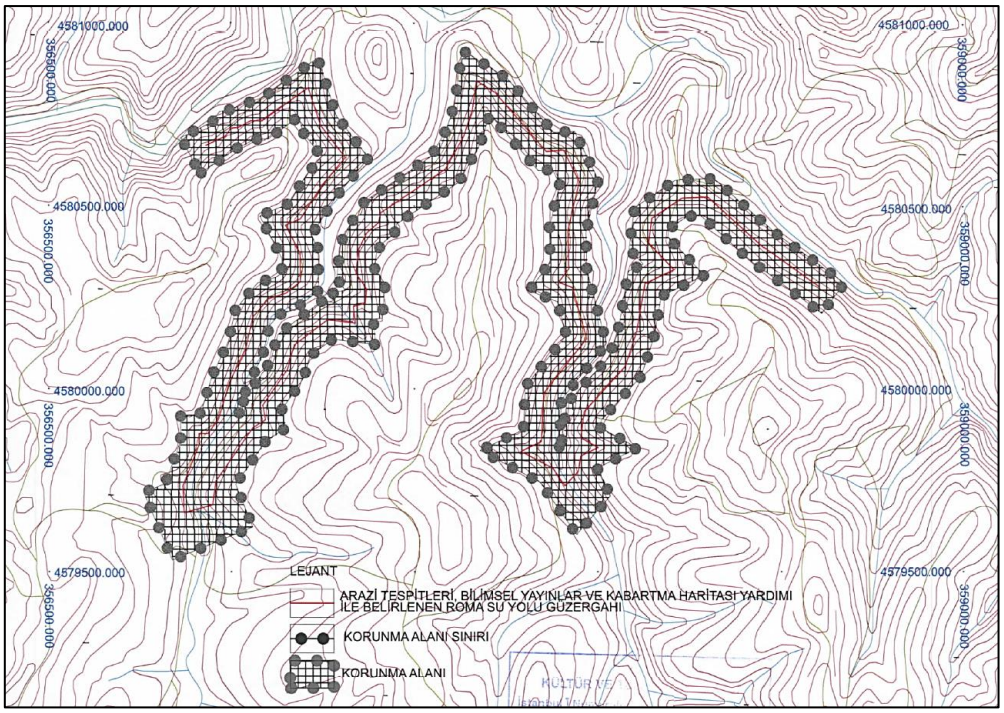

Şekil 4.14 Gümüşpınar'da tescil edilen su yolu koruma alanı (K.T.B, 2019b)

Tescil aşamasından önce tespit aşamasının dahi sağlanamıyor olması, kurumsal yapılanmayı ve yönetimini ilgilendiren bir sorundur. Türkiye'nin 1983 yılında taraf olduğu Dünya Mirası Sözleşmesi; taraf devletlerin kültürel ve doğal mirasın tespiti, korunması, tanıtılması ve sürdürülmesi için uygun yasal ve yönetsel politikaların kurgulanmasını, bilimsel araştırmaların desteklenmesini, gerekli önlemlerin ve müdahale yöntemlerinin belirlenmesini öngörmektedir[38] (UNESCO, 1972). Dolayısıyla bu alanların her şeyden önce tespitinin sağlanması uluslararası bir yükümlülüktür. Ayrıca tespit süreci ile belgelenmesi durumunda antik su sistemi; döneminin su yönetim stratejilerini yansıtan fiziksel bir kanıt olarak literatüre de katkı sağlayacaktır.

Su sistemi, kent merkezine ve ilgili kurumlara uzak orman alanlarında yer almakta olup, mevcut durumda erişimi güç ve güvenlik açısından riskli bir durumdadır.

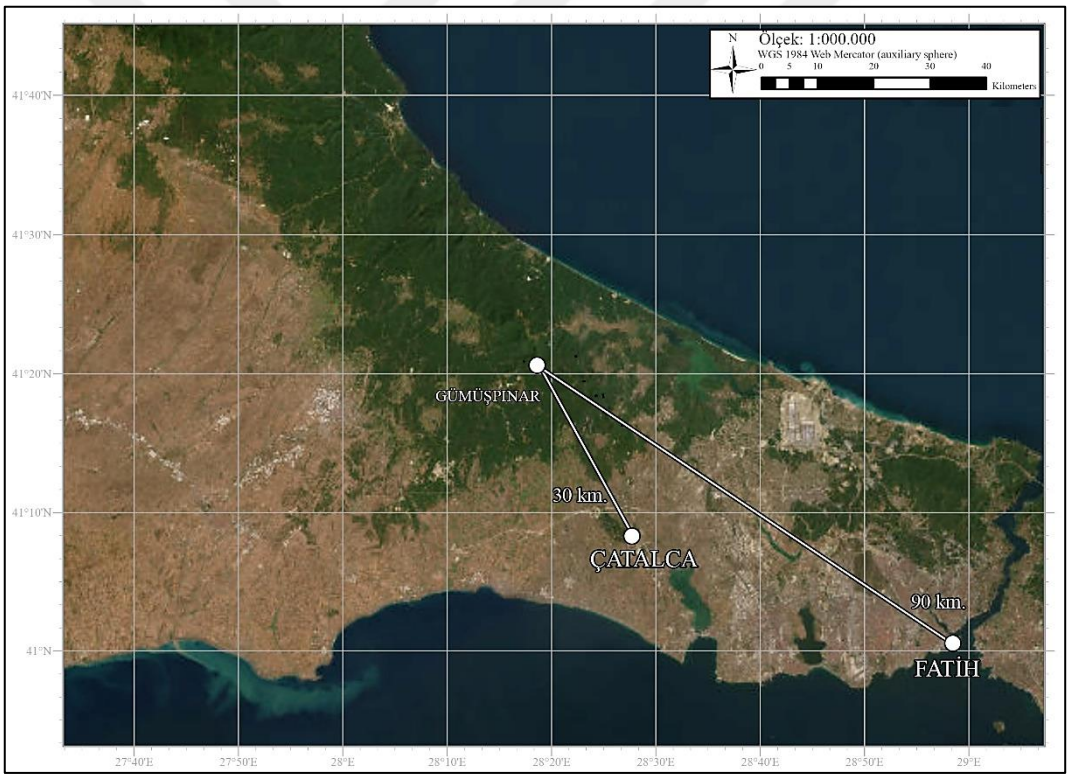

Harita 4.9 Gümüşpınar mahallesinde yer alan kültür varlıklarının uzaklığı

Yaklaşık olarak 450 kilometreyi aşan uzunluğu ve illeri kapsayan bir ölçeği konu almaktadır. Su sistemi, çoğu birden fazla tarihsel dönem katmanı dahilinde ele alınması gereken ve su yapıları konusunda uzmanlık gerektiren donatılardan

[38] Dünya Mirası Sözleşmesi'nde, beşinci madde kapsamında tanımlanmıştır.

oluşmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle, su sisteminin korunmasına yönelik sürecin yalnızca tek bir kurum tarafından yürütülmesi mümkün değildir. Mevcut koruma kurullarının personel kapasitesi ise, söz konusu alanın uzmanlık gerektiren niteliğini karşılamada yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, tespit ve belgeleme süreçlerinin sağlıklı biçimde yürütülebilmesi için kurumsal kapasitenin yanı sıra mali ve teknik kaynakların da sağlanması gerekmektedir.

Tespit ve koruma süreçlerine ilişkin bu yetersizlikler söz konusu iken kültür varlıkları; henüz tespit dahi edilemeden, kaçak kazılar ve tahrip edici müdahalelerle karşı karşıya kalmaktadır.

Şekil 4.15 Su kemerinde kaçak kazılarla gerçekleşen tahribat (Silivri Tarihi Kültürel Mirası Koruma Eğitim ve Araştırma Derneği, 2020)

Orman alanları ve kültür varlıkları, yasal düzenlemelere dayandırılarak kamunun yönetimi ve denetimi altındadır. Bu durum, söz konusu alanların yönetiminde ilgili bakanlıkların yetkili kılınmasını beraberinde getirmiştir. Alanın orman köylerinden oluşan kapsamı ve ölçeği gözetilince; bu durum uygulamada yetkinin ve yönetiminin parçalanması ile sonuçlanmıştır. Örneğin büyükşehir statüsünde[39] olmayan Kırklareli'nde orman alanında yer alan ve sit alanı olarak tescillenen su sistemine ilişkin kültür varlıklarının yönetimi konusunda; il özel idaresi, belde belediyesi, büyükşehir belediyesi, ilgili koruma kurulu, il kültür ve turizm

[39] 6360 Sayılı Büyükşehir Kanunu kapsamında iller belirlenmiştir.

müdürlüğü ve orman müdürlüğü yetkilidir. Öte yandan kültür varlıklarının, doğal sit alanları dahilinde olması da başka bir yetki karmaşası sorununu getirmektedir.

Ancak yerel yönetimler mevzuat kapsamında koruma konusunda etkin kılınmamaktadır. Alanda yer alan kültür varlıklarının korunması sürecinde, alana en yakın yönetim birimleri olan yerel yönetimlerin daha etkin ve yetkili aktörler olarak konumlandırılması gereklidir (Basmacı, 2018). İlgili yerel yönetimler olarak Çatalca Belediyesi ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi; Valens Hattı dahilindeki kültür varlıklarının korunmasına ilişkin bilgiyi ve yönetimi konusundaki esasları merkezi idareden temin etmek durumunda kalmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olarak İ.S.K.İ. ise dönem ayrımından sebeple Roma Dönemi su sistemine ilişkin kültür varlıkları için çalışma yürütmemektedir. Çatalca Belediyesi ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Miras arasında 2024 yılında protokol imzalanmıştır. Mevzuatın elverdiği ölçüde bu iş birliği, su sistemine ilişkin kültür varlıklarının yönetiminde yerel yönetimlerin birlikte daha etkili olmasına olanak tanıyabilir. Böylelikle bilgi ve deneyim paylaşımı, yetki ve kaynak kullanımı, uygulama ve denetim süreçlerinde koordinasyon ile tanıtım ve eğitime yönelik faaliyetlerde iş birliği ve bütünlük sağlanabilir.

- **Koruma Statüsü ve Planlama Sürecinin Dışında Kalma Sorunu**

Valens Su Sistemi'ne ilişkin kültür varlıkları; 2863 Sayılı Koruma Kanunu'nun altıncı maddesi kapsamında koruma altındadır. Bu madde ile köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular doğrudan korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tanımlanmıştır ancak düzenleme yapıların korunmasına ilişkin yöntemi içermemektedir. Ülke sınırları dahilinde; tarih öncesi dönemlerden itibaren farklı dönemlerde çeşitli coğrafyalarda inşa edilmiş ve farklı teknik özellikler taşıyan pek çok su sistemi mevcuttur. Bu sistemlerin her biri kendi bağlamında özgün koruma yaklaşımları gerektirmektedir. Dolayısıyla, yalnızca tek bir maddeyle bu çeşitliliği kapsayan bir koruma anlayışının geliştirilmesi mümkün değildir. Ayrıca alanların korunması ve planlanması konusunun ilke ve esaslarla tanımlanmamış olması; korunacak değerlerin öznel ilkelere dayandırılmasına yol açmakta ve bu durum, müdahalelerin biçimi açısından sorun oluşturmaktadır (Kuban, 1969). Örneğin; aynı yönetim biriminde olmasına karşın Kırkçeşme Su Sistemi'ne ilişkin Mağlova Kemeri, 1973 yılında tescil edilebilmiş iken (Eyüpsultan Belediyesi, 2025); Valens

Su Sistemi'ne ilişkin Kurşunlugerme 1996 yılında tescil edilebilmiştir[40]. Kırkçeşme Su Sistemi, "Kırkçeşme Galeri Koruma Alanı ve Kırkçeşme Su Yapılarına İlişkin İmar Planları" kapsamında korunmakta ve planlanmaktadır. Valens Sistemi'nin ise yalnızca bazı yapısal elemanları tescil edilmiş ve koruma alanı sınırları belirlenmiştir. Ancak planlara konu olamamaktadır ve âtıl niteliklidir.

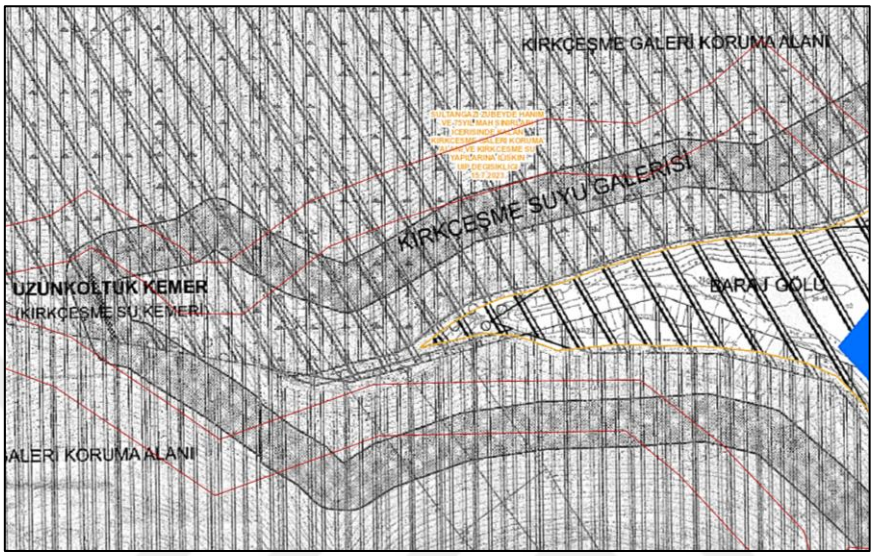

Şekil 4.16 Kırkçeşme Su Sistemi plan durumu: Zübeyde Hanım Mahallesi (İ.B.B., 2016)

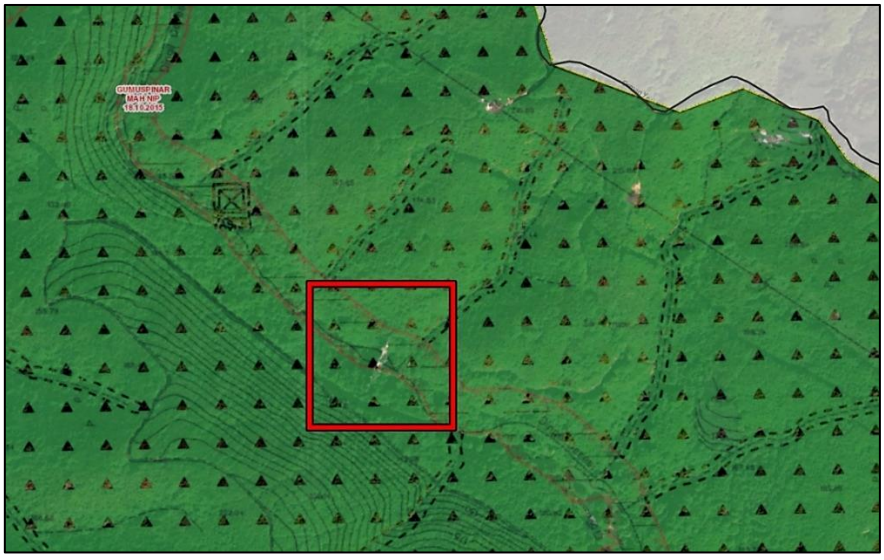

Şekil 4.17 Valens Su Sistemi plan durumu ve hava fotoğrafında Kurşunlugerme: Gümüşpınar Mahallesi (İ.B.B., 2016)

[40] Kurşunlugerme 1959 yılında dönemin Ayasofya Müzesi Müdürü Feridun Dirimtekin tarafından kayıt altına alınabilmiş olmasına rağmen tescil süreci gecikmiştir.

Valens Sistemi, Çatalca'da korunan alan ve taşınmaz kültür varlığı nitelikleri ile planlara konu olamadığı gibi Kırklareli ve Tekirdağ'da arkeolojik sit olarak tescil edildiği halde de planlara konu olamamıştır[41]. Su sistemine ilişkin kültür varlıkları; İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda orman alanları ve tarımsal niteliği korunacak alanlar lejantı dahilinde tanımlanmaktadır (İ.B.B., 2009).

Çatalca yerleşmesinin; ilçe düzeyinde bütüncül ilkeleri içeren bir mekânsal strateji planı ve nazım imar planı bulunmamaktadır. Valens Sistemi, yerleşme alanları dahilinde yer almadığından hazırlanan imar planlarında da yer almamaktadır. Mevcut durumda Valens Sistemi, araştırmalarla varlığı tespit edilen ve bu sayede bazı yapı elemanları tescillenmiş olsa da etkin bir koruma sürecine konu edilememiş alanları ifade etmektedir. Böylelikle, orman alanlarında yer alan su sistemiyle ilişkili kültür varlıklarının denetimi ile orman alanlarının sürdürülebilirliğine ilişkin sorunlar da gündeme gelmektedir.

Su sistemi ile ilişkili kültür varlıklarının orman alanlarında ve ilçe merkezinden uzak orman köylerinde yer alması operasyonel açıdan olası tahribat veya yıkım durumuna karşı bilginin sağlanması, alanın korunması ve denetiminin önünde güçlük yaratmaktadır. Bu durumda orman köylerinde yaşayanlar; su sistemine ilişkin yapısal elemanlar hakkında tespite yönelik araştırmalar sırasında konum konusunda bilgi sağlamaktadır. Ayrıca, tahribat durumunda muhtarları bilgilendirmekte, yerel kültür ve turizm dernekleri aracılığıyla alanların korunmasına destek olmaktadırlar. Dolayısıyla alana yönelik gerçekleştirilecek koruma ve planlama süreçlerinde; orman köylerinde yaşayanlarla iş birliğinin sağlanması ile yerel birikiminden yararlanılırken alanın niteliğine yönelik bilgi paylaşımının gerçekleşmesiyle de farkındalık çalışmalarına zemin hazırlanabilir. Böylelikle yerel katılımın güçlendiği daha etkin ve sürdürülebilir bir koruma yaklaşımı geliştirilebilir.

4.3.3 Kentsel Saçaklanma Bağlamında Yapılaşma Baskıları ve Dönüşüm Dinamikleri

Kentsel saçaklanma, kentlerin itici nitelikleri nedeniyle; yerleşimlerin merkezden koparak kent çeperine ve kırsal alanlara doğru yayılmasını ifade eder (Keleş, 1988).

[41] "Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik" kapsamında sit alanlarında koruma amaçlı imar planları üretilmektedir.

Kent çeperinde araziler ve kırsal alanların arsa bedelinin kentlerden düşük olması, karayolu yatırımları ile ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi ve üretim alanlarının da burada yer alması kentsel saçaklanmayı destekleyen süreçlerdir (Görer Tamer, 2012).

Çatalca'nın arazi kullanımının büyük bir çoğunluğu orman ve tarım alanlarından oluşmaktadır. Ayrıca Adalar ve Beykoz'dan sonra Çatalca, İstanbul'un konut fiyatı açısından en düşük üçüncü ilçesidir (Özger, 2024). Bu nedenle Çatalca, kent çeperinde yer alan ve kırsal nitelikli alanlara sahip bir yerleşme olarak; seksenli yıllardan itibaren çeşitli dönemlerde kentsel saçaklanmadan etkilenmiştir.

Ekosistem niteliği arz etmesi ve sınırlı olan doğal kaynakları içermesi nedeniyle saçaklanmaya karşı Çatalca'nın bölgesel politikalar ve mekânsal gelişme stratejileri bağlamında ele alınması gerekmektedir. Bunun aksine Çatalca ve ilişkili olduğu doğal çevre[42]; İstanbul'a sermayeyi çekmeye yönelik projeler eliyle dönüşüm süreçlerine konu olmaktadır. Böylelikle kentsel yayılma; ekolojik açıdan önem arz eden, sınırlı doğal kaynakları içeren kentin kuzey aksına sıçramıştır. Valens Su Sistemi de kentin kuzey aksı boyunca yer almaktadır.

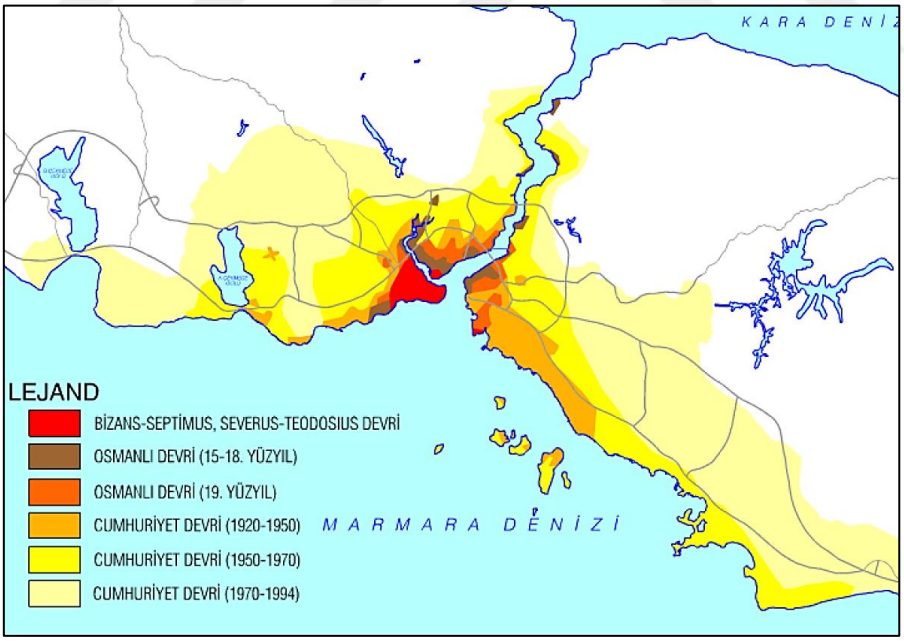

Harita 4.10 Kent makroformunun mekansal gelişim süreci (İ.B.B., 2009)

[42] Çatalca ormanları, süreklilik arz ettiği doğal çevreyle birlikte Kuzey Ormanları ekosisteminin bir parçası olarak ele alınmaktadır. Doğal çevre, karşılıklı etkileşimler üzerine kurulu bütüncül bir sistemdir; bu nedenle ekolojik bütünlük gözetilmelidir.

- **Mega Projeler ve Politikaların Etkileri**

Her ne kadar daha öncesinde İstanbul'da düzensiz göç, plansız yapılaşmalar ve ulaşım projeleri aracılığıyla kentin kuzeyindeki ekosistem alanlarına doğru yağ lekesi biçiminde bir yayılma yaşanmış olsa da bu gelişim neoliberal politikaların etkisiyle son yıllarda hız kazanmıştır. 2000'li yıllardan itibaren İstanbul'da mega projeler eliyle ekosistemlerin hızla tüketildiği dönüşüm süreçleri yaşanmaktadır (Giritlioğlu, 2024).

İstanbul İl Çevre Düzeni Planı'nda orman alanları "Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından Koruma Alanları", göller "Doğal Karakteri Korunacak Alanlar" ve su havzaları "Yapı Yasaklı Alanlar" olarak tanımlanmış olup aynı zamanda bu alanlara doğru olan gelişimin sınırlandırılması hedeflenmiştir (İ.B.B., 2009).

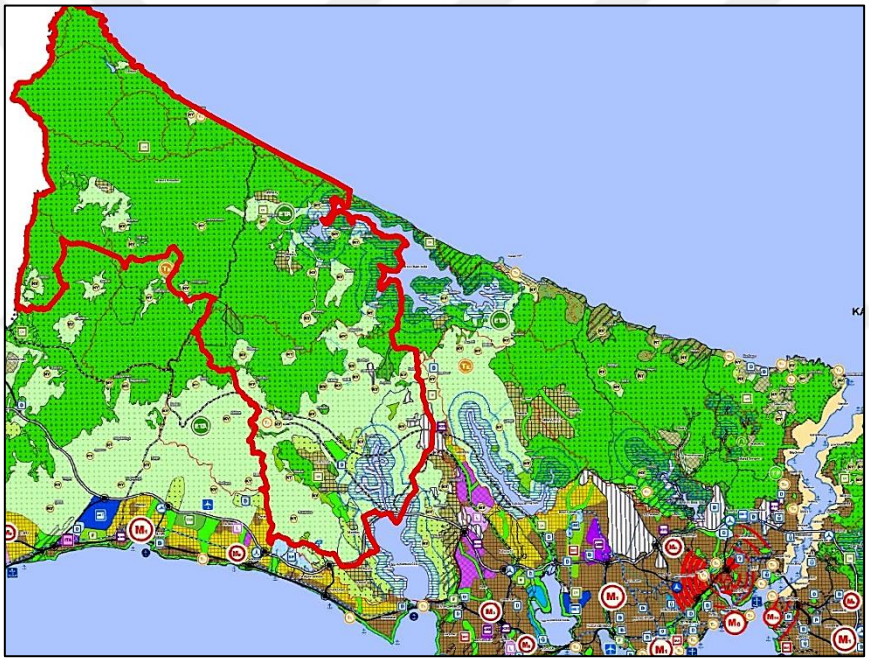

Harita 4.11 İstanbul İl Çevre Düzeni Planı'nda Çatalca (İ.B.B., 2009).

Buna karşın 2013 yılında projelendirilen otoyol ve üçüncü köprü projesi ile alanlarda müdahaleler gerçekleşmiştir. Kınalı (Silivri) ve Akyazı (Sakarya) arasında bir koridor olarak otoyol; kentin kuzey aksından geçmektedir. Otoyolun üretilme amacı trafik sorunu için yeni ve kesintisiz bir güzergâh oluşturmaktır ve bu esnada doğal çevreyi korumak ve şehirleşme ile arasında denge kurmak amaçlanmıştır (Kuzey Marmara Otoyol İşletmesi, 2019). Bunun aksine projenin hayata geçmesinin ardından yapılaşma alanları söz konusu olarak kentsel saçaklanma hız kazanmış ve ekosistemler parçalanmıştır (Yalçıntan vd., 2014;

Sürücü ve Kıasıf, 2022). Ayrıca Otoyol ve bağlantı projelerinin bulunduğu alanlarda Valens Su Sistemi kapsamında tescilli kültür varlıkları da bulunmaktadır.

Artan talepler doğrultusunda İstanbul'un yeni bir havalimanına gereksinimi olduğu gerekçesi ile kentin yeni havalimanı; 2009 yılında il çevre düzeni planındaki yerinin aksine 2014 yılında planda yapılan değişiklik ile Arnavutköy ilçesi sınırlarına inşa edilmiştir (Tolunay, 2015b; Özalp ve Sönmez, 2021). Havalimanı projesi sürecinde birçok ağacın yok olmasıyla birlikte ekosistemde ciddi tahribat meydana gelmiş; bu durum, bölgenin bitki örtüsünü ve ekolojik niteliğini olumsuz yönde etkilemiştir (Aydınonat, 2013). Çünkü, bu durum yalnızca ağaç varlığını değil, bütüncül bir sistemi etkilemiştir; zira endemik türlere dahi ev sahipliği yapan orman alanları, sucul ekosistemlere kaynak sağlamakta ve ekosistemler arasındaki geçişler, bu habitatlarda yaşayan türler aracılığıyla gerçekleşmektedir (Korkanç, 2004). Doğal alanlardaki tahribat, plan kademeleri ve planlardaki uyumsuzluk ve sosyo-ekonomik etkiler birçok tartışma ve davanın konusu olmuşsa da havalimanı günümüzde hayata geçirilmiştir. Havalimanının gereksindirdiği donatıların inşası ise tamamlayıcı projeler ile sürmektedir.

Şekil 4.18 Havalimanın hava fotoğrafı (Google Earth, 2024)

Havalimanının bulunduğu alan aynı zamanda "çılgın" proje Kanal İstanbul ile gündeme gelmiş ve bu alanlar "Yenişehir" adı ile anılmıştır (Gülersoy, 2021). Alan,

6306 Sayılı Kanun[43] kapsamında "rezerv yapı alanı" ilan edilmiş ve mevcut projeler ışığında yeni bir gelişme ve cazibe alanı olarak belirlenmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2023).

Kanal İstanbul; İstanbul'un ekosistemlerine ve biyolojik ortamlarına zarar vererek kenti parçalayan, afet riskine karşı doğal alanları imara açmak suretiyle yeni yapılaşma alanları oluşturan ve taşıma kapasitesinin çok üstünde olan nüfus gelişim öngörüsünde bulunan bir projedir (WWF, 2018; Tolunay, 2020). Ayrıca proje; kapsamlı ve katılımcı bir plan sürecine dayanmamaktadır ve plan ve mevzuat açısından da tutarsızları içermektedir (Şahin, 2018; Gülersoy, 2021). Proje ile arazilerde el değiştirme süreçleri gerçekleşmiş ve doğal alanlarda müdahaleler söz konusu olmuştur. Bu durum henüz tescil edilememiş olan Valens Su Sistemi ile ilişkili kültür varlıklarının bu arazilerde bulunması durumunda koruma problemlerine yol açabilir. Proje alanında Valens Su Sistemi'ne ek olarak birçok tescilli kültür varlığı da bulunmaktadır.

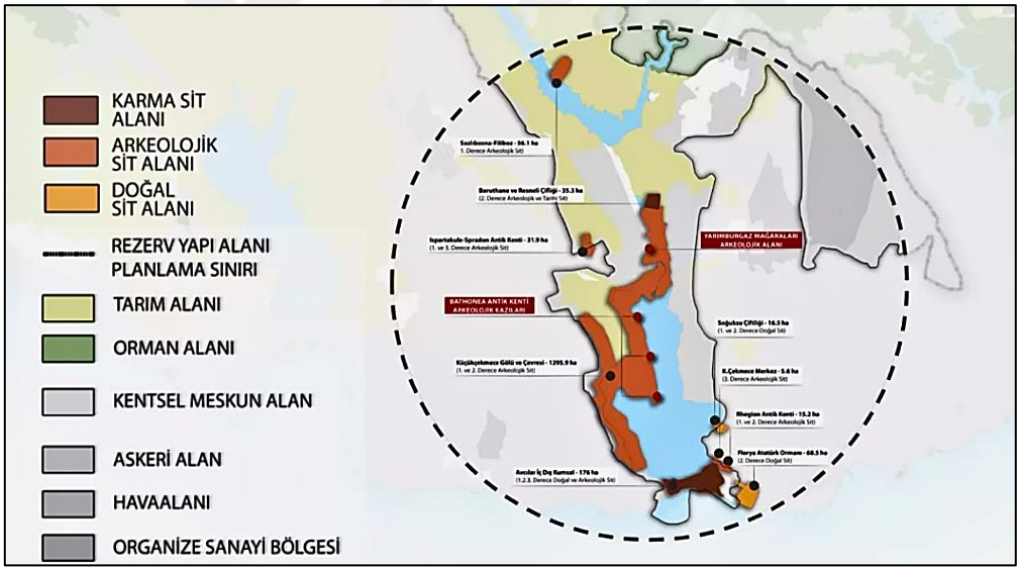

Harita 4.12 Kanal İstanbul güzergahı, Küçükçekmece göl alanında yer alan kültür varlıkları (İ.PA., 2021).

Alan ile ilişkili bir diğer proje; lojistik ve ekonomik hedefler doğrultusunda yapımı söz konusu olan Halkalı-Ispartakule- Çerkezköy Yüksek Hızlı Demiryolu Hattı'dır. Proje ekosistem alanlarını tehdit etmekte olup Çevresel ve Sosyal Etki

[43] 6306 Sayılı Kanun ile "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" kastedilmiştir.

Değerlendirmesi Raporu'na göre türler üzerinde habitat kaybı, çarpışma, elektrik çarpması, tür kaybı olmak üzere potansiyel etkilere sahiptir (Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2021). Proje kapsamında önerilen ise telafi edici ekim, çit, ekolojik köprü, menfez veya hendek oluşturmak olmuştur.

Harita 4.13 Valens Hattı ve orman alanlarındaki mega projeler

Mega projeler kapsamında üretilen havalimanı, konaklama birimlerini içeren turizm tesisleri ve havalimanı dahilindeki diğer fonksiyon alanları, liman, demiryolu ağları, karayolu bağlantıları ve kuzey otoyolu projeleri ekosistemler üzerinde geri döndürülemez şekilde sonuçları olabilecek tahribatlara maruz kalmıştır. Söz konusu müdahaleler sonucunda ekosistem bütünlüğü bozulmakta, özellikle hassas biyotoplar ile nadir ve tehdit altındaki türler risk altına girmektedir.

Ekolojik tahribata ek olarak Valens Su Hattı ile ilişkili kültür varlıkları; mega projelerin bulunduğu çeşitli alanlarda yer almaktadır. Bu durum alanların içerdiği evrensel değer bağlamında Dünya Mirası olarak korunması konusunda probleme neden olabilir. Dünya Mirası Sözleşmesi'nin on birinci maddesi kapsamında; mega projeler alanların evrensel değerini tehdit eden etmenlerden biri olarak tanımlanmıştır (UNESCO, 1972). Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiş olsa bile alanlar bu madde ile önce Tehlike Altındaki Miras listesine alınabilir ve gerekli önlemler alınmazsa listeden çıkarılabilir. Ayrıca mega ölçekli projeler için çeşitli

modeller aracılığıyla sağlanabilen bütçe kültür varlıklarının tespit süreci için de sağlanmalıdır. Böylelikle, kültür varlıklarının tescil edildiği alanlarda projelendirme aşamasına geçilmeden koruma süreçlerini olumsuz etkileyebilecek müdahalelerin önüne geçilmiş olur.

- **Doğal Alanların İşlev Değişikliği ve Yapılaşma Sürecindeki Dönüşümü**

Çatalca yerleşmesi bir çeper yerleşme olduğundan, mega projelerin gerçekleşmeden yalnızca duyurusu bile arsa değerleri üzerinde etkili olmaya yeterli olmuştur ve projelerin tamamlanmasıyla birlikte yerleşim alanının değerinin daha artacağı düşünülmektedir.

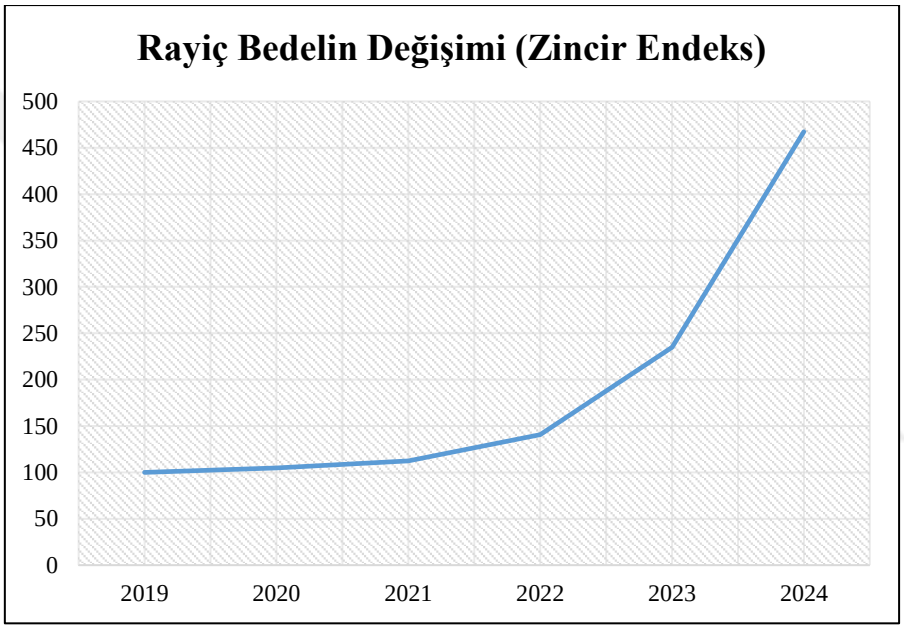

Şekil 4.19 Çatalca ilçesi arsa metrekare birim değerinin beş yıllık değişimi (Çatalca Belediyesi, 2024)

Özellikle ulaşımla ilişkili mega projelerle birlikte, yerleşmede kentsel saçaklanma hız kazanmakta ve bu süreçten tarım arazileri de etkilenmektedir. Tarım arazileri el değiştirmekte ve bu arazilerde yapılaşmanın önü açılmaktadır. Artan yapılaşma alanlarıyla birlikte, taşıma kapasitesini aşan nüfus ve kullanımlar; sınırlı doğal kaynakların tüketilmesine ve çevresel baskıların artmasına neden olmaktadır (Çakmak ve Gökalp, 2011; Suri, 2018).

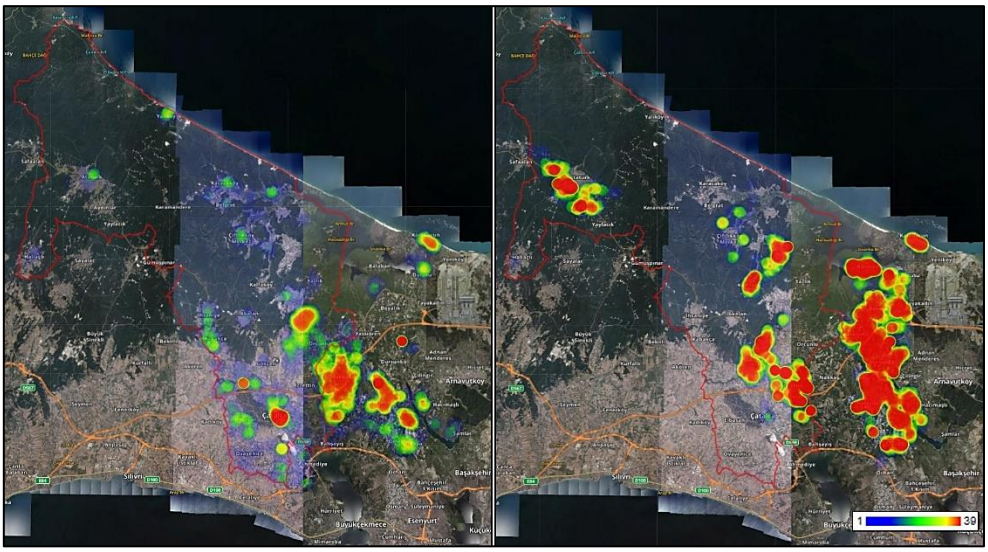

Harita 4.14 Çatalca ilçesindeki 2012- 2023 yıllarındaki alım-satım yoğunluğunun alansal dağılımı (T.K.G.M, 2024)

Son yıllarda salgınlar ve afet riskleri karşısında yüksek nüfus ve artan yaşam maliyetleri konusunda ise yüksek arsa bedelleri, İstanbul'un merkezi için itici unsurlar haline gelmiştir. Bu nedenle ulaşımın güçlendirilmesi, yeni gelişme alanlarının düşük arsa bedeli ve düşük kentsel yoğunluklu bu alanda söz konusu olması ve yerleşmenin doğal karakteri, Çatalca'nın nüfus almasına yol açmıştır.

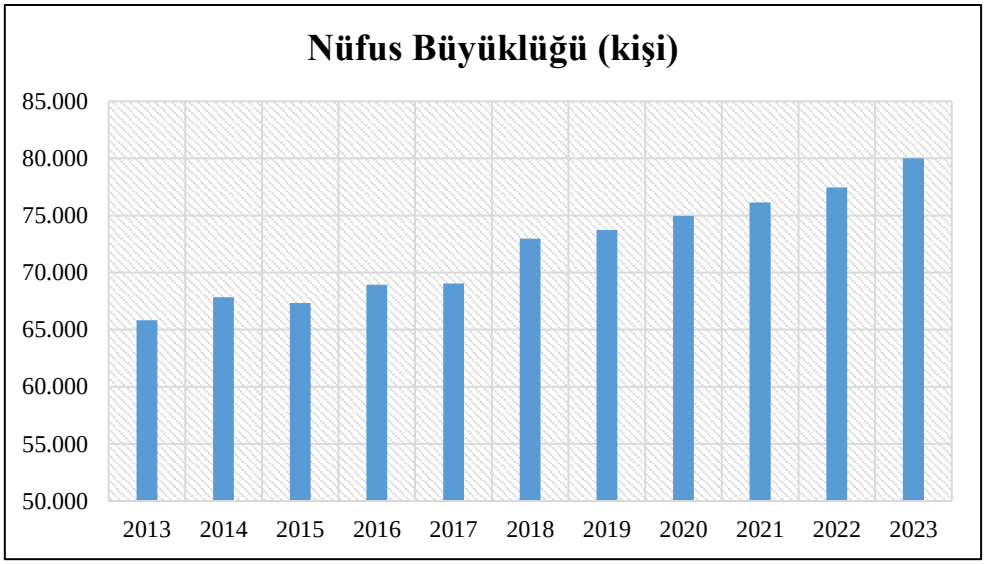

Şekil 4.20 Çatalca ilçesinin nüfus büyüklüğü 2013-2023 (T.U.İ.K.,2023)

Fakat artan nüfus ve yapılaşma dinamikleri, yerleşmenin bu niteliklerinin kaybedilmesine yol açabilir. Yerleşmenin su kaynakları artan taleplere yetişemediğinden özellikle yaz aylarında su sıkıntısı konusu gündeme gelmekte,

orman alanlarında bütünlüğü bozucu ve tahrip edici müdahaleler gerçekleşmekte ve tarım arazilerinin konut alanlarında dönüşmesi ile yerleşmenin kırsal niteliği giderek zayıflatılmaktadır.

Şekil 4.21 Doğal alanlara yönelik turizmi konu alan haber başlıkları (Hürriyet Gazetesi, 2020; Anadolu Ajansı 2021; Hürriyet Gazetesi, 2022; Karar Gazetesi, 2024)

Yerleşmenin doğal karakteri aynı zamanda yerleşmeye yönelik doğa turizmi taleplerine de olanak tanır. Istranca ormanları, göl ve kıyı alanında bu bağlamda doğa yürüyüşleri, kampçılık, kuş gözlemleri, balıkçılık, su sporları ve piknik aktiviteleri gerçekleştirilmektedir. Antik Su Sistemi de bu bağlamda doğa yürüyüşleri sırasında ziyaretlere konu olmaktadır. Bu aktiviteler alanın doğal karakterine olan ilgi açısından olumlu olsa da kontrolsüz ve münferit biçimde gerçekleştirilmesi kültür varlıkları ve doğal sistemler üzerinde baskı ve tahribata yol açabilir.

Ayrıca doğa turizmi ve ekoturizm adı altında tarım alanlarında, orman alanlarında ve hatta taşkın alanlarında da bungalovlar ile birlikte giderek artan kamp alanları, arazilerin işgaline yol açmakta; bu durum yerleşmenin sosyo-ekonomik dinamiklerini ve ekosistem özelliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum, tarım arazilerinde "Tiny House Köyleri" oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen yapılaşmalar ile de sürdürülmektedir. Söz konusu projeler, alanın deniz ve ormanla olan yakınlığı ile doğal karakteri sayesinde yoğun talep görmektedir. Ancak, bu bölgeler aynı zamanda tarihi öneme sahip Valens Su Sistemi'nin güzergâhında yer almaktadır. Nitekim projelendirilen bir alanda su kemeri kalıntılarına rastlanmış ve bu yapı, 2023 yılında tescillenmiştir (K.T.B, 2023a).

Şekil 4.22 Tiny House köyü projesi (E 2 Gayrimenkul & Danışmanlık, 2025)

Her ne kadar antik su sistemine ilişkin turizm talebi olsa da TR21- Trakya Bölge Planı (2024-2028), Trakya Bölgesi Turizm Master Planı (2013- 2023) ve İstanbul Bölge Planı (2024-2028) kapsamında Çatalca'da orman alanında yer alan su sistemlerine ilişkin bir turizm stratejisi bulunmamaktadır. Bu planlarda Çatalca daha çok doğa turizmi ile öne çıkmaktadır. İstanbul İli Tabiat Turizmi Master Planı kapsamında, doğal alanlarda yer alan kültür varlıkları arasında su sistemleri de tanımlanmış ve tanıtımı yapılmıştır; ancak bu kapsamda Valens Hattı'na yer verilmemiştir. Tanıtım Osmanlı Dönemi ile sınırlı olup Taksim ve Kırkçeşme Su Sistemlerini konu almaktadır. Çatalca bu planda da doğa turizmi ile ne çıkmaktadır. İstanbul Stratejik Turizm Master Planı (KADİMİSTANBUL)'nın "S30: Kıyı ve Orman Alanlarında Rekreasyon Olanaklarının Geliştirilmesi" stratejisinde doğal alanlar içindeki kültürel değerlerin geliştirilmesi bağlamında su kemerleri belirtilmiştir (İ.B.B., 2015). Bu yaklaşım, kültürel peyzaj alanları olarak su sistemleri ile ilişkili doğal alanların yönetimi konusunda bir çerçeve niteliği arz edebilir.

Yerleşmede yeni konut alanlarının oluşturulması, kirletici kullanımların yer seçimi ve kontrolsüz turizm faaliyetlerine dayanan işlev alanlarının planlanması süreçlerinde, bu işlevlerin ekosistemler ve kent kimliği üzerindeki etkileri bütüncül ve çok boyutlu bir yaklaşımla değerlendirilmelidir. Ayrıca söz konusu işlev alanlarının planlama süreçlerinde, bu alanlarda kültür varlıklarının bulunabileceği ihtimali de gözetilmelidir. Zira literatür bulguları ve yüzey araştırmaları, bölgede su sistemiyle ilişkili kültürel miras unsurlarının yanı sıra çok sayıda antik kentin de

varlığını ortaya koymaktadır. Kültür varlıklarının belge niteliği de arz eden etmesi sebebiyle bu durum yönetim süreçlerinde dikkate alınmalıdır.

4.3.4 Kültür Varlıklarının Arkeolojik Niteliğiyle İlişkili Sorunlar

28232 Sayılı Korunması Gereken Kültür Varlıklarına İlişkin Yönetmelik[44] kapsamında arkeolojik kültür varlıkları; eski uygarlıklardan kalan, yer altında, yer üstünde veya su altında yer alan dönemlerinin sosyal, ekonomik ve kültürel birikimlerini yansıtan taşınmaz kültür varlıklarıdır (Resmî Gazete, 2012a). Arkeolojik nitelikli kültür varlıklarını içeren alanlar ise arkeolojik sitler olarak tanımlanmıştır.

Kentsel Arkeoloji, kentlerin tarihsel süreç içindeki katmanlarını bir bütün olarak anlamaya çalışır. Bu bağlamda, buluntular ve belgeler gibi tüm verileri ve bunların birbiriyle olan ilişkilerini çeşitli açılardan inceleyerek kentin geçmişini aydınlatır ve yeniden yorumlar (Polat, 2019). Dolayısıyla arkeolojik kültür varlıklarını içeren alanlar, kentlerin hafızasını ve kimliğini oluşturarak kentliler için paylaşılan bir tarih yaratır (Savrum Kortanoğlu, 2017). Bu doğrultuda, toplum duygusunun sağlanması, kentsel belleğin ve kültürel kimliğin korunması, bilimsel araştırmalar ve eğitim için kaynağın sağlanması için arkeolojik kültür varlıklarının gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir. Ancak, bu önemine rağmen arkeolojik kültür varlıkları, kültürel farkındalığı düşük kişilerce yalnızca ekonomik bir değer aracı olarak görülerek "define" olarak algılanmaktadır (Akkuş ve Efe, 2015). Bu yüzden, koruma açısından ilk yasal düzenleme olan Asar-ı Atika Kanunu'nda dahi, eser kaçakçılığını ve izinsiz kazıları engelleme çabaları, dönemin koşulları gereği bilinç ve kimlik arayışlarının önüne geçmiştir. Ne yazık ki, günümüzde bu bakış açısı günümüzde hala tamamen değişmemiştir.

Su sistemi ve yapısal elemanları, Roma Dönemi'nin sosyo-ekonomik, tarihi, kültürel ve teknolojik birikimini yansıtan arkeolojik kültür varlıklarıdır. Su sistemleri, arkeolojik nitelikleriyle dönemin su yönetimi stratejilerini aydınlattığı için korunması gereken kültürel miras unsurlarıdır. Ancak, bu özellikleri bazı kesimlerce potansiyel define alanı olarak algılandığından, karşılaştıkları tahribat koruma süreçlerinin önüne geçmektedir. Su sisteminin saçaklanmanın baskısından

[44] 28232 Sayılı Yönetmelik ile "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit Ve Tescili Hakkında Yönetmelik" ifade edilmiştir.

korunmasına yol açarak günümüze kadar ulaşabilmesini sağlayan orman dokusu ve konumu aynı zamanda bu alanda tahripler karşısında savunmasız kalmasını da beraberinde getirmiştir.

- **Arkeolojik Kültür Varlıklarının Belgeleme Sürecindeki Problemler**

Valens Su Sistemi, yerleşmenin kuzeyinde yer alan orman kuşağında bulunur. Bu ormanlardaki ana ağaç toplulukları meşe, kayın ve çam ağaçlarını içerir (Yaltırık ve Efe, 1969). Yerleşmenin toprak koşulları ve iklimi nedeniyle ormanlar sık ve yoğun niteliklidir (Bozyiğit, 2020). Bu nedenle Valens Sistemi dahilindeki su yapılarına erişim oldukça güçtür. Alana yönelik yüzey araştırmalarını gerçekleştiren Çeçen (1996) ve Crow vd. (2008) de bu durumu doğrulamaktadır; erişim için çoğu zaman toplu ve güvenlikli şekilde yürüyüşler sağlanmış, erişimin sağlanamadığı durumda da bazı alanlar helikopter üzerinden gözlemlenmiştir.

Şekil 4.23 Büyükgerme Su Kemeri'nin içinde yer aldığı orman dokusu (Google Earth, 2024)

Ayrıca alanın iklim durumu, araştırmaları güçleştiren bir etmendir. Alanlara erişim orman köyleri ve civarındaki yollar üzerinden sağlanmakta olduğundan ve tek erişim yolunun da karayolu olması sebebiyle, özellikle kışın yoğun kar yağışı durumunda yollar erişime kapanmaktadır. Yazın ise yangın riskleri söz konusudur ve orman alanına erişim kısıtlanmaktadır, ayrıca yüksek sıcaklıklar orman alanında bulunmayı güçleştirmektedir. Mevcut yapılaşma baskısı ve kullanımlar nedeniyle su sistemine ilişkin öncelikli olarak mevcut güzergahın fiziksel bulgular neticesiyle

tespit edilerek belgelenmesi gerekmektedir. Ancak su sisteminin kanalları altındadır ve iklim ile bitki örtüsü gibi etmenler tespiti zorlaştırabilir.

Su sisteminin tespitinin önündeki doğal riskler ve alanın tespiti gerçekleştirecek kuruma uzak olan konumu teknik ekibin çalışmalarını sınırlamaktadır. Buluntuların incelenmesini gerektirecek araştırma ve daha sonra müdahale ve koruma durumları konusunda ulaşım durumu operasyonel bir yönetim sürecini gerekmektedir. Ayrıca su sistemi, tek bir disiplin yerine disiplinlerin alt kolları arasında eşgüdümle çalışmayı gereksindirecek kapsama sahiptir ancak mevcut düzen dahilinde kurumsal kapasite buna elverişli değildir. Örneğin, Prof. Crow ve ekibine teknik destek sağlamak için hidrojeologlar süreçte görev almıştır.

Tüm bu sürecin kapsamı ise büyük ölçekli bütçeleri gereksindirmektedir ve bu da kurumların iş birliği sonucu kaynakların birleştirilmesi ile söz konusu olabilir. Alanla ilişkili olabilecek çeşitli yetkili kurumlar ve su sisteminin evrensel değeri sebebiyle de ulus ötesinde birçok araştırma birimleri bulunmaktadır. Koordinasyondaki eksiklik nedeniyle tüm araştırmalar ortaklaşa veya ilişkili olarak takip eden süreçlerde ve alanlarda söz konusu olmamıştır. Bunun sonucunda, alana ilişkin ilk belgelerin yaklaşık altmış beş yıl önce gerçekleşmiş[45] olmasına rağmen, günümüzde Valens Hattı'nın tamamı hâlen tescil edilememiştir. Öte yandan, alanda yer alan birçok kültür varlığı, henüz tescile konu olamadan tahrip süreçleri ile karşı karşıya kalmaktadır.

Alanda güvenlik sorununu oluşturan ve su sistemi ile ilişkili kültür varlıklarında yapısal bütünlüğü bozucu müdahalelere yol açan; define elde etmek için gerçekleştirilen izinsiz ve kaçak nitelikli kazılardır. Defineciler tarafından alanın niteliğine yönelik hazırlanan veriler ile birlikte alanda değer elde edebilecek buluntuların söz konusu olduğu söylentisi ile su sistemi ciddi boyutta tahribata uğramaktadır. Örneğin, Dirimtekin'in (1959) araştırmaları sırasında, kemerler üzerinde Hristiyanlığı simgeleyen motifler tespit edilerek belgelenmiştir. Ancak Çeçen'in (1996) çalışmaları ve daha sonraki Crow ve ekibinin (2008) araştırmalarında, söz konusu motiflerin izine rastlanamamış; bunun yerine yalnızca kemerler üzerinde meydana gelen hasarlar tespit edilebilmiştir.

[45] Ayasofya Müzesi Müdürü Dirimtekin (1959)'in çalışması ifade edilmektedir.

Ancak günümüzde, alanda çalışma yürüten farklı disiplinlerden birçok uzmanın da belirttiği üzere, definecilik kaynaklı tahribatlar yalnızca arkeolojik buluntuların fiziksel bütünlüğünü değil, aynı zamanda taşıdıkları bilgi değerini de tehdit etmektedir. Bu durum, araştırma, tespit ve koruma çalışmalarının kesintiye uğramasına neden olmaktadır.

Şekil 4.24 Kaçak kazılarla tahrip edilen Ballıgerme Su Kemeri (Arkeofili, 2020)

Şekil 4.25 Kaçak kazı sırasında kuyu alanında tespit edilen su sistemi yapısı (Doğan Haber Ajansı, 2025)

- **Tescilden Sonraki Süreçlerde Yaşanan Sorun ve Belirsizlikler**

Tespit edilen bulguların niteliği, bilimsel esaslara dayandırılarak değerlendirilmelidir; çünkü bu değerlendirmenin ardından ise alan tescil edilerek devlet koruması altına alınacaktır (Savrum Kortanoğlu, 2013). Ancak Valens Su Sistemi'ne ilişkin süreçte, bilimsel temellendirmeye dayanması gereken tescil

sürecinde çeşitli kopukluklar ve kurumsal anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Örneğin su sistemine ilişkin aynı ilçe sınırlarında benzer alanda söz konusu olan ve tespit ediken kültür varlıklarının tescili henüz gerçekleşmemiştir. Ayrıca tescile konu olan su ile ilişkili kültür varlıkları konusunda aynı kurumsal yapı dahilinde dahi korunacak alanların niteliği ve yönetimi konusunda fikir birliğine ulaşılamamaktadır; bu durum yasal açıdan da bir boşluğu ifade edebilmektedir. Dolayısıyla, ölçeği ve kapsamı gereğince bütüncül gözetilmesi gerekilen su sistemi konusunda kurumsal yapıda söz konusu olan bu ayrılıklar alanın yönetimini de etkilemektedir.

Kurumsal yapı içindeki birimsel ayrılıklar zaten mevcutken, alanın geniş kapsamı nedeniyle yetki alanına birden fazla kurum girmektedir; bu durum ise kurumlar arasında uyumsuzluklarla sonuçlanmaktadır. Örneğin orman alanlarının sınırları ve niteliği konusunda kurumlar arasında veri bütünlüğü ve dil birliği sağlanamamaktadır. Bu durum bazı alanların koruma sınırı dışında kalmasına ve bütüncül bir politika geliştirilememesine yol açabilir. Bu uyumsuzlukların nedenlerinden biri, kurumlar arasında etkin koordinasyon mekanizmalarının sağlanamaması sonucunda yeterli iletişimin de mümkün olmamasıdır. Bu durum aynı alanla ilişkili araştırma ve çalışmalar yürütenlerin de örgütlenememesi ile sonuçlandığı gibi olası tahribat süreçlerinde bilginin ulaşmasındaki güçlükleri de ifade eder. Bilgi paylaşımı aynı zamanda alana karşı farkındalık ve bilincin oluşturulmasına katkı sağlayabilir (Topçu, 2014; Gültekin ve Uysal, 2018).

Şekil 4.26 Çatalca Kültür ve Turizm Derneği iş birliğiyle düzenlenen Kumarlıgerme Su Kemeri'ne yönelik gezi (Çatalca Kaymakamlığı, 2017)

Kültür varlıklarının yer aldığı orman köylerinde yaşayanlar; alanın konumuna ve doğal koşullarına hâkim olmaları nedeniyle alanların yönetimi konusunda önemli rol üstlenebilmektedirler. Nitekim birçok tahrip sürecinde yönetimlere ve derneklere bilgi vermeye çalışmış ve araştırmacıları ve çalışanları yönlendirmişlerdir. Dolayısıyla, tıpkı Veneto örneğinde görüldüğü gibi, kültürel mirasın korunmasında merkezi yaklaşımlar yetersiz kalmakta; bu süreçte alanla doğrudan ilişkisi olan yerel toplulukların katılımı büyük önem taşımaktadır. Alanın yönetimi yalnız köylüler, kurumlar ya da araştırmacılar ile sınırlı kalmamalıdır. Alan ilgili tüm paydaşların etkin temsiline dayanan bir katılım mekanizması dahilinde korunmalıdır. Bu sayede yönetim süreçleri daha şeffaf, hesap verebilir ve adil hâle gelerek uygulamada daha başarılı sonuçlar doğurabilir (Eryiğit ve Bilgi, 2024).

Nitekim alanın yönetimi; yere özgü bütünleşik stratejiler doğrultusunda sağlanmalı, uygun finansal araçlarla desteklenmeli ve kapsayıcı ve katılımcı olarak ölçekler arası plan süreçlerine dayandırılmalıdır. Çünkü mevcut statü ve koruma yaklaşımı etkin bir çabayı ifade etmemektedir. Alanın kaçak kazı ve müdahalelerle birlikte tahrip edilmesine karşın alanın kapsamı denetiminin önünde güçlük oluşturmaktadır. Tahripten sonra gerçekleştirilen bilgilendirme sürecinin ardından cezai işlemlere dayanan mevcut yaklaşımla birlikte koruma, önleyici olmayan, gecikmeli ve tepkisel bir müdahale biçimi olarak kalmaktadır. Bunun aksine süreç periyodik olarak izleme araçlarıyla takip edilmeli ve bunun yanı sıra alana yönelik farkındalık çalışmaları sürdürülmelidir.

Antropojenik etkenlerin yanı sıra doğal süreçler nedeniyle de su sistemi tahribata uğramaktadır. Roma Dönemi'nde, ağaçların su sistemi yapılarından uzakta konumlandırılması ve bu durumu niceliksel olarak sınırlayan yasal düzenlemelerin varlığı, su altyapısının korunmasını amaçlayan bilinçli bir planlama anlayışının göstergesidir. Çünkü köklerin ve dalların etkisiyle bitki örtüsü, yapıların temellerine zarar vermekte hatta onları yıkmaktadır. Dolayısıyla Istranca Ormanları'nın yoğun ve yabani bitkileri de içeren ağaç dokusu da bu yıkıma neden olan etmenlerden biri olmuştur. Bitki örtüsünün etkilerinin yanı sıra, İstanbul'un bir deprem bölgesi olması ve son yıllarda Marmara Denizi'nin batısında meydana gelen sismik hareketlilik, temelleri zaten doğal etmenler ve definecilik faaliyetleri nedeniyle zayıflamış kültür varlıklarını yıkılma riskiyle karşı karşıya

bırakmaktadır. Buna ek olarak, iklim değişikliğinin etkisiyle artan toprak hareketliliği ve aşırı iklim olayları da bu kırılgan yapıyı tehdit etmektedir. İklim değişikliği aynı zamanda ekosistemlerin dengesini ve canlı türlerinin sürekliliğini de doğrudan tehdit etmektedir (Demir, 2009).

Şekil 4.27 Kurşunlugerme ve onu saran bitkiler (Kültür Envanteri, 2017)

Valens Su Sistemi ve Istranca Ormanları özelinde, mevcut planlama yaklaşımları ve koruma stratejileri, alanın evrensel değeri ve kültürel peyzaj bileşenleriyle ilişkili olarak bütüncül bir koruma ve değerlendirme süreci oluşturacak yeterlilikte değildir. Bu eksiklik, söz konusu varlıkların kentin dışında göz ardı edilen alanlar olarak değerlendirilmesine yol açmakta; dolayısıyla kültürel peyzajın dinamik bir bileşeni olmaktan ziyade, orman alanlarında konumlanmış dekoratif unsurlar gibi algılanmalarına neden olmaktadır. Oysa bu yapılar, dönemin mühendislik bilgisi ve arazi kullanım stratejileri doğrultusunda, yüzlerce kilometrelik bir mesafeden kente su temin edecek biçimde sistematik olarak inşa edilmiştir. Dolayısıyla yalnızca dekor ya da teknik birer altyapı elemanı değil, aynı zamanda dönemin hidrolik mühendisliği bilgisine ışık tutan bir mirastır. Bu çalışmada savunulan, sistemin onarılarak yeniden su temin etmesi değildir; zira bu tür bir müdahale, özgünlüğe uygunluk, teknolojik uyum, gereklilik ve maliyet açısından uygulanabilirlikten uzaktır. Ancak bu sistemin korunması, yalnızca fiziki ölçeği ya da mühendislik değeri nedeniyle değil; aynı zamanda geçtiği coğrafyalarda taşıdığı medeniyet izlerinin ve kültürel birikimlerin anlaşılmasına katkı sağlaması ve bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması açısından da önem arz etmektedir.

4.4 Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi Kültürel Peyzajının Potansiyeli ve Öneriler

Vitruvius'un (2005) da aktardığı gibi, her şey suyun gücüne bağlıdır; su, yaşam, mutluluk ve gündelik ihtiyaçlar için ana şarttır. Bu bağlamda su, kentler için bir güç simgesi olarak politika ve yönetimin bir unsuru, iktisadi faaliyetlerin temeli, altyapının taşıyıcısı ve kültürel yapının önemli bir bileşeni haline gelmiştir (Watson, 2019). Roma Dönemi'nde bir yerleşmenin civitas (polis, kent) niteliği kazanabilmesi için, kentlilere uygar bir yaşam biçimi ve alışkanlıklarına yönelik hizmetleri sağlayacak unsurlarla donatılması gerekmiştir; bu donatıların başında ise suya dayalı kullanımlar için çeşmeler ve hamamlar yer almıştır (Hodge, 2008).

Akarsulara sahip kentlerde su kısmen kuyularla sağlanabilmiş olsa da özellikle kentin gücünü yansıtan donatılar ve artan nüfus için için suyun bol ve sürekli olması gerekmiştir. Suya erişimin kolay olmadığı bu dönemde, uzak kaynaklardan getirilen su sistemleri, yönetimlerin gücünün bir göstergesi sayılmış; sürekli akan çeşmeler aracılığıyla kentin ekonomik refahı ve politik gücü sergilenmiştir (Mithen, 2017). Dönemin tarihçilerinden Halikarnaslı Dionysius'un yolları, kanalizasyonları ve su sistemlerini Roma'nın en görkemli eserleri olarak tanımlaması ve su kemerlerini yapımı, verimliliği ve maliyeti göz önüne alındığında imparatorluğun kudretinin bir göstergesi olarak ifade etmesi, bu durumu kanıtlar niteliktedir (Deming, 2019). Nitekim Romalıların ulaştıkları her yerde suyun bolluğunu sergilemek amacıyla su kemerleri inşa etmeleri (Mithen, 2017), yalnızca sayıca çok olmalarıyla değil; sistematik, dayanıklı ve kapsamlı mühendislik bilgisine dayanmalarıyla da öne çıkmalarına neden olmuştur. Bu teknoloji, Mezopotamya ve Doğu Akdeniz uygarlıklarından devralınmış; Büyük İskender'in doğuya seferleriyle Roma'ya aktarılmıştır (Mays vd., 2007). Bilinen en eski kemerli su sistemi, Asur Dönemi'nde günümüz Kuzey Irak'ında, Jerwan'da inşa edilmiş olup (Fales ve Del Fabbro, 2014; Jacobsen ve Seton, 1935), Roma'daki ilk su kemeri olan Aqua Appia'dan yaklaşık dört yüzyıl öncedir (Morgan, 1978).

Şekil 4.28 Jerwan Su Kemeri (Wikimedia Commons, 2019)

Şekil 4.29 Aqua Appia Su Kemeri (Wikimedia Commons, 2020)

Antik su sistemleri, dönemin bilgi birikimini yansıtan akılcı çözümleri ve özgün yapılarıyla günümüz hidrolik çalışmalarına ışık tutan, kültürel ve teknolojik açıdan evrensel miras niteliğindeki sınırlı örnekler arasında yer almaktadır ve bu nedenle korunması gerekmektedir.

Valens Su Sistemi, Roma hidrolik mühendisliğinin bilgi, kültür ve arazi yönetimi açısından birikimi yansıtan; önemli türleri konu alan doğal çevresiyle birlikte korunması gereken özgün bir Dünya Mirası niteliğindedir. Dünya Mirası olarak korunmasının kapsamının değerlendirilebilmesi için listede yer alan Pont du Gard örneği değerlendirilmiştir. Pont du Gard, tipolojik ve teknolojik benzerliği, Dünya Mirası Statüsü, peyzajla bütünleşen anıtsal yapısı ve çok paydaşlı koruma ve yönetim modeli nedeniyle incelenmiştir[46].

[46] Seçimin gerekçeleri, "1.Giriş" bölümünde detaylandırılmıştır. (bkz. s.1)

Doğal çevresi ile birlikte içerdiği tüm arkeolojik varlıklarıyla korunan su sistemi, Fransa'nın güneyinde yer almaktadır. Yapısal bütünlüğünü kaybetmemiş anıtsal ölçekli su kemeri ise evrensel öneme sahip niteliğiyle değerlendirilmektedir.

Nimes Su Sistemi, Istranca Su Sistemi'nden yaklaşık iki yüz yıl önce, Eure kaynağından koloni kente su iletmek amacıyla inşa edilmiştir (Fabre vd., 1991). Pont du Gard bu sistemin önemli bir parçasıdır ve Roma dönemi su sistemlerinin inşa süreçlerini yansıtan bir mühendislik başyapıtı olduğu düşünülmektedir. Pont du Gard 1840 yılında Fransa'da koruma altına alınmış ve 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne i, iii ve iv[47] olmak üzere üç kriteri içererek dahil edilmiştir (UNESCO, 2024b).

Pont du Gard, 165 hektarlık çekirdek ve 691 hektarlık tampon alanıyla, 2003'ten bu yana EPCC[48] adlı çok paydaşlı bir kamu kuruluşu tarafından, ilişkili olduğu diğer kültür varlıkları ve doğal çevresiyle birlikte korunmakta ve her yıl yaklaşık bir milyon ziyaretçiyi ağırlayan alanda sürdürülebilir turizm ilkeleri doğrultusunda planlarla yönetilmektedir (EPCC Pont du Gard, 2019). Su sistemlerinin içinde bulunduğu doğal çevre ise Natura 2000 ve UNESCO Biyosfer Rezervi olarak yönetilmektedir (UNESCO, 2024b).

Pont du Gard ve doğal çevresinde teşvik edilen doğa sporları aktivitelerinin yanı sıra, dönemin su sisteminin tarihinin ve su kültürünün aktarıldığı bir müze, oyun alanları ve sinemadan oluşan bir kültür merkezi bulunmaktadır. Ayrıca kamp alanları, piknik alanları, yürüyüş parkurları, plajlar ve restoranlar da alanda yer almaktadır.

Işık gösterileri, atölyeler, sergiler, konserler ve rehberli turlar gibi etkinliklerle kültürel açıdan sürekli ve güncel olarak canlı ve çekici bir alan yaratılmıştır. Alana erişim herkes tarafından sağlanabilmekte; toplu ulaşım ve bisiklet gibi ulaşım modları da alana entegre edilmiştir.

[47] Dünya Mirası Sözleşmesi kapsamında bu kriterler; insanın yaratıcı zekasının başyapıtı (i), var olan ya da kaybolan kültürel geleneğin ya da medeniyetin tanıklığı (iii) ve insanlık tarihinde kilometre taşı arz eden mimari, peyzaj veya teknolojinin sıra dışı örneği (iv) niteliği arz etmesidir.
[48] EPCC (Établissement Public de Coopération Culturelle); kültürel mirasın çok paydaşlı olarak kamu iş birliğiyle yönetilmesini sağlayan kuruluştur. Bu doğrultuda bakanlığın, üç belediyenin, sivil toplumun, bilimsel danışma kurulunun ve bölge yönetiminin iş birliğini sağlamıştır.

Şekil 4.30 Pont du Gard'da gerçekleştirilen su sporları etkinliği (Anonim, 2014)

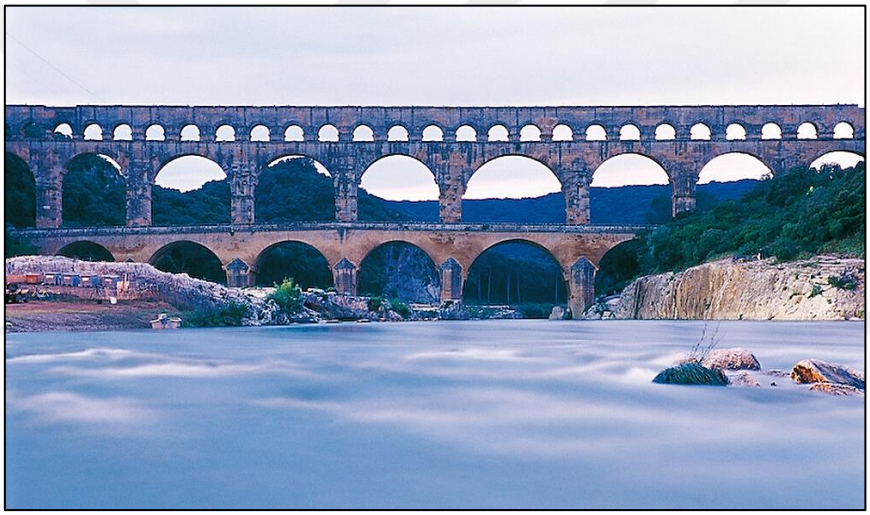

Şekil 4.31 Pont du Gard ve doğal çevre (UNESCO, 2025)

Pont du Gard'ın Dünya Mirası ilan edildiği dönemde, Valens Su Sistemi ile ilişkili kültür varlıkları yalnız akademik araştırmalarda yer almış tescil süreci gecikmiştir. Günümüzde de henüz tamamı için olmasa da tescil edilenler için tescil ile birlikte etkin bir koruma süreci sağlamamış olup alan çeşitli baskı ve tehditlere maruz kalmakta ve fiziki bütünlüğü de tahrip edilmektedir. Pont du Gard ve Su Sistemine ilişkin arkeolojik kültür varlıkları ve doğal çevresi bir bütün olarak yönetim planları ile korunma ve izlenmektedir. Valens Su Sistemi için ise pasif, yapı ölçekli bir koruma yaklaşımı söz konusudur; yönetim planları bulunmamakta, tescil ise parçalı biçimde gerçekleşmektedir. Alanda koruma süreci tescilin getirdiği önlemler ve kısıtlar doğrultusunda sürmektedir. Istranca Ormanları ise ekolojik açıdan önem arz etmektedir ancak alanların korunmasına dair sistematik bir yaklaşım yoktur.

Tablo 4.5 Valens Hattı ve Ormanların GZFT Analizi

	İÇSEL		DIŞSAL	
	GÜÇLÜ (G/S)	**ZAYIF (Z/W)**	**FIRSAT (F/O)**	**TEHDİT (T/T)**
Politik (Bölüm: 4.3.2 ve 4.3.4)	■■	■■	■■■	■■
	Su sistemi, yapısal ve alansal olarak çeşitli kurumların yetkisi dahilinde olduğundan korunması birçok kurumun himayesi ve güvencesi altındadır.	Alanın yönetiminin tek bir kuruma atfedilmesi ancak top-down bakış açısı ve yetkinin kurumlara dağıtılması müzakerenin yerine karmaşa doğurmaktadır.	Alan ulusal ve uluslararası ölçekte özellikle akademik olarak tanınmakta ve ilgili araştırma ve belgeleme çabaları desteklerle sağlanabilmektedir.	İl sınırlarını aşan ve bir bütün olarak ele alınması gereken kültür varlıklarının bulunduğu ve yapılaşmanın sürdüğü ortamda, üst ölçekli koruma planı ve stratejisi bulunmamaktadır.
		■■		■■
		Alanın yönetilmesi için mevcut kurumsal yapılanma finansman, örgütlenme, personel ve kapasite açısından yetersizdir.		Alanda henüz tespiti sağlanamayan kültür varlıkları olduğu gibi henüz değil koruma planı bir planı dahi bulunmayan yerleşmeler söz konusudur.
Ekonomik (Bölüm: 4.3.3)	■	■■	■	■■■
	Alanda muhtelif ve informel olarak kültür ve doğa turizmi amacıyla geziler sağlanmaktadır.	Kültür varlıklarının bulunma potansiyelinin söz konusu olduğu arazilerin yapılaşmaya açılması problemlere yol açabilir.	Su sistemi, kültür peyzajı statüsü ve düzenlemeleri ile turistik açıdan ülke ekonomisine fayda sağlayabilecek bir çekim ögesi ve değer olabilir.	Değer elde etme kaygısıyla kültür varlıklarının bulunduğu tarım ve dolaylı yoldan orman arazilerin eldeğiştirmesi durumu üst ölçekli politika ve projelerle gündeme gelmekte ve artmaktadır.
Sosyal (Bölüm: 4.3.4)	■■■	■	■■■	■
	Orman köylüleri su sisteminin, arazinin ve sorunlarının bilincindedir ve alana yönelik geliştirme isteği taşımaktadır.	Mevcutta alana yönelik turistik geziler sağlanıyor olsa da alana yönelik yönlendirme ve bilgilendirme donatıları ya da teşvik edici genel bir strateji bulunmamaktadır.	Antik su sistemi, yerleşme ile ilişkili efsanelerde, gelenek ve sözlü anlatılarda yer edinmektedir.	Alanın ulusötesi açıdan önemi konusunda yeterli bilgilendirme yerele sağlanmadığından bilinç sağlanamamaktadır.
	■■■		■■	■■■
	Su ile ilişkili somut olmayan miras yerleşmede kültürler arası sürdürülmekte ve bu durum yerleşmelerin hafızasını ve kimliğini oluşturan bir etmendir.		Yerleşmeler, antik dönemlere kadar tarihlenen bir kimliğe sahiptir ve köprü işlevi görerek çeşitli kültürlerin yer ettiği bir hafıza mekanı arz eder.	Bilgilendirmenin ve denetimin söz konusu olmadığı bir ortamda söylentiler ışığında define ve kaçakçılık eylemleri sürmektedir.
			■■■	
			Alana yönelik ulusal ve uluslararası ölçekte kültür ve çevre koruma faaliyetleri yürüten sivil toplum kuruluşları ve dernekler söz konusudur.	
Teknolojik (Bölüm: 4.3.3 ve 4.3.4)	■■■	■■	■	■■■
	Su sistemi, Roma Döneminin en uzun su yolu olma niteliğine sahip bir başyapıt ve Roma hidrolik teknolojisine ışık tutan bir belgedir.	Su sistemine erişim, yalnız tek bir mod ile güç ve güvenli olmayan koşullarda sık orman dokusu dahilinde sağlanmaktadır ve bu durum tespit, araştırma ve gezi karşısındaki bir engeli ifade eder.	Alana yönelik üst ölçekli plan ve stratejiler aracılığıyla erişim güçlendirilmektedir.	Etki değerlendirmesinin çok boyutlu biçimde söz konusu olmadığı ortamda yeni işlevlerin uygulanması ve ilavesi sonucu biyolojik ortam ve canlılar zarar görmektedir.
	■■■			
	Su sistemi arazi kullanım becerisine dayandırılarak inşa edilmiş bir geleneği içerir ve alanın coğrafyası da suyun hareketini mümkün kılmıştır.			
Çevresel (Bölüm: 4.3.1)	■■	■■■	■■■	■■
	Geçiş iklimi ve çeşitlenen coğrafi yapının yere özgü ekosistem ve işlevleri mümkün kılmaktadır.	Kirletici kullanımlar, alanın tüm ekosistem nitelikleri ve hizmetlerine karşın alanda sürmektedir ve kirlilik, tahrip ve yok olma süreçleri söz konusu olmaktadır.	Geçmiş dönemlerden beri kentin su gereksinimini sağlamaya yönelik çabalar, kolektif hafızayı oluşturan bir bileşendir ve su yönetimi ise geleneğinin temeli ve tecrübesidir.	İstanbul'un hinterlandı dahilinde yer alması, yerleşmelerin baskı ve tehditlere maruz kalmasına ve gelişim trendlerine konu olmasına neden olmuştur.
	■■■	■■■	■	■■■
	Doğal çevrenin koşulları, endemik ve nesli tehlike arz eden türler başta olmak üzere alanın türlere habitat olmasını sağlamıştır.	Gelişim trendleri ve taşıma kapasitesinin çok üzerindeki tüketim talepleri ekosistemler üzerinde baskıya yol açmakta ve bu bağlamda alanlara geri döndürülemez nitelikli müdahaleler söz konusu olmaktadır.	Alanın doğal kaynakları, günümüzde hala kentin su gereksinimine yanıt vermektedir.	Kontrolsüz ve plansız olan muhtelif beşeri etkilerin sonucunda alanın potansiyeline karşın niteliği kaybedilebilir ve Dünya Mirası statüsüne erişmesinin önünde engel oluşabilir.
Yasal (Bölüm: 4.3.2)	■■	■■	■■	■■■
	Su sistemine ilişkin kültür varlıkları, 2863 sayılı kanununun altıncı maddesine dayandırılarak koruma kapsamındadır.	Su sisteminin kapsamı göz önüne alınınca mevcut koruma yasası, birden fazla koruma statüsü ve niteliğini kapsayacak bu alan için belirsiz ve yetersizdir.	Orman alanı parçacıl olarak da olsa doğal sit, kesin korunacak alan, orman içi tesis ve havza koruma alanı gibi statüler ile koruma altındadır.	Orman alanları vasfını yitirmesi durumunda, ormansızlaştırma veya alan dışına çıkarılma çabalarına tabi olmaktadır.
		■■		■■■
		Su sistemlerinin korunmasında, korunacak alanların seçimi, içeriği ve yönetimi mevzuatta açık değildir.		Orman alanları karar ve politikalar sonucu niteliğini kaybedebilmekte ve yapısal bütünlükleri bozulup tahrip edilebilmektedir.

Valens Sistemi'nin de çok aktörlü bir yapıyı gerektirmesi, Dünya Mirası niteliğiyle yönetim stratejilerine konu olabilecek özellikler taşıması, benzer dönemi temsil eden anıtsal ögelerin korunmasına yönelik süreçler ve alanın doğal niteliğine bağlı olarak benzer potansiyeller ortaya koyması nedeniyle, Pont du Gard'ın yönetim deneyimi alan için yol gösterici olabilir. Çünkü alanın kültürel peyzaj potansiyeli; bütüncül, katılımcı ve çok boyutlu koruma ve yönetim planlarını gerektirmektedir. Bu sayede şeffaf, adil ve sürdürülebilir uygulamalar geliştirilebilir; finansman, tanıtım, bilimsel iş birlikleri ve farkındalık olanakları artarak alanın turizm potansiyeli de desteklenebilir. Böylelikle miras alanının bütünlüğü ve özgünlüğü sonraki nesiller için sürdürülebilir ve geliştirilebilir bir alan haline gelir. Öncelikle, alanın tamamının tescil süreçlerine tabi tutulması ve bütüncül bir yaklaşımla sit alanı kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Dünya Mirası potansiyeli taşıyan ve kültürel peyzaj niteliği arz eden alanın, sit alanı olarak tescilinin ardından bir alan yönetim planına gereksinimi vardır.

Tablo 4.6 Yönetim planını gereksindiren başlıca alanlar

Yönetim Planını Gereksindiren Başlıca Alanlar	Mevcut	Öneri
Alanın Sınırları	Su sistemi kilometreleri aşmakta; orman silsilesi idari sınırları aşmaktadır. Mevcut yaklaşım iki boyutlu ve sınırlı kalmaktadır.	Alan ve etkileyen çevresini kapsayan tampon bölgeler dâhilinde etkileşimi ve ilişkileri de içeren çok yönlü bir alan sınırlandırması gereklidir.
Alanın İdaresi	Çok sayıda kurumun dahil olduğu ancak eşgüdümün sağlanamadığı bir süreç söz konusudur. İş birliği ve katılım bu mekanizma içinde etkin değildir.	Alan özelinde danışma kurulu, eşgüdüm ve denetim yapıları ile birlikte; şeffaf, adil, katılımcı ve etkin bir idari organizasyon oluşturulmalıdır.
Alan Kapsamı	Alanın kapsamı konusunda bütüncül bir bakış eksiktir. Karmaşık ekosistem ve kültürel yapılar tekil uzmanlıklarla ele alınmaktadır.	Farklı disiplinlerden uzmanları içeren bir bilimsel kurul aracılığıyla alanın sürekli izlenmesi ve araştırmaların güncel olarak sürdürülmesi sağlanmalıdır.
Alan Sürdürülmesi	Vizyon ve hedefleri içeren bir yönetim planı bulunmamaktadır. Alan tehditlere maruz kalmaktadır. Tek boyutlu sınırlandırmalar alanın etkin korunması konusunda yetersizdir.	Katılımcı, kaynak aktarımını içeren, kullanıcıyı sürece dâhil eden ve kültürel kimliği teşvik eden sürdürülebilir bir yönetim planı hazırlanmalı ve izlenmelidir.

Alanın bu nitelikleri doğrultusunda gereksindirdiği yönetim planı konusunda planın içeriği, alanın tanımı ve önemi, nitelik ve risk değerlendirilmesi, yönetim ve paydaş modeli ve gelişim stratejilerini içeren bir içerik planı oluşturulmuştur. Alanın, Dünya Mirası statüsü için değerlendirilebilmesi için, Operasyonel Rehberdeki format temel alınarak değerlendirme için temel bir çerçeve ve öneriler kurgulanmıştır.

Tablo 4.7 Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi Kültürel Peyzajı

<table>
<tr><th colspan="4">Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi Kültürel Peyzajı
Alan Yönetim Planı'nın Taslak İçerik Düzeni ve Öneri İlke ile Stratejileri</th></tr>
<tr><td colspan="4">Tabloda, sütunlar sırasıyla Bölüm Başlığı, UNESCO Operational Guideline 2024 EK5- Dünya Miras Listesi'ne Kaydedilmek Üzere Alanların Aday Gösterilmesi İçin Format dahilindeki ele alındığı maddeyi, Tez kapsamında konunun incelendiği bölümü ve Açıklama ile Önerileri içermektedir.</td></tr>
<tr><td colspan="4">1. Giriş: Planın İçeriği ve Kapsamı</td></tr>
<tr><td>1.1 Giriş
1.2 Amaç ve Kapsam
1.3 Vizyon</td><td>1</td><td>1</td><td>Vizyon Önerisi: Ekolojik bütünlüğü sürdürme odaklı, su kültürünün ve yönetiminin antik ve modern stratejileri arasında bir köprü arz eden, yerel ekonomik kalkınma ile koruma dengesini katılımcı biçimde sağlayan dayanıklı Çatalca Antik Su Sistemi ve Orman Alanı Kültür Peyzajı.</td></tr>
<tr><td>1.4 Hazırlık Süreci ve Paydaşlar</td><td>5.a</td><td rowspan="2">2.2.1-
4.2</td><td rowspan="2">Bkz. Tablo 8 Istranca Orman Alanları ve Dahilindeki Kültür Varlıklarının Yasal ve Kurumsal Yapısı (s.104)
</td></tr>
<tr><td>1.5 Hukuki Dayanak ve Koruma Statüsü</td><td>5.b</td></tr>
<tr><td>1.6 Kuramsal Çerçeve</td><td>2</td><td>2.1
-
2-3</td><td>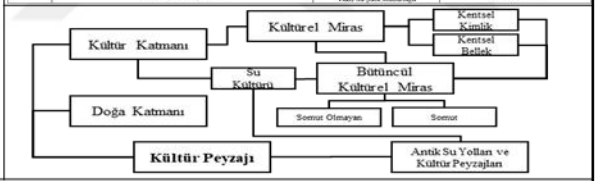</td></tr>
<tr><td colspan="4">2. Alanın Tanımı ve Önemi</td></tr>
<tr><td>2.1 Alanın Tarihsel Gelişimi ve Hiyerarşisi</td><td>2.b</td><td>3.2.2</td><td>Bölüm 3.2.2, alanın Roma Dönemi dahilindeki konumu ve önemini ele almaktadır.</td></tr>
<tr><td>2.2 Alanın Coğrafi Konumu, Sınırlar ve Tampon Bölgeler</td><td>1.d-
1.f</td><td>3.1-
3.2.1</td><td rowspan="2">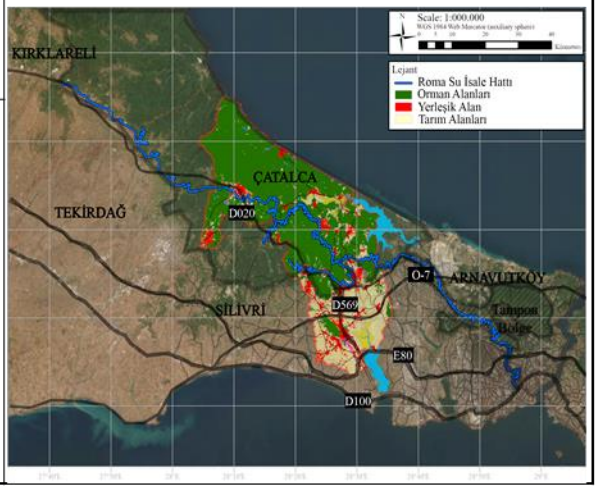</td></tr>
<tr><td>2.3 Mevcut Arazi Kullanım, Mülkiyet Deseni ve Ulaşım Durumu</td><td>2.a,
5.a</td><td>3.1-
4.2-
4.3</td></tr>
</table>

Tablo 4.7 Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi Kültürel Peyzajı (devamı)

Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi Kültürel Peyzajı
Alan Yönetim Planı'nın Taslak İçerik Düzeni ve Öneri İlke ile Stratejileri

Tabloda, sütunlar sırasıyla **Bölüm Başlığı, UNESCO Operational Guideline 2024 EK5- Dünya Miras Listesi'ne Kaydedilmek Üzere Alanların Aday Gösterilmesi İçin Format** dahilindeki ele alındığı **madde**yi, **Tez** kapsamında konunun incelendiği **bölüm**ü ve **Açıklama ile Öneri**leri içermektedir.

2.4 Dünya Mirası Değeri ve Kriterler, Özgünlük ve Bütünlük	3, 3.1a-3.1.d	4.1	Bkz. **Tablo 6** (s.98)

karma	kültürel	i	Başyapıt	X	En uzun su yolu ile anıtsal yapıları içeren donatılar ve organizasyon
		ii	Disiplin	X	Disiplinlerin kesişimi bilgi birikiminde bir su yönetim stratejisi
		iii	Tanıklık	X	Roma Dönemi hidrolik bilgisi, kültürü ve yönetimi
		iv	Kilometretaşı	X	Günümüz su temin sisteminin temeli ve mirası
		v	Arazi Becerisi	X	Arazi kullanım ve bilgi becerisinin sıradışı örneği
	doğal	vi	Somut Olmayan İlgi	X	Efsane ve metinlerde yer alan su sistemi
		vii	Olağanüstü Doğa	X	Tehdit altında yöreye özgü doğal çevre
		viii	Jeolojik Temsil		
		ix	Flora ve Fauna Gelişimi		
		x	Kritik Türler ve Çeşitlilik	X	Endemik ve tehdit altındaki türlerin habitatı

3. Nitelik Analizi ve Risk Değerlendirmesi

3.1 Somut ve Somut Olmayan Su Kültür Mirası	2.a	3.2.2 -3.3	Bkz. **Tablo 5** (s.86)

Somut Olan Kültür Mirasının Temel Öğeleri			Somut Olmayan Kültür Mirasının Anlam Öğeleri		
			Efsane, Anlatı ve Maniler	Sembol ve Motifler	Gelenek ve Rittüeller
İnsanın Su Kaynağı ile Olan İlişkisini	Dolaylı	Köprü, su kemeri, galeri ve çökeltme havuzu	- Su sisteminin, imparatorluğun adı ile ilişkili bir efsane ile anılmaktadır.	- Su sisteminin teolojik açıdan korunması ve yapımının temsil edilmesi için bulunurlar.	- Antik metinlere göre, su yapılarının kamunun hizmetine açılması ve festivaller ya da özel günler ile ilişkilendirilmiştir. (Crow vd., 2008)
			- İlçe dahilinde, su sistemi ile ilişkilenen yerleşme isimleri bulunmaktadır.	- Yerleşmede bulunan dikilitaşların ve yapılardaki sembollerin şehri koruduğuna inanılmaktadır.	
	Doğrudan	Sarnıç, havuz, hamam, kuyu, çeşme ve ayazma	- Yerleşmenin en yüksek konumlarında bulunan yapıların, yerleşmenin refahı için bulunduğu düşünülmektedir.	- Yapıların üzerinde bulunan semboller ya da yazılar ibadet öncesi temizlenmeye işaret etmekte ve yapılar bu doğrultuda kullanılmaktadır.	- Şifa bulmak ya da afiyetin sürmesi amacıyla su yapılarına ve su kenarlarına ziyaretler temin için söz konusu olmaktadır.
					- Dilek dileme ve niyet etme maksadıyla su ile burada temas gerçekleştirilmektedir .
			- Edebi eserler, yapıların bulunduğu konumlarda geçmekte ya da doğrudan yapılardan söz edilmektedir.		- Hayır veya kamu hizmeti olarak yapılar üretilmektedir.
					- Panayır ve etkinlik alanı veya buluşma mekanı olarak su yapıları ve çevresi seçilmektedir.

3.2 Doğal Peyzaj ve Ekosistem Özellikleri		3.2.1	Bölüm 3.2.1, alanın doğal çevre niteliklerini içerir.
3.3 Koruma Durum ve Gerekliliği	3.1e, 4	4.1-4.2	Bölüm 4.1 ve 4.2, alanın tescil niteliğini ve koruma durumunu kapsamaktadır.
3.4 Tehdit ve Potansiyeller	4.b	4.3	Bkz. **Tablo 10** (s.147)

	İÇSEL		DIŞSAL	
	GÜÇLÜ (G/S)	ZAYIF (Z/W)	FIRSAT (F/O)	TEHDİT (T/T)
Politik (Bölüm: 3.4.2 ve 3.4.4)	■■ Su sistemi, yapısal ve alansal olarak çeşitli kurumların yetkisi dahilinde olduğundan korunması büyük kurumun himayesi ve güvencesi altındadır.	■■ Alanın yönetiminin tek bir kuruma atfedilmesi ancak top-down bakış açısı ve yetkinin kurumlara dağıtılması müzakerenin yerine karmaşa doğurmaktadır. ■■ Alanın yönetilmesi için mevcut kurumsal yapılanma finansman, örgütlenme, personel ve kapasite açısından yetersizdir.	■■■ Alan ulusal ve uluslararası ölçekte herhangi bir akademik olarak tanınmakta ve ilgili araştırma ve bilgilenme çabaları desteklenerek sağlanabilmektedir.	■■ 2 nolu anlamı açan ve bir bütün olarak ele alınması gerekten kültür varlıklarının bulunduğu ve yapılmasının sürdüğü ortamda, tüt ölçekli koruma plan ve stratejisi bulunmamaktadır. ■■ Alanda henüz tescili sağlanmamayan kültür varlıkları olduğu gibi henüz değil koruma plan bir plan dahi bulunmayan yerleşmeler söz konusudur.
Ekonomik (Bölüm: 3.4.3)	■ Alanda multitelif ve ürünsel olarak kültür ve doğa turizmi amaçıyla geziler sağlanmaktadır.	■■ Kültür varlıklarının bulunma potansiyelinin söz konusu olduğu aralıkların yapılaşmaya açılması problemlere yol açabilir.	■ Su sistemi, kültür peyzaj statüsü ve düzenlemeleri ile turistik açıdan ülke ekonomisine fayda sağlayabilecek bir çekim ögesi ve değer olabilir.	■■■ Değer ekle etme kaygısıyla kültür varlıklarının bulunduğu tasa ve dolaylı yoldan orman arazilerin ekleştirilmesi durumu tüt ölçekli politika ve projelerle gündeme gelmekte ve artmaktadır.
Sosyal (Bölüm: 3.4.4)	■■■ Yerleşmi sakinleri, su sisteminin, mirasın ve sorumlunun bilincindedir ve alana yönelik değişime ilgi taşımaktadır. ■■■ Su ile ilişkili somut olmayan miras yerleşmede kültürler arası sürdürülmekte ve bu durum yerleşmenin hafızasına ve kimliğini oluşturan bir etmenidir.	■ Mevcutta alana yönelik turistik geziler sağlanıyor olsa da alana yönelik yönlendirme ve bilgilendirme donatısı ya da tepelik ecki grasf bir strateji bulunmamaktadır.	■■■ Antik su sistemi, yerleşme ile ilişkili efsanelerde, gelenek ve sözlü anlatılarda yer edinmektedir. ■■ Yerleşme, antik dönemlere kadar tarihlenen bir kimliğe sahipti ve kimi işlevi genelde çeşitli kültürlerin yer ettiği bir hafıza mekanı arz eder. ■■■ Alana yönelik ulusal ve uluslararası ölçekte kültür ve çevre koruma faaliyetleri yürüten sivil toplum kuruluşları ve örnekler söz konusudur.	■■■ Alanın ulusevarca ilgi ve önemi konusunda yeterli bilgilendirme yerele sağlanmadığından bilinç sağlanmamaktadır. ■■■ Bilgilendirmenin ve denetimin söz konusu olmadığı bir ortamda söylentiler eşliğinde defter ve kaçakçılık eylemleri sürmektedir.
Teknolojik (Bölüm: 3.4.3 ve 3.4.4)	■■■ Su sistemi, Roma Dönemi'nin en tanım su yolu olma niteliğine sahip bir başyapıt ve Roma hidrolik teknolojisine ışık tutan bir belgedir. ■■■ Su sistemi anıtı kullanım becerisine dayanchelarak inşa edilmiş bir geleneği içeri ve alanın coğrafyası da suyun hareketini mümkün kılmıştır.	■■ Su sistemine erişim, yalnız tek bir nesil de güç ve güvenli olmayan koşullarda sık sorun olduğu sahalarda sağlanmaktadır ve bu durum tespit, araştırma ve gezi karşısındaki bir engeli ifade eder.	■ Alana yönelik üst ölçekli plan ve stratejiler aracılığıyla erişim güçlendirilmektedir.	■■■ Etki değerlendirmesinin çok boyutlu biçimde söz konusu olmadığı ortamda yeni işlevlerin uygulanması ve ilavesi sonucu büyülük ortam ve canlılar zarar görmektedir.
Çevresel (Bölüm: 3.4.1)	■■ Geçiş ikliminin çeşitlenen coğrafi yapının yere özgü ekosistem ve işlevleri mümkün kılmaktadır. ■■■ Doğal çevrenin koşulları, endemik ve nesli tehlike arz eden türler başta olmak üzere alanın türlere habitat olmasını sağlamıştır.	■■■ Kâtetici kullanımlar, alanın tüm ekosistem nitelikleri ve hizmetlerine karşın alanda sürmektedir ve kalıtk, tahrip ve yok olma süreçleri söz konusu olmaktadır ■■■ Gelişim temelleri ve taşıma kapasitesinin çok üzerindeki tüketim talepleri ekosistemler üzerinde başkıya yol açmakta ve bu bağlamda alandaki geri (Sürdürülemez nitelikli müdahaleler söz konusu olmaktadır	■■■ Geçmiş dönemlerden beri kentin su gereksinimini sağlamaya yönelik çabalar, yerleşmenin sağlanmasını sağlamıştır bir bileşenide ve su yönetimi geleneğinin temeli ve tecrübesidir	■■ İstanbul'un hinterlandı dahilinde ve alanın, yerleşmenin başka ve ihtiyaçlara maruz kalmasına ve gelişim trendlerine konu olmasına neden olmuştur. ■■■ Kontrolsüz ve plansız olan müteakip beşeri etkilerin sonucunda alanın potansiyeline karşın niteliği kaybedebilir ve Dünya Miras statüsüne erişmesinin önünde engel oluşabilir
Yasal (Bölüm: 3.4.2)	■■ Su sistemine ilişkin kültür varlıkları, 2863 sayılı kanunun ahkâm maddelerine dayanılarak koruma kapsamındadır.	■■ Su sisteminin kapsamı göz önüne alınınca mevcut koruma yasası, bütün fazla koruma statüsü ve niteliğini kapsayacak bu alan için belirsiz ve yetersizdir. ■■ Su sistemlerinin korunmasında, korunacak alanların seçimi, içeriği ve yönetimi mevzuatta açık değildir.	■■ Orman alana parçacıl olarak da olsa doğal sit, kesin korunacak alan, orman içi tesis ve hava koruma alanı gibi statüler ile koruma altındadır.	■■■ Orman alanları vasfını yitirmesi durumunda, rantsallaştırma veya alan dışına çıkarılma çabalarına tabi olmaktadır. ■■■ Orman alanları kamu ve politikalar sosyo nitelğini kaybedebilmekte ve yasal bütünlüğü bozulup tahrip edilebilmektedir.

Tablo 4.7 Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi Kültürel Peyzajı (devamı)

Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi Kültürel Peyzajı
Alan Yönetim Planı'nın Taslak İçerik Düzeni ve Öneri İlke ile Stratejileri

Tabloda, sütunlar sırasıyla **Bölüm Başlığı, UNESCO Operational Guideline 2024 EK5- Dünya Miras Listesi'ne Kaydedilmek Üzere Alanların Aday Gösterilmesi İçin Format** dahilindeki ele alındığı **madde**yi, **Tez** kapsamında konunun incelendiği **bölüm**ü ve **Açıklama ile Öneriler**i içermektedir.

4. Yönetim Yapısı ve Paydaş Modeli

4.1 Yönetim Modeli ve Koordinasyon Mekanizması — 5, 5.e — 4.2-4.3.4

Alan Başkanlığı	Alan Başkanı
Danışma Kurulu	İlgili Üniversite ve Enstitüler
	Valilikler (İstanbul Valiliği, Tekirdağ Valiliği, Kırklareli Valiliği)
	Bakanlıklar (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı)
	İl Belediyeleri (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, Kırklareli Büyükşehir Belediyesi)
	İlçe Belediyeleri ve Kaymakamlıklar (Vize Belediyesi, Saray Belediyesi, Çatalca Belediyesi, Arnavutköy Belediyesi, Eyüpsultan Belediyesi, Sultangazi Belediyesi, Gaziosmanpaşa Belediyesi, Fatih Belediyesi)
	Uluslararası Örgütler (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, ICOMOS Türkiye, IUCN ve WWF)
	İlgili Muhtarlıklar
	Meslek Odaları
	İlgili Tarih, Kültür ve Çevre Dernekleri
Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu	Alan Başkanı
	Valilikler (İstanbul Valiliği, Tekirdağ Valiliği, Kırklareli Valiliği)
	Bakanlıklar (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı)
	İl Belediyeleri (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, Kırklareli Büyükşehir Belediyesi)
	İlçe Belediyeleri ve Kaymakamlıklar (Vize Belediyesi, Saray Belediyesi, Çatalca Belediyesi, Arnavutköy Belediyesi, Eyüpsultan Belediyesi, Sultangazi Belediyesi, Gaziosmanpaşa Belediyesi, Fatih Belediyesi)
	Kalkınma Ajansları (Trakya Kalkınma Ajansı ve İstanbul Kalkınma Ajansı)

4.2 Paydaş Listesi ve Katılım — 5.a — 4.2-4.3.4

Paydaşlara ilişkin tablonun hazırlanmasında, Bergama Alan Başkanlığı, (2017) kaynağı kullanılmıştır.

4.3 Kurumsal Kapasite ve Kaynak Tahsisi — 5.f-5.g — 4.2-4.3.4

Paydaşlar	Kapasite: Katkı Türü	Kapasite: Derece	Katılım Düzeyi	Nitelik
İlgili Üniversite ve Enstitüler	Araştırma ve analiz ve yönetim	2	Danışılma	İç Paydaş
Valilikler (İstanbul Valiliği, Tekirdağ Valiliği, Kırklareli Valiliği)	Yönetim	1	Danışılma	İç Paydaş
Bakanlıklar (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı)	Araştırma ve analiz, planlama, koruma, yönetim	3	Ortaklık	İç Paydaş
İl Belediyeleri (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, Kırklareli Büyükşehir Belediyesi)				İç Paydaş
İlçe Belediyeleri ve Kaymakamlıklar (Vize Belediyesi, Saray Belediyesi, Çatalca Belediyesi, Arnavutköy Belediyesi, Eyüpsultan Belediyesi, Sultangazi Belediyesi, Gaziosmanpaşa Belediyesi, Fatih Belediyesi)				İç Paydaş
Uluslararası Örgütler (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, ICOMOS Türkiye, IUCN ve WWF)	Koruma ve Yönetim	2	Danışılma	Dış Paydaş
İlgili Muhtarlıklar	Planlama	1	Bilgilendirme	İç Paydaş
Yerel Toplum				İç Paydaş
Meslek Odaları	Araştırma ve analiz ve yönetim	2	Danışılma	İç Paydaş
İlgili Tarih, Kültür ve Çevre Dernekleri				İç Paydaş
Kalkınma Ajansları (Trakya Kalkınma Ajansı ve İstanbul Kalkınma Ajansı)	Araştırma ve analiz ve yönetim	2	Danışılma	İç Paydaş

4.4. Bilimsel Araştırmalar ve Veri Tabanı Yönetimi — 7

Bölüm 4.3 alanın niteliğini ve gereksindirdiği bilimsel işbirliklerine dayanan yönetim sürecini ele almaktadır.

5. Koruma ve Sürdürülebilir Gelişme Stratejileri

5.1 Koruma İlke ve Politikaları — 5 — 4.2-4.3.1 - 4.3.4

Planın amaç, kapsam ve stratejileri ile doğru orantılı olarak;
- Fiziki Çevre Koruma Müdahaleleri
- Peyzaj ve Doğa Koruma Önlemleri ile ilişkili bölümleri de içermelidir.

5.2 Gelişim Eylem Çerçevesi — 5 — 4.4

Planın amaç, kapsam ve vizyonu ile ilişkili olarak;
- Ziyaretçi Yönetimi ve Sürdürülebilir Turizm Stratejileri
- Eğitim, Bilinç, Tanıtım ve Katılım Programları
- Risk Yönetimi ve Afet Planlaması
- Bilimsel İşbirlikleri ve Alan Araştırmaları
- İklim Değişikliği ve Uyum Stratejileri
- Acil Durum ve Kriz Yönetimi
- Önleyici Bakım ve Müdahale Sistemi
- Ekosistem Temelli Mekânsal Planlama İlkeleri
- Habitat İzleme ve Ekolojik Dayanıklılık Stratejileri
- Yerel Ekonomik Kalkınma Politikaları ile ilgili hedefleri de içermelidir.

Tablo 4.7 Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi Kültürel Peyzajı (devamı)

Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi Kültürel Peyzajı
Alan Yönetim Planı'nın Taslak İçerik Düzeni ve Öneri İlke ile Stratejileri

Tabloda, sütunlar sırasıyla **Bölüm Başlığı, UNESCO Operational Guideline 2024 EK5- Dünya Miras Listesi'ne Kaydedilmek Üzere Alanların Aday Gösterilmesi İçin Format** dahilindeki ele alındığı **maddeyi, Tez** kapsamında konunun incelendiği **bölümü** ve **Açıklama ile Önerileri** içermektedir.

6. Eylem Planı (5 Yıllık)			
6.1 Kaynak Planlaması	5.e	4.3-4.4	Erişilen fon ve hibe miktarı ile sağlanacak destek miktarları gelişme stratejileri ve amaçlar doğrultusunda etkin bir yönetim için planlanmalıdır.
6.2 Stratejik Hedef ve Politikalar	5.f		
6.3 Eylem Zaman Çizelgesi	5.e		
7. İzleme ve Geri Bildirim			
7.1 İzleme Stratejileri ve Performans Ölçütleri	6, 6.a	4.3-4.4	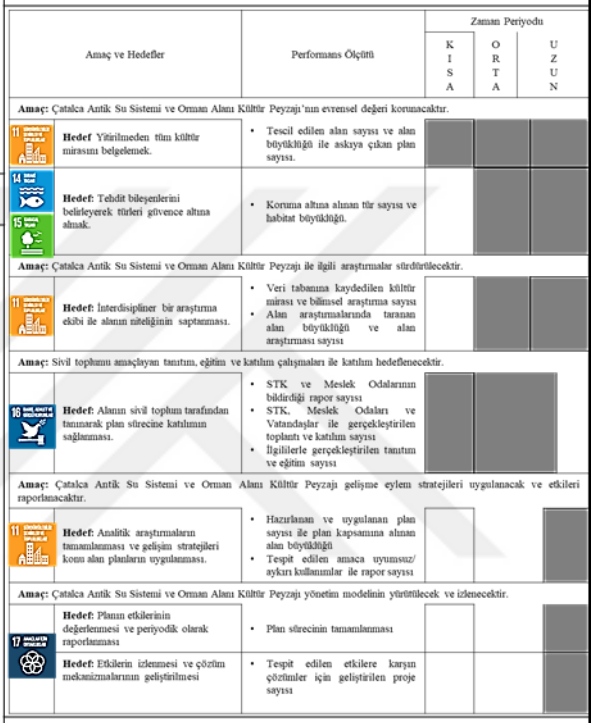
7.2 Periyodik Gözden Geçirme ve Raporlama	6, 6.c		Beş yıllık eylem planı, performans ölçütleri açısından değerlendirilmeli periyodik olarak etkileri raporlanmalı ve şeffaf biçimde sonuçlar paylaşılmalıdır.
7.3 Geri Bildirim ve İyileştirme	6		Etkilerin izlenmesinin ardından çözüm mekanizmaları uygulanmalı, ayrıca esnek yönetim planının iyileştirilmesi ve güncellenmesi için veriler kayıt altına alınmalıdır.

Zengin biyoçeşitliliğe sahip Istranca Ormanlarının sık dokusu, antik su sisteminin günümüze kadar ulaşabilmesini sağlayan etmenlerden biridir. Aynı zamanda orman alanı, tıpkı geçmişteki gibi İstanbul'un doğal kaynaklarını içermektedir. Alanda su ile ilişkili kültürel miras, somut ve somut olmayan kültür mirası ögeleriyle toplumlar arasında aktarılarak sürdürülmüştür. Her ne kadar baskı ve tahribata uğrasa da alan evrensel açıdan önem arz eden bir alandır ve alanın sürdürülebilirliği için bütünleşik bir yaklaşımın gerekliliği açıktır.

İstanbul'un su sorunu, farklı dönemlerde birbirlerinden teknik, alan ve yöntem açısından ayrışan su sistemlerinin üretilmesini beraberinde getirmiştir. Üst ölçekli planlarla uyumlu olarak hazırlanacak tasarım rehberleri aracılığıyla bu sistemlerin bulunduğu alanların korunması, yönetimi ve sürdürülebilirliği sağlanabilir; ayrıca alanlar arasında bütüncüllük ve tutarlılık da güçlendirilebilir.

4.5 Bölüm Sonucu ve Değerlendirmeler

Istranca Ormanları, yere özgü doğal nitelikleri sayesinde başta hassas ve endemik türler olmak üzere birçok canlı türü için kritik bir ekosistem alanı oluşturmakta; aynı zamanda kentliler için önemli doğal kaynakları barındırmaktadır. Roma Dönemi'nde de su sıkıntısı durumunda bu doğal kaynaklardan yararlanmak amacıyla Valens Su Sistemi üretilmiştir. Dolayısıyla Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi arasında; sistemin gereksinimler nedeniyle üretilmesi nedeniyle organik evrimleşen bir kültürel peyzaj durumu söz konusudur. Antik su sistemi, Roma'nın ileri düzey hidrolik mühendisliğini, mimarlık becerisini ve arazi yönetim yetkinliğini yansıtan, yere özgü stratejileri içeren anıtsal bir yapılar bütünü ve kültürel mirastır. Sarp ve ormanlık arazide kurulu sistem, sadece teknik başarı değil, aynı zamanda tarihsel süreklilik ve kültürel aktarım açısından da önem taşır. Bu bağlamda alanın doğal ve kültürel nitelikleri, UNESCO Dünya Mirası kriterlerinden sekizini karşılayabilecek potansiyele sahiptir. Dolayısıyla alan bütün bir insanlığın ortak ürünü ve evrensel bir değer olarak korunmalı ve yönetilmelidir.

Alanların ülke düzeyinde korunması konusunda, su sistemleri ve yapısal elemanlarını doğrudan işaret eden yasal düzenleme söz konusudur. Su sistemi ile ilişkili kültür varlıkları, 2863 Sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli kültür varlıklarıdır. Roma Dönemi'nin ürünü olmaları nedeniyle su sisteminin kültür varlıkları arkeolojik nitelikli olarak değerlendirilmektedirler. Su sistemi ile ilişkili kültür varlıkları, su kaynağının konumu sebebiyle orman alanlarında yer almaktadır. Orman alanları da yerleşme dahilinde parçacıl olarak çeşitli statülere sahiptir.

Bu bölümde, tezin üçüncü araştırma sorusu doğrultusunda; su sistemi ile orman alanının mevcut statüler çerçevesinde karşı karşıya olduğu tehdit unsurları ile kültürel peyzaj olarak değerlendirilmesinin olası etkileri analiz edilmiş ve öneriler geliştirilmiştir.

1982 Anayasasında kültür varlıkları konusunda altmış üçüncü ve orman alanları konusunda yüz altmış dokuzuncu maddeleri; bu alanların kamunun yönetimi dahilinde olduğunu ortaya koymuştur. Alanın uluslararası açıdan önemi ve ulus düzeyindeki yasal bağlamı doğrultusunda alanda söz konusu olan baskı ve tahribat süreçlerine yol açan etmenler sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda hem su sistemini hem de doğal alan bütünlüğünü ilgilendiren sorunlar bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılmıştır. Sınıflandırma; doğal alanlar üzerindeki baskı ve tahribat süreçleri, yasal ve yönetsel yapıdan kaynaklanan sorunlar, kentsel saçaklanma bağlamında yapılaşma baskıları ile dönüşüm dinamikleri ve kültür varlıklarının arkeolojik niteliği ile ilişkili sorunlar kapsamında ele alınmıştır.

Su sisteminin yüzlerce yıl önce bu alanda konumlanmasını gereksindiren Istranca Ormanları, İstanbul'un üst ölçekli stratejileri kapsamında ilk darbeleri seksenli yılların sonunda almaya başlamıştır. Çatalca ilçesi de arazisinin %91'i her ne kadar su havzası koruma alanı sınırları dahilinde olmasına karşın maden ve sanayi alanlarını içermiş ve doğal alanlar neredeyse geri döndürülmez bir kirlilik ve tahribat altında bırakılmıştır. Tüm bu etmenlerin yanında orman alanları çeşitli müdahalelerin etkisiyle yitirilmekte ya da ekolojik değerlerine hasar verilmektedir. Bu etkilerin temelinde yatan sav, orman alanlarının kent bütünü açısından ekosistem, kaynak, hizmet ve değer üretme kapasitesi yerine, yalnızca ağaç toplulukları olarak değerlendirilmesidir. Antik su sistemlerinden oluşan kültürel peyzajın doğal çevre katmanı; çeşitli ekosistemleri içermektedir. Bu ekosistemlerde, küresel ölçekte nesli tehdit altında olan türler ve endemik nitelikli bitkiler de yer almakta olup, bu türler habitat alanı olarak geçiş iklimi ve coğrafi özellikleriyle benzersiz nitelikler taşıyan bu ekosistemi tercih etmektedir. Ancak, ekosistemler; beşeri müdahaleler, işlev değişiklikleri ve ekosistem dengesini bozan uygulamalar sonucunda tahribata ve kirliliğe maruz kalmaktadır.

Alandaki koruma süreçlerinde yasal ve yönetsel açıdan çeşitli sorunlar tespit edilmiştir. Mevcut yasal düzenlemelerin, alanın sahip olduğu doğal ve kültürel nitelikleri yeterince kapsamayan yüzeysel tanımlamalar içermesi, uygulamada pasif bir koruma anlayışına neden olmaktadır. Su sistemlerinin korunması konusunda nitelik ve yöntem belirsizliği söz konusudur.

Valens Su Sistemi, orman alanında yer almakta ve üç ilin idari sınırı dahilinde yer almaktadır. Bu durumu nedeniyle yasal düzenlemelere dayandırılarak sürece birçok

kurum dahil olmaktadır. Ancak kurumlar arası yetkinin ve temsilin uygun biçimde kurgulanmaması, aynı kurum çatısı altında dahi farklı yaklaşımların ve uygulama ayrılıklarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Su sisteminin kapsamı, kurumsal yapıda ayrışmaya değil iş birliklerine dayanan bir süreci gereksindirmektedir.

Çünkü alanlar arkeolojik niteliklerinin bazı kişilerce "define" olarak algılanması sebebiyle kaçak kazılar eliyle tahribata uğramaktadır. Kaçak kazı faaliyetleri, yalnızca fiziksel yapıların değil, taşıdıkları bilgi ve belge değerinin de yok olmasına yol açmaktadır. Alanın büyük ölçüde ormanlık, yer yer sarp ve izole bir coğrafyada yer alması, denetimi daha da güçleştirmekte; bu da defineciler için uygun koşullar yaratmaktadır. Dolayısıyla, fiziksel korumanın yanı sıra toplumsal farkındalığın artırılması ve kültürel mirasın yalnızca uzman kurumlarca değil, yerel toplum tarafından da sahiplenilmesi gerekmektedir.

Alanla ilişkili ilk tescil doksanlı yıllarda söz konusu olmuştur. Tescil alanda aktiviteleri sınırlayıcı bir nitelik arz etmiş ancak pasif bir yapı ortaya koymuştur. Ayrıca alanda yer aldığı tespit edilen ancak tescile henüz konu olmayan kültür varlıklarının korunması konusunda sorun yaşanabilir. Su sisteminin güzergâhı henüz kesin olarak belirlenemediğinden ve tescil sürecinin ardından alan kullanımları sınırlandırılmadığından, ormanlık alanların dışında kalan tarım arazilerinde de su kanallarına rastlanmaktadır. Kentsel saçaklanmanın hız kazanmasıyla birlikte bir çeper yerleşme olan Çatalca'da bu süreçten etkilenerek yapılaşmalara konu olmaktadır. Yapılaşmalarla birlikte, tahrip edilen ve el değiştirilen alanlar su sisteminin korunması konusunda problemlere yol açmaktadır. Bu durumda, alanın kültürel ve doğal değerlerinin korunması adına yapılaşmanın sınırlandırılması gerekirken; aksine, bölgede gerçekleştirilen mega projeler, alanın korunmasından ziyade rant odaklı yaklaşımlarla anılmasına yol açmaktadır. Alandaki projeler, alanın Dünya Mirası kapsamında yönetimi konusunda engel olabilir.

Bu nedenle, gerçekleştirilen GZFT analizinin bulguları doğrultusunda, alanın korunmasının; Dünya Mirası Listesi'nde yer alan benzer örneklerde olduğu gibi çok yönlü ve bütüncül yaklaşımlarla ele alınması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu gereklilik alanın sınır, idare, kapsam ve sürdürülebilirlik boyutlarına dayandırılmış ve alan özelinde bir yönetim planı önerisi geliştirilmiştir.

5
SONUÇ

Bu tez araştırmasında antik dönemlerden günümüze ulaşmış ve genellikle kaynaklarının bulunduğu orman alanlarında yer alan suyla ilişkili sistemler, bulundukları doğal çevreyle kurdukları etkileşim bağlamında kültürel peyzaj kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırma bağlamında, Roma Dönemi kültürel mirası olan kaynağını Istrancalardan alan su sistemi incelenmiş; Valens Hattı ve Istranca Ormanları kültürel peyzaj olarak değerlendirilmiş, koruma durumu ve mevcut sorunları saptanmıştır. Ayrıca, bu kültürel peyzajın yerleşme üzerinde su ile ilişkili kentsel kimlik ve bellek üzerindeki etkileri de ortaya konmaya çalışılmıştır.

Ormanlar ve su sistemi, günümüzde on farklı ilçenin sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu ölçeği nedeniyle, araştırmanın kapsamı doğrultusunda alanın doğal ve kültürel nitelikleri, araştırma alanı olarak seçilen Çatalca ilçesi üzerinden ele alınmıştır.

Çatalca ilçesi doğal kaynakları içeren ve kırsal karakterini sürdüren bir çeper yerleşmedir. Araştırmanın temel problemi de kentsel gelişim ve kullanımlardan kaynaklanan çeşitli baskılar nedeniyle doğal çevrelerin ve bu çevreler içerisinde yer alan üstün evrensel değere sahip su sistemlerinin, mevcut koruma çabalarına rağmen yok olma riskiyle karşı karşıya kalmasıdır.

Araştırmanın problemi doğrultusunda araştırma soruları; kültürel peyzajlar konusunda yasal ve yönetsel yapılanmayı belirlemek, orman alanları ile antik su sistemlerinin ilişkisini değerlendirmek ve alanların korunması konusunda kültürel peyzaj yaklaşımının etkilerini saptamak konusunda kurgulanmıştır.

Araştırmanın yöntemi de nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin dokuz aşama dahilinde kullanılarak gerçekleştirilmesine dayanmaktadır. Keşfedici araştırma

aşamasında, kültürel peyzaj yaklaşımı koruma ve planlama disiplini açısından değerlendirilerek literatür ve mevzuat incelemeleri ile alana yönelik bulgular, problem ve araştırma soruları oluşturulmuştur. Betimleyici araştırma aşamasında, saha gözlem ve tespitleri, literatür bulguları, plan ilke ve stratejileri, kurul kararları ve tescil fişleri ve kurumlardan sağlanan analitik veriler ışığında somut ve somut olmayan su ile ilişkili kültür mirası tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak kültürel peyzaj karakteri ve koruma sorunları çözümlenmiştir. Açıklayıcı araştırma aşamasında ise bulgular sınıflandırılmış, Dünya Mirası Kriterleri kapsamında alandaki ilişkiler analiz edilmiş ve öneriler ortaya konmuştur.

Tezin girişten sonraki ilk bölümü; kültürel peyzajların su sistemleri olarak değerlendirilmesini içermektedir. Araştırma probleminin ve sorularının dayandırıldığı kavramsal çerçevenin sınırlandırılması ve alan özelindeki kapsamının belirlenmesi adına gerçekleştirilmiştir. Kültürel peyzaj kavramının içeriği, tarihsel gelişimi ve kategorileri bağlamında, su sistemlerini içeren peyzajların bu sınıflandırmadaki konumu belirlenmiştir.

Kültürel peyzajlar bu doğrultuda; insanın doğa ile karşılıklı etkileşimi sonucu söz konusu olan mekanlardır. Kavramın ele alınma gerekliliği, anıtsal yapıların korunmasından çok, bu yapıların içinde yer aldığı çevrenin korunmasına yönelen anlayışın ivme kazanmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, kültürel peyzaj alanlarının; üstün evrensel değer taşıyan, çok katmanlı, çok boyutlu ve çok paydaşlı yapıları nedeniyle kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kuramsal çerçevenin ülke düzeyindeki yönetim organizasyonu değerlendirilebilmesi adına ilk araştırma sorusuna yanıt aranmıştır. Araştırma sorusu aşağıdaki gibidir:

1. Kültür peyzajlarının ulusal düzeyde yasal ve yönetsel düzenlenme biçimi nasıldır ve bu yapılanmanın söz konusu alanların korunması, denetlenmesi ve yönetilmesi üzerindeki etkisi nedir?

Kavramın yasal ve yönetsel çerçevesi, literatür, mevzuat ve uygulama örnekleri üzerinden değerlendirilmiş ve ilk araştırma sorusunun yanıtları aşağıda belirtilmiştir:

- Kültürel peyzaj kavramı, ilk olarak 1992 yılında uluslararası sözleşmelere konu olmuş; bu tarihten itibaren alana yönelik koruma çerçevesi belirlenmiştir. Bu alanların taşıdığı değer ve önem doğrultusunda, tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul edilerek Dünya Mirası Listesi kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Ulusal düzeyde kültürel peyzajlara ilişkin doğrudan bir yasal düzenleme henüz bulunmamaktadır. Kültürel peyzaj niteliği taşıyan alanlar; kültür ve tabiat varlığı, sit alanı ve etkileşim sahası gibi koruma nitelikleriyle ve Dünya Miras Alanı kapsamında değerlendirilerek koruma amaçlı imar planları ve özellikle alan yönetim planları içerisinde ele alınmaktadır. Koruma kanunu ve ilgili yönetmeliklere dayanan bu düzenlemelerle, yetki başta Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olmak üzere çeşitli kurumlar arasında dağıtılmıştır.
- Antik su sistemlerine; tatlı su kaynakları açısından zengin olmayan, kuyuların ve diğer çabaların yetersiz olduğu durumda daha fazla içme ve kullanma suyuna gereksinim duyan neredeyse her kentte rastlamak mümkündür. Dönemlerinin su yönetim stratejilerini, akılcı çözümlerini ve teknolojisini yansıtan bu su sistemlerinin içerdikleri üstün evrensel değere göre korunması gerekmektedir. Bu sayede, kültürel peyzaj niteliğindeki alanlar; kentler için kültürel bir değer niteliğinin ve prestij yaratma potansiyelinin yanı sıra, tarihsel bilgi ve teknolojiden öğrenme imkânı sunarak, ulusal ve ulus ötesi düzeyde bütünleşik ve sürdürülebilir koruma yaklaşımlarının gelişmesini mümkün kılabilir.

Kavramsal çerçevenin yasal ve yönetsel açıdan incelenmesinden hareketle tezin ikinci bölümü; antik su sistemi ile orman alanından oluşan kültürel peyzajın çalışma alanı üzerinden değerlendirilmesini kapsamaktadır. Çalışma alanının doğal ve kültürel yapısı belirlenerek aralarındaki ilişki ortaya konmuştur.

Istranca Ormanlarından suyun teminini mümkün kılan unsur alanın doğal yapısı olmuştur. Orman alanı ve su sisteminin dahilinde yer alan Çatalca ilçesinin doğal yapısı; hareketli ve çeşitli topoğrafyası ile jeolojik geçmişine dayanmaktadır. Ayrıca, büyük ölçüde yerli (zonal) topraklardan oluşan toprak yapısı ve akifer zeminleri ile akarsu ağlarından oluşan hidrolojik sistemiyle şekillenmiştir. Tüm bu etmenlerin etkisiyle bölgenin iklim özellikleri de özgün bir nitelik taşıyarak geçiş iklimi olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu koşulların etkisinde Istranca

Ormanları, yere özgü ve kritik öneme sahip türleri içeren benzersiz bir ekosistem niteliğindedir. Dolayısıyla bu doğal ortamın, İstanbul'un önemli doğal kaynaklarını içeren niteliği ve ekolojik denge için önemli türlerin habitatını oluşturması nedeniyle korunması gerekmektedir.

Kültürel peyzajlarının tanımından hareketle, antik su sistemi orman alanını içeren doğal çevre katmanının niteliklerinin yanı sıra dönemlerinin kültürel birikimleri ile de üretilmektedir. Çatalca'nın konumu burada fizik mekânda da etkisini gösteren kültürel ilişkilerin ortaya konmasını getiren stratejik bir etmen olmuştur.

Çatalca, konumundan sebeple önemli medeniyetlere sahne olan birçok güzergahı içermiş ve çeşitli milletlerden etkilenmiştir. İlk yerleşimler; su kaynaklarına yakın, beslenmek için zengin tarım olanaklarını içeren ve barınmak için gerekli konumları içermesi burada söz konusu olmuştur. Daha sonra, stratejik önemi doğrultusunda yerleşim alanları şekillenmiş ve bu yerleşmeler için ekosistemlerinden kaynak ve hizmetlerin sunulduğu bir alan niteliği arz etmiştir.

Roma İmparatorluğu'nun başkentinin İstanbul'a taşınmasının ardından artan nüfus ile birlikte kente su sağlamak için Valens Su Sistemi inşa edilmiş ve sonraki dönemlerde de sistem Vize (Kırklareli)'ne kadar uzatılmıştır. Valens Su Sistemi; Roma Dönemi'nin hidrolik mühendisliğini yansıtan ve su yönetim stratejileri konu alan bilinen en uzun su yoludur. Dönemi kapsamında değerlendirildiğinde su sistemi uzunluğunun yanı sıra arazi koşullarının planlanması, sistemin organizasyonu ve çok sayıda yere özgü çözümleri içeren bir başyapıttır. Su sisteminin uzunluğu, konumu ve teknolojisi nedeniyle bir dezavantajı ifade etmesiyle birlikte, Bizans Dönemi'nde de kente su sağlamış olsa bile Osmanlı Dönemi'nde Kanuni Sultan Süleyman dönemiyle birlikte kentin gereksinim duyduğu su Belgrat dolaylarından sağlanmıştır. Valens Hattı her ne kadar bu dönemden sonra atıl kalmış olsa da gerisinde mekanda çeşitli milletlerin kültüründe su kültürü açısından süreklilik gösteren bir mirası bırakmıştır.

Nitekim bu bölümde ortaya konan bulgular üzerinden Istranca Ormanlarında Valens Su Sistemi aracılığıyla kurulan etkileşimin niteliği analiz edilmiştir. Böylelikle, araştırmanın aşağıda yer alan ikinci sorusu yanıtlanmıştır:

2. Valens Su Sistemi ile Istranca Ormanlarının ilişkisi nedir ve bu ilişki kentsel kimliği belirlemekte nasıl bir etken olmuştur?

Orman alanı ile su sistemi arasındaki ilişki; mekânsal, çevresel ve sosyo-kültürel boyutlarıyla birlikte ele alınarak ikinci araştırma sorusuna ilişkin değerlendirmeler araştırma alanından elde edilen bulgular ışığında aşağıda sunulmuştur:

- İlgili coğrafyadaki birçok yerleşme sahip oldukları doğal çevre ve coğrafi koşullar nedeniyle ekosistem niteliği arz ettiği gibi aynı zamanda kentler için önemli ve sınırlı doğal kaynakların bulunduğu alanlar olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde olduğu gibi geçmişte de kentlere su sağlayan bu coğrafyanın büyük bir kısmı havza koruma alanı sınırları içinde yer almakta, Roma Dönemi'nin bilinen en uzun su yolu, bu coğrafyadaki su kaynaklarının ulaştırılması için orman alanında konumlandırılmıştır. Her ne kadar fiziki bütünlükleri çeşitli biçimde hasar almış olsa da orman alanın dokusu, su sisteminin yapısal elemanlarının günümüze kadar ulaşmasını sağlayan bir bileşen olmuştur. Su yapılarının yanı sıra su ile ilişkili kültürel pratikler de süreklilik göstermiş; mekânsal örgütlenmede, yerleşim isimlerinde, yaşam biçimlerinde, gelenek ve alışkanlıklarda somut ve somut olmayan kültürel miras aracılığıyla su kültürü güçlü bir şekilde yer etmiştir. Bu kültürel süreklilik, mekânla bütünleşerek kentsel kimliğin oluşumunda belirleyici bir etken olmuş ve kolektif belleği de etkilemiştir.
- Istranca Ormanları ve Valens Hattı'nın doğal ve kültürel nitelikleri arasındaki sürdürülen bu ilişki ve etkileşim ise kültürel peyzaj ortamını ifade etmektedir. Orman alanın koşullarının su sisteminin niteliğini, su sisteminin su temin etmek amacıyla orman alanını biçimlendirdiği bu ortam gereksinimler doğrultusunda üretilmiş olan bir kültürel peyzajdır. Toplam sekiz Dünya Mirası Kriterini ifade edebilecek bu alan organik evrimleşen bir kültürel peyzaj niteliğindendir.

Araştırmanın son bölümü; evrensel öneme sahip olan ve kültürel peyzaj niteliği arz eden alanın güncel koruma durumunun ve korumasının önündeki sorunların değerlendirildiği bölümdür. Alanın güncel koşulları ve koruma durumu sistem bütününde değerlendirilmiştir. Koruma sorunlarına ilişkin bölüm araştırma alanı üzerinden ele alınmakla beraber sistemin bütünü ile ilişkili olan sorunlar gözetilmiştir.

Koruma durumu açısından su sistemi ile ilişkili kültür varlıkları ve orman alanı; Anayasa'da belirtilen hükümlere göre, devletin yönetimindeki alanlardır.

Dolayısıyla bu alanlarda yetkili iki ana kurum T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'dır.

Su sistemi ile ilişkili yapılar, doğrudan 2863 Sayılı Koruma Kanunu'nun altıncı maddesine dayandırılarak koruma kapsamına alınmaktadır. Valens Hattı dahilindeki su yapıları; taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilerek koruma alanına dahil edilmektedir. Arkeolojik sit alanı olarak tescil edilenleri de Kırklareli ve Tekirdağ'da yer almaktadır. Orman Alanları ise İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü'nün yönetimi kapsamında nitelikleri sebebiyle çeşitli statülere sahiptir. Her ne kadar alanlar farklı koruma statülerine sahip olsa da bu statüler alanların korunması ve sürdürülebilirliğini sağlamada yetersiz kalmakta; bu durum ise söz konusu alanların çeşitli baskılara ve tahribat süreçlerine maruz kalmasına neden olmaktadır.

Alanın koruma sorunları ve potansiyelleri değerlendirerek üçüncü ve son araştırma sorusuna yanıt bu bölümde aranmıştır. Söz konusu araştırma sorusu şu şekildedir:

3. Valens Su Sistemi ve Istranca Ormanlarını tehdit eden faktörler nelerdir ve alanın kültürel peyzaj olarak Dünya Mirası Listesi'nde yer alması alanın korunmasında nasıl bir katkı sağlayabilir?

Su sistemi ve orman alanlarının bütünlüğü ile sürekliliğini etkileyen politik, ekonomik, sosyal, teknolojik, ekolojik ve yasal etmenler belirlenmiş ve GZFT analizi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Buna göre, araştırma sorusuna alan bulguları doğrultusunda verilen yanıtlar aşağıda sıralanmıştır:

- Istranca Ormanları ve Valens Su Sistemi; yasal ve yönetsel süreçler, arkeolojik nitelikleriyle ilişkili sorunlar, kentsel saçaklanma, mega projeler ve gelişim trendlerinin yarattığı ekolojik baskılar nedeniyle tehdit altındadır. Su sisteminin tamamının tescillenmemiş olması, orman alanlarının niteliğinin değişmesi ve kanalların tarım arazileri içinde yer alması gibi nedenlerle bu bölgeler yapılaşmaya açılabilmekte; bu da kültür varlıklarının yapısal bütünlüğünü ve sürdürülebilir yönetimini zayıflatmaktadır. Alanın korunmasında mülkiyet değişimi dışında denetim zorlukları ve arkeolojik nitelikteki kültür varlıklarının kaçak kazılarla tahribi de önemli bir sorundur. Ayrıca, ekosistem bütünlüğünü bozabilecek birçok dış etken, orman alanlarını ve dolayısıyla su sistemiyle ilişkili kültürel mirası olumsuz

etkilemektedir. Mevcut yasal ve kurumsal yapı, yalnızca tescile dayalı ve sınırlı bir koruma anlayışı sunduğu için, alanın bütüncül ve etkin bir şekilde yönetilmesini sağlayamamaktadır.

- Dünya Mirası Listesi'ne alınan alanlar, yalnızca yapısal elemanları değil, içinde bulundukları doğal çevre ve çok katmanlı kültürel değerleriyle birlikte koruma ve yönetim stratejilerine dâhil edilmektedir. Bu kapsama giren bölgelerde bütüncül yönetim planları geliştirilmekte, farklı kurumlar arasında iş birliği sağlanmakta ve alanın mevcut sorunlarına yönelik şeffaf, katılımcı çözümler üretilmektedir. Dünya Mirası statüsü; ulusal ve uluslararası düzeyde finansman ve iş birliği desteği sağlayarak alanın korunmasını güçlendirmekte, çok yönlü yönetim planlarının uygulanabilirliğini artırmakta prestij imkânı ve sürdürülebilir turizm aracılığıyla kent ekonomisine katkı sunmaktadır. Ancak bu sürecin başarıya ulaşabilmesi için koruma ve kullanma dengesinin gözetilmesi ve alanın tüm değerlerini kapsayan bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda, araştırmanın amacı doğrultusunda Istranca Ormanları ve Valens Hattı'nın sınırları, idaresi, kapsamı ve sürdürülebilirliğinin yönetim planları çerçevesinde çok yönlü, çok boyutlu ve çok paydaşlı bir yaklaşımla ele alınması gerektiği ortaya konmuştur. Bu doğrultuda, alanın potansiyelinin etkin şekilde değerlendirilebilmesi için yönetim planının içeriğine yönelik öneriler geliştirilmiştir. Öneriler, araştırma alanıyla benzer nitelikler taşıyan ve Dünya Mirası kapsamında koruma altında bulunan uluslararası bir örnek incelenerek geliştirilmiş ve bu doğrultuda alanın potansiyelleri ortaya konmuştur.

Dolayısıyla gerçekleştirilen bu araştırmanın sonucunda; birçok medeniyete konu olmasıyla çok katmanlı ülke sınırlarında yer alan antik su sistemlerinin korunması konusunda kültürel peyzajlar kapsamında çıkarımlar ve öneriler ortaya konmuştur. Valens Sistemi'nin Dünya Mirası olarak potansiyeli belirlenmiş, Istranca Ormanlarının sorunları ortaya konarak yere özgü koruma ve yönetim stratejileri geliştirilmiştir. Aynı zamanda ilgili yerleşmelerin kimliğinde su ile ilişkili kültürlerin gelişimi konusunda saptamalarda bulunulmuştur. Araştırmanın bulgularının böylelikle; başta Istranca Ormanları ve Valens Hattı olmak üzere gerçekleştirilecek koruma çabalarına katkıda bulunması ve literatürde alana ve konuya ilişkin araştırmaları desteklemesi etmesi beklenmektedir.

Gelecekteki araştırmalar açısından öncelikli olarak, Valens Hattı kapsamındaki alanın koruma sürecinin etkin bir şekilde yönetilebilmesi için kültür varlıklarının belgelenmesi gerekmektedir. Bu alan özelinde yalnız kültürel miras açısından değil aynı zamanda Roma Dönemi'nin su yönetim stratejilerine ilişkin doğrudan somut bir kanıt olarak belge niteliği arz etmesiyle de sürmesi gerekmektedir. Alan, bu özelliğiyle ülke sınırlarını aşan bir sorumluluğu temsil etmektedir.

İstanbul'un batısında yer alan ilçelerde; antik belgeler ve literatür bulguları ışığında birçok antik kent bulunduğu bilinmekle beraber bu alanlar etkin koruma ve yönetim süreçlerine konu olamamaktadır. İstanbul'un gelişim trendleri göz önüne alınınca bu alanlarda çalışmaların ivedilikle sürmesi gerekmektedir. Istranca Ormanları'nın eşsiz ekosisteminde alan araştırmalarına dayanan envanter araştırmalarının sistematik biçimde sürmesi, burada yaşayan endemik nitelikli ve nesli tehlike altında olan önemli türlerin korunması konusunda stratejilerin geliştirilmesi için gereklidir. Literatürde su ile ilişkili sistemler genellikle mühendislik teknolojisi ve yapıların mimari özellikleri bağlamında ele alındığından planlama açısından sistemin bütününün değerlendirilerek koruma açısından çıktıları ortaya koyan örnekler sınırlıdır. Oysaki sistemlerin en önemli özelliklerinden birisi kentlerin sürdürülebilirliği için arazi kullanım ve yer seçim kararlarına göre sistemlerin kurgulanması ve kentin altyapısının planlanmasıdır. Sistemlerin bu bağlamda dönemler arasında planlama açısından yorumlanması ve koruma süreçlerinin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi gereklidir. Çünkü sistemlerinin koruma süreçlerinin planlama ile bütünleştirilmesi, korunacak alanların niteliği, kapsamı ve yönetimi konusu hala belirsizdir. Bu örneklerle birlikte literatür ve pratik için su sistemleri ve ilişkili oldukları çevrelerin yönetimi konusunda çerçeveler sağlanabilir.

Antik su sistemleri genellikle günümüzde de suyun benzer alanlardan modern teknolojilerle tahsis edildiği alanlarda yer almaktadır. Çağdaş uygulamalar çoğu zaman doğal çevrenin bütünlüğünü bozacak müdahaleler ve ekolojik tahribatlarla gerçekleştirilmektedir. Buna karşın, binlerce yıl önce teknolojik imkânların sınırlı olduğu dönemlerde dahi su temini, doğal peyzaj ile planlanmış ve uygulanabilmiştir. Böylelikle bu sistemler, yalnızca kültür varlıklarından ibaret olmayıp, aynı zamanda kentin su yönetim stratejilerine yönelik tarihsel sürekliliği, planlama deneyimlerini ve ekolojik uyum pratiklerini yansıtan bir miras olarak

değerlendirilmelidir. Antik su sistemleri, dönemlerinin su yönetim stratejilerinin ve kültürü yansıtmalarıyla yaratıcı bir birikiminin üstün temsilini ortaya koymaktadırlar. Bu alanların korunması ve gelecek nesiller için bilgi ve değer niteliği arz etmeleri açısından sürdürülmesi gerekmektedir.

Antik Roma'nın önemli düşünürü Cicero'nun (1927) dediği gibi zamanının tanığı olarak tarih; geçmişin habercisi ve hayatın öğretmenidir, ayrıca kadim bir inanış olarak da tarihin tekerrür eden niteliği olduğu düşünülmektedir. Değişmeyen ise İstanbul'un her ne kadar etrafı sular ile çepeçevre olmasına karşın bir o kadar da içme ve kullanma suyu açısından fakir olan makus talihidir ve bu sorun hala sürmektedir. Dolayısıyla yüzlerce yıl önce olduğu gibi, günümüzde de İstanbul'un artan nüfusuna paralel olarak su ihtiyacı artmakta; geçmişte olduğu gibi bu soruna çözüm arayışları devam etmektedir. İnsanlığın benzer sorunlarla karşı karşıya olduğu günümüzde, geçmiş dönemlerin deneyimlerinden öğrenilerek bu birikimin günümüzün teknolojisine entegre edebilmesi; bu sistemlerin turistik bir değer arz edip koruma çabalarının da yalnız bu yönde sürmesinden fazlası olabilir.

KAYNAKÇA

Acar, İ. (2023). Tarihi Mudurnu Kentinin Bellek Mekanları Olarak Kültürel Miras Değerleri. Tarih ve Gelecek Dergisi, 9(3), 590-607.

Adler, A., Finkel, R. A., Hutton, W., Roth, C. P., Rourke, P., Scaife, R., Vandiver, E., & Whitehead, D. (1998). Suda on line: Byzantine lexicography. Stoa Consortium. Ἐργίσκος Ergiskos. https://www.cs.uky.edu/~raphael/sol/sol-html/
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/50/TabulaPeutingeriana.jpg adresinden 28.09.2024 tarihinde erişilmiştir.

Agnoletti, M. (2006). The conservation of Cultural Landscapes. CABI. pp. xi-xv.

Aicher, P. J. (1995). Guide to the aqueducts of ancient Rome. Bolchazy-Carducci Publishers.

Akın, M. (2023). Roma'nın Kuruluş Mitinin Mozaik Sanatı Üzerinde Gösterimi Ve Dişi Kurt Tasvirinin Arketipi. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 12(4), 1496-1520.

Akıncı, Ö. (2007). Maden işletmelerinde jeoloji bilgisinin mühendislik problemlerine etkisi. Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi, 22(1), 73-82.

Akkurnaz, S. (2017). Antik Dönemde Kentleşme Olgusu ve Suyun Rolü. 2. Uluslararası Su ve Sağlık Kongresi, Eds. D. Çamur, M. Topbaş & H. İlter, 13-17 Şubat 2017, Antalya, 147-153.

Akkuş, Z., & Efe, T. (2015). Türkiye'de defineciliğin kültürel mirasın korunması bağlamında değerlendirilmesi. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 105-132.

Akman, N. (2019). Tarihi Alanya kalesinde su: Elde edilmesi ve kullanımı (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Aksoy, O. K., & Arslan, E. S. (2022). Kentlerde iklim değişikliğinin olası etkilerinin azaltılmasında yeşil altyapı ve ekosistem hizmetlerinin rolü. İnsan ve İnsan, 9(33), 53-62.

Aktaş, M., & Özden, E. (2016). Tarihi Çevrenin "Sürdürülebilirliği" Üzerine Düşünceler. 4. Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi, İstanbul, 57-63.

Altuğ, K. (2014). Tarihi yarimada'da Bizans dönemi sarniçlari envanteri işiğinda topografik gözlemler'. İstanbul Araştırmaları Yıllığı/Annual of Istanbul Studies, 3, 23-38.

Altuğ, K. (2022). Bizans Döneminde İstanbul'un Su Yönetimi. In M. Gengeç (Ed.), İstanbul Su Kültürü (pp. 63–96). İBB KÜLTÜR AŞ.

Amoruso, G., & Salerno, R. (2019). Cultural landscape in practice: Conservation vs. emergencies. Springer International Publishing. pp. vi-vii.

Anadolu Ajansı, (2024). Geç Roma Dönemi'nde Antiocheia Antik Kenti'ne su ileten 12 künk bulundu. https://www.aa.com.tr/tr/kultur/gec-roma-doneminde-antiocheia-antik-kentine-su-ileten-12-kunk-bulundu/3362450 adresinden 10.04.2025 tarihinde fotoğrafa erişildi.

Anadolu Ajansı. (2021). İstanbul'un yanı başındaki Trakya'nın 'saklı cenneti' longoz ormanları ziyaretçilerini bekliyor. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/istanbulun-yani-basindaki-trakyanin-sakli-cenneti-longoz-ormanlari-ziyaretcilerini-bekliyor/2270293 adresinden 28.10.2024 tarihinde erişildi.

Anonim (2025). Doktorçeşme. https://mapio.net/images-p/22806149.jpg adresinden 21.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişilmiştir.

Anonim, (2014). Pont du Gard, Provence France. https://photos.com/featured/pont-du-gard-provence-france-lucentius.html?utm_source=GettyImages&utm_medium=website&utm_campaign=GettyImagesBuyPrint adresinden 29.10.2024 tarihinde görsele erişilmiştir.

Arkeofili. (2020). İstanbul'daki Tarihi Kemer Dinamitlerle Patlatıldı. https://arkeofili.com/istanbuldaki-tarihi-kemer-dinamitlerle-patlatildi/ adresinden 28.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişildi.

Arntzen, S. (2002). Cultural landscape and approaches to nature–Ecophilosophical perspectives. Place and Location, 2, 27-50.

Arslan, G. (1990). Koruma Planlamasında İlk Aşama: Tespit ve Tescil. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı (s. 27). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Arslan, M., Niewöhner, P., & Yeğin, Y. (2023). The episcopal palace of Parnassos in Cappadocia and its Early Byzantine floor mosaics. Anatolian Studies, 73, 171-191.

Aslan, S., & Kiper, P. (2016). Kimlik ve bellek sorunu sarmalında kentler: Amasra kenti örneğinde fırsatlar ve tehditlerin değerlendirilmesi. İdealkent, 7(20), 881-905.

Atmış, E. (2021). Türkiye'de ormansızlaşmanın gerçek boyutları. 3. Uluslararası Tarım ve Gıda Etiği Kongresi Bildiriler Kitabı, 5-6.

Avcı, M. (2008). Kentsel biyoçeşitlilik açısından bir değerlendirme: İstanbul örneği. Kentsel Ekoloji ve Yaşanabilir Kent Sempozyumu, 81-105.

Avrupa Birliği. (2019). Report: "Natural and Cultural Heritage in Europe: Working together within the Natura 2000 network." https://openarchive.icomos.org/id/eprint/2325/1/Natural_and_Cultural_Heritage_report_2019_WEB.pdf adresinden 18.02.2025 tarihinde rapora erişildi.

Avrupa Konseyi (Council of Europe). (1975). Amsterdam Deklarasyonu. 21-25 Ekim 1975. Amsterdam, Hollanda.

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0458431001536681780.pdf adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

Avrupa Konseyi (Council of Europe). (1995). Kültürel Peyzaj Alanlarının Entegre Korunmasına İlişkin Tavsiye. 11 Eylül 1995. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804fd025 adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

Avrupa Konseyi (Council of Europe). (2000) Avrupa Peyzaj Sözleşmesi. 20 Ekim 2000. Strazburg, Fransa. https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0456.pdf adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

Avrupa Konseyi (Council of Europe). (2005). Kültürel Mirasın Toplum İçin Değerine İlişkin Çerçeve Sözleşmesi (Faro Sözleşmesi) 27 Ekim 2005. https://rm.coe.int/1680083746 adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

Aydıngün, Ş., Eğilmez, A. H., Aydıngün, H., Gürbüz, İ., Gürbüz, G., Albükrek, M., ... & Erdem, B. (2015). İstanbul Çatalca/İnceğiz-Maltepe'deki yeraltı yapıları. Arkeoloji ve Sanat, (149), 107-118.

Aydınonat N. E. (2013). İstanbul Son Ağaç Havalimanı, İstanbul'un 3. Havalimanı Hakkında Bilmeniz Gerekenler! Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. https://bts.org.tr/2017/wp-content/uploads/attachments/emrah_aydin_onat_istanbulun_3.havalimani_hk_makale.pdf adresinden 22.10.2024 tarihinde erişilmiştir.

Baç, S. (2012). Tarihsel Bir Kentin Morfolojisi: Bergama Kent Örgütlenmesi. Ege Coğrafya Dergisi, 21(1), 23-37.

Baird, M. F. (2013). 'The breath of the mountain is my heart': indigenous cultural landscapes and the politics of heritage. International Journal of Heritage Studies, 19(4), 327-340.

Barragán, J. M., & De Andrés, M. (2015). Analysis and trends of the world's coastal cities and agglomerations. Ocean & Coastal Management, 114, 11-20.

Basmacı, D. (2018). Kültürel Mirasın Korunmasında Yerel Yönetimlerin Rolü: Beyoğlu Belediyesi Örneği= The Role Of Local Governments In The Protection Of The Cultural Heritage: A Sample Of Beyoglu Municipality. AURUM Journal of Engineering Systems and Architecture, 1(2), 77-90.

Bayazit, G. G. O., & Binan, D. (2023). Bergama'nın sahip olduğu çok katmanlı kültürel mirasın korunmasında kapasite geliştirme yaklaşımı ve katılım. Planlama Dergisi.

Bayram, F. Ç. (2022). Ekolojik Krize Nüfus Artışı ve Endüstriyel Üretimin Etkileri: OECD Ülkeleri Üzerine Panel Veri Analizi. Uluslararası Güncel Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 18-25.

Bergama Alan Başkanlığı. (2017). Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı. https://unesco.bergama.bel.tr/alan-yonetim-plani-2017-2021/# adresinden 26.03.2024 tarihinde plana erişildi.

Bergama Alan Başkanlığı. (2023). Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı Alan Yönetim Planı. https://unesco.bergama.bel.tr/alan-yonetim-plani-2023-2028/ adresinden 26.03.2024 tarihinde plana erişildi.

Berggren, G. (1870). Binbirdirek Sarnıcı. https://www.eskiistanbul.net/546/binbirdirek-sarnici-guillaume-berggren-fotografi-1870 10.04.2025 tarihinde fotoğrafa erişildi.

Bouchenaki, M., (2003). The interdependency of the tangible and intangible cultural heritage. In: ICOMOS 14th General Assembly and Scientific Symposium, October 27-31, 2003, Zimbabwe, 1–5.

Boyer, M. C. (1996). The City of Collective Memory: Its Historical Imagery and Architectural Entertainments. Cambridge: MIT Press.

Bozyiğit, R. (2020). Seydikemer ilçesi (Muğla) topraklarının özellikleri ve kullanımı üzerine bir değerlendirme. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (18), 695-706.

Bulut, M., & Tuğrul, M. (2016). A Global View On Socioeconomic Situation Of Ottoman Plovdiv. Adam Academy Journal of Social Sciences, 6(1), 85-112.

Caravello, G. U., & Michieletto, P. (1999). Cultural landscape: Trace yesterday, presence today, perspective tomorrow for" Roman Centuriation" in rural Venetian territory. Human Ecology Review, 45-50.

Ceylan, M. A. (2011). Vize'de (Kırklareli) Yerleşmenin Gelişimi. Marmara Coğrafya Dergisi, 23, 53-92.

Cicero, M. T. (1927). De l'orateur (Vol. 2). Société d'édition" Les Belles lettres".

Connor, C. ve Elliot, T. (2003). Map of Byzantine Constantinople. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2b/Byzantine_Constantinople.pdf adresinden 10.04.2025 tarihinde fotoğrafa erişildi.

Cools, P., (2008). Photo: 1843615- Testudo graeca. https://inaturalist-open-data.s3.amazonaws.com/photos/1843615/large.jpg adresinden 15.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişilmiştir.

Crosby, A. (1873). A Lexicon to Xenophon's Anabasis (pp. 82–83). Potter, Ainsworth and The Company. https://archive.org/details/cu31924026622195/page/82/mode/2up?view=theater

Crow, J. (2015). Bizans Konstantinopolis'inin su tedarik sistemi. Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi (Vol. 6, pp. 44-53). İBB Kültür AŞ. (Çevirenler: A. Aydoğan & T. Kaçar).

Crow, J. (2022). Waters for a Capital: Hydraulic Infrastructure and Use in Byzantine Constantinople. In S. Bassett (Ed.), The Cambridge Companion to Constantinople (pp. 67–86). chapter, Cambridge: Cambridge University Press.

Crow, J., & Ricci, A. (1997). Investigating the hinterland of Constantinople: interim report on the Anastasian Long Wall. Journal of Roman Archaeology, 10, 235-262.

Crow, J., Bardill, J., & Bayliss, R. (2008). The water supply of Byzantine Constantinople. (Journal of Roman Studies Monograph). London.

Çakmak, B., & Gökalp, Z. (2011). İklim değişikliği ve etkin su kullanımı. Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi, (1), 87-95.

Çatalca Belediyesi. (2024). Çatalca Belediyesi Arsa Metrekare Birim Değeri Sorgulama. https://www.turkiye.gov.tr/catalca-belediyesi-arsa-rayic-degeri-sorgulama-v2 adresinden 28.10.2024 tarihinde erişildi.

Çatalca Kaymakamlığı (2017). "Tarih Öncesi İzlerine Yürüyoruz" adı altında düzenlenen Kültür Tarih ve Doğa yürüyüşüne katıldık. http://www.catalca.gov.tr/tarih-oncesi-izlerine-yuruyoruz-adi-altinda-duzenlenen-kultur-tarih-ve-doga-yuruyusune-katildik adresinden 28.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişildi.

Çeçen, K. (1996). Roma Su Yollarının En Uzunu. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (Ç.Ş.B.) (2023). İstanbul İli Yenişehir Rezerv Yapı Alanı (Kanal İstanbul Projesi) 2. Etap 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı Değişikliği ve 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Değişikliği, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, İstanbul.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (Ç.Ş.B.), (2025). Türkiye Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemi (TUCBS) https://tucbs.gov.tr/ adresinden 15.05.2025 tarihinde coğrafi veri katmanına erişildi.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (Ç.Ş.B.) (2023). İstanbul İli 2022 Yılı Çevre Durum Raporu. İstanbul Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü: Ankara.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (Ç.Ş.B.) (2025). Haberler: Bakan Kurum'dan 2B Müjdesi: Yıllardır Tapu Bekleyen Vatandaşlarımıza Tapularını Kazandıracağız. https://csb.gov.tr/bakan-kurum-dan-2b-mujdesi-yillardir-tapu-bekleyen-vatandaslarimiza-tapularini-kazandiracagiz-bakanlik-faaliyetleri-41654 adresinden 27.05.2025 tarihinde erişildi.

Çilingoz Tabiat Parkı. (2025). Çilingoz Parkı Fotoğrafları https://www.cilingoztabiatpark.com/wpcontent/uploads/2020/12/www.cilingoztabiatpark.com-doga-yuruyusu-14-1024x1024.jpg adresinden 21.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişilmiştir.

Çodur, D. A. (2003). İstanbul'da Suyun Serüveni. İSKİ Yayınları, İstanbul.

Çördük, A. (2006). Yunan ve Roma Mimarisindeki Yapı Teknikleri,İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,(Yüksek Lisans Tezi)

Deming, D. (2019). The aqueducts and water supply of Ancient Rome. Ground water, 58(1), 152.

Demir, A. (2009). Küresel iklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik ve ekosistem kaynakları üzerine etkisi. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 1(2), 37-54.

Demirarslan, D. (2018). Kentsel ve Kültürel Bellek Bağlamında Tarihi Bir Şehir ve Yakın Çevresi: Gelibolu. International Journal Of Social And Humanities Sciences Research (Jshsr), 5(22), 910-932.

Dirimtekin, F. (1959). Adduction de l'eau a Byzance dans la région dite 'Bulgarie'. Cahiers Archéol, 10, 217-243.

Dişli, G., & Günel, G. (2020). Türkiye'de gayrimenkul eski eserler anıtlar yüksek kurulunun oluşumu, gelişimi ve kararlarının günümüz ilke kararlarıyla kıyaslanması. GRID-Architecture Planning and Design Journal, 3(1), 2-27.

Doğa Derneği. (2006). MAR012-Marmara Adaları-Önemli Doğa Alanları Kitabı. (pp. 108–123). https://dogadernegi.org/wp-content/uploads/2018/11/mar012-marmara-adalari-onemli-doga-alanlari-kitabi.pdf adresinden 10.04.2025 tarihinde erişildi.

Doğan Haber Ajansı. (2020). Terkos Gölü'nde su çekilince tarihi yol ortaya çıktı. https://www.cnnturk.com/turkiye/terkos-golunde-su-cekilince-tarihi-yol-ortaya-cikti-1599012?page=1 adresinden 10.04.2025 tarihinde fotoğrafa erişildi.

Doğan Haber Ajansı. (2021). İstanbul'u fırtına vurdu: 4 kişi hayatını kaybetti. https://www.trthaber.com/haber/turkiye/istanbulu-firtina-vurdu-4-kisi-hayatini-kaybetti-630953.html adresinden 10.04.2025 tarihinde erişildi.

Doğan Haber Ajansı. (2025). Kaçak kazıya 4 gözaltı. https://www.ntv.com.tr/turkiye/kacak-kaziya-4-gozalti,OT9Lopg3eU21udTWU44cAQ adresinden 28.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişildi.

Doğan, H. (2020). Centaurea Hermannii, Çatalca peygamber çiçeği. Centaurea (Peygamberçiçeği). Kocaeli Bitkileri. Retrieved September 24, 2024, from https://kocaelibitkileri.com/centaurea-peygambercicegi/.

Doğan, H. (2021). Ophrys sphegodes subsp. catalcana (Çatalca salebi). Kocaeli Bitkileri. Retrieved September 24, 2024, from https://kocaelibitkileri.com/ophrys-sphegodes-subsp-catalcana/

Dönmez, Y., Aydınözü, D., & Büyükoğlan, F. (2012). Floristik Bölgeler Açısından Trakya'nın Bitki Toplulukları Plant. Coğrafya Dergisi, (25), 1-13.

Duman, E. (2017). Çatalca İlçesi'nin Coğrafi Potansiyeli ve Sürdürülebilir Arazi Kullanımı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. TC Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Duman, H. (2003). Çatalca (İstanbul)-Muratbey Köyü Karstik Kaynaklarının Hidrojeolojik İncelemesi (Master's Thesis, İstanbul Teknik Üniversitesi)

E 2 Gayrimenkul & Danışmanlık, (2025). Tiny House Arsası. https://i0.shbdn.com/photos/89/93/75/x5_11478993757k0.jpg adresinden 28.05.2025 tarihinde erişildi.

Ebevi, T. M. (2021). İmar planlama süreçlerinin kente etkisi: Çatalca KİPTAŞ örneği (Master's Thesis, Mimar Sinan Fine Arts University (Turkey)).

Elvan, O. D. (2021). Orman Yangınlarının Hukuksal Analizi. In Orman Yangınları: Sebepleri, Etkileri, İzlenmesi, Alınması Gereken Önlemler ve Rehabilitasyon Faaliyetleri (Pp. 365–399). Essay, Türkiye Bilimler Akademisi.

Emekli, G. (2009). Dünya Kültür Miras Listesine İzmir'den Bir Aday: Bergama. Kültür/Culture, S, 110, 1-16.

EPCC Pont du Gard, (2020). RAPPORT D'ACTIVITÉ: 2019 https://pontdugard.fr/sites/default/files/2023-04/RA%202019%20light.pdf adresinden 29.10.2024 tarihinde erişilmiştir.

Ergun, L. (1998). Yörüklerde müzik ve boğaz çalma. Yedi, (29), 39-53.

Ertuğrul, Ö. (2020). Mimarlık Tarihi İçinde İstanbul Bizans Su Mimarisinin Durumu–II–. Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 4(9), 74-136.

Ertuğrul, Ö. (2020). Mimarlık Tarihi İçinde İstanbul Bizans Su Mimarisinin Durumu–II–. Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 4(9), 74-136.

Eryiğit, B. H., & Bilgi, Y. (2024). Kent yönetiminde yerel katılım (İLKE Politika Notları No. 61). İLKE Vakfı, İstanbul. 4-14.

European Commision (Avrupa Komisyonu). (2018). CORINE Land Cover 2018. https://land.copernicus.eu/en/products/corine-land-cover/clc2018#download adresinden 28.10.2024 tarihinde erişildi.

European Commision (Avrupa Komisyonu). (2024). Final Report Summary: Sustainable futures for Europe's HERitage in CULtural landscapES: Tools for understanding, managing, and protecting landscape functions and values. https://cordis.europa.eu/project/id/603447/reporting adresinden 28.10.2024 tarihinde erişildi.

Evans, H. B. (1997). Water distribution in ancient Rome: The evidence of Frontinus. University of Michigan Press.

Evliya Çelebi, (2013). Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Konya-Kayseri- Antakya- Şam- Urfa- Maraş- Sivas- Gazze- Sofya- Edirne. (Cilt 3, 2). (haz. S. A. Kahraman, Y. Dağlı). Ankara: Yapı Kredi Yayınları.

Eyice, S. (1975). İstanbul arkeoloji müzesinde Bizans-Türk çeşmesi. Belleten, 39(155), 429-444.

Eyice, S. (1989). İstanbul'un Bizans Su Tesisleri. Sanat tarihi araştırmaları Dergisi, 2(5), 3-14.

Eyüpsultan Belediyesi. (2025). Tescilli Su Kemeri Listesi -Veriseti Etüd Proje Müdürlüğü, İstanbul. https://acikveri.eyupsultan.bel.tr/home/datasetdetail/316 adresinden 21.05.2025 tarihinde veriye erişilmiştir.

Fabre, G., Fiches, J. L., & Paillet, J. L. (1991). Interdisciplinary Research on the Aqueduct of Nîmes and the Pont du Gard. Journal of Roman Archaeology, 4, 63-88.

Fales, F. M., & Del Fabbro, R. (2014). Back to Sennacherib's aqueduct at Jerwan: A reassessment of the textual evidence. Iraq, 76, 65-98.

Fıratlı, N. (1951). Ankara'nın ilk çağdaki Su Tesisatı. Belleten, 15(59), 349-360.

Fontana-Giusti, G. (2012). The Changing Roles of the Arts and Architecture in the Formation of the New Capital and the New Consciousness. In: Hathaway, Stephanie L and Kim, David W, eds. Intercultural Transmission in the Medieval Mediterranean. Continuum/Bloomsbury, London, 165-203. ISBN 978-1-4411-3908-5.

Fowler, P. (2003). World heritage cultural landscapes, 1992–2002: A review and prospect. Cultural landscapes: The challenges of conservation, 16.

Genç, F. N. (2007). Doğal afet riskleri ve Türkiye'de kentleşme. TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 381-406.

Genç, İ. (2003). Çatalca (İstanbul) ve çevresinin florası. Balıkesir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Giritlioğlu, P. P. (2020). Planlama Perspektifinden Orman Sınırı Dışına Çıkartılan Alanlar Sorunu: İstanbul Örneği. Planlama Dergisi, 30(2), 198-220.

Giritlioğlu, P. P. (2024). İstilacı kentleşme ve çevresel etkileri: İstanbul örneği. Mimar.ist: Dört Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi, 24(79), 36–45.

Golubeva, E., Ignatieva, M., Korol, T., & Toporina, V. (2012). Eco-geographical approach to investigation of stability of cultural landscape. Geography, Environment, Sustainability, 5(4), 63-83.

Google Earth, (2024). Hava Fotoğrafı. https://earth.google.com/web adresinden 15.05.2025 tarihinde erişilmiştir.

Google Maps. (2023). Çanakçı Dede Türbesi. https://maps.app.goo.gl/rEwqomjFbpSicGfW6 adresinden 21.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişilmiştir.

Görer Tamer, N. (2016). Kentsel Saçaklanma. In Ersoy, M. (Eds.), Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük. (pp. 250–253). Ninova Yayıncılık.

Gözükara, G., Altunbaş, S., & Sarı, M. (2020). Zamansal ve mekansal değişimlerin eski göl tabanlarındaki toprak oluşumu, gelişimi ve morfolojisi üzerine etkisi. Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 24(1), 96-110.

Güldüren, O. (2017). Bilinmeyen Çatalca: Sena Ofset, İstanbul.

Güldüren, O. (2022). Çatalca. In A. Bali (Ed.), Köyleriyle İstanbul (pp. 407–451). İBB Kültür AŞ.

Güler, K. (2019). Kırsal Peyzajları Hatırla(t)mak: 2019 Yılı ICOMOS Anıtlar ve Sitler Günü Türkiye Etkinlikler. Mimarlık (408): 16-18.

Gülersoy, N. Z. (2021). Çılgın Proje Kanal İstanbul, İçinden Kanal Geçen Bir Yenişehir Projesi mi?. Mimarlık, (419).

Gültekin, N. T., & Uysal, M. (2018). Kültürel miras bilinci, farkındalık ve katılım: Taşkale köyü örneği. OPUS International Journal of Society Researches, 8(15), 2030-2065.

Günal, N. (1999). Çatalca yöresinin kuzeybatı kesiminde odun kömürü üretimi. Türk Coğrafya Dergisi(34), 51-62.

Günal, N. (2013). Türkiye'de kar yağışı, karın yerde kalma süresi ve daimi kar sınırı. Acta Turcica, Yıl, 5, 1-13.

Güner, A. (2014). Resimli Türkiye Florası. İstanbul, Turkey: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (in Turkish).

Güney, E. (2004). Türkiye Hidrocoğrafyası. İstanbul: Çantay Kitapevi.

Güngör, S. S. (2017). Tarihi Yarımada'daki Roma ve Bizans dönemi sarnıçları. Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(2), 37-72.

Güngör, S. S. (2021). Osmanlı Su Mimarisi ve 19. Yüzyılda Osmanlı Su Yapıları. Türk Hidrolik Dergisi, 5(1), 32-48.

Gürçay, S. (2015). İstanbulun Çatalca ilçesi üzerine halkbilimsel bir araştırma (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Gürçay, S. (2019). Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Çatalca. Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 2(3), 135-145.

Gürçay, S., & Duran, A. (2024). İstanbul'un Çatalca İlçesi Özelinde Balkan Kültürünün İzleri. Turkish Studies-Language & Literature, 19(1).

Hodge, A. T. (2008). Roman Aqueducts & Water Supply, 2nd edn. Gerald Duckworth & Co. Ltd., Bodmon, Cornwall, GB.

Hussein, F., Stephens, J., & Tiwari, R. (2020). Cultural memories for better place experience: The case of Orabi square in Alexandria, Egypt. Urban Science, 4(1), 7.

Hürriyet Gazetesi, (2020). İstanbul'da doğanın içinde hafta sonu tatili! İster yürüyüş yapın ister piknik... https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/galeri-istanbulda-doganin-icinde-hafta-sonu-tatili-ister-yuruyus-yapin-ister-piknik-40981425/2 adresinden 28.10.2024 tarihinde erişildi.

Hürriyet Gazetesi, (2022). Cep yakmayan bir bayram tatili için en uygun adresler | 10 ŞEHİR 15 ÖNERİ. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cep-yakmayan-bir-bayram-tatili-icin-en-uygun-adresler-10-sehir-15-oneri-42048990 adresinden 28.10.2024 tarihinde erişildi.

ICOMOS, (1964). Venedik Tüzüğü. 25-31 Mayıs 1963. Venedik, İtalya. https://www.icomos.org/en/participer/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/157-thevenice-charter adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

ICOMOS, (1982). Quebec Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik Tüzük. Nisan, 1982. Québec, Kanada. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0278064001542192555.pdf adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

ICOMOS, (1993). Advisory Body evaluation of Tongariro National Park. Nomination Dossier for Tongariro National Park. Paris: UNESCO World Heritage Centre

ICOMOS, (2008a). Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü. 4 Eylül 2008. Québec, Kanada. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0066198001536912401.pdf adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

ICOMOS, (2008b). Yerin Ruhun Korunmasına İlişkin Quebec Tüzüğü. 4 Eylül 2008. Québec, Kanada. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0931825001587380615.pdf adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

ICOMOS, (2008c). Kültürel Rotalar Tüzüğü. 4 Eylül 2008. Québec, Kanada. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0623812001536913379.pdf adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

ICOMOS, (2013). Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi. 30 Mayıs 2012 ve 17 Mart 2013. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0605852001542305046.pdf adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

ICOMOS, (2014). İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj Hakkında Floransa Bildirgesi. 10 Kasım 2014. Floransa, İtalya.

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0034808001536912096.pdf adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

IUCN (2001). IUCN Kırmızı Liste Sınıfları ve Ölçütleri. (24.09.2024 tarihinde https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/RL-2001-001-Tr.pdf adresinden erişildi.)

IUCN ve ICOMOS, (2013). Connecting Practice. Phase 1 Report. http://openarchive.icomos.org/id/eprint/1561/ adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

IUCN, (1994). Korunan Alanların Kategorileri ve Yönetim Hedefleri. 1994. Gland, İsviçre ve Cambridge, Birleşik Krallık. .https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/1994-007-En.pdf adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

IUCN, (2006). Guidelines for Reviewers of Cultural Landscapes – The Assessment of Natural Values in Cultural Landscapes. https://iucn.org/sites/default/files/2022-09/guidelines_for_reviewers_of_cls.pdf adresinden 24.04.2025 tarihinde kılavuza erişildi.

IUCN, (2023). Executive summary: World Heritage Strategy: New ambition for World Heritage. https://pp-digital-report-files.s3.us-east-1.amazonaws.com/Protected+Planet+Report+2024_Executive+Summary.pdf adresinden 24.04.2025 tarihinde rapora erişildi.

İ.B.B. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2017). İstanbul Arazi Kullanımı: Çatalca İlçesi. https://sehirplanlama.ibb.istanbul/catalca-ilcesi/ adresinden 15.05.2025 tarihinde veriye erişildi.

İ.B.B. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2009). İstanbul Avrupa Yakası (Silivri-Selimpaşa-Çatalca-Küçükçekmece -Kilyos) Eylül 2009 Sel Felaketi İnceleme Raporu. Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Daire Başkanlığı Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü: İstanbul.

İ.B.B. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2009). İstanbul İl Çevre Düzeni Planı. İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.

İ.B.B. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2015). İstanbul Stratejik Turizm Master Planı (KADİMİSTANBUL). İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.

İ.B.B. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2016). Askı Plan Uygulaması: Güncel İmar Planları https://planaski.ibb.gov.tr/ 21.05.2025 tarihinde plana erişilmiştir.

İ.B.B. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2016). İstanbul İtfayesi: Çatalca'da orman yangını. https://itfaiye.ibb.gov.tr/tr/haberler/7323/catalcada-orman-yangini.html tarihinde fotoğrafa erişilmiştir.

İ.B.B. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2018). Şehir Haritası: Panoramik Görüntüler. https://sehirharitasiapi.ibb.gov.tr/ adresinden 15.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişildi.

İ.B.B. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2020a). Çatalca İlçesi Kaleiçi ve Ferhatpaşa Mahalleleri Bayıraltı Mevkii 1/5.000 Ölçekli Nazım İmar Planı. İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı, Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul.

İ.B.B. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2020b). İstanbul İli Çatalca-Silivri Heyelan Farkındalık Kitapçığı Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Daire Başkanlığı Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü: İstanbul.

İ.B.B. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2021). Şehir Haritası: Arşiv Katmanı. https://sehirharitasiapi.ibb.gov.tr/21.05.2025 tarihinde hava fotoğrafına erişilmiştir.

İ.B.B. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2022). Belediye Meclisi'nin 15.03.2022 tarihli ve 346 nolu Kararı ile Belirlenen Kırsal Yerleşik Alan Sınırları. https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/ adresinden kırsal alan sınırlarına erişilmiştir.

İ.B.B. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2024). İstanbul Biyoçeşitlilik Projesi Paneli: Yönetici Özeti. Park, Bahçe ve Yeşil Alanlar Dairesi Başkanlığı, İstanbul.

İ.B.B. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2025a). İstanbul Kültür Varlıkları Envanteri. Kültür Varlıkları Dairesi Başkanlığı, İstanbul. https://data.ibb.gov.tr/dataset/istanbul-kultur-varliklari-envanteri adresinden 21.05.2025 tarihinde veriye erişilmiştir.

İ.B.B. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi). (2025b). Kanal İstanbul Bilgilendirme Toplantısı Yapıldı İBB, Kanal İstanbul'a Değil, Kalan İstanbul'a Sahip Çıkmaya Devam Ediyor. In. İstanbul Bülteni, İstanbul s.47.

İ.P.A (İstanbul Planlama Ajansı), (2021). 25 SORUDA KANAL İSTANBUL. İstanbul Planlama Ajansı Yayını, İstanbul. 22-23.

İ.S.K.İ. (2021), İstanbul İçme Suyu Ve Kanalizasyon Master Planı Hazırlanması İşi, Taslak Kapsam Belirleme Raporu. p.26.

İhlas Haber Ajansı, (2017). İstanbul'da en son büyük sel felaketi 2009 yılında yaşanmıştı. https://www.iha.com.tr/haber-istanbulda-en-son-buyuk-sel-felaketi-2009-yilinda-yasanmisti-658765 adresinden 10.04.2025 tarihinde erişildi.

İhlas Haber Ajansı, (2021). Çatalca'da yoğun kar yağışı. https://www.iha.com.tr/haber-catalcada-yogun-kar-yagisi-1006835 adresinden 10.04.2025 tarihinde erişildi.

İyiyol, F. (2013). Alevî-Bektasî Geleneginde Düvâzlar-Düvâzimamlar. Journal of International Social Research, 6(27).

Jacobsen, T., & Seton L., (1935). Sennacherib's Aqueduct at Jerwan. Oriental Institute Publications 24. Chicago: University of Chicago Press.

Jacques, D. (1995). The rise of cultural landscapes. International Journal of Heritage Studies, 1(2), 91-101.

Janin, R. (1964). Constantinople byzantine: développement urbain et répertoire topographique. Archives de l'Orient chrétien, Paris.

Jones, H. L. (1930). The geography of Strabo with an English translation (Vol. VII). Cambridge, Mass and London: The Loeb Classical Library, Harvard University Press, William Heinemann Ltd. 6:1.

K.T.B. (Kültür ve Turizm Bakanlığı) (2007). Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Doğal (Tabii) Sitler, Koruma Ve Kullanma Koşulları İle İlgili İlke Kararı. 728 Sayılı İlke Kararı.

K.T.B. (Kültür ve Turizm Bakanlığı). (2019a). Valens Hattı: Eyüpsultan'daki Su Kanalları– Kurul Karar No: 4115. İstanbul 1 Nolu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi.

K.T.B. (Kültür ve Turizm Bakanlığı). (2019b). Valens Hattı: Gümüşpınar'daki Su Yolu Güzergahı Tescili– Kurul Karar No: 4386. İstanbul 1 Nolu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi.

K.T.B. (Kültür ve Turizm Bakanlığı). (2023a). Valens Hattı: Binkılıç'ta Tarlada Yer Alan Su Kemeri Kalıntısı– Kurul Karar No: 8484 -I. İstanbul 1 Nolu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi.

K.T.B. (Kültür ve Turizm Bakanlığı). (2023b). Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) Esasları. https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44966/koruma-uygulama-ve-denetim-burolari-kudeb.html adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 25.03.2024)

Kallisthenis Hourmouziadis (1938), Metres ve Athyri Bölgesi (Επαρχία Μετρών και Αθύρων), Trakya Folkloru ve Dil Hazinesi Arşivi, cilt 1, s. 106-110.

Kantarcı, M. D. (2022). Çatalca Kütlesi'ndeki Karst Kaynakları ile Taş Ocakları ve Büyükçekmece Gölü Havzası Üzerine Bir Değerlendirme.

Kap Yücel, S. D., & Salt, E. (2018). Kültürel Peyzajların tarihsel süreç içerisindeki değişimlerinin tespiti: Bursa İznik örneği. Planlama.

Karaca, E. (2020). Arkeolojik Verilere Göre Doğu Trakya Kuzey Yolu. Belleten, 84(299), 29-42.

Karaçora, E. K., & Akçama, E. (2016). Yer kimliği, toplum duyusu ve çevresel tutum değişkenleri arasındaki kavramsal ilişkinin yapısal eşitlik modellemesi ile açıklanması. Turkish Journal of Forestry, 17(2), 194-200.

Karakul, Ö. (2011). An integrated approach to conservation based on the interrelations of tangible and intangible cultural properties. METU Journal of the Faculty of Architecture, 28(2).

Karakurt, D. (2017). Ayazma- Elbasan Köyü. https://archive.org/download/ayazma-elbasan-koyu-istanbul adresinden 21.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişilmiştir.

Karar Gazetesi, (2024). Türkiye'nin en güzel kamp alanları! Adeta gizli kalmış cennet... Bu sene otel parası vermeden tatil yapın. https://www.karar.com/guncel-haberler/turkiyenin-en-guzel-kamp-alanlari-adeta-gizli-kalmis-cennet-bu-sene-1864215 adresinden 28.10.2024 tarihinde erişildi.

Keleş, R. (1998). Kent Bilimleri Terimleri Sözlüğü. Ankara: İmge Yayınları

Keleş, R. (2005). Kent ve kültür üzerine. Mülkiye Dergisi, 29(246), 9-18.

Kemer, N. (2022). Orman Yangınları ve Sonrası: Orman Ekosistem Restorasyonu. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (33), 373-381.

Keskin, E. (2018). Doğu Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Anadolu'dan Kudüse Uzanan İnanç Yolculuğu. Turkish Studies Social Sciences, 13(18), 883-900.

Kıran, İ. (2021). Topuklu Çeşmesi. https://cdn.kulturenvanteri.com/wpcontent/uploads/2019/11/Havuzlu-Cesme-Catalca.jpg adresinden 21.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişilmiştir.

Kırca, S. (2021). Roma Dönemi Nikaia'sında su Temini (Master's thesis, Bursa Uludag University (Turkey)).

Kiel, M. (1970). Ferhatpaşa Çeşmesi ve Mektep; Çatalca Hamamı. https://www.nit-istanbul.org/kielarchive/index.php adresinden 21.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişilmiştir

Kimmins, J. P. (2003). Forest ecosystem management: an environmental necessity, but is it a practical reality or simply an ecotopian ideal. In XII World Forestry Congress.

Koçak, A., & Gürçay, S. (2015). Soyluluk çiçeği "Erguvan" a kültürel bir inceleme. Folklor/Edebiyat, (84), 33.

Koçu, R.E. (1958). İstanbul Ansiklopedisi, cilt 7, İstanbul: İstanbul Ansiklopdisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, Ercan Matbaası.

Koloski-Ostrow, A. O. (2024). Greco-Roman urban water infrastructure. A Companion to Cities in the Greco-Roman World, 185-201.

Konakoğlu, E. (2021). Kurşunlugerme. https://www.youtube.com/watch?v=9dhq1x0K4iE adresinden 21.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişilmiştir.

Korkanç, S. Y. (2004). Sulak Alanlarin Havza Sistemi Içindeki Yeri. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 6(6), 117-126.

Kuban, D. (1969). Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar, Vakıflar Dergisi. 341-356.

Kuban, D. (2010). İstanbul Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul, çev. Zeynep Rona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Kurt, S, & Aktan, S. (2020) Examining Soil Pollution Of Büyükçekmece Lake Basin Using Geographic Information Systems (Nortwestern Of Turkey). lnternational Journal of Geography and Geography Education, (39), 300-310.

Kuzey Marmara Otoyol İşletmesi (2019). Kuzey Marmara Otoyolu: Projenin Önemi. https://www.kuzeymarmaraotoyolu.com/proje-hakkinda adresinden 22.10.2024 tarihinde erişilmiştir.

Küçük, S. G. (2018). İstanbul, Çatalca-Kalfaköy'deki Kültür Mirası Değeri Taşıyan Eski Eserlerin Değerlendirilmesi. Multidisipliner Çalışmalar 3, s. 261- 286.

Küçük, S.G. & Eyüpgiller, K.K, (2016). "Çatalca Vilayeti'ndeki Tarihi Camilerin Mimari Analizi", Vakıf Restorasyon Yıllığı, 12: 106-119.

Kültür Envanteri. (2017). Kurşunlugerme Su Kemeri https://kulturenvanteri.com/tr/yer/kursunlugerme-su-kemeri/img_0119/ adresinden 29.10.2024 tarihinde erişilmiştir.

Kültür Envanteri. (2023). Bizans-Türk Çeşmesi: 2/5. https://kulturenvanteri.com/yer/bizans-turk-cesmesi/#17.1/41.011782/28.981178 10.04.2025 tarihinde fotoğrafa erişildi

Kültür Envanteri. (2024). Fildamı Sarnıcı: 18/24. https://kulturenvanteri.com/yer/fildami-sarnici/#17.1/40.992954/28.886295 10.04.2025 tarihinde fotoğrafa erişildi

Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2012). Doğal Sit Alanları ve Taşınmaz Tabiat Varlıklarının Bulunduğu Alanların Arkeolojik, Kentsel, Kentsel- Arkeolojik, Tarihi Sit Alanları ve Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları ile Bunların Koruma Alanları ve Etkileşim-Geçiş Sahasının Bulunduğu Alanlar İle Çakıştığı Yerlerde Uygulanacak Esaslara İlişkin Protokol. https://teftis.ktb.gov.tr/Eklenti/5079,en-son-protokol-metni-2982012.doc?0 adresinden erişilmiştir.

Külzer, A. (2008). Ostthrakien (Eurōpē) Tabula Imperii Byzantini 12. Vienna, Verlag der Österreichische Akadademie der Wissenschaften.(p.354)

Külzer, A. (2011). The Byzantine road system in Eastern Thrace: some remarks. In Byzantine Thrace. Evidence and Remains, 4th International Symposium on Thracian Studies, Komotini.

Latin Dictionary. (2023) Dictionary Latin-English. https://www.online-latin-dictionary.com/latin-english-dictionary.php?parola=cultura adresinden 18.03.2024 tarihinde erişildi.

Liu, Z. H., & Liu, F. (2013). The Basic Framework System and Connotation of Chinese Water Culture. Applied Mechanics and Materials, 295, 1862-1865.

M.G.M. (Meteoroloji Genel Müdürlüğü). (2024a). Çatalca İstasyonu (1057) Meteorolojik Verileri: 2014-2024. Meteorolojik Veri Bilgi Satış ve Sunum Sistemi (MEVBİS). Çankaya, Ankara.

M.G.M. (Meteoroloji Genel Müdürlüğü). (2024b). 2023 Yılı İklim Değerlendirmesi Raporu. İklim ve Ziraî Meteoroloji Dairesi Başkanlığı Araştırma Dairesi Başkanlığı, Ankara.

M.T.A, (2023). İstanbul İli Maden Haritası. https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/hizmetler/maden-haritalari/istanbul.pdf adresinden 19.09.2024 tarihinde haritaya erişildi.

Mays, L. W., Koutsoyiannis, D., & Angelakis, A. N. (2007). A brief history of urban water supply in antiquity. Water Science and Technology: Water Supply, 7(1), 1-12.

Mecnarowski, M., (2024). Photo: 6567260- Aythya nyroca. https://inaturalist-open-data.s3.amazonaws.com/photos/6567260/original.jpg adresinden 15.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişilmiştir.

Mil, B., Albayrak, A., & Toker, M. E. (2015). Çatalca Bölgesinin Kırsal Turizm Potansiyeli ve Bölge Halkının Kırsal Turizme İlişkin Görüşleri. International Journal of Social and Economic Sciences, 5(1), 61-68.

Miller, K. (1916). Itineraria Romana: Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana. Strecker und Schröder.

Miller, K. (Ed.). (1887). Tabula Peutingeriana: Die römische Weltkarte des Castorius. Facsimile edition. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/50/TabulaPeutingeriana.jpg adresinden 28.09.2024 tarihinde erişilmiştir.

Mitchell, N., Rössler, M., & Tricaud, P. M. (2009). World Heritage cultural landscapes: a handbook for conservation and management.

Mithen, S. J. (2017). Susuzluk: Antik Dünyada Su Ve Iktidar. Çev. Ebru Kılıç. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları. pp.36-38.

Morgan, M. G. (1978). The Introduction of the Aqua Marcia into Rome, 144—140 BC. Philologus, 122(1-2), 25-58.

Munjeri, D. (2004). Tangible and intangible heritage: From difference to convergence. Museum international, 56(1-2), 12-20.

Munkhchimeg, C. (2024). Istranca Zonu Güneydoğu Kesiminin (Büyükçekmece Çatalca) Jeolojisi ve Tektonik Evrimi. (Master's Thesis, İstanbul Üniversitesi)

Negiz, N., & Cansever, N. (2018). Antik Roma'dan Günümüzün Kamusal Alan ve Yapılarına: Pisidia Bölgesinde Karşılaştırmalı Bir Analiz. IV. International Multidisciplinary Congress of Eurasia: Italy. (pp.521- 533).

O.G.M., (2024). İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü: Orman Varlığı. https://www.ogm.gov.tr/istanbulobm/ormanlarimiz/orman-varligi adresinden 15.05.2025 tarihinde istatistiki verilere erişildi.

Oğuz, B. (1998). Bizans'tan Günümüze İstanbul Suları, Simurg Kitapçılık Yayınları, İstanbul.

Özalp, N. Y., & Sönmez, Ö. (2021). Havalimanlarının kent makroformuna etkisi: Yeni İstanbul Havalimanı.

Özdoğan, M. (2021). Göbeklitepe kültürü ve Trakya üzerinden Avrupa'ya aktarımı [Çevrimiçi konferans]. Trakya'da Arkeoloji Etkinlikleri, Trakya Üniversitesi, Edirne.

Özger, N. (2024). Türkiye ve İstanbul'da konutun sayılar üzerinden değişimi. İPA İstanbul Dergisi, (11), 54-55.

Öztaş, T. (1982). Yeraltı suları Açısından Jeolojik Ortamlar ve Akiferlerin Sınıflanması. Jeoloji Mühendisliği Dergisi, 6(3), 21-27.

Paktunç, D., (2001). Madencilik ve çevre etkileri. Mavi Gezegen Popüler Yerbilimi Dergisi, 4, Ankara.

Palmer, M. H., & Feyerherm, A. (2018). Visual convincing of intangible cultural relationships using maps: A case study of the Tongariro National Park World Heritage nomination dossier. The Canadian Geographer/Le Geographe canadien, 62(1), 81-92.

Pasinli, A., Gökyıldırım T., Düzgüner F., Güven F., (1996), "Çatalca-İnceğiz Köyü Maltepe Nekropolü 1995 Yılı Kurtarma Kazısı", VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Ankara, 77-88.

Perihan, M., & Aşur, F. (2020). Tarihi Kentsel Peyzaj ve Kent Kimliği İlişkisi, Kent Akademisi, Volume, 13, Issue 1, Pages, 163-175.

Polat, B. (2019). Kentsel arkeoloji ve müze ilişkisi: İstanbul Arkeoloji müzeleri (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Prieur, M. (2003). Legal Protection of Cultural Landscapes. In Cultural Landscapes: the Challenges of Conservation (pp. 150–155). essay, UNESCO World Heritage Centre.

Resmî Gazete. (1956). Orman Kanunu, Kanun No. 6831/08.09.1956.

Resmî Gazete. (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun No. 2709/7.11.1982.

Resmî Gazete. (1983). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kanun No. 2863/21.7.1983.

Resmî Gazete. (2005a). Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, Kanun No. 5366/05.7.2005.

Resmî Gazete. (2005b). Belediye Kanunu. Kanun No. 5393/03.7.2005.Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Resmî Gazete. (2005c). Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Resmî Gazete. (2005d). Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Resmî Gazete. (2011a). Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. KHK/644.

Resmî Gazete. (2011b). Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname. KHK/648.

Resmî Gazete. (2012a). Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Resmî Gazete. (2012b). Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi İle Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun, Kanun No. 6212/26.04.2012.

Resmî Gazete. (2017). Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı, Sayı: 29959.

Resmî Gazete. (2018). Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sayısı: 1.

Resmî Gazete. (2021). Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Robertson, J., & Richards, P. (2003). Introduction. In Studying Cultural Landscapes (pp. 2–17). essay, Hodder Arnold.

Rodgers, R. H. (Ed.). (2004). Frontinus: de aquaeductu urbis Romae (Vol. 42). Cambridge University Press.

Ruggeri, F. (2018). “Byzantine aqueducts of Constantinople outside the city”, 2014-2018 [dataset]. University of Edinburgh. School of Engineering. https://doi.org/10.7488/ds/2433.

Salerno, R. (2019). Fragile Cultural Landscapes: A Regenerating Case Study in East Veneto. Cultural Landscape in Practice: Conservation vs. Emergencies, 3-10.

Sauer, C. (2008) The morphology of the landscape. In Oakes, T.S. and Price, P.L. (eds) The Cultural Geography Reader. Routledge, London.

Savrum Kortanoğlu, M. (2013). Arkeolojik Sitler ve Derecelendirme Sorunu. In Colloquium Anatolicum (No. 12, pp. 271-290). Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü.

Savrum Kortanoğlu, M. (2017). Kent uzamında arkeoloji. In Colloquium Anatolicum (No. 16, pp. 57-64). Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü.

Sayar Avcıoğlu, S., & Akın, O. (2017). Kolektif bellek ve kentsel mekân algısı bağlamında İstanbul Tuzla Köyiçi Koruma Bölgesi’nin mekânsal değişiminin irdelenmesi. İdealkent, 8(22), 423-450.

Schaik, H., Valk, M., & Willems, W. (2015). Water Heritage Material, Conceptual and & Spiritual Connection. In W. J. H. Willems & H. P. J. Schaik (Eds.), Water and Heritage: conventions and connections (pp. 19–35). Sidestone Press.

Silivri Tarihi Kültürel Mirası Koruma Eğitim ve Araştırma Derneği. (2020). Kurşunlugerme Su Kemeri Vandalizm Kurbanı. https://www.silivritarihder.com/post/kur%C5%9Funlugerme-su-kemeri-vandalizm-kurban%C4%B1 tarihinde fotoğrafa erişilmiştir.

Sinan, E. (2014). Torluk. https://live.staticflickr.com/3676/14272630534_f6105135de_b.jpg 21.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişilmiştir.

Snyder, J. R. (2016). Building the longest water supply system: large-scale construction in Constantinople’s hinterland. Annual of Istanbul studies, 5, 41-59.

Suri, L. (2018). Planlamada doğal eşik değerlendirme kriterleri. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 17(34), 47-67.

Sürücü, R., & Kıasıf, G. Ç. (2022). İstanbul’un Kuzeybatı Yönündeki Büyüme Sürecinin Sürdürülebilirlik Performansına İlişkin Algı Analizi. Kent Akademisi, 15(2), 681-706.

Şahin, S. Z. (2018). NEOLİBERAL YENİDEN ÖLÇEKLENME ETKİSİ ALTINDA TÜRKİYE’DE KENTLEŞME POLİTİKASININ DÖNÜŞÜMÜ. Alternatif Politika, 10(Special), 1-30.

Şarbak, A. (2009). Miyosen Hominoidlerinin Dağılımında Anadolu’nun Yeri ve Önemi. (Master’s Thesis, Ankara Üniversitesi)

T.U.İ.K., (2023). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları: İlçe Nüfus Büyüklüğü. https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr adresinden 28.10.2024 tarihinde erişildi.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (T.K.G.M), (2024). Alım-Satım Yoğunluğu. https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/ adresinden 28.10.2024 tarihinde erişildi.

Tarım ve Orman Bakanlığı, (2024). Çatalca'da Yer Alan Orman Alanlarının Nitelikleri. İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü, Çatalca Orman İşletme Müdürlüğü Arşivi, İstanbul.

Tarım ve Orman Bakanlığı, (2025). Çatalca'da Yer Alan Orman Alanlarının Nitelikleri. İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü, Çatalca Orman İşletme Müdürlüğü Arşivi, İstanbul.

Taylor, K., & Lennon, J. (2011). Cultural landscapes: a bridge between culture and nature?. International journal of heritage studies, 17(6), 537-554.

Tezel, D., & İnam, Ş. (2017). Korunan alanlarda mülkiyet hakkı ve yaşanan sorunlar. Ankara: TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 16.

Tolunay, D. (2015a). TÜRKİYE′ DE ORMANSIZLAŞMA İLE KAYBEDİLEN KARBON MİKTARLARI. In 6th National Weather Pollution and Control Symposium (pp. 441-452).

Tolunay, D. (2015b). İstanbul'daki Üçüncü Havalimanı Çed Raporunun Değerlendirilmesi. 6. Ulusal Hava Kirliliği ve Kontrolü Sempozyumu.

Tolunay, D. (2020), Kanal İstanbul'un Ekolojik Açıdan Değerlendirilmesi, Kanal İstanbul Çok Disiplinli Bilimsel Değerlendirme (Ed: D. Orhon, S. Sözen, N. Görür), (İstanbul: İstanbul, Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş.): s. 215-245.

Topçu, S. (2014). Tarihi ve kültürel bilincin incelenmesi: Harput kalesi örneklemi. Education Sciences, 9(2), 99-119.

Torun, S. (2013). 2B YASASI BEKLENTİLERİ KARŞILADI MI?. Denetişim, (12), 80-83.

Tuna, F., & Sarıkaya, M. (2014). Coğrafya Eğitiminde Fiziki Coğrafya Öğretimi İçin Bir Rota Önerisi: Çatalca Yarımadası Batısı, İstanbul. Marmara Coğrafya Dergisi, (30).

Türk Dil Kurumu. (2023) Güncel Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr/ adresinden 18.03.2024 tarihinde erişildi.

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (2021). HALKALI-ISPARTAKULE ÇERKEZKÖY DEMİRYOLU HATTI Çevresel ve Sosyal Etki Değerlendirmesi. Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü (AYGM): Ankara.

Ulusoy, F. O. (2023). Integrated Documentation of Tangible and Intangible Cultural Heritage in Urban Historical Sites. ISPRS-International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, 48, 701-707.

UN: United Nations (Birleşmiş Milletler), (2015). Sustainable Development Goals – SDG's. https://sdgs.un.org/goals/goal11#overview adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

UNESCO. (1962). Peyzaj ve Alanların Karakter ve Güzelliğinin Korunmasına Dair Tavsiye Kararı. 9-12 Aralık 1962. Paris, Fransa. https://en.unesco.org/about-us/legal-affairs/recommendation-concerning-safeguarding-beauty-and-character-landscapes-and adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

UNESCO. (1972). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi. 17 Ekim-21 Kasım l972. Paris, Fransa.

https://www.unesco.org.tr/Pages/158/177/S%C3%B6zle%C5%9Fmeler adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

UNESCO. (1993). Üstün Evrensel Değere Sahip Kültür Mirasları için Uluslararası Uzmanlar Toplantısı. 6-11 Aralık 1993. Cartagena, Kolombiya https://whc.unesco.org/archive/93-2-f04.htm adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

UNESCO. (1994a). Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber. Şubat 1994. https://whc.unesco.org/archive/opguide94.pdf adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

UNESCO. (1994b). Report on the Expert Meeting on Heritage Canals. Eylül 1994. https://whc.unesco.org/document/736 adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

UNESCO. (1996). Üstün Evrensel Değere Sahip Kültür Mirasları için Uluslararası Uzmanlar Toplantısı. 2- 7 Aralık 1996. Yucatan, Meksika. https://whc.unesco.org/document/863 adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

UNESCO. (2001). UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity. Paris: UNESCO. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/5_Cultural_Diversity_EN.pdf adresinden 18.03.2024 tarihinde erişildi.

UNESCO. (2002). Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber. Temmuz, 2002. https://whc.unesco.org/archive/opguide02.pdf adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

UNESCO. (2003). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi. 17 Ekim 2003. Paris, Fransa. https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

UNESCO. (2004). World Heritage List: Tongariro National Park: 33 https://whc.unesco.org/en/documents/109553 adresinden 26.03.2024 tarihinde fotoğrafa erişildi.

UNESCO. (2005). Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber. Şubat, 2005. https://whc.unesco.org/archive/opguide05-en.pdf adresinden 09.05.2025 tarihinde rapora erişildi.

UNESCO. (2007). World Heritage List: Tongariro National Park: 7 https://whc.unesco.org/en/documents/109565 adresinden 26.03.2024 tarihinde fotoğrafa erişildi.

UNESCO. (2009). World Heritage List: City of Vicenza and the Palladian Villas of the Veneto. https://whc.unesco.org/en/documents/137525 adresinden 31.03.2024 tarihinde görsele erişildi.

UNESCO. (2012a). Dünya Mirası Sözleşmesi'nin Uygulanmasına Yönelik Operasyonal Rehber. Temmuz, 2012. https://whc.unesco.org/archive/opguide12-en.pdf adresinden 09.05.2025 tarihinde rapora erişildi.

UNESCO. (2012b). World Heritage List: Cultural Landscape of Bali Province: the Subak System as a Manifestation of the Tri Hita Karana Philosophy. https://whc.unesco.org/en/list/1194/ adresinden 28.03.2024 tarihinde erişildi.

UNESCO. (2015a). World Heritage List: Pergamon and its Multi-Layered Cultural Landscape: 8 https://whc.unesco.org/en/documents/148068 adresinden 26.03.2024 tarihinde fotoğrafa erişildi.

UNESCO. (2015b). World Heritage List: Pergamon and its Multi-Layered Cultural Landscape: 13 https://whc.unesco.org/en/documents/148073 adresinden 26.03.2024 tarihinde fotoğrafa erişildi.

UNESCO. (2016). World Heritage Tentative Lists: Karez System Cultural Landscape. https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6110/ adresinden 28.03.2024 tarihinde erişildi.

UNESCO. (2019a). World Heritage List: Budj Bim Cultural Landscape. https://whc.unesco.org/en/list/1577/ adresinden 28.03.2024 tarihinde erişildi.

UNESCO. (2019b). World Heritage Tentative Lists: Cultural landscape of Bač and its surroundings. https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6386/ adresinden 28.03.2024 tarihinde erişildi.

UNESCO. (2023). Policy Document on Climate Action for World Heritage. https://whc.unesco.org/document/204421 adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

UNESCO. (2024a). Legal Texts. https://www.unesco.org/en/legal-affairs/legal-texts-about adresinden ilgili düzenlemelere 30.10.2024 tarihinde erişilmiştir.

UNESCO. (2024b). World Heritage List: Pont du Gard https://whc.unesco.org/fr/list/344/ adresinden 29.10.2024 tarihinde erişilmiştir.

UNESCO. (2025). World Heritage List: Pont du Gard (Roman Aqueduct): 4 https://whc.unesco.org/en/documents/110564 adresinden 28.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişildi.

Unger, F. (1878). Quellen der byzantinischen Kunstgeschichte, Vienna.

Uzunoğlu, H. (2018). Epigrafik belgeler ışığında güney ve güney batı Anadolu'da su ve su yapıları.

Vallerani, F. (2019). Inland Waterways as Modern Landscapes in Northeast Italy: Recovering a Cultural Heritage for Sustainable Governance. In Mediterranean Rivers in Global Perspective (pp. 179-202). Brill Schöningh.

Vallerani, F., & Visentin, F. (2021). New uses for old waterways. In A Research Agenda for Heritage Planning (pp. 121-131). Edward Elgar Publishing.

Velioğlu, N. (2008). Orman sınırları dışına çıkarma işleminin tanımı ve tarihsel gelişimi. Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University, 58(2), 53-79.

Vitruvius, P. (2005). Vitruvius: Mimarlık Üzerine On Kitap. (çev: S. Güven). Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara.

Ward, K. A., Crapper, M., Altuğ, K., & Crow, J. (2017b). The byzantine cisterns of Constantinople. Water Science and Technology: Water Supply, 17(6), 1499-1506.

Ward, K., Crow, J., & Crapper, M. (2017a). Water-supply infrastructure of Byzantine Constantinople. Journal of Roman Archaeology, 30, 175-195.

Watson, S. (2019). City water matters: Cultures, practices and entanglements of urban water. Springer. pp. 1-15

Wikiloc, (2019). Binkılıç Deresi https://tr.wikiloc.com/gezi-yuruyus-rotalari/istrancalar-catalca-binkilic-36593940 adresinden 10.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişildi.

Wikimedia Commons, (2019). Jerwan Aqueduct. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jerwan_Aqueduct.jpg adresinden 28.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişildi.

Wikimedia Commons, (2020). The Aqua Claudia. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_aqua_appia.jpg adresinden 28.05.2025 tarihinde fotoğrafa erişildi.

World Bank (Dünya Bankası), (2017). Environmental and Social Standards (ESS) Report. https://pubdocs.worldbank.org/en/837721522762050108/Environmental-and-Social-Framework.pdf#page=99&zoom=80 adresinden 24.03.2024 tarihinde rapora erişildi.

Wu, J. (2010). Landscape of culture and culture of landscape: does landscape ecology need culture?. Landscape ecology, 25, 1147-1150.

WWF. (2018). "Ya Kanal Ya İstanbul" Kanal İstanbul Projesinin Ekolojik, Sosyal ve Ekonomik Değerlendirmesi. https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/yakanalyaistanbulpdf_duzeltilmi_1_1.pdf adresinden 22.10.2024 tarihinde erişilmiştir.

Yağbasan, Ö. (2015). Türkiye'nin Jeolojik Yapısı İle Maden Varlığı Arasındaki İlişkiler Sorunlar Öneriler.

Yalçıntan, M. C., Çalışkan, Ç. O., Çılgın, K., & Dündar, U. (2014). İstanbul dönüşüm coğrafyası. C. Özbay, & A. Bartu Candan, Yeni İstanbul Çalışmaları Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Yaltırık, F., & Efe, A. (1969). Trakya vejetasyonuna genel bakış ve İğneada subasar (Longos) ormanları. Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University, 38(1), 69-75.

Yavuz, M. F. (2019). 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı İstanbul'unda devşirme malzeme kullanımı. Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 17(26), 421-446.

Yenigün Ölmez, H. Z.., & Osmanoğlu, İ. (2021). Koruma amaçlı imar planlarının planlama sonrası sürecine dair bir inceleme: Edirne örneği.

Yom-Tov, Y., (1988). Bird migration over Israel. In Yom-Tov. Y. & Tchernov, E. (eds) The Zoogeography of Israel, Dordrecht: E. Junk, Monographiae biologicae, 497-514. Netherlands.

Yüzer, Ş., & Var, M. (2024). İçme Suyu Havzalarındaki Ekosistem Öğelerinin Koruma Kuşakları Belirlenmesinde Önemi. Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi, 20(1), 155-170.

Zecchin, L. (2023). The Recovery Of Disused Waterways As Blue Corridors: The Battaglia Canal between Padua and the Venetian Lagoon. Shima, 17(2).

Zehiroğlu, M. E. (2022). Şile Rüzgâr Enerji Santralinin (Çatalca) Kuşlar Üzerine Etkileri. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

A

VALENS SU SİSTEMİ KAPSAMINDA TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUMA ENVANTERLERİ

A. 1 Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Envanterleri[49]

AVRUPA KONSEYİ	KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ K.V.K.E		SİT	ENVANTER NO :
TÜRKİYE				HARİTA NO:
İLİ: Kırklareli	İLÇESİ: Vize	MAHALLE VEYA KÖY: Çakıllı Beldesi MEVKİ: Kavacık	PAFTA:	ADA: 205 PARSEL: 1
ADI: Su Kanalı Parçası		TÜRÜ: Su Yapısı Kalıntısı	DÖNEMİ: Roma Dönemi	

GENEL TANIMI :

Su kanalının kaçak kazı sonucu açığa cıkarılan kalıntısı, Belde merkezinin 4 km güneybatısında, ormanlık alanda bulunmaktadır.

ŞİMDİKİ TEHLİKELER :

Ormancılık faaliyetleri ve definecilik.

ŞİMDİKİ DURUMU :

Su kanalı tuğla ve taş ile üst örtüsü ise moloz taş ve kireç harç ile tonoz şeklinde örülmüştür.

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
EDİRNE KÜLTÜR VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU

SİT POTANSİYELİ :	KORUMA DERECESİ :
1. Derece Arkeolojik Sit	Tescile önerilecektir

ŞİMDİKİ KORUMA :

Korumasızdır

ÖNERİLEN KORUMA :

"I. Derece Arkeolojik Sit Alanı" olarak tescil edilmesi ve sit alanı sınırlarının belirlenmesi,
Bölgedeki güvenlik birimleri tarafından izlenmesi,
Orman içerisinde yer alması sebebi ile ormancılık amaçlı sürüm ve ağaç dikim faaliyetlerinin yapılmaması gerekmektedir.

GÖZLEMLER :

Su kanalının bir kısmı kaçak kazılar sonucu açığa çıkarılmış ve tahrip edilmiştir. Su kanalına ait kaba seramikler alanda yayılım göstermektedir.

VAZİYET PLANI

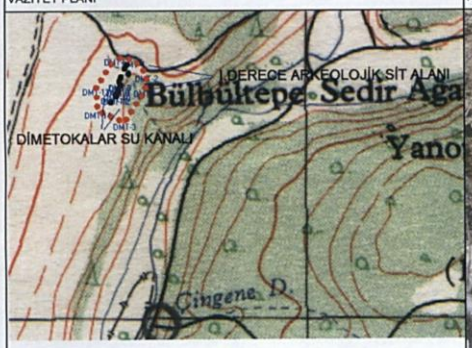

FOTOĞRAF

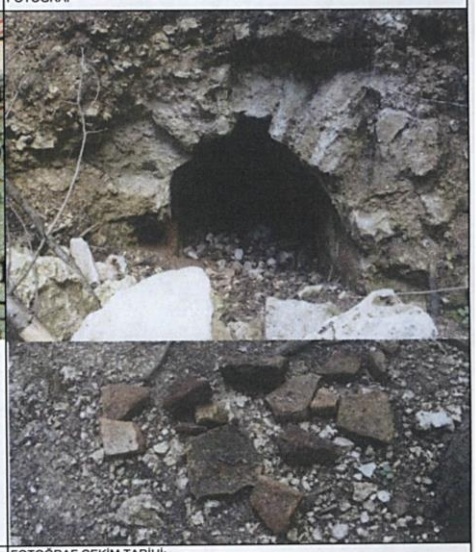

FOTOĞRAF ÇEKİM TARİHİ:

EKLER :

RAPOR	
FOTOĞRAF	Var
HARİTA	Var
KROKİ	Var

YAYIN DİZİNİ

[49] Koruma Kurulu Arşivi doğrultusunda bakanlığın internet sayfasında yayımlanan kararlardır. İlgili kişilere yönelik detaylar Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamınca saklı tutulmuştur.

A. 1 Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Envanterleri (devamı)

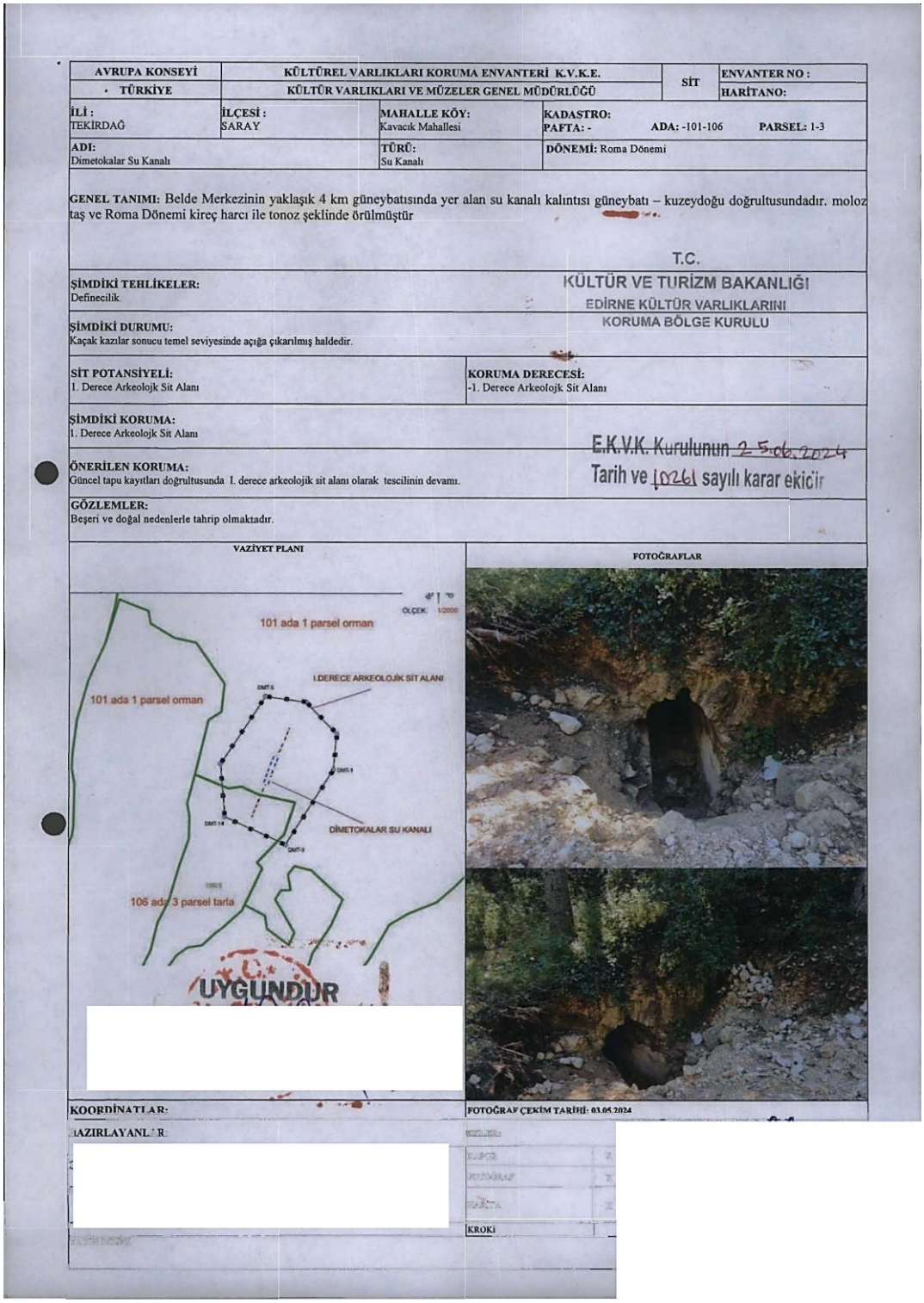

AVRUPA KONSEYİ	KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ K.V.K.E.	SİT	ENVANTER NO :
TÜRKİYE	KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		HARİTANO:

İLİ :	İLÇESİ :	MAHALLE KÖY:	KADASTRO:
TEKİRDAĞ	SARAY	Kavacık Mahallesi	PAFTA: - ADA: -101-106 PARSEL: 1-3

ADI:	TÜRÜ:	DÖNEMİ:
Dimetokalar Su Kanalı	Su Kanalı	Roma Dönemi

GENEL TANIMI: Belde Merkezinin yaklaşık 4 km güneybatısında yer alan su kanalı kalıntısı güneybatı – kuzeydoğu doğrultusundadır. moloz taş ve Roma Dönemi kireç harcı ile tonoz şeklinde örülmüştür

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
EDİRNE KÜLTÜR VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU

ŞİMDİKİ TEHLİKELER:
Definecilik

ŞİMDİKİ DURUMU:
Kaçak kazılar sonucu temel seviyesinde açığa çıkarılmış haldedir.

SİT POTANSİYELİ:	KORUMA DERECESİ:
1. Derece Arkeolojk Sit Alanı	-1. Derece Arkeolojk Sit Alanı

ŞİMDİKİ KORUMA:
1. Derece Arkeolojk Sit Alanı

E.K.V.K. Kurulunun 25.06.2024
Tarih ve 10261 sayılı karar ekidir

ÖNERİLEN KORUMA:
Güncel tapu kayıtları doğrultusunda I. derece arkeolojik sit alanı olarak tescilinin devamı.

GÖZLEMLER:
Beşeri ve doğal nedenlerle tahrip olmaktadır.

VAZİYET PLANI

FOTOĞRAFLAR

KOORDİNATLAR:

FOTOĞRAF ÇEKİM TARİHİ: 03.05.2024

HAZIRLAYANLAR

KROKİ

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ	D.K.V.K.E.	**ANIT**	ENVANTER NO: -

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ	D.K.V.K.E.	**ANIT**	ENVANTER NO: -
TÜRKİYE	**KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ**			HARİTA NO:

İLİ :**İSTANBUL**	İLÇESİ : **SİLİVRİ-ÇATALCA**	MAHALLE KÖY VEYA MEVKİ: **DANAMANDIRA**	KORUMA DERECESİ	ANITSAL	II	-	-
				SİVİL	-	-	-
				ÇEVREYE AYKIRI	-		

CADDE/ SOKAK VE KAPI NO: -	KADASTRO PAFTA: -	ADA:-	PARSEL: -

ADI: **ROMA SU YOLU**	YAPTIRAN:	YAPAN:	MİMARİ ÇAĞI (USLUP): **GEÇ ROMA DÖNEMİ**
	YAPIM TARİHİ:	KİTABE :	VAKFİYE:

GENEL TANIM : MANDIRA DERESİNİN ÇEVRESİNDE TESPİT EDİLEN, ROMA SU YOLLARI İLE BAĞLANTILI OLDUĞU DÜŞÜNÜLEN VE YAKLAŞIK 100METRELİK KISMINA İLİŞKİN KALINTILARI TESPİT EDİLEN, İRİLİ UFAKLI HORASAN HARÇLI NİZAMİ TAŞ ÖRGÜLÜ OLDUKLARI SU KEMERİ VE DEVAMINDAKİ SU GALERİSİ KALINTILARI

KORUMA DURUMU	A İYİ / B ORTA / C FENA	TAŞI YICI YAPI	A / B / C	DIŞ YAPI: TAŞ	A / B / C	ÜST YAPI	A / B / C	İÇ YAPI	A / B / C	SÜSLEME ELEMANLARI	A / B / C	RUTUBET	A YOK / B İZİ VAR / C ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI :

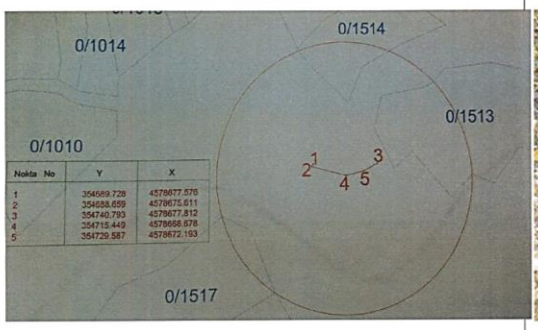

Nokta No	Y	X
1	354589.728	4578677.576
2	354688.659	4578675.611
3	354740.793	4578677.812
4	354715.449	4578668.678
5	354729.587	4578672.193

FOTOĞRAF :

GÖZLEMLER : Silivri ve Çatalca İlçeleri, Danamandıra Mahallesi, Mandıra Deresinin çevresinde yapılan incelemelerde; Roma Su Yolları ile bağlantılı olduğu düşünülen galeri ve su kemeri kalıntıları görülmüş olup, bahse konu kalıntılar ve kazı yapılan noktaların takip edilmesi neticesinde, bilimsel kaynaklarda Roma Su Yollarının önemli bir menbaai olan ve mevcutta kurumuş olduğu anlaşılan Mandıra deresi ve çevresi boyunca devam ettiği düşünülmektedir

BUGÜNKÜ SAHİBİ: **KAMU**		BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ : MÜLKİYET SAHİBİ

YAPILAN ONARIMLAR :

AYRINTILI TANIM :

İSTANBUL'DA YER ALAN BİZANS DÖNEMİ SU GALERİNE İLİŞKİN *"CROW JAMES, BARDIL JONATHAN AND BAYLISS, THE WATER SUPPLY OF BY BYZANTİNE CONSTANTİNOPLE, SOCİETY FOR THE PROMOTİON OF ROMAN STUDİES JOURNAL OF ROMAN STUDİES MONOGRAPH NO:II, 2008"* ŞEKLİNDE BELİRTİLEN KAYNAKTAKİ VERİLER DOĞRULTUSUNDA, ROMA SU YOLLARI ÜZERİNDE OLDUĞU BELİRTİLEN HASAN DEDE SU KEMERİ OLARAK BELİRTİLEN SU KEMERİ YAPISI VE DEVAMINDAKİ SU SİSTEMİNE AİT KALINTILARIN 41.32844 KUZEY VE 41.32844 GÜNEY KOORDİNAT MERKEZLİ OLMAK ÜZERE 100M YARIÇAPLI BİR ALANA DAĞILMIŞ OLDUĞU, ALAN VE ÇEVRESİNDE SARNIÇ YAN DUVAR KALINTISI VE İŞLENMİŞ TAŞ PARÇALARININ BULUNDUĞU, SARNIÇ YAPISININ BİR KISMININ YER ALTINDA KALDIĞI; ANCAK BİR KISMININ DA TAHRİP OLDUĞU BÖLGEDE YER ALAN ÇEŞİTLİ İŞLENMİŞ TAŞLARDAN ANLAŞILMAKTA OLUP, BAHSE KONU KALINTILARIN, İRİLİ UFAKLI HORASAN HARÇLI NİZAMİ TAŞ ÖRGÜLÜ OLDUKLARI GÖRÜLMÜŞTÜR. TESPİT EDİLEN KALINTILAR DANAMANDIRA MAHALLESİ, 1513 PARSELİN GÜNEY BATISINDA YER ALMAKTADIRLAR.

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON
	-	-	-	-

ORİJİNAL KULLANIMI : **ROMA SU SİSTEMİNİN BİR KISMINI OLUŞTURAN, HASAN DEDE SU KEMERİ VE DEVAMINDAKİ SU GALERİSİ.**

BUGÜNKÜ KULLANIMI : **HALİHAZIRDA KULLANILMIYOR**

ÖNERİLEN KULLANIM: -

F

YAYIN DİZİNİ :-

EKLER :	-
RAPOR	-
FOTOĞRAF	-
RÖLÖVE	-
RESTİTÜSYON PROJESİ	-
RESTORASYON PROJESİ	-
HARİTA	-
KROKİ	-
KİTABE	-

MÜDÜR V.

KURUL ONAYI NO: 2114 — **İST. I NUMARALI K.V.K. B. KURULU** — 10/11/2016

/ /20

/ /20

REVİZYON : / /20

10/11/2016 TARİH 2114 SAYILI KARARI İLE KORUNMASI GEREKLİ KÜLTÜR VARLIĞI OLARAK TESCİL EDİLEREK ,KORUMA GRUBU II.GRUP OLARAK BELİRLENMİŞTİR.

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

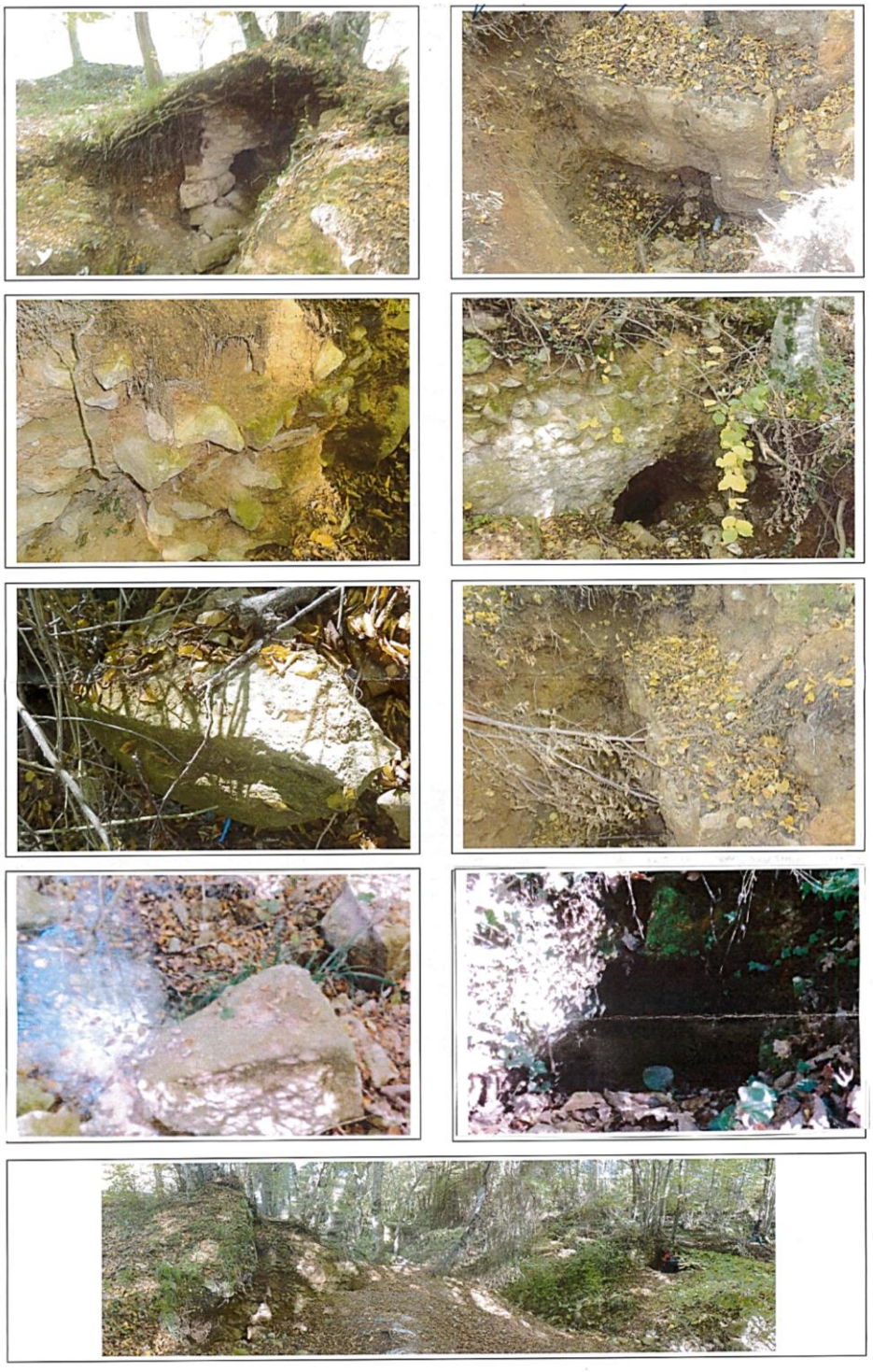

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

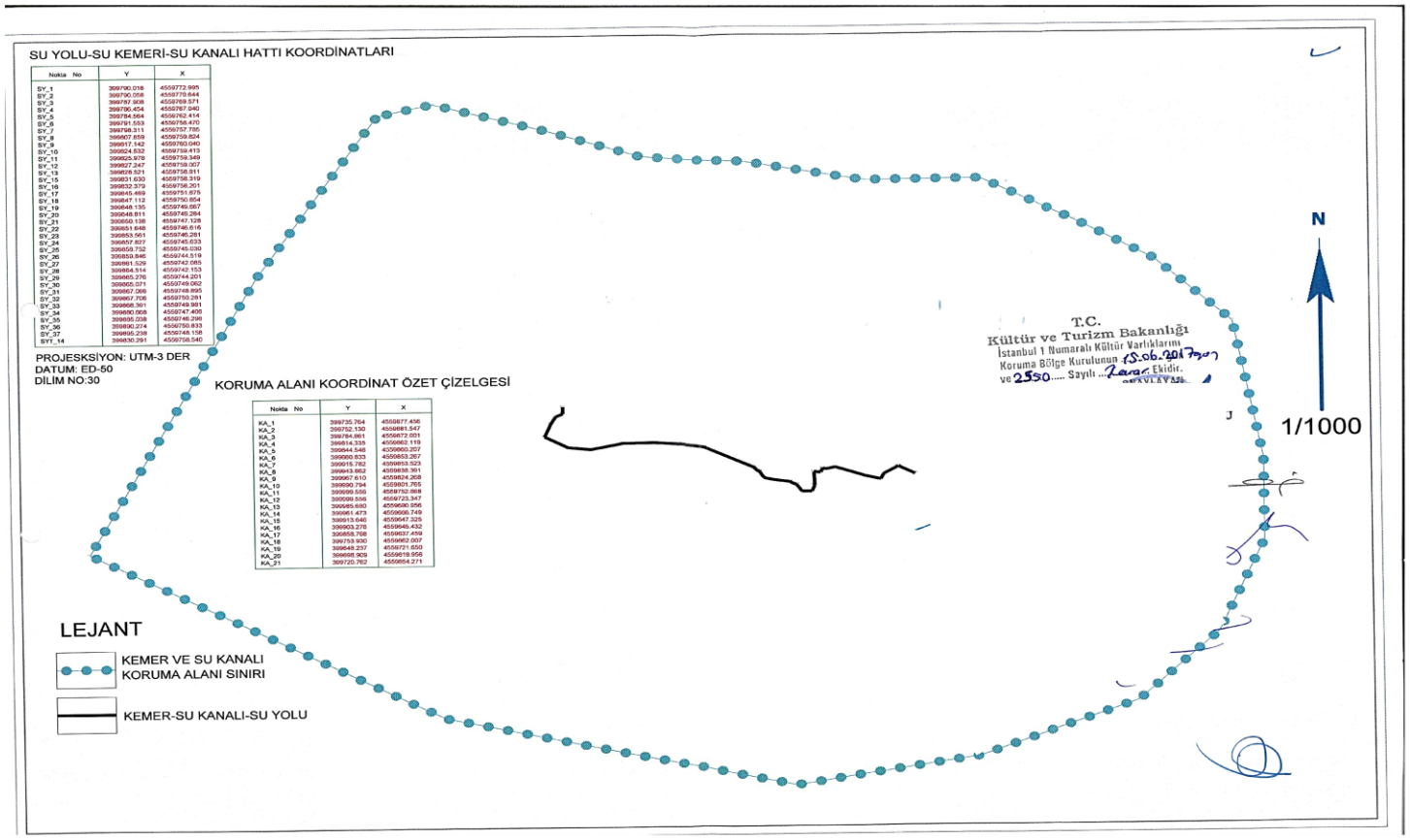

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

| | | |

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

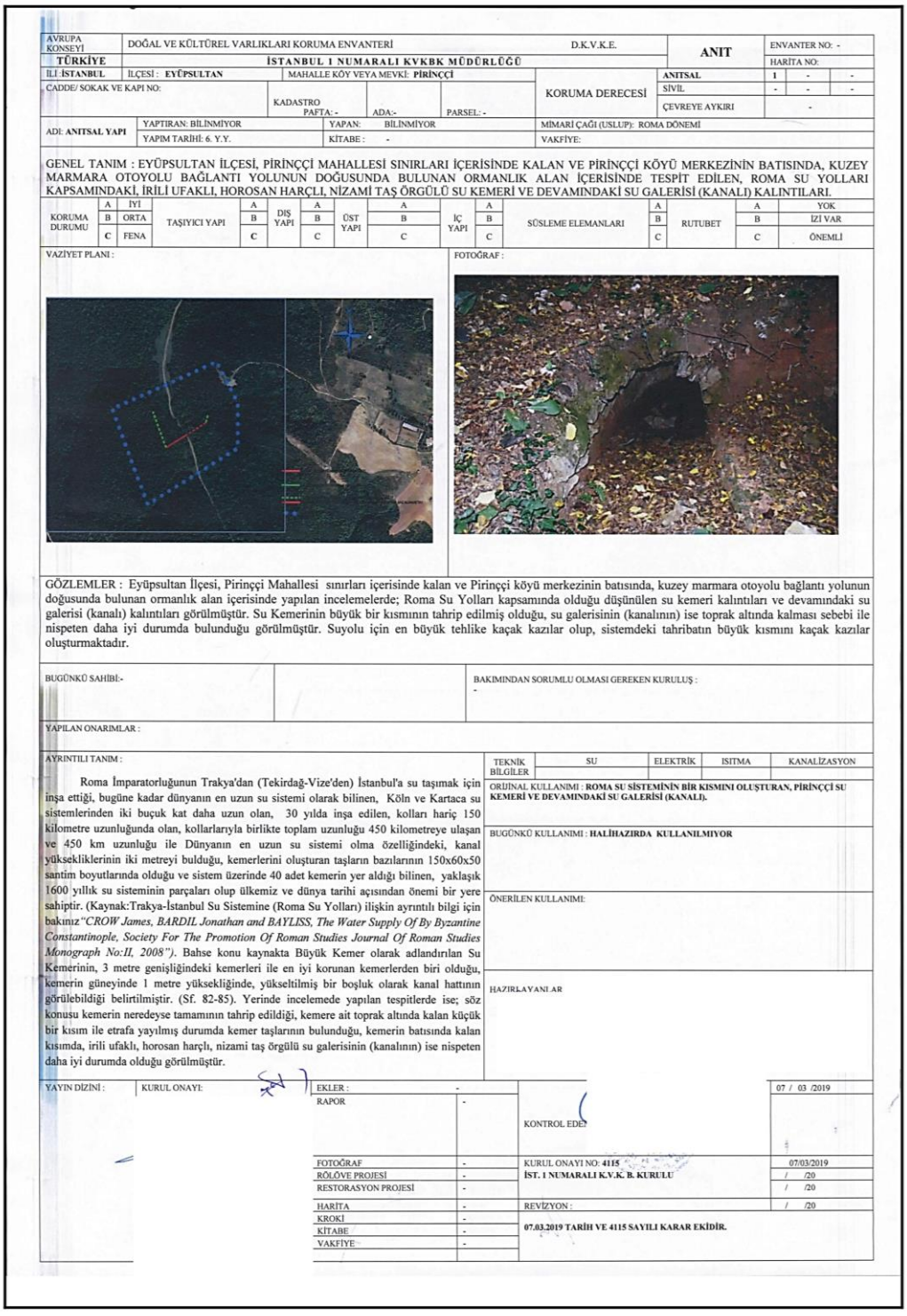

AVRUPA KONSEYİ | DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ | D.K.V.K.E. | ANIT | ENVANTER NO: -

TÜRKİYE | İSTANBUL 1 NUMARALI KVKBK MÜDÜRLÜĞÜ | HARİTA NO:

İLİ: İSTANBUL | İLÇESİ: EYÜPSULTAN | MAHALLE KÖY VEYA MEVKİ: PİRİNÇÇİ

CADDE/ SOKAK VE KAPI NO: | KADASTRO PAFTA:- ADA:- PARSEL:- | KORUMA DERECESİ: ANITSAL 1 - - / SİVİL - - - / ÇEVREYE AYKIRI -

ADI: ANITSAL YAPI | YAPTIRAN: BİLİNMİYOR | YAPAN: BİLİNMİYOR | MİMARİ ÇAĞI (USLUP): ROMA DÖNEMİ

YAPIM TARİHİ: 6. Y.Y. | KİTABE: - | VAKFİYE:

GENEL TANIM : EYÜPSULTAN İLÇESİ, PİRİNÇÇİ MAHALLESİ SINIRLARI İÇERİSİNDE KALAN VE PİRİNÇÇİ KÖYÜ MERKEZİNİN BATISINDA, KUZEY MARMARA OTOYOLU BAĞLANTI YOLUNUN DOĞUSUNDA BULUNAN ORMANLIK ALAN İÇERİSİNDE TESPİT EDİLEN, ROMA SU YOLLARI KAPSAMINDAKİ, İRİLİ UFAKLI, HOROSAN HARÇLI, NİZAMİ TAŞ ÖRGÜLÜ SU KEMERİ VE DEVAMINDAKİ SU GALERİSİ (KANALI) KALINTILARI.

KORUMA DURUMU		TAŞIYICI YAPI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI		İÇ YAPI		SÜSLEME ELEMANLARI		RUTUBET		
	A	İYİ	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	YOK
	B	ORTA	B		B		B		B		B		B	İZİ VAR
	C	FENA	C		C		C		C		C		C	ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI :

FOTOĞRAF :

GÖZLEMLER : Eyüpsultan İlçesi, Pirinççi Mahallesi sınırları içerisinde kalan ve Pirinççi köyü merkezinin batısında, kuzey marmara otoyolu bağlantı yolunun doğusunda bulunan ormanlık alan içerisinde yapılan incelemelerde; Roma Su Yolları kapsamında olduğu düşünülen su kemeri kalıntıları ve devamındaki su galerisi (kanalı) kalıntıları görülmüştür. Su Kemerinin büyük bir kısmının tahrip edilmiş olduğu, su galerisinin (kanalının) ise toprak altında kalması sebebi ile nispeten daha iyi durumda bulunduğu görülmüştür. Suyolu için en büyük tehlike kaçak kazılar olup, sistemdeki tahribatın büyük kısmını kaçak kazılar oluşturmaktadır.

BUGÜNKÜ SAHİBİ:- | BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ : -

YAPILAN ONARIMLAR :

AYRINTILI TANIM :

Roma İmparatorluğunun Trakya'dan (Tekirdağ-Vize'den) İstanbul'a su taşımak için inşa ettiği, bugüne kadar dünyanın en uzun su sistemi olarak bilinen, Köln ve Kartaca su sistemlerinden iki buçuk kat daha uzun olan, 30 yılda inşa edilen, kolları hariç 150 kilometre uzunluğunda olan, kollarlarıyla birlikte toplam uzunluğu 450 kilometreye ulaşan ve 450 km uzunluğu ile Dünyanın en uzun su sistemi olma özelliğindeki, kanal yüksekliklerinin iki metreyi bulduğu, kemerlerini oluşturan taşların bazılarının 150x60x50 santim boyutlarında olduğu ve sistem üzerinde 40 adet kemerin yer aldığı bilinen, yaklaşık 1600 yıllık su sisteminin parçaları olup ülkemiz ve dünya tarihi açısından önemi bir yere sahiptir. (Kaynak:Trakya-İstanbul Su Sistemine (Roma Su Yolları) ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız *"CROW James, BARDIL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008")*. Bahse konu kaynakta Büyük Kemer olarak adlandırılan Su Kemerinin, 3 metre genişliğindeki kemerleri ile en iyi korunan kemerlerden biri olduğu, kemerin güneyinde 1 metre yüksekliğinde, yükseltilmiş bir boşluk olarak kanal hattının görülebildiği belirtilmiştir. (Sf. 82-85). Yerinde incelemede yapılan tespitlerde ise; söz konusu kemerin neredeyse tamamının tahrip edildiği, kemere ait toprak altında kalan küçük bir kısım ile etrafa yayılmış durumda kemer taşlarının bulunduğu, kemerin batısında kalan kısımda, irili ufaklı, horosan harçlı, nizami taş örgülü su galerisinin (kanalının) ise nispeten daha iyi durumda olduğu görülmüştür.

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON

ORİJİNAL KULLANIMI : **ROMA SU SİSTEMİNİN BİR KISMINI OLUŞTURAN, PİRİNÇÇİ SU KEMERİ VE DEVAMINDAKİ SU GALERİSİ (KANALI).**

BUGÜNKÜ KULLANIMI : **HALİHAZIRDA KULLANILMIYOR**

ÖNERİLEN KULLANIMI:

HAZIRLAYANLAR

YAYIN DİZİNİ : | KURUL ONAYI: | EKLER : - | RAPOR - | KONTROL EDEN | 07 / 03 /2019

FOTOĞRAF - | RÖLÖVE PROJESİ - | RESTORASYON PROJESİ - | KURUL ONAYI NO: **4115** **İST. 1 NUMARALI K.V.K. B. KURULU** | 07/03/2019 / /20 / /20

HARİTA - | KROKİ - | KİTABE - | VAKFİYE - | REVİZYON : / /20

07.03.2019 TARİH VE 4115 SAYILI KARAR EKİDİR.

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

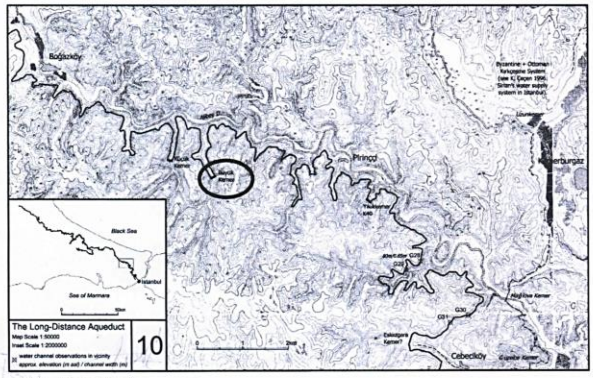

MAP 10 Boğazköy to Cebecikôy.

"CROW James, BARDIL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008"

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

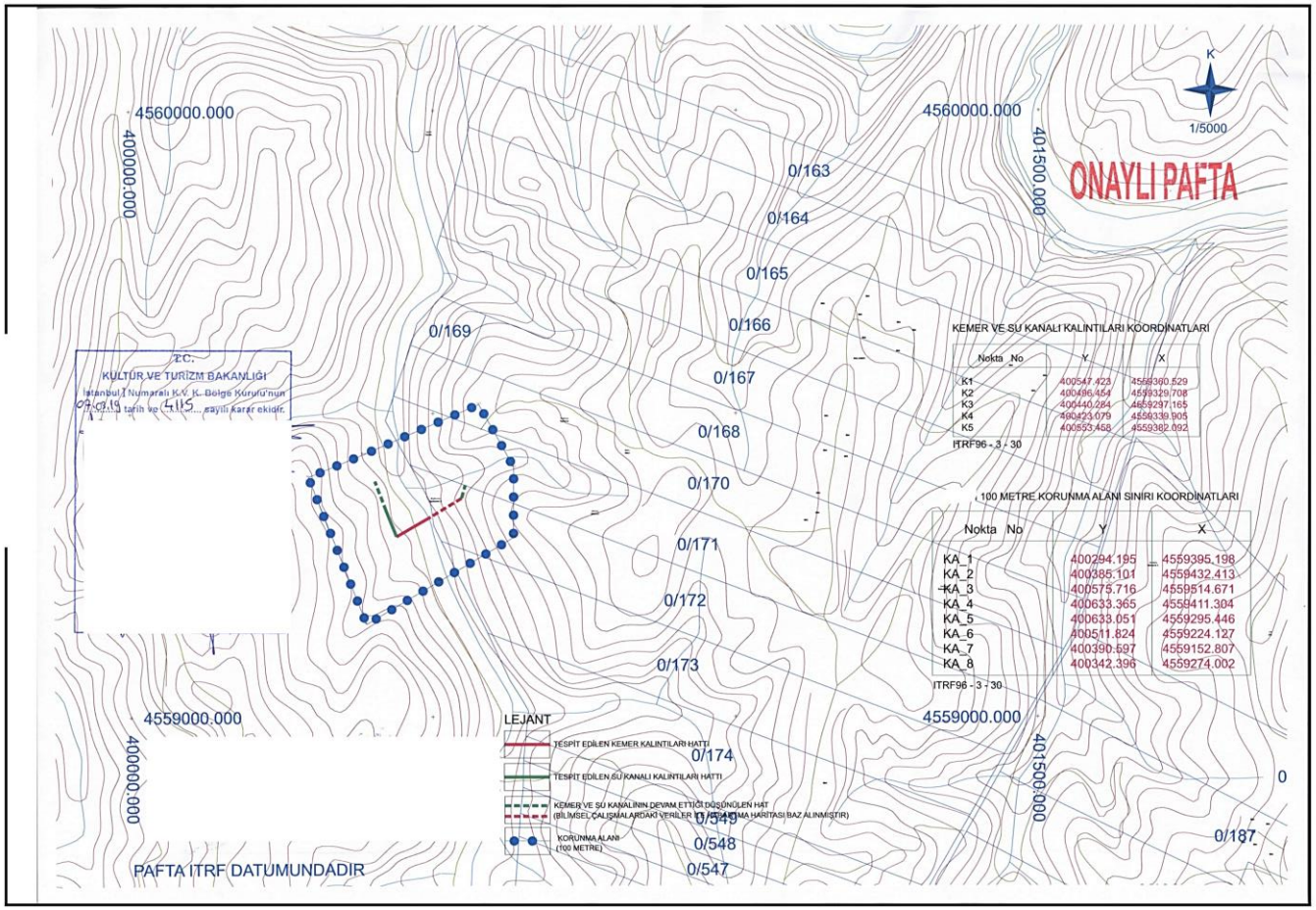

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul I Numaralı Kültür Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

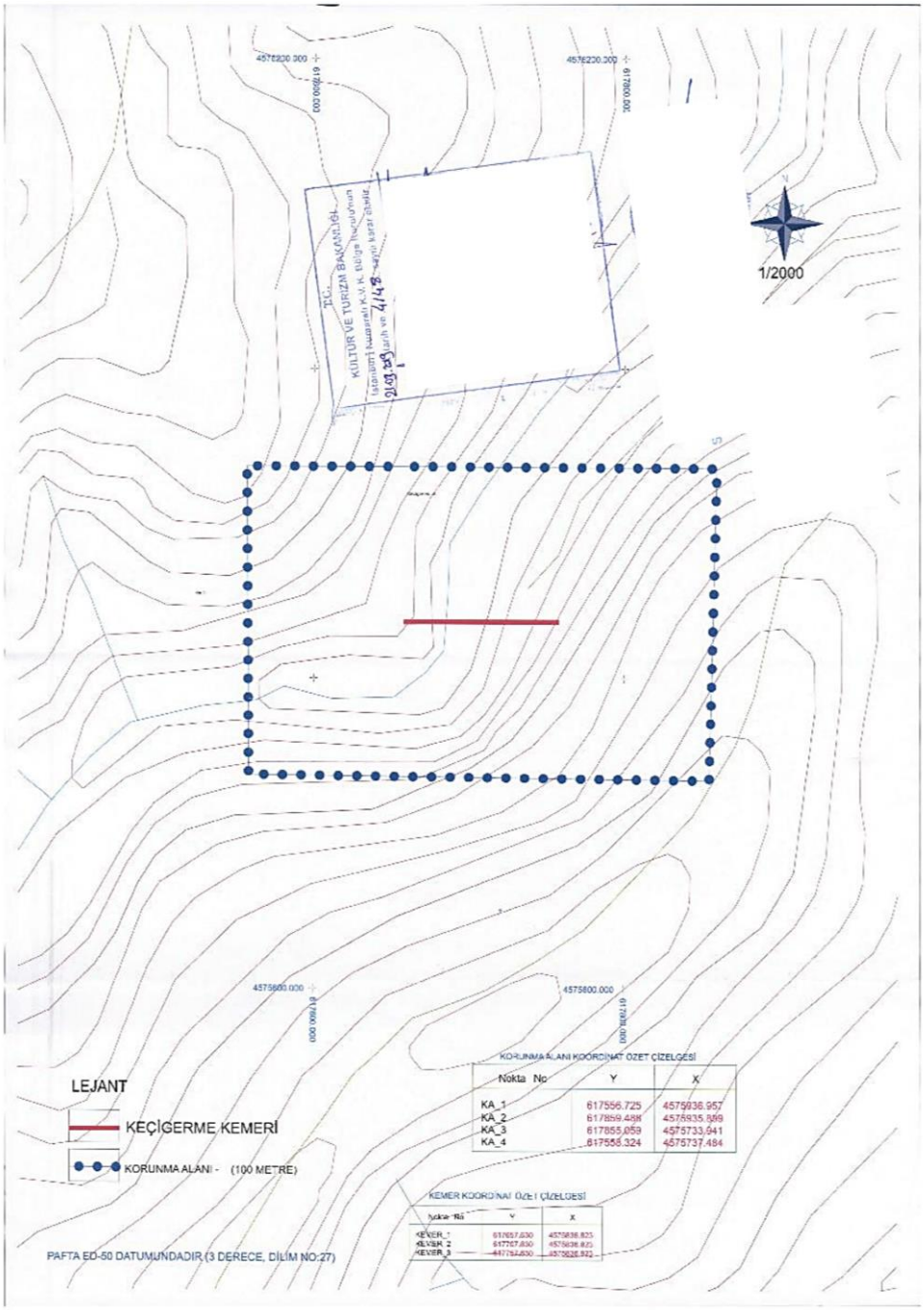

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul I Numaralı Kültür Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ D.K.V.K.E.	ANIT	ENVANTER NO: -
TÜRKİYE	KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		HARİTA NO:
İLİ: İSTANBUL	İLÇESİ: ÇATALCA	MAHALLE KÖY VEYA MEVKİ: ÇİFTLİKKÖY	
CADDE/ SOKAK VE KAPI NO:	KADASTRO PAFTA: - ADA:- PARSEL: -	KORUMA DERECESİ	ANITSAL 1 - -
			SİVİL - - -
			ÇEVREYE AYKIRI -
ADI: SU KEMERİ	YAPTIRAN: BİLİNMİYOR / YAPIM TARİHİ: BİLİNMİYOR	YAPAN: BİLİNMİYOR / KİTABE: -	MİMARİ ÇAĞI (USLUP): GEÇ ROMA DÖNEMİ / VAKFİYE:

GENEL TANIM : ÇİFTLİKKÖYÜN YAKLAŞIK 3400 METRE KUZEYBATISINDA ,ORMAN ALANI İÇİNDE, y:617657.630, x:4575836.823 ve y:617757.630, x:4575836.823 KOORDİNATLARINDA YER ALAN ROMA SU YOLLARINA AİT, İKİ KAT KEMERDEN OLUŞAN SU KEMERİDİR.

KORUMA DURUMU		TAŞIYICI YAPI	DIŞ YAPI	ÜST YAPI	İÇ YAPI	SÜSLEME ELEMANLARI	RUTUBET
A	İYİ	A	A	A	A	A	A YOK
B	ORTA	B	B	B	B	B	B İZİ VAR
C	FENA	C	C	C	C	C	C ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI :

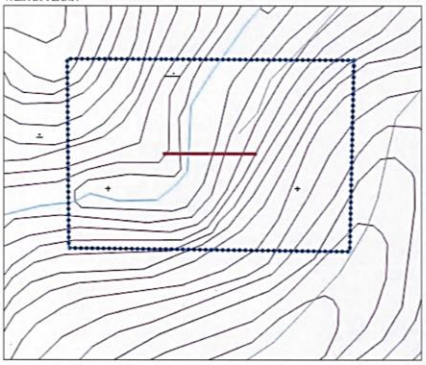

FOTOĞRAF :

GÖZLEMLER : Roma SU YOLLARINA AİT SU KEMERİ, ORMAN İÇİNDE, DERİN BİR VADİDE YER ALMAKTADIR. DOĞU-BATI DOĞRULTULU OLUP KEMERLERİ TAHRİP OLMUŞ DURUMDADIR.

BUGÜNKÜ SAHİBİ: KAMU		BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ : MÜLKİYET SAHİBİ

YAPILAN ONARIMLAR :

AYRINTILI TANIM :
ÇİFTLİKKÖYÜN YAKLAŞIK 3400 METRE KUZEYBATISINDA, ORMAN ALANI İÇİNDE, DERİN BİR VADİDE YER ALAN SU KEMERİDİR. YAKLAŞIK 100 METRE UZUNLUĞUNDADIR. 2 KATTAN OLUŞMAKTADIR. SU KEMERİNİN AYAĞI YAKLAŞIK 1 METRE BOYUTUNDA BOSAJLI, KESME TAŞLARDAN OLUŞMAKTA OLUP KEMER KISMI DÜZ KESME TAŞLAR İLE YAPILMIŞTIR. BAZI TAŞLAR ÜZERİNDE ÇEŞİTLİ ŞEKİLLER BULUNMAKTADIR. HERHANGİ BİR GÜVENLİK TEDBİRİ BULUNMAMAKTADIR.STANBUL'DA YER ALAN BİZANS DÖNEMİ SU GALERİNE İLİŞKİN *"CROW JAMES, BARDIL JONATHAN AND BAYLISS, THE WATER SUPPLY OF BY BYZANTİNE CONSTANTİNOPLE, SOCİETY FOR THE PROMOTİON OF ROMAN STUDİES JOURNAL OF ROMAN STUDİES MONOGRAPH NO:II, 2008"* ŞEKLİNDE BELİRTİLEN KAYNAKTA "KEÇİGERME SU KEMERİNİN 100 METRE UZUNLUĞU İLE ROMA SU YOLUNUN EN GÖRKEMLİ KEMERLERİNDEN BİRİ OLDUĞU, 16 SIRA BOSAJLI KESME TAŞTAN SONRA GELEN KEMER SİLMESİ VE DÜZGÜN KESME TAŞLARDAN OLUŞAN KEMER AÇIKLIKLARININ 5-6 METRE OLDUĞU, SU KEMERİ DEVAMINDA 60 CM GENİŞLİĞİNDE SU KANALLARININ YER ALDIĞI" BELİRTİLMEKTEDİR

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON

ORİJİNAL KULLANIMI : ROMA SU SİSTEMİNİN BİR KISMINI OLUŞTURAN KEÇİGERME SU KEMERİ VE DEVAMINDAKİ SU GALERİSİ.

BUGÜNKÜ KULLANIMI : KULLANILMIYOR

ÖNERİLEN KULLANIMI:

HAZIRLAYANLAR :

YAYIN DİZİNİ :	KURUL ONAYI:	EKLER : -		
		RAPOR	-	KONTROL EDEN
		FOTOĞRAF	-	KURUL ONAYI NO: 4148
		RÖLÖVE PROJESİ	-	İST. 1 NUMARALI K.V.K.T.K. KURULU
		RESTORASYON PROJESİ	-	
		HARİTA	-	REVİZYON :
		KROKİ	-	21.03.2019 TARİH 4148 SAYILI KARAR EKİDİR.
		KİTABE	-	
		VAKFİYE	-	

... / ... /2019

21/03/2019

/ /20

/ /20

/ /20

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul I Numaralı Kültür Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

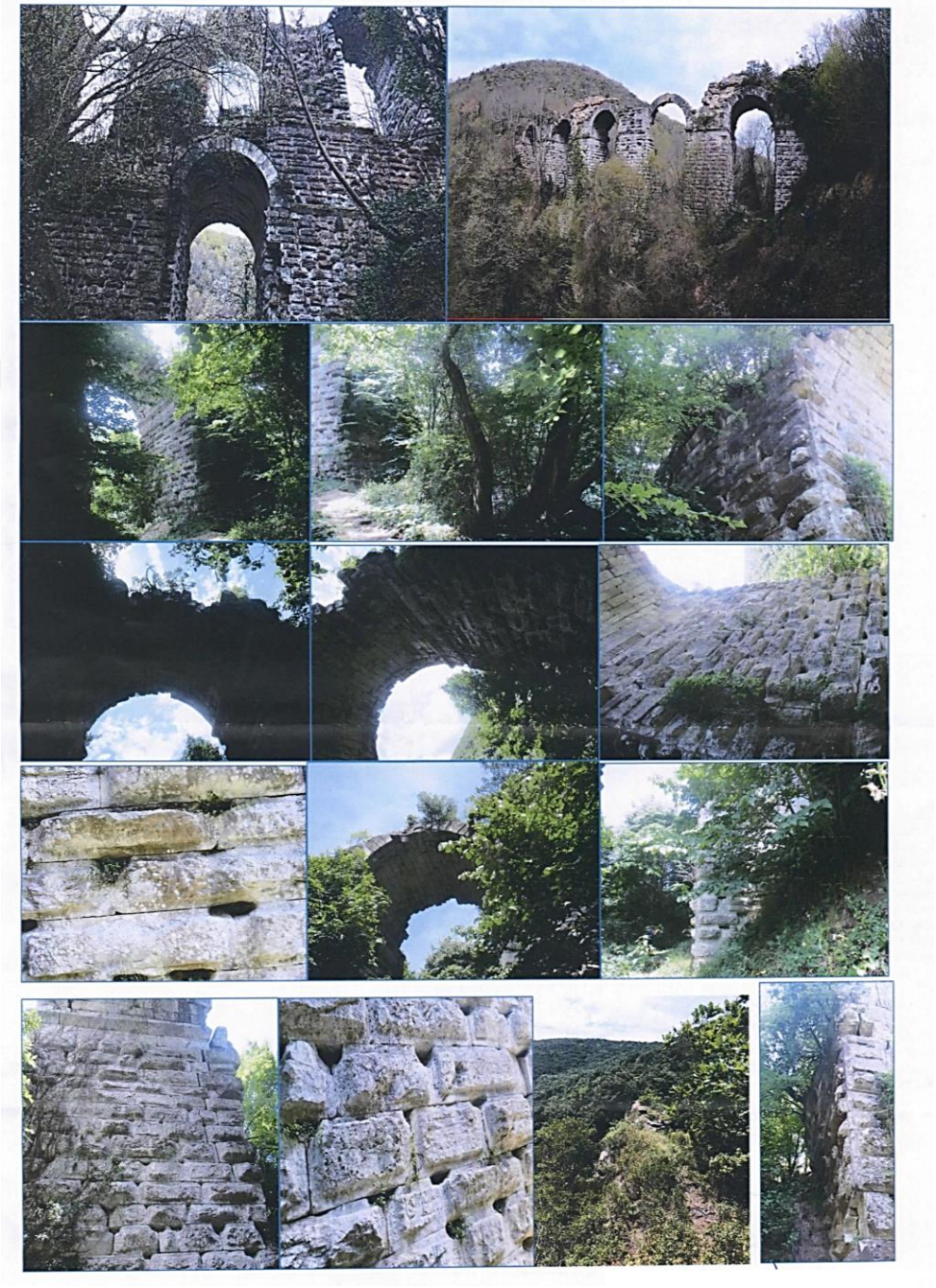

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

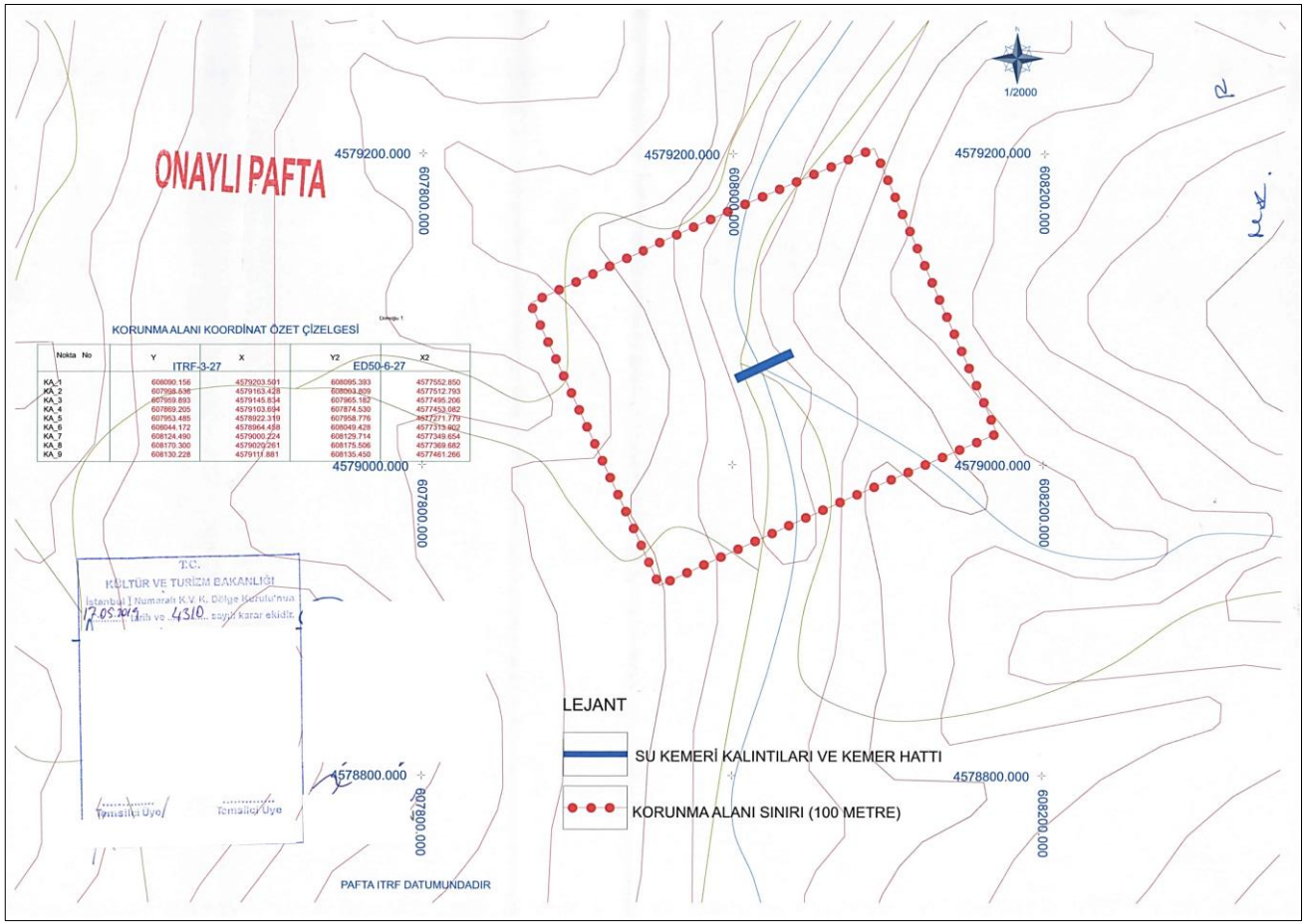

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ	D.K.V.K.E.	ANIT	ENVANTER NO: -
TÜRKİYE	İSTANBUL 1 NUMARALI KVKBK MÜDÜRLÜĞÜ			HARİTA NO:

İLİ :İSTANBUL	İLÇESİ : ÇATALCA	MAHALLE KÖY VEYA MEVKİ: GÜMÜŞPINAR	KORUMA DERECESİ			
CADDE/ SOKAK VE KAPI NO:	KADASTRO PAFTA: -	ADA:-	PARSEL: -	ANITSAL	1	-
				SİVİL	-	-
				ÇEVREYE AYKIRI	-	

ADI: ANITSAL YAPI	YAPTIRAN: BİLİNMİYOR	YAPAN: BİLİNMİYOR	MİMARİ ÇAĞI (USLUP): ROMA DÖNEMİ
	YAPIM TARİHİ: 6. Y.Y.	KİTABE : -	VAKFİYE:

GENEL TANIM : ÇATALCA İLÇESİ, GÜMÜŞPINAR MAHALLESİ SINIRLARI İÇERİSİNDE KALAN VE GÜMÜŞPINAR MAHALLESİ MERKEZİNİN KUZEYİNDE, KARAMANDERE MAHALLESİ MERKEZİNİN GÜNEYBATISINDA BULUNAN, ORMANLIK ALAN İÇERİSİNDE TESPİT EDİLEN, ROMA SU YOLLARI KAPSAMINDAKİ, HOROSAN HARÇLI, NİZAMİ TAŞ ÖRGÜLÜ YIKILMIŞ SU KEMERİ KALINTILARI.

KORUMA DURUMU			TAŞIYICI YAPI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI		İÇ YAPI		SÜSLEME ELEMANLARI		RUTUBET		
	A	İYİ		A		A		A		A		A		A	YOK
	B	ORTA		B		B		B		B		B		B	İZİ VAR
	C	FENA		C		C		C		C		C		C	ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI :

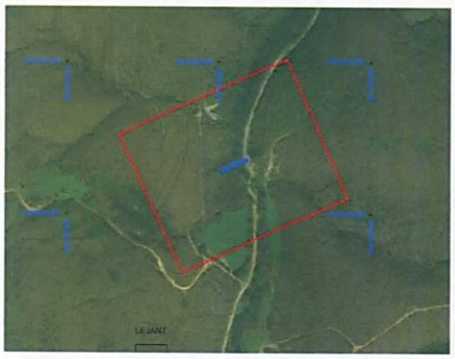

FOTOĞRAF :

GÖZLEMLER : Çatalca İlçesi, Gümüşpınar Mahallesi sınırları içerisinde kalan ve Gümüşpınar Mahallesi merkezinin kuzeyinde, Karamandere Mahallesi merkezinin güneybatısında bulunan ormanlık alan içerisinde yapılan incelemelerde; Roma Su Yolları kapsamında olduğu düşünülen su kemeri kalıntıları görülmüştür. Su Kemerinin büyük bir kısmının yıkılmış vaziyette olduğu görülmüştür. Kemerin devamındaki suyolu için en büyük tehlikeyi kaçak kazılar oluşturmaktadır.

BUGÜNKÜ SAHİBİ:-		BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ : -

YAPILAN ONARIMLAR :

AYRINTILI TANIM :

Roma İmparatorluğunun Trakya'dan (Tekirdağ-Vize'den) İstanbul'a su taşımak için inşa ettiği, bugüne kadar dünyanın en uzun su sistemi olarak bilinen, Köln ve Kartaca su sistemlerinden iki buçuk kat daha uzun olan, 30 yılda inşa edilen, kolları hariç 150 kilometre uzunluğunda olan, kollarlarıyla birlikte toplam uzunluğu 450 kilometreye ulaşan ve 450 km uzunluğu ile Dünyanın en uzun su sistemi olma özelliğindeki, kanal yüksekliklerinin iki metreyi bulduğu, kemerlerini oluşturan taşların bazılarının 150x60x50 santim boyutlarında olduğu ve sistem üzerinde 40 adet kemerin yer aldığı bilinen, yaklaşık 1600 yıllık su sisteminin parçaları olup ülkemiz ve dünya tarihi açısından önemi bir yere sahiptir. (Kaynak:Trakya-İstanbul Su Sistemine (Roma Su Yolları) ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız"*CROW James, BARDIL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008"*). Bahse konu kaynakta "Gümüşpınar Dere Kemeri" olarak adlandırılan Su Kemerinin yıkılmış olduğu, vadi genişliğine göre 2 ya da 3 açıklıklı kemer olabileceği, düşük seviyedeki köprü ayağı kalıntısının derenin batı kısmında, temel kalıntıların ise derenin doğu kısmında, yol kenarında olduğu belirtilmiştir (Sf. 55-56). Yerinde incelemede yapılan tespitlerde ise; söz konusu kemerin bahse konu kaynaktaki gibi yıkılmış halde olduğu, doğu ayak kısmındaki kalıntıların yol kenarında, batı ayağı kalıntılarının ise dere kenarında yer aldığı, etrafa yayılmış durumda kemer taşlarının bulunduğu, kemerin devamında toprak altında su kanalının devam ettiği görülmüştür.

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON

ORİJİNAL KULLANIMI : **ROMA SU SİSTEMİNİN BİR KISMINI OLUŞTURAN, GÜMÜŞPINAR DERE SU KEMERİ.**

BUGÜNKÜ KULLANIMI : **HALİHAZIRDA KULLANILMIYOR**

ÖNERİLEN KULLANIMI:

HAZIRLAYANLAR :

YAYIN DİZİNİ :	KURUL ONAYI:	EKLER : -			
		RAPOR	-	KONTROL EDEN	17 /05 /2019
		FOTOĞRAF	-	KURUL ONAYI NO: 4310	17/05/2019
		RÖLÖVE PROJESİ	-	İST. 1 NUMARALI K.V.K.B. KURULU	/ /20
		RESTORASYON PROJESİ	-		/ /20
		HARİTA	-	REVİZYON :	/ /20
		KROKİ	-	17.05.2019 TARİH VE 4310 SAYILI KARAR EKİDİR.	
		KİTABE	-		
		VAKFİYE	-		

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

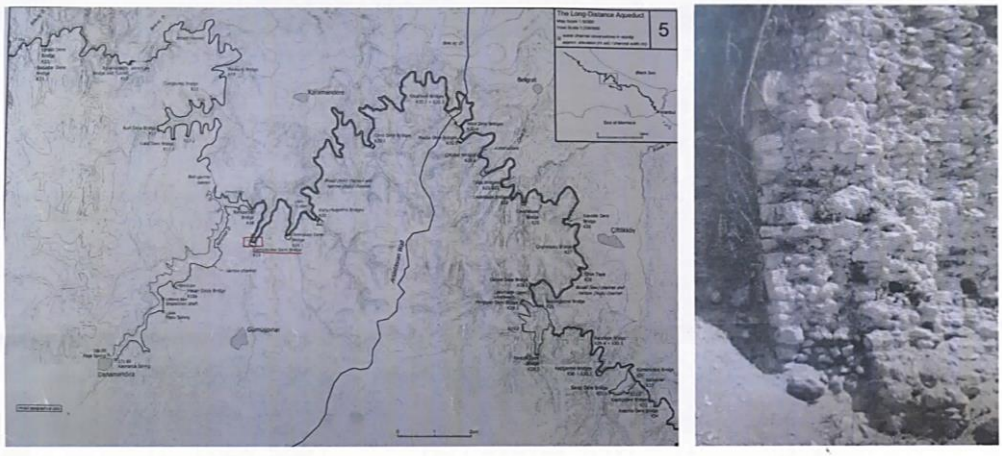

"CROW James, BARDILL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008"

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ	D.K.V.K.E.	ANIT	ENVANTER NO: -
TÜRKİYE	İSTANBUL 1 NUMARALI KVKBK MÜDÜRLÜĞÜ			HARİTA NO:

İLİ: İSTANBUL	İLÇESİ: ARNAVUTKÖY	MAHALLE KÖY VEYA MEVKİ: BOĞAZKÖY	KORUMA DERECESİ				
CADDE/ SOKAK VE KAPI NO:	KADASTRO PAFTA: -	ADA:-	PARSEL: -		ANITSAL	I	-	-
					SİVİL	-	-	-
					ÇEVREYE AYKIRI	-		

ADI: ANITSAL YAPI	YAPTIRAN: BİLİNMİYOR	YAPAN: BİLİNMİYOR	MİMARİ ÇAĞI (USLUP): ROMA DÖNEMİ
	YAPIM TARİHİ: M.S. 6. Y.Y.	KİTABE: -	VAKFİYE:

GENEL TANIM : ARNAVUTKÖY İLÇESİ, BOĞAZKÖY MAHALLESİ SINIRLARI İÇERİSİNDE KALAN ORMANLIK ALAN İÇERİSİNDE TESPİT EDİLEN, ROMA SU YOLLARI KAPSAMINDAKİ, İRİLİ UFAKLI, HOROSAN HARÇLI, NİZAMİ TAŞ ÖRGÜLÜ SU GALERİSİ (KANALI) VE KALINTILARI.

KORUMA DURUMU	A İYİ / B ORTA / C FENA	TAŞIYICI YAPI	A / B / C	DIŞ YAPI	A / B / C	ÜST YAPI	A / B / C	İÇ YAPI	A / B / C	SÜSLEME ELEMANLARI	A / B / C	RUTUBET	A YOK / B İZİ VAR / C ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI :

FOTOĞRAF :

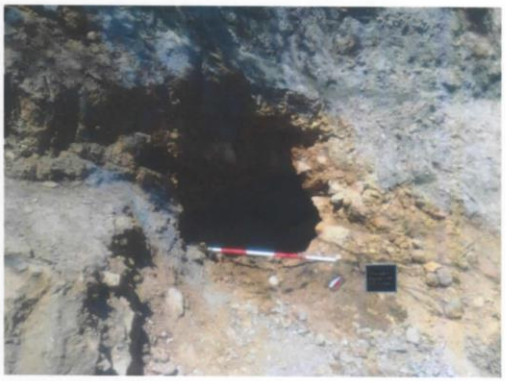

GÖZLEMLER : Arnavutköy İlçesi, Boğazköy Mahallesi sınırları içerisinde kalan ormanlık alan içerisinde yapılan incelemelerde; Roma Su Yolları kapsamında olduğu düşünülen su galerisi (kanalı) kalıntıları görülmüştür. Su Kanalının yolda kalan büyük bir kısmının tahrip edilmiş olduğu,toprak altında kalan kısmı ise nispeten daha iyi durumda bulunduğu görülmüştür.

BUGÜNKÜ SAHİBİ:-		BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ : -

YAPILAN ONARIMLAR :

AYRINTILI TANIM :

Roma İmparatorluğunun Trakya'dan (Tekirdağ-Vize'den) İstanbul'a su taşımak için inşa ettiği, bugüne kadar dünyanın en uzun su sistemi olarak bilinen, Köln ve Kartaca su sistemlerinden iki buçuk kat daha uzun olan, 30 yılda inşa edilen, kolları hariç 150 kilometre uzunluğunda olan, kollarlarıyla birlikte toplam uzunluğu 450 kilometreye ulaşan ve 450 km uzunluğu ile Dünyanın en uzun su sistemi olma özelliğindeki, kanal yüksekliklerinin iki metreyi bulduğu, kemerlerini oluşturan taşların bazılarının 150x60x50 santim boyutlarında olduğu ve sistem üzerinde 40 adet kemerin yer aldığı bilinen, yaklaşık 1600 yıllık su sisteminin parçaları olup ülkemiz ve dünya tarihi açısından önemi bir yere sahiptir. (Kaynak:Trakya-İstanbul Su Sistemine (Roma Su Yolları) ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız*"CROW James, BARDIL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008"*). Yerinde incelemede yapılan tespitlerde ise; söz konusu su galerisinin (kanalın) yol açılan kısmının neredeyse tamamının tahrip edildiği, yol kesitinde gözüken ve toprak altında devam eden, irili ufaklı, horosan harçlı, nizami taş örgülü su galerisinin (kanalının) ise nispeten daha iyi durumda olduğu görülmüştür.

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON

ORİJİNAL KULLANIMI : **ROMA SU SİSTEMİNİN BİR KISMINI OLUŞTURAN SU GALERİSİ (KANALI).**

BUGÜNKÜ KULLANIMI : **HALİHAZIRDA KULLANILMIYOR**

ÖNERİLEN KULLANIMI:

HAZIRLAYANLAR :

YAYIN DİZİNİ :	KURUL ONAYI				
	ŞEKLER :	-			16/05/2019
	RAPOR	-	KONTROL EDEN		
	FOTOĞRAF	-	KURUL ONAYI NO: 4284		16/05/2019
	RÖLÖVE PROJESİ	-	İST. 1 NUMARALI K.V.K. B. KURULU		/ /20
	RESTORASYON PROJESİ	-			/ /20
	HARİTA	-	REVİZYON :		/ /20
	KROKİ	-			
	KİTABE	-	16.05.2019 TARİH VE 4284 SAYILI KARAR EKİDİR.		
	VAKFİYE	-			

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

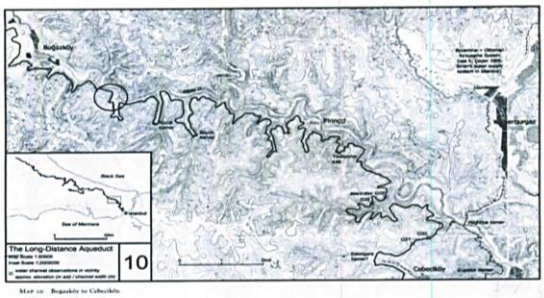

"CROW James, BARDIL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008"

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

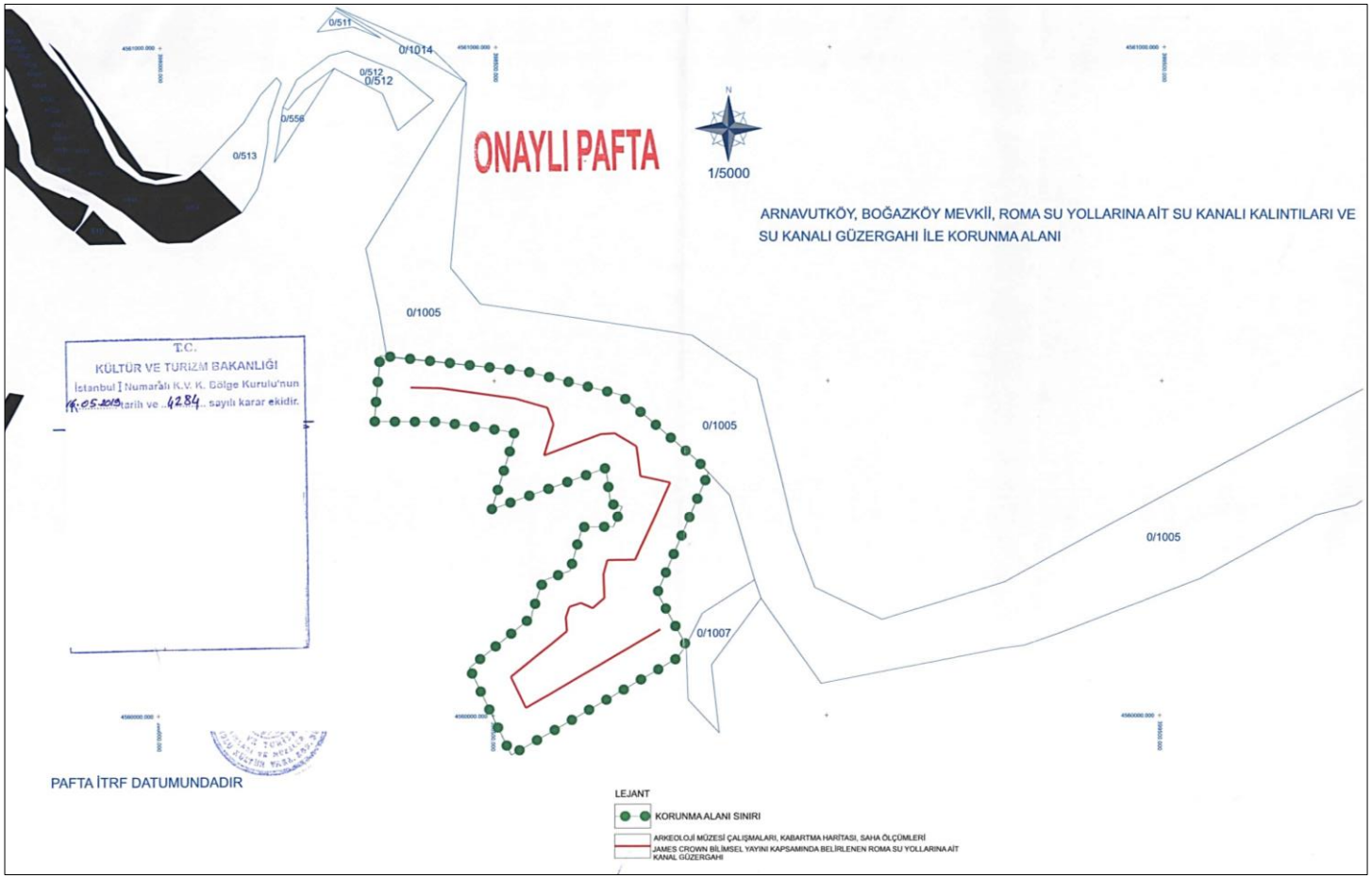

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ	D.K.V.K.E.	ANIT	ENVANTER NO: -
TÜRKİYE	İSTANBUL 1 NUMARALI KVKBK MÜDÜRLÜĞÜ			HARİTA NO:

İLİ İSTANBUL	İLÇESİ : ÇATALCA	MAHALLE KÖY VEYA MEVKİ: GÜMÜŞPINAR	KORUMA DERECESİ	ANITSAL	1	-	-
CADDE/ SOKAK VE KAPI NO:	KADASTRO PAFTA: -	ADA:-	PARSEL: -		SİVİL	-	-	-
				ÇEVREYE AYKIRI	-		

ADI: ANITSAL YAPI	YAPTIRAN: BİLİNMİYOR	YAPAN: BİLİNMİYOR	MİMARİ ÇAĞI (USLUP): ROMA DÖNEMİ
	YAPIM TARİHİ: 6. Y.Y.	KİTABE : -	VAKFİYE:

GENEL TANIM : ÇATALCA İLÇESİ, GÜMÜŞPINAR MAHALLESİ SINIRLARI İÇERİSİNDE KALAN ORMANLIK ALAN İÇERİSİNDE TESPİT EDİLEN, ROMA SU YOLLARI KAPSAMINDAKİ, İRİLİ UFAKLI, HOROSAN HARÇLI, NİZAMİ TAŞ ÖRGÜLÜ SU GALERİSİ HATTI KALINTILARI VE GÜZERGAHI

KORUMA DURUMU	A İYİ / B ORTA / C FENA	TAŞIYICI YAPI	A / B / C	DIŞ YAPI	A / B / C	ÜST YAPI	A / B / C	İÇ YAPI	A / B / C	SÜSLEME ELEMANLARI	A / B / C	RUTUBET	A YOK / B İZİ VAR / C ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI :

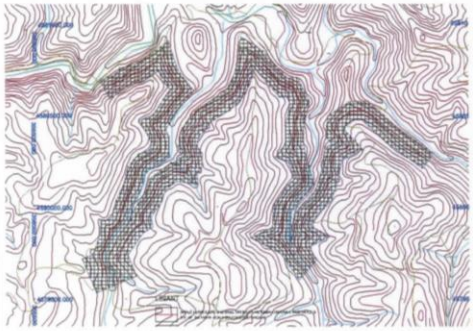

FOTOĞRAF :

GÖZLEMLER : Çatalca İlçesi, Gümüşpınar Mahallesi sınırları içerisinde kalan ormanlık bölge içerisinde yapılan incelemelerde; orman yolu kenarında Roma Su Yolları kapsamında olduğu düşünülen su galerisi hattı kalıntıları görülmüştür. Su Kanalı güzergahı, Gümüşpınar Dere Su Kemerinin ve orman yolu kenarındaki göçmeler sonucu ortaya çıkmış olan kanal kalıntılarının ve Gümüşpınar Dere Su Kemeri kalıntılarının konumları doğrultusunda takip edilebilmektedir.

BUGÜNKÜ SAHİBİ:-		BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ : -

YAPILAN ONARIMLAR :

AYRINTILI TANIM :

Roma İmparatorluğunun Trakya'dan (Tekirdağ-Vize'den) İstanbul'a su taşımak için inşa ettiği, bugüne kadar dünyanın en uzun su sistemi olarak bilinen, Köln ve Kartaca su sistemlerinden iki buçuk kat daha uzun olan, 30 yılda inşa edilen, kolları hariç 150 kilometre uzunluğunda olan, kollarlarıyla birlikte toplam uzunluğu 450 kilometreye ulaşan ve 450 km uzunluğu ile Dünyanın en uzun su sistemi olma özelliğindeki, kanal yüksekliklerinin iki metreyi bulduğu, kemerlerini oluşturan taşların bazılarının 150x60x50 santim boyutlarında olduğu ve sistem üzerinde 40 adet kemerin yer aldığı bilinen, yaklaşık 1600 yıllık su sisteminin parçaları olup ülkemiz ve dünya tarihi açısından önemi bir yere sahiptir. (Kaynak:Trakya-İstanbul Su Sistemine (Roma Su Yolları) ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız "*CROW James, BARDIL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008*"). Yerinde incelemede yapılan tespitlerde ise; orman yolu kenarında Roma Su Yolları kapsamında olduğu düşünülen ve çökmeler sonucu ortaya çıkan ile su galerisi (kanalı) kalıntıları görülmüştür. Söz konusu çökmeler ile oluşan açıklıkların takibi neticesinde kanal güzergahının yönü tahmin edilebilmektedir. Bazı açıklıkların yoğun bitki örtüsü ile kaplandığı görülmüştür.

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON

ORİJİNAL KULLANIMI : **ROMA SU SİSTEMİNİN BİR KISMINI OLUŞTURAN SU GALERİSİ (KANALI).**

BUGÜNKÜ KULLANIMI : **HALİHAZIRDA KULLANILMIYOR**

ÖNERİLEN KULLANIMI:

HAZIRLAYANLAR :

YAYIN DİZİNİ :	KURUL ONAYI: -	EKLER :	-		20 / 06 / 2019
		RAPOR	-	KONTROL EDEN:	
		FOTOĞRAF	-	KURUL ONAYI NO: 4386	20/ 06 / 2019
		RÖLÖVE PROJESİ	-	İST. 1 NUMARALI K.V.K. B. KURULU	/ /20
		RESTORASYON PROJESİ	-		/ /20
		HARİTA	-	REVİZYON :	/ /20
		KROKİ	-		
		KİTABE	-	20.06.2019 TARİH VE 4386 SAYILI KARAR EKİDİR.	
		VAKFİYE	-		

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

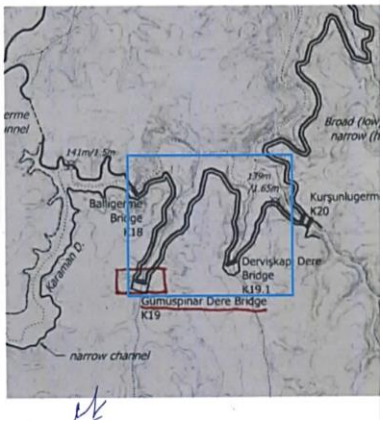

"CROW James, BARDIL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008"

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

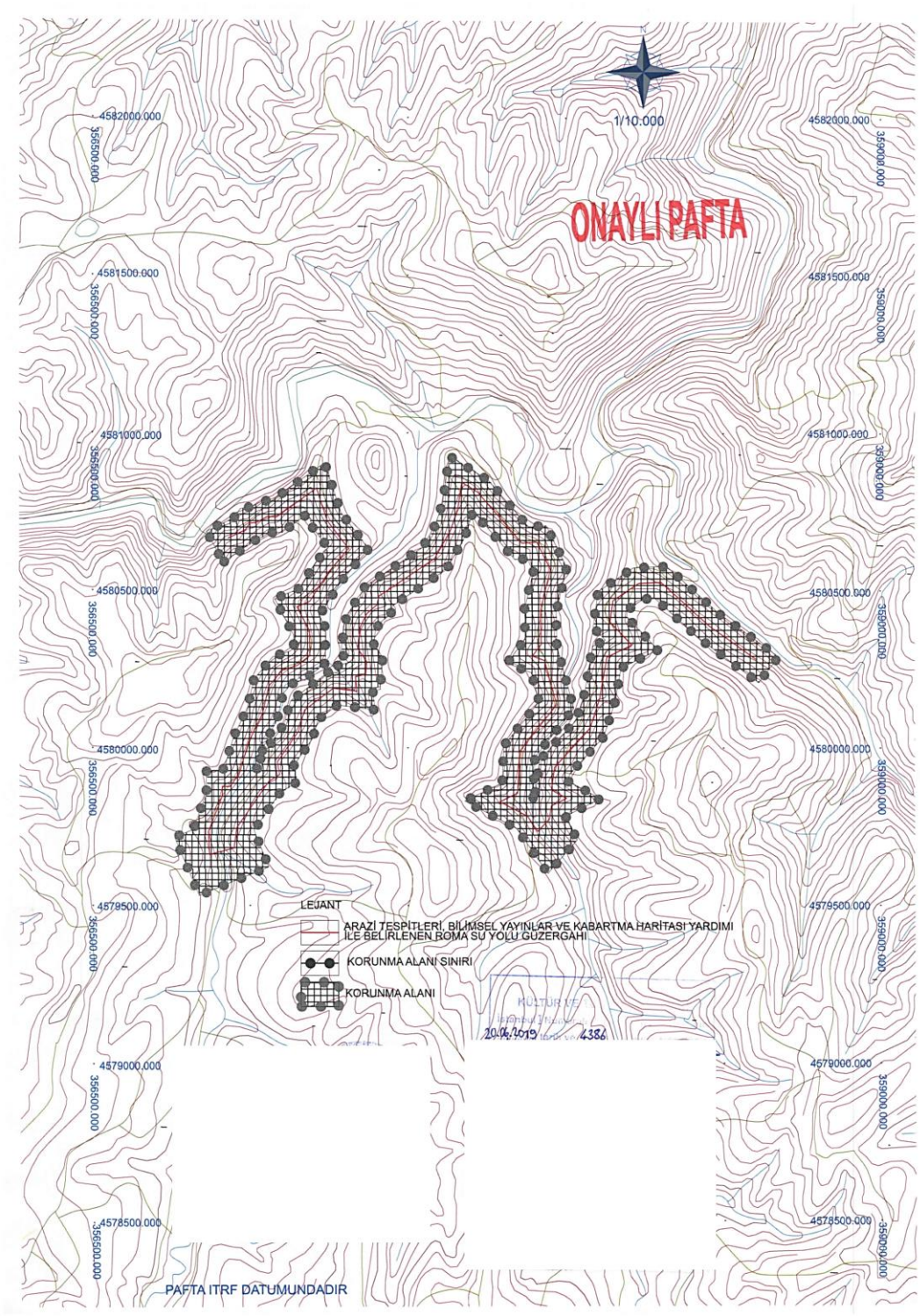

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

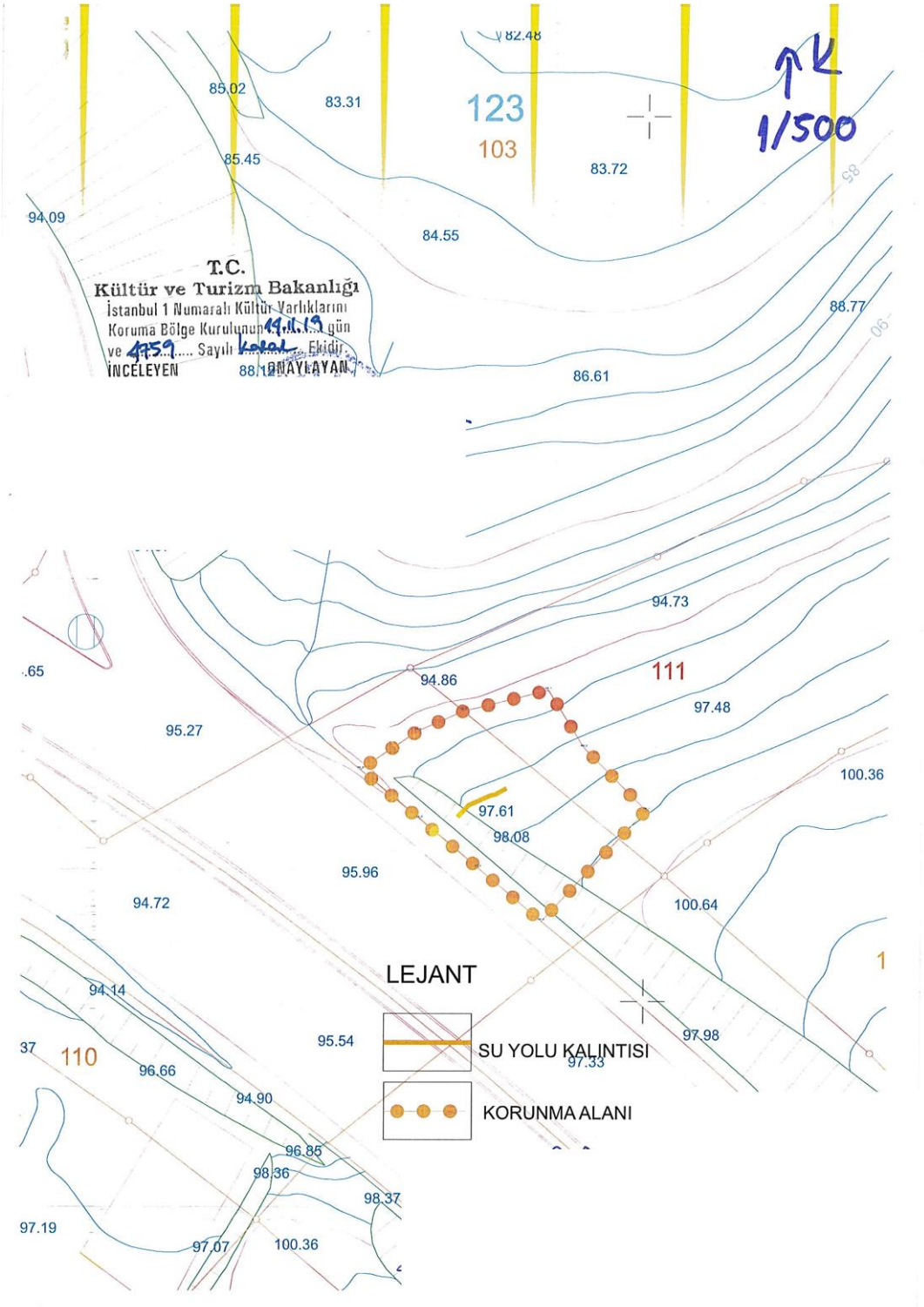

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ	D.K.V.K.E.	ANIT	ENVANTER NO: -
TÜRKİYE	İSTANBUL I NUMARALI K.V.K.B.K MÜDÜRLÜĞÜ			HARİTA NO:
İLİ :İSTANBUL	İLÇESİ : ARNAVUTKÖY	MAHALLE KÖY VEYA MEVKİİ: BAKLALI		

CADDE/ SOKAK VE KAPI NO	KADASTRO PAFTA:	ADA: 123	PARSEL: 110-111	KORUMA DERECESİ	ANITSAL: 1 - -
GERME KÖY MERKEZİ CAMİİNİN 200M BATISINDA, TAYAKADIN-YASSIÖREN KARAYOLUNUN KAMULAŞTIRMA ALANINDA					SİVİL: - - -
				ÇEVREYE AYKIRI	-

ADI: ROMA SUYOLU GİRİŞLERİ	YAPTIRAN: -	YAPAN: -	MİMARİ ÇAĞI (USLUP): ROMA 6.Y.Y.
	YAPIM TARİHİ:	KİTABE : -	VAKFİYE: -

GENEL TANIM : **ROMA SUYOLLARINA AİT TÜNEL GİRİŞLERİ**

KORUMA DURUMU		TAŞIYICI YAPI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI	İÇ YAPI	SÜSLEME ELEMANLARI		RUTUBET	
A	İYİ	A		A		A	A	A		A	YOK
B	ORTA	B		B		B	B	B		B	İZİ VAR
C	FENA	C		C		C	C	C		C	ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI :

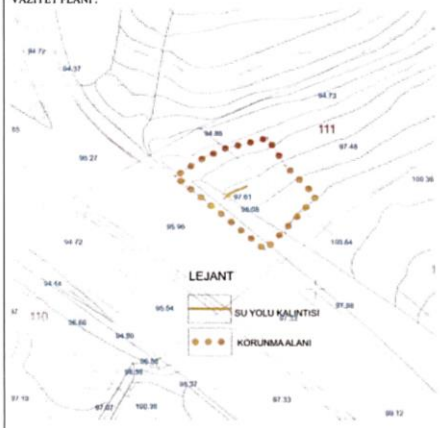

FOTOĞRAF :

GÖZLEMLER : Roma suyollarına ait olan iki adet tünel girişi yapılan kazılarla açığa çıkarılmıştır.

BUGÜNKÜ SAHİBİ: KAMU		BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ : MALSAHİBİ

YAPILAN ONARIMLAR : -

AYRINTILI TANIM :

16.01.2019 tarihinde Müdürlük uzmanlarınca Kanal İstanbul projesi kapsamında su altında kalacak kısımda, Germe (Baklalı) köy yerleşim merkezinden başlayarak doğuya doğru yaklaşık 1,5 km'lik mesafe boyunca uzanan Roma Suyollarının yüzeyde tespit edilebilen kısımlarına ilişkin CORS-GPS ile sayısal koordinat alınmıştır. Hattın Germe köy yerleşimine yakın iki noktada (123 ada 103 parsel içerisinde) yapılmış kaçak kazılarla kaba yontu taştan örülü su kanalı girişi olarak açığa çıktığı, bu noktaların James Crow, Jonathan Bardill ve Richard Bayliss'in "The Water Supply of Byzantine Constantinople" kitabında gösterimi yapılan kısmen tescilli Roma suyolları güzergahı ile kesiştiği ve her iki noktanın da CORS-GPS ile ITRF datumunda koordinatlarının alındığı, alınan şifahi bilgilere göre hattın yer altında 2 metre yüksekliğe yakın bir tünel şeklinde ilerlediği tespit edilmiştir.

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON

ORİJİNAL KULLANIMI : **SUYOLU**

BUGÜNKÜ KULLANIMI : -

ÖNERİLEN KULLANIMI: -

HAZIRLAYANLAR

YAYIN DİZİNİ : CROW, J., BARDILL, J., BAYLISS, R. (2008);"The Water Supply of Byzantine Constantinople", *Society for the Promotion of Roman Studies*, Journal of Roman Studies Monograph No: 11, London UK

KURUL ONAYI:

EKLER : -		KONTROL EDEN:	14/11/2019
RAPOR	-		
FOTOĞRAF	-	14.11.2019 TARİH VE 4759 SAYILI KARARLA KORUNMASI GEREKLİ KÜLTÜR VARLIĞI OLARAK TESCİL EDİLEREK KORUMA GRUBU I OLARAK BELİRLENMİŞ VE KORUNMA ALANI ONAYLANMIŞTIR.	
RÖLÖVE PROJESİ	-		
RESTORASYON PROJESİ	-		
HARİTA	-	REVİZYON : -	/ /20
KROKİ	-		
KİTABE	-		
VAKFİYE	-		

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

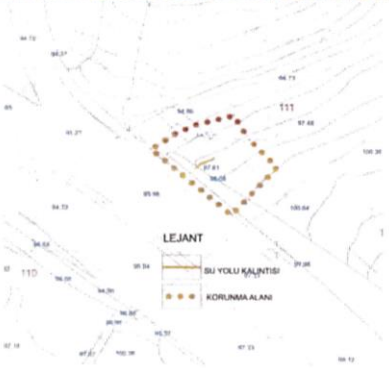

KORUNMA ALANI KOORDINAT ÖZET ÇIZELGESI

Nokta No	Y	X
KA_1	388089.034	4571835.153
KA_2	388093.178	4571828.650
KA_3	388100.241	4571821.566
KA_4	388088.365	4571809.049
KA_5	388081.088	4571815.057
KA_6	388074.362	4571820.605
KA_7	388067.636	4571826.153
KA_8	388074.149	4571830.507
KA_9	388079.323	4571832.779

ITRF-3-30

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

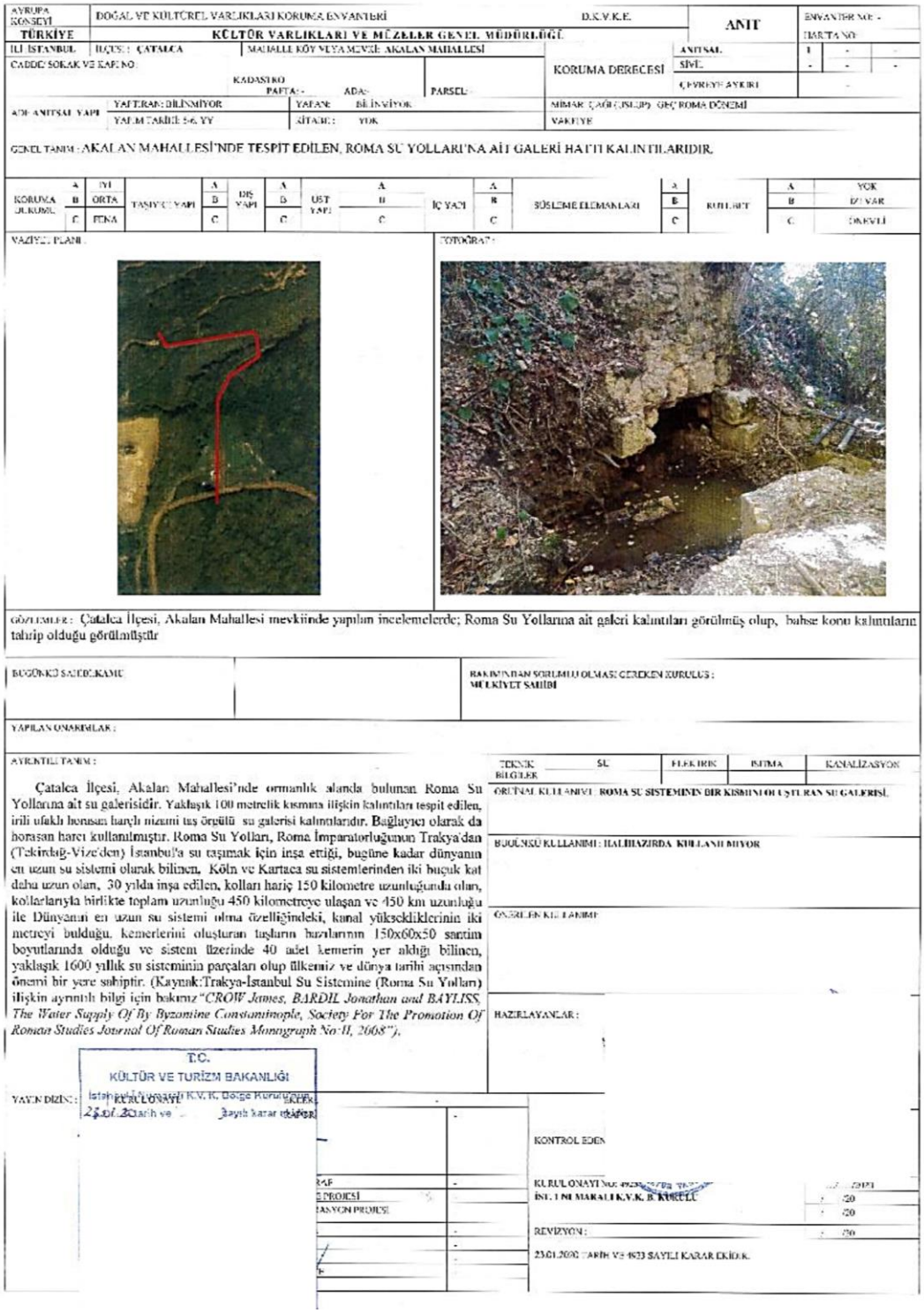

AVRUPA KONSEYİ | DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ | D.K.V.K.K. | ANIT | ENVANTER NO: -
TÜRKİYE | KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ | HARİTA NO:
İLİ: İSTANBUL | İLÇESİ: ÇATALCA | MAHALLE KÖY VEYA MEVKİİ: AKALAN MAHALLESİ
CADDE/SOKAK VE KAPI NO: | KADASTRO PAFTA: - ADA: - PARSEL: | KORUMA DERECESİ: ANITSAL 1 - - / SİVİL - - - / ÇEVRESİ AYKIRI -
ADI: ANITSAL YAPI | YAPTIRAN: BİLİNMİYOR | YAPAN: BİLİNMİYOR | MİMARİ ÜSLÛP: GEÇ ROMA DÖNEMİ
YAPIM TARİHİ: 5-6. YY | İŞTİRAK: YOK | VAKIFLIK:

GENEL TANIM: AKALAN MAHALLESİ'NDE TESPİT EDİLEN, ROMA SU YOLLARI'NA AİT GALERİ HATTI KALINTILARIDIR.

KORUMA DURUMU: A İYİ / B ORTA / C HARABE
TAŞIYICI YAPI: A / B / C
DIŞ YAPI: A / B / C
ÜST YAPI: A / B / C
İÇ YAPI: A / B / C
SÜSLEME ELEMANLARI: A / B / C
KULLANIŞ: A YOK / B DEVAM / C TERKEDİLİ

VAZİYET PLANI:

TOPOĞRAFYA:

GÖZLEMLER: Çatalca İlçesi, Akalan Mahallesi mevkiinde yapılan incelemelerde; Roma Su Yollarına ait galeri kalıntıları görülmüş olup, bahse konu kalıntıların tahrip olduğu görülmüştür

BUGÜNKÜ SAHİBİ/KAMU: | BAKIM VE ONARIMDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ: MÜLKİYET SAHİBİ

YAPILAN ONARIMLAR:

AYRINTILI TANIM:

Çatalca İlçesi, Akalan Mahallesi'nde ormanlık alanda bulunan Roma Su Yollarına ait su galerisidir. Yaklaşık 100 metrelik kısmına ilişkin kalıntıları tespit edilen, irili ufaklı horasan harçlı nizami taş örgülü su galerisi kalıntılarıdır. Bağlayıcı olarak da horasan harcı kullanılmıştır. Roma Su Yolları, Roma İmparatorluğunun Trakya'dan (Tekirdağ-Vize'den) İstanbul'a su taşımak için inşa ettiği, bugüne kadar dünyanın en uzun su sistemi olarak bilinen. Köln ve Kartaca su sistemlerinden iki buçuk kat daha uzun olan, 30 yılda inşa edilen, kolları hariç 150 kilometre uzunluğunda olan, kollarlarıyla birlikte toplam uzunluğu 450 kilometreye ulaşan ve 450 km uzunluğu ile Dünyanın en uzun su sistemi olma özelliğindeki, kanal yüksekliklerinin iki metreyi bulduğu, kemerlerini oluşturan taşların bazılarının 150x60x50 santim boyutlarında olduğu ve sistem üzerinde 40 adet kemerin yer aldığı bilinen, yaklaşık 1600 yıllık su sisteminin parçaları olup ülkemiz ve dünya tarihi açısından önemi bir yere sahiptir. (Kaynak:Trakya-İstanbul Su Sistemine (Roma Su Yolları) ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız *"CROW James, BARDİL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constaminople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008")*.

TEKNİK BİLGİLER: SU | ELEKTRİK | İSKİ | KANALİZASYON

ORİJİNAL KULLANIMI: ROMA SU SİSTEMİNİN BİR KISMINI OLUŞTURAN SU GALERİSİ.

BUGÜNKÜ KULLANIMI: HALİHAZIRDA KULLANILMIYOR

ÖNERİLEN KULLANIM:

HAZIRLAYANLAR:

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul Kültür Varlıklarını K.V.K. Bölge Kurulunun
25.01.2010 tarih ve 1933 sayılı kararı ekidir.

YAYIN DİZİNİ: KURUL ONAYI

KONTROL EDEN

KURUL ONAYI No: [illegible] / 2021
İNŞ. İLİ MAKALI K.V.K. B. KURULU

REVİZYON: / 20

23.01.2010 TARİH VE 1933 SAYILI KARAR EKİDİR.

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

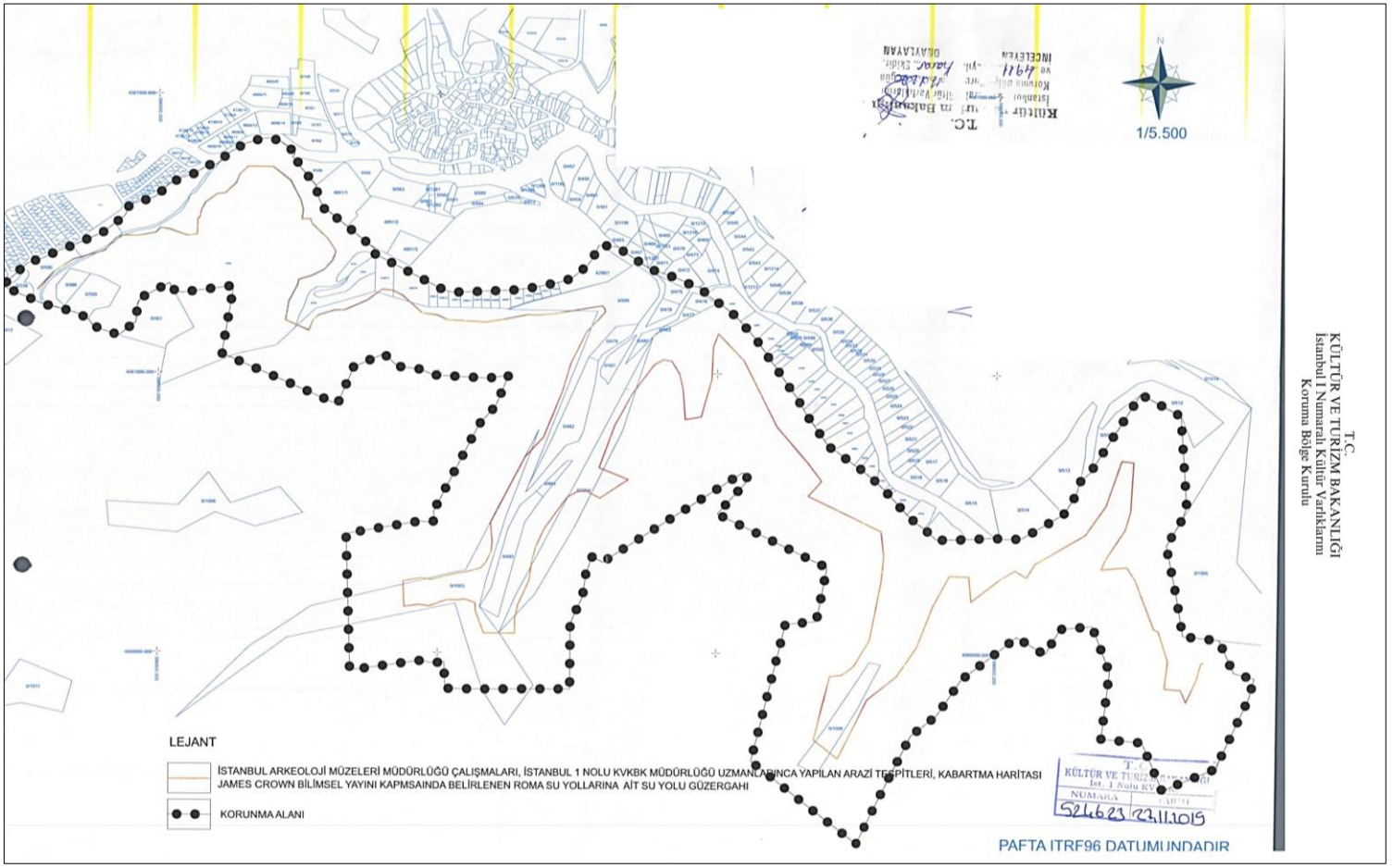

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

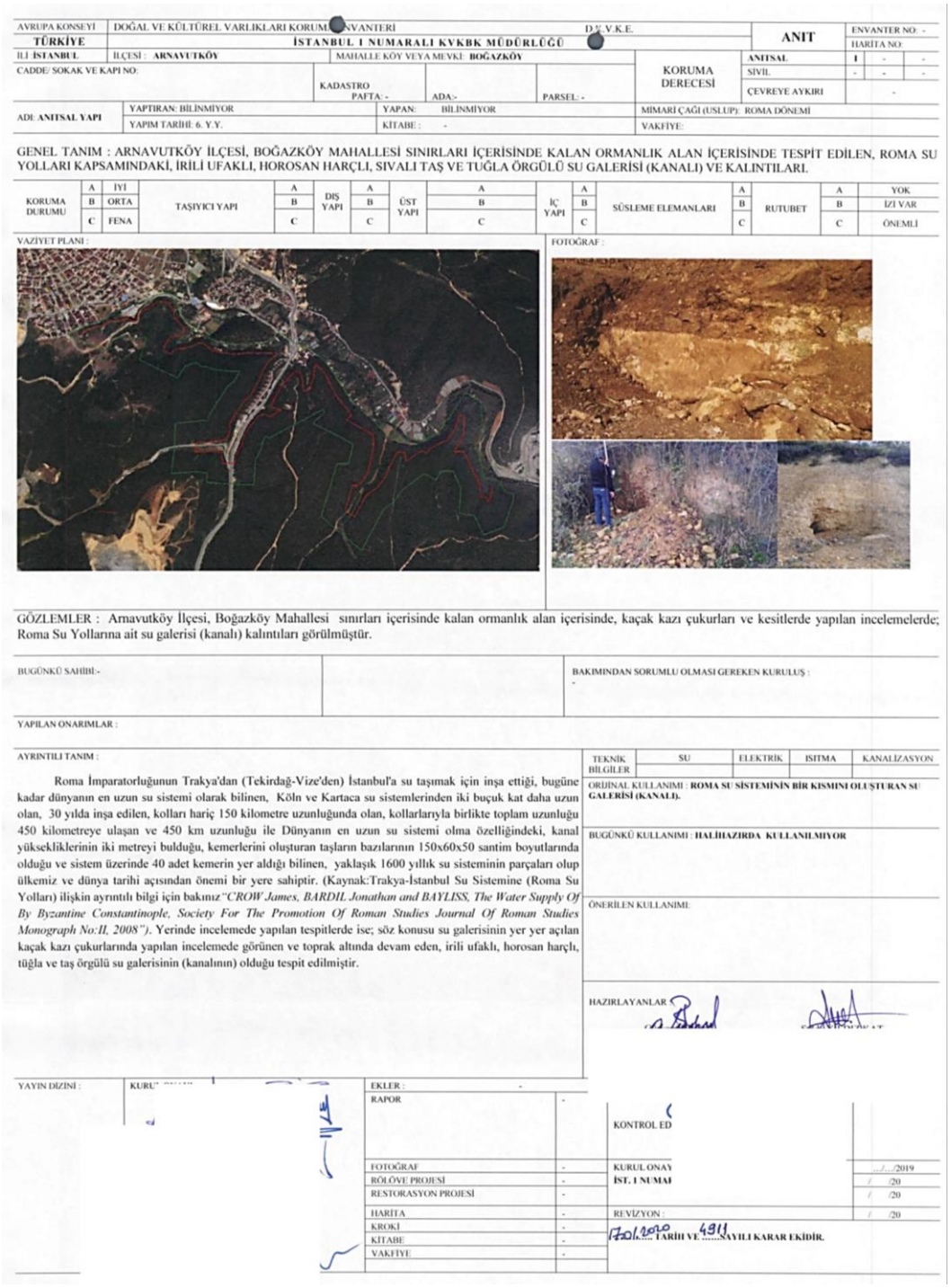

AVRUPA KONSEYİ | DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ | D.Y.V.K.E. | ANIT | ENVANTER NO: -
TÜRKİYE | İSTANBUL 1 NUMARALI KVKBK MÜDÜRLÜĞÜ | HARİTA NO:
İLİ: İSTANBUL | İLÇESİ: ARNAVUTKÖY | MAHALLE KÖY VEYA MEVKİ: BOĞAZKÖY
CADDE/ SOKAK VE KAPI NO: | KADASTRO PAFTA: - | ADA:- | PARSEL: -
KORUMA DERECESİ: ANITSAL I - - | SİVİL - - - | ÇEVREYE AYKIRI -
ADI: ANITSAL YAPI | YAPTIRAN: BİLİNMİYOR | YAPAN: BİLİNMİYOR | MİMARİ ÇAĞI (USLUP): ROMA DÖNEMİ
YAPIM TARİHİ: 6. Y.Y. | KİTABE: - | VAKFİYE:

GENEL TANIM : ARNAVUTKÖY İLÇESİ, BOĞAZKÖY MAHALLESİ SINIRLARI İÇERİSİNDE KALAN ORMANLIK ALAN İÇERİSİNDE TESPİT EDİLEN, ROMA SU YOLLARI KAPSAMINDAKİ, İRİLİ UFAKLI, HOROSAN HARÇLI, SIVALI TAŞ VE TUĞLA ÖRGÜLÜ SU GALERİSİ (KANALI) VE KALINTILARI.

KORUMA DURUMU			TAŞIYICI YAPI	DIŞ YAPI	ÜST YAPI	İÇ YAPI	SÜSLEME ELEMANLARI	RUTUBET
A	İYİ		A	A	A	A	A	A YOK
B	ORTA		B	B	B	B	B	B İZİ VAR
C	FENA		C	C	C	C	C	C ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI :

FOTOĞRAF :

GÖZLEMLER : Arnavutköy İlçesi, Boğazköy Mahallesi sınırları içerisinde kalan ormanlık alan içerisinde, kaçak kazı çukurları ve kesitlerde yapılan incelemelerde; Roma Su Yollarına ait su galerisi (kanalı) kalıntıları görülmüştür.

BUGÜNKÜ SAHİBİ:- | BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ : -

YAPILAN ONARIMLAR :

AYRINTILI TANIM :

Roma İmparatorluğunun Trakya'dan (Tekirdağ-Vize'den) İstanbul'a su taşımak için inşa ettiği, bugüne kadar dünyanın en uzun su sistemi olarak bilinen, Köln ve Kartaca su sistemlerinden iki buçuk kat daha uzun olan, 30 yılda inşa edilen, kolları hariç 150 kilometre uzunluğunda olan, kollarlarıyla birlikte toplam uzunluğu 450 kilometreye ulaşan ve 450 km uzunluğu ile Dünyanın en uzun su sistemi olma özelliğindeki, kanal yükseklliklerinin iki metreyi bulduğu, kemerlerini oluşturan taşların bazılarının 150x60x50 santim boyutlarında olduğu ve sistem üzerinde 40 adet kemerin yer aldığı bilinen, yaklaşık 1600 yıllık su sisteminin parçaları olup ülkemiz ve dünya tarihi açısından önemi bir yere sahiptir. (Kaynak:Trakya-İstanbul Su Sistemine (Roma Su Yolları) ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız "*CROW James, BARDIL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008*"). Yerinde incelemede yapılan tespitlerde ise; söz konusu su galerisinin yer yer açılan kaçak kazı çukurlarında yapılan incelemede görünen ve toprak altında devam eden, irili ufaklı, horosan harçlı, tüğla ve taş örgülü su galerisinin (kanalının) olduğu tespit edilmiştir.

TEKNİK BİLGİLER | SU | ELEKTRİK | ISITMA | KANALİZASYON

ORİJİNAL KULLANIMI : **ROMA SU SİSTEMİNİN BİR KISMINI OLUŞTURAN SU GALERİSİ (KANALI).**

BUGÜNKÜ KULLANIMI : **HALİHAZIRDA KULLANILMIYOR**

ÖNERİLEN KULLANIMI:

HAZIRLAYANLAR

YAYIN DİZİNİ : | KURU...

EKLER : -

RAPOR	-
FOTOĞRAF	-
RÖLÖVE PROJESİ	-
RESTORASYON PROJESİ	-
HARİTA	-
KROKİ	-
KİTABE	-
VAKFİYE	-

KONTROL ED

KURUL ONAY ../../2019
İST. 1 NUMAR / /20
/ /20

REVİZYON : / /20

17.01.2020 TARİH VE 4911 SAYILI KARAR EKİDİR.

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

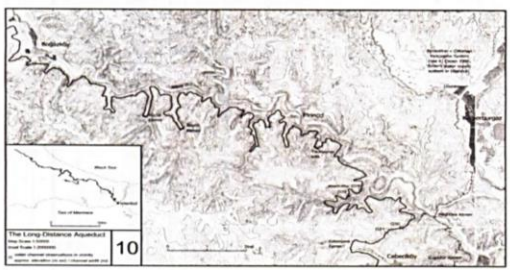

"CROW James, BARDIL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008"

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

| | | |

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

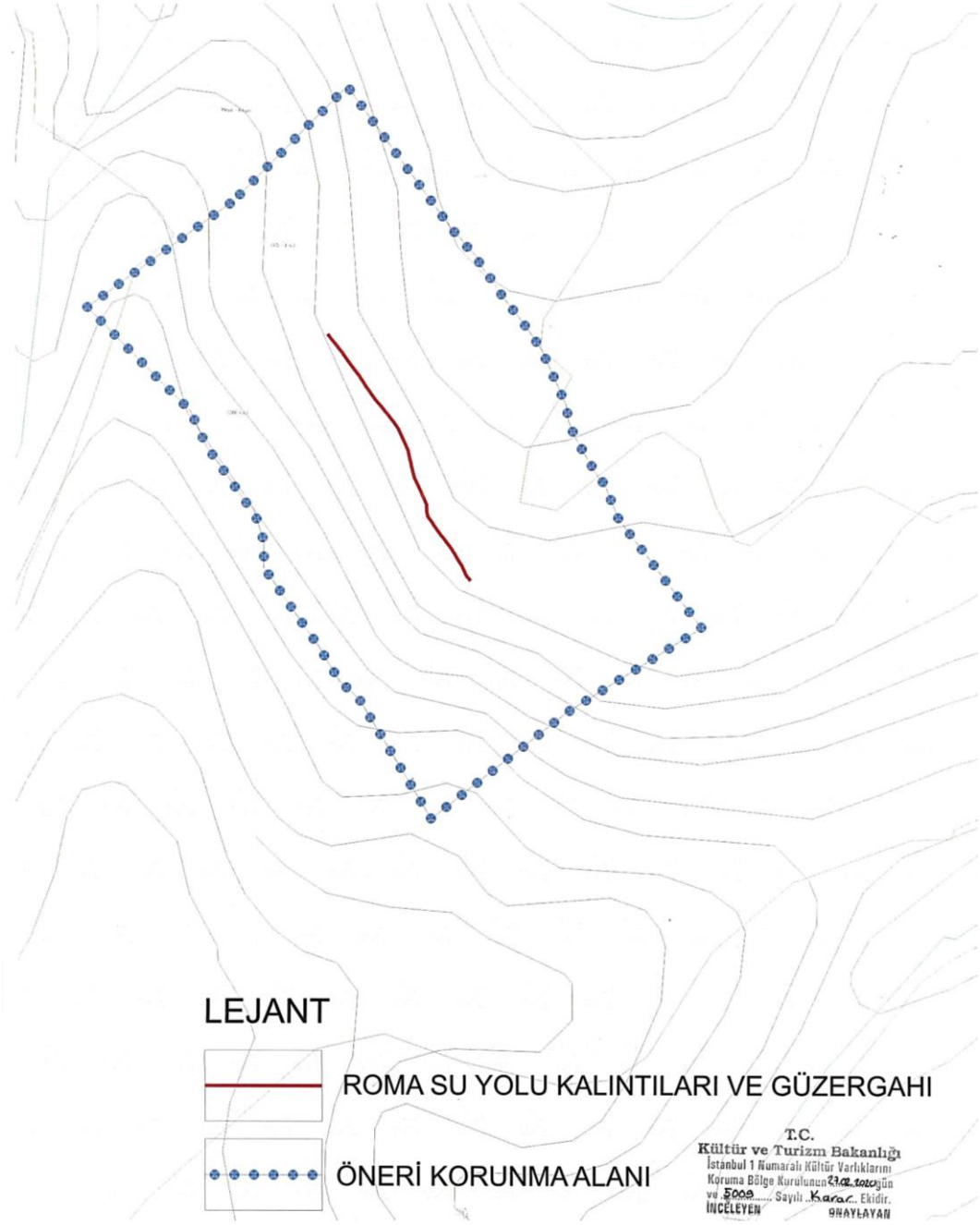

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ	D.K.V.K.E.	**ANIT**	ENVANTER NO: -
TÜRKİYE	**İSTANBUL 1 NUMARALI KVKBK MÜDÜRLÜĞÜ**			HARİTA NO:

İL: **İSTANBUL** İLÇESİ: **GAZİOSMANPAŞA** MAHALLE KÖY VEYA MEVKİ: **BAĞLARBAŞI**

CADDE/ SOKAK VE KAPI NO:

KADASTRO PAFTA: **120** ADA: **1406** PARSEL: **7**

KORUMA DERECESİ: ANITSAL **1** - -; SİVİL - - -; ÇEVREYE AYKIRI -

ADI: **ANITSAL YAPI**

YAPTIRAN: BİLİNMİYOR YAPAN: BİLİNMİYOR

YAPIM TARİHİ: 6. Y.Y. KİTABE: -

MİMARİ ÇAĞI (USLUP): ROMA DÖNEMİ

VAKFİYE:

GENEL TANIM : GAZİOSMANPAŞA İLÇESİ, BAĞLARBAŞI MAHALLESİ,6306 SAYILI AFET RİSKİ ALTINDAKİ ALANLARIN DÖNÜŞTÜRÜLMESİ HAKKINDA KANUN KAPSAMINDA 26.01.2013 TARİH VE 28540 SAYILI RESMİ GAZETE'DE YAYIMLANAN 24.12.2012 TARİHLİ VE 2012/4099 SAYILI BAKANLAR KURULU KARARINA İSTİNADEN "RİSKLİ ALAN" OLARAK İLAN EDİLEN ALAN İÇERİSİNDE, 1406 ADA, 7 PARSELDE KAZI SONUCU ORTAYA ÇIKARILAN, ROMA SU YOLLARI KAPSAMINDAKİ, İRİLİ UFAKLI, HOROSAN HARÇLI, NİZAMİ TAŞ ÖRGÜLÜ SU GALERİSİ (KANALI) VE KALINTILARI.

KORUMA DURUMU			TAŞIYICI YAPI	DIŞ YAPI	ÜST YAPI	İÇ YAPI	SÜSLEME ELEMANLARI	RUTUBET	
	A	İYİ	A	A	A	A	A	A	YOK
	B	ORTA	B	B	B	B	B	B	İZİ VAR
	C	FENA	C	C	C	C	C	C	ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI

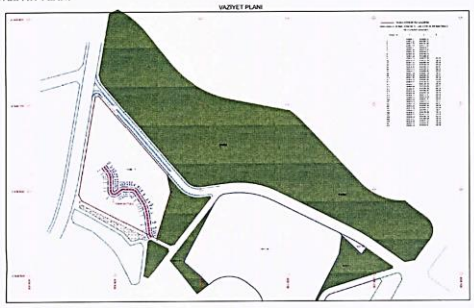

FOTOĞRAF :

GÖZLEMLER : Gaziosmanpaşa İlçesi, Bağlarbaşı Mahallesi, 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun Kapsamında 26.01.2013 Tarih ve 28540 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanan 24.12.2012 Tarihli ve 2012/4099 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararına İstinaden "Riskli Alan" Olarak İlan Edilen Alan İçerisinde kalan alanda bulunan 1406 ada, 7 parselde müze denetiminde yapılan kazı çalışması ve yerinde yapılan incelemede tespit edilen, yan duvarları paket taşlarla örülü, ince kıyılmış taşlarla sağlam kemerli, kireç-kum karışım harçlı, doğal zemine yüzeyine yakın konumdaki Roma Su Yolları kapsamındaki su galerisinin parselin kuzeyinden güneyine doğru kıvrılarak devam ettiği, bazı yerlerde genel olarak yoğun tahribata uğradığı, bazı yerlerde tonoz üst örtüsünün tahribata uğradığı, bazı yerlerde kanal içinin hafriyatla dolduğu, bazı yerlerde kanal üstünde plak taşların bulunduğu, kanalın genelinde ise yoğun tahribatlar görülmektedir. Yapılan kazı çalışmalarının bitiş kısmında su birikintisi bulunmakta olup bu kısımda gözlem yapılamamıştır.

BUGÜNKÜ SAHİBİ:-

BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ : -

YAPILAN ONARIMLAR :

AYRINTILI TANIM :

Roma İmparatorluğunun Trakya'dan (Tekirdağ-Vize'den) İstanbul'a su taşımak için inşa ettiği, bugüne kadar dünyanın en uzun su sistemi olarak bilinen, Köln ve Kartaca su sistemlerinden iki buçuk kat daha uzun olan, 30 yılda inşa edilen, kolları hariç 150 kilometre uzunluğunda olan, kollarlarıyla birlikte toplam uzunluğu 450 kilometreye ulaşan ve Dünyanın en uzun su sistemi olma özelliğindeki, kanal yüksekliklerinin iki metreyi bulduğu, kemerlerini oluşturan taşların bazılarının 150x60x50 santim boyutlarında olduğu ve sistem üzerinde 40 adet kemerin yer aldığı bilinen, yaklaşık 1600 yıllık su sisteminin parçaları olup ülkemiz ve dünya tarihi açısından önemi bir yere sahiptir. (Kaynak:Trakya-İstanbul Su Sistemine (Roma Su Yolları) ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız"*CROW James, BARDIL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008")*. Alanda ilgili Müzesi denetiminde yapılan kazı sonucu ortaya çıkarılmış olan su yolu hat güzergahı ortaya çıkarılmıştır. Yerinde incelemede yapılan tespitlerde Yan duvarları paket taşlarla örülü, ince kıyılmış taşlarla sağlam kemerli, kireç-kum karışım harçlıdır. Kanalın ters U şekline sahip olduğu; ancak bazı yerlerde yoğun tahribatta dolayı bu şeklini kaybetmiştir. Kanalın bir kısmında kanal üstünü kapatan plak taşlar bulunmaktadır.

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON

ORİJİNAL KULLANIMI : **ROMA SU SİSTEMİNİN BİR KISMINI OLUŞTURAN SU GALERİSİ (KANALI).**

BUGÜNKÜ KULLANIMI : **HALİHAZIRDA KULLANILMIYOR**

ÖNERİLEN KULLANIMI:

HAZIRLAYANLAR/

YAYIN DİZİNİ :

"CROW James, BARDIL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008")

KURUL ONAYI:

EKLER : -

RAPOR	-
FOTOĞRAF	-
RÖLÖVE PROJESİ	-
RESTORASYON PROJESİ	-
HARİTA	-
KROKİ	-
KİTABE	-
VAKFİYE	-

KONTROL EDEN: .../ ... /2020

KURUL ONAYI NO: .../.../2020

İST. 1 NUMARALI K.V.K.B.K. KURULU / /20

/ /20

REVİZYON :

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 29.04.19 gün ve 5052 Sayılı Karar Ekidir.
İNCELEYEN ONAYLAYAN

25.07.19 TARİH VE 4454 SAYILI KARAR İLE TESCİL EDİLEN VE HER İKİ YANINDA 15 M. KORUNMA ALANI BELİRLENEN RSY' NİN ALANDAKİ KAZI ÇALIŞMASI SONUCU ELDE EDİLEN BULGULARDAN AYNI KURUL KARAR EKİ TESCİL FİŞİ REVİZYONUDUR.

29.04.19 TARİH VE 5052 SAYILI KARAR EKİDİR.

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

ITRF KOORDİNAT DEĞERLERİ

Nokta No	Y	X	Z
1	408858.11	4548595.44	
2	408872.85	4548681.57	
3	408877.70	4548709.86	
4	408881.78	4548710.98	
5	408960.77	4548618.11	
6	408961.66	4548612.32	
7	408964.38	4548598.37	
8	408948.03	4548543.63	
9	408861.69	4548588.19	
A1	408937.19	4548571.68	62.38
A2	408935.78	4548577.78	62.59
A3	408931.62	4548587.49	62.54
A4	408933.48	4548584.24	62.62
A5	408928.50	4548592.23	62.47
A6	408925.14	4548597.34	62.52
A7	408924.15	4548598.85	62.52
A8	408922.30	4548600.59	62.57
A9	408919.80	4548601.32	62.57
A10	408912.81	4548601.63	62.00
A11	408909.02	4548601.64	61.86
A12	408905.47	4548599.33	62.40
A13	408902.71	4548597.39	62.49
A14	408901.69	4548596.66	62.47
A15	408896.57	4548597.09	62.53
A16	408895.38	4548599.87	62.60
A17	408895.32	4548603.79	62.54
A18	408895.21	4548610.31	62.56
A19	408895.14	4548615.09	62.53
A20	408893.30	4548620.71	62.57
A21	408891.15	4548623.75	62.62
A22	408887.70	4548628.63	62.47
A23	408934.83	4548581.02	62.60
A24	408909.99	4548601.76	62.08
A25	408908.13	4548601.21	62.17
A26	408898.87	4548595.96	62.50
A27	408894.77	4548617.63	62.55
A28	408938.46	4548561.26	62.32
A29	408930.21	4548555.08	62.60
A30	408939.80	4548550.22	62.58
A31	408940.55	4548547.44	62.58
A32	408942.09	4548544.81	62.58

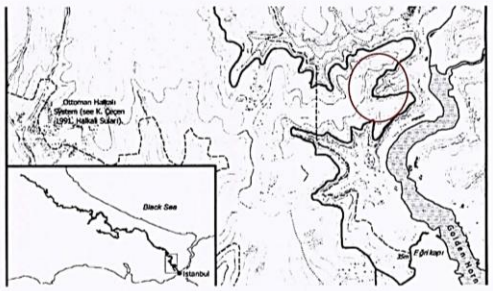

"CROW James, BARDIL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008"

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

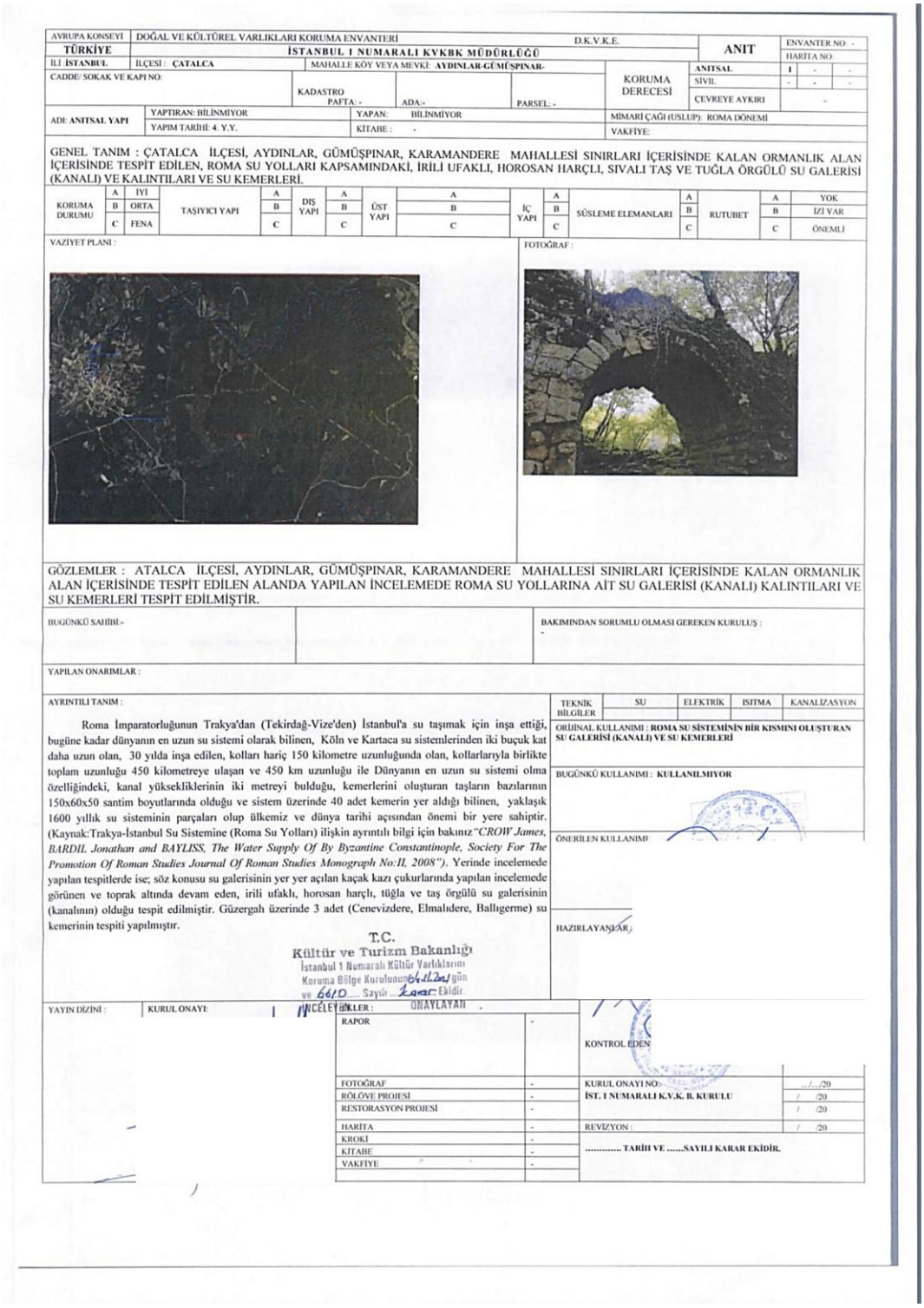

AVRUPA KONSEYİ | DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ — D.K.V.K.E. | ANIT | ENVANTER NO: -

TÜRKİYE | İSTANBUL 1 NUMARALI KVKBK MÜDÜRLÜĞÜ | HARİTA NO:

İLİ: İSTANBUL | İLÇESİ: ÇATALCA | MAHALLE KÖY VEYA MEVKİ: AYDINLAR-GÜMÜŞPINAR-

CADDE/ SOKAK VE KAPI NO: | KADASTRO PAFTA: - | ADA:- | PARSEL: -

KORUMA DERECESİ: ANITSAL: I - - | SİVİL: - - - | ÇEVREYE AYKIRI: -

ADI: ANITSAL YAPI | YAPTIRAN: BİLİNMİYOR | YAPAN: BİLİNMİYOR | MİMARİ ÇAĞI (USLUP): ROMA DÖNEMİ

YAPIM TARİHİ: 4. Y.Y. | KİTABE: - | VAKFİYE:

GENEL TANIM : ÇATALCA İLÇESİ, AYDINLAR, GÜMÜŞPINAR, KARAMANDERE MAHALLESİ SINIRLARI İÇERİSİNDE KALAN ORMANLIK ALAN İÇERİSİNDE TESPİT EDİLEN, ROMA SU YOLLARI KAPSAMINDAKİ, İRİLİ UFAKLI, HOROSAN HARÇLI, SIVALI TAŞ VE TUĞLA ÖRGÜLÜ SU GALERİSİ (KANALI) VE KALINTILARI VE SU KEMERLERİ.

KORUMA DURUMU			TAŞIYICI YAPI		DIŞ YAPI		ÜST YAPI		İÇ YAPI		SÜSLEME ELEMANLARI		RUTUBET	
A	İYİ		A		A		A		A		A		A	YOK
B	ORTA		B		B		B		B		B		B	İZİ VAR
C	FENA		C		C		C		C		C		C	ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI :

FOTOĞRAF :

GÖZLEMLER : ATALCA İLÇESİ, AYDINLAR, GÜMÜŞPINAR, KARAMANDERE MAHALLESİ SINIRLARI İÇERİSİNDE KALAN ORMANLIK ALAN İÇERİSİNDE TESPİT EDİLEN ALANDA YAPILAN İNCELEMEDE ROMA SU YOLLARINA AİT SU GALERİSİ (KANALI) KALINTILARI VE SU KEMERLERİ TESPİT EDİLMİŞTİR.

BUGÜNKÜ SAHİBİ:- | BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ : -

YAPILAN ONARIMLAR :

AYRINTILI TANIM :

Roma İmparatorluğunun Trakya'dan (Tekirdağ-Vize'den) İstanbul'a su taşımak için inşa ettiği, bugüne kadar dünyanın en uzun su sistemi olarak bilinen, Köln ve Kartaca su sistemlerinden iki buçuk kat daha uzun olan, 30 yılda inşa edilen, kolları hariç 150 kilometre uzunluğunda olan, kollarlarıyla birlikte toplam uzunluğu 450 kilometreye ulaşan ve 450 km uzunluğu ile Dünyanın en uzun su sistemi olma özelliğindeki, kanal yüksekliklerinin iki metreyi bulduğu, kemerlerini oluşturan taşların bazılarının 150x60x50 santim boyutlarında olduğu ve sistem üzerinde 40 adet kemerin yer aldığı bilinen, yaklaşık 1600 yıllık su sisteminin parçaları olup ülkemiz ve dünya tarihi açısından önemi bir yere sahiptir. (Kaynak:Trakya-İstanbul Su Sistemine (Roma Su Yolları) ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız "*CROW James, BARDIL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008*"). Yerinde incelemede yapılan tespitlerde ise; söz konusu su galerisinin yer yer açılan kaçak kazı çukurlarında yapılan incelemede görünen ve toprak altında devam eden, irili ufaklı, horosan harçlı, tüğla ve taş örgülü su galerisinin (kanalının) olduğu tespit edilmiştir. Güzergah üzerinde 3 adet (Cenevizdere, Elmalıdere, Ballıgerme) su kemerinin tespiti yapılmıştır.

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulunun 6.11.2015 gün
ve 6610 Sayılı Kararı Ekidir

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON

ORİJİNAL KULLANIMI : **ROMA SU SİSTEMİNİN BİR KISMINI OLUŞTURAN SU GALERİSİ (KANALI) VE SU KEMERLERİ**

BUGÜNKÜ KULLANIMI : **KULLANILMIYOR**

ÖNERİLEN KULLANIM:

HAZIRLAYANLAR:

YAYIN DİZİNİ : | KURUL ONAYI: İNCELEYENLER : ONAYLAYAN

RAPOR	-	KONTROL EDEN
FOTOĞRAF	-	KURUL ONAYI NO: ..../..../20
RÖLÖVE PROJESİ	-	İST. 1 NUMARALI K.V.K. B. KURULU / /20
RESTORASYON PROJESİ	-	/ /20
HARİTA	-	REVİZYON : / /20
KROKİ	-	
KİTABE	-	..... TARİH VE .....SAYILI KARAR EKİDİR.
VAKFİYE	-	

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

"CROW James, BARDILL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008"

Elmalıdere Su Kemeri

Cenevizdere Su Kemeri Kalıntıları

Roma Su Yolu Galerisinin açığa çıkan kısımları

Ballıgerme Su Kemeri

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ	D.K.V.K.E.	ANIT	ENVANTER NO: -
TÜRKİYE	KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ			HARİTA NO:

İLİ :İSTANBUL	İLÇESİ : ÇATALCA	MAHALLE KÖY VEYA MEVKİ: İHSANİYE	KORUMA DERECESİ	ANITSAL	1	-	-
CADDE/ SOKAK VE KAPI NO: İHSANİYE MAHALLESİ, PINARCA DERESİ ÜZERİNDE 611,613,656,657 PARSELLER ARASINDA KADASTRAL BOŞLUKTA YER ALMAKTADIR.	KADASTRO PAFTA: -	ADA:-	PARSEL: K.BOŞLUK		SİVİL		-	-
				ÇEVREYE AYKIRI	-		

ADI: KÖPRÜ	YAPTIRAN: BİLİNMİYOR	YAPAN: BİLİNMİYOR	MİMARİ ÇAĞI (USLUP): ?
	YAPIM TARİHİ: -	KİTABE : -	VAKFİYE:

GENEL TANIM : KESME TAŞ MALZEMELİ TEK GÖZLÜ KÖPRÜ.

KORUMA DURUMU	A	İYİ	TAŞIYICI YAPI	A	DIŞ YAPI	A	ÜST YAPI	A	İÇ YAPI	A	SÜSLEME ELEMANLARI	A	RUTUBET	A	YOK
	B	ORTA		B		B		B		B		B		B	İZİ VAR
	C	FENA		C		C		C		C		C		C	ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI :

FOTOĞRAF :

GÖZLEMLER : ÇATALCA İLÇESİNDE KADASTRAL BOŞLUKTA YER ALAN KÖPRÜNÜN İKİ AYAĞINI BİRLEŞTİREN HERHANGİ BİR KEMER VE DÖŞEME KALINTISININ BULUNMADIĞI, ÇEVRESİNDE YOĞUN BİTKİLENMELERİN OLUŞTUĞU, KÖPRÜ AYAKLARINDA KAÇAK KAZI ÇUKURLARININ BULUNDUĞU KISMEN GÖRÜLMÜŞTÜR.

BUGÜNKÜ SAHİBİ: K BOŞLUK		BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ : MÜLKİYET SAHİBİ

YAPILAN ONARIMLAR :

AYRINTILI TANIM :

SÖZ KONUSU KÖPRÜ ÇATALCA İLÇESİ, İHSANİYE MAHALLESİNDE, PINARCA DERESİ ÜZERİNDE, 611,613,656,657 PARSEL SAYILI TAŞINMAZLARIN ARASINDA KADASTRAL BOŞLUKTAYER ALMAKTADIR. SÖZ KONUSU KÖPRÜ DOĞU BATI DOĞRULTULU, DÜZGÜN KESME TAŞ MALZEMELİDİR. KÖPRÜNÜN İKİ AYAĞINI BİRLEŞTİREN HERHANGİ BİR KEMER VE DÖŞEME KALINTISI BULUNMAMAKTADIR. KÖPRÜNÜN ÜZERİNDE YOGUN BİTKİLENME BULUNMAKTADIR. HALİHAZIRDA ATIL DURUMDA OLAN KÖPRÜDE YER YER ÇÖKMELERİN VE MALZEME KAYIPLARININ OLUŞTUĞU GÖRÜLMEKTEDİR

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON

ORİJİNAL KULLANIMI : KÖPRÜ

BUGÜNKÜ KULLANIMI : KULLANILMIYOR

ÖNERİLEN KULLANIMI: KÖPRÜ

YAYIN DİZİNİ :	KURUL ONAYI:	EKLER : -		25/08/2022
		RAPOR	-	KONTROL EDEN:
		FOTOĞRAF		KURUL ONAYI NO: 7469 İST. 1 NUMARALI K.V.K. B. KURULU
		RÖLÖVE PROJESİ		25/08/2022
		RESTORASYON PROJ		/ /20
		HARİTA		/ /20
		KROKİ		EVİZYON : / /20
		KİTABE		
		VAKFİYE		25.08.2022 TARİH 7469 SAYILI KARAR EKİDİR.

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

| | | |

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

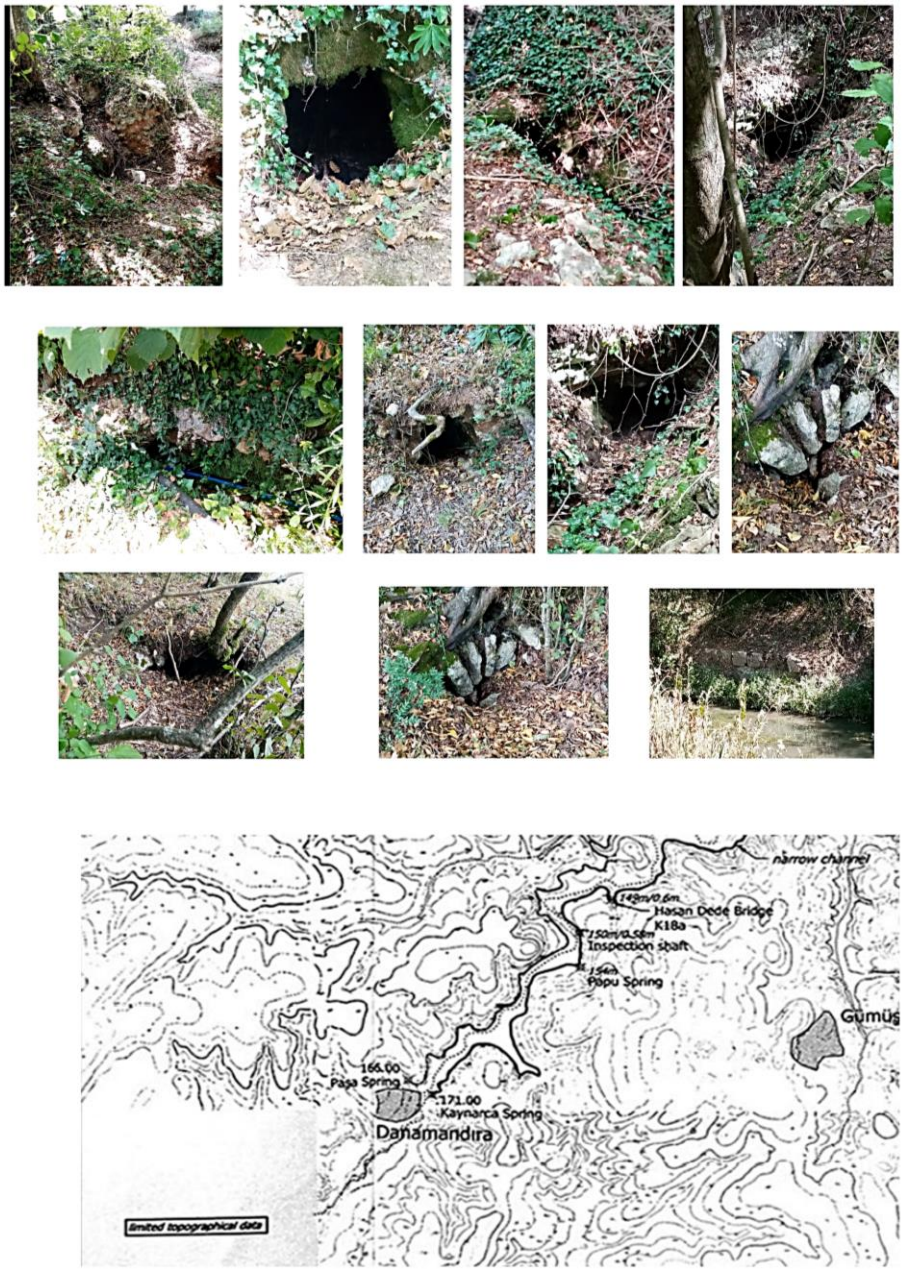

CROW James, BARDILJonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008"

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLAR ORUMA ENVANTERİ	D.K.V.K.E.	ANIT	ENVANTER NO: -
TÜRKİYE	İSTANBUL I NUMARALI K.V.K.B.K MÜDÜRLÜĞÜ			HARİTA NO:

İLİ: İSTANBUL	İLÇESİ: ÇATALCA	MAHALLE KÖY VEYA MEVKİİ: BİNKILIÇ	KORUMA DERECESİ	ANITSAL: 1 - - -
CADDE/ SOKAK: BİNKILIÇ CADDESİ	KADASTRO PAFTA:	ADA: 263	PARSEL: 14 VE IS PARSELLER İLE KADASTRAL BOŞLUK	SİVİL: - - -
				ÇEVREYE AYKIRI: -

ADI: SU KEMERİ KALINTISI	YAPTIRAN:	YAPAN:	MİMARİ ÇAĞI (USLUP): ROMA DÖNEMİ
	YAPIM TARİHİ: 6.YY	KİTABE: -	VAKFİYE:

GENEL TANIM: ÇATALCA, BİNKILIÇ MAHALLESİ'NDE YER ALAN ROMA DÖNEMİNDEN KALMA DÜZGÜN KESME TAŞ, MOLOZ TAŞ MALZEMELİ VE HORASAN HARÇLI SU KEMERİ KALINTISI.

KORUMA DURUMU			TAŞIYICI YAPI	DIŞ YAPI	ÜST YAPI	İÇ YAPI	SÜSLEME ELEMANLARI	RUTUBET	
A	İYİ		A	A	A	A	A	A	YOK
B	ORTA		B	B	B	B	B	B	İZİ VAR
C	FENA		C	C	C	C	C	C	ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI:

(https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/)

(https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/)

FOTOĞRAF:

GÖZLEMLER: SU KEMERİNİN KISMEN ÇEVRESİNDEKİ İNŞAİ VE FİZİKİ UYGULAMALAR SIRASINDA TAHRİP EDİLDİĞİ, AYAKTA KALAN KISIMLARININ ÜZERİNDE BİTKİLENMENİN OLDUĞU, KISMEN DE TOPRAK ALTINDA DEVAM ETTİĞİ GÖRÜLMÜŞTÜR.

BUGÜNKÜ SAHİBİ:		BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ:

YAPILAN ONARIMLAR:

AYRINTILI TANIM:

ROMA İMPARATORLUĞUNUN TRAKYA'DAN (TEKİRDAĞ-VİZE'DEN) İSTANBUL'A SU TAŞIMAK İÇİN İNŞA ETTİĞİ SU YOLUNUN İNŞAASI 30 YIL SÜRMÜŞTÜR. KOLLARI HARİÇ 150 KİLOMETRE, KOLLARIYLA BİRLİKTE TOPLAM UZUNLUĞU İSE 450 KİLOMETREDİR. BU BAKIMDAN DÜNYANIN EN UZUN SU SİSTEMİ OLMA ÖZELLİĞİNDEKİ SU YOLU ÜLKEMİZ VE DÜNYA TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMLİ BİR YERE SAHİPTİR (Kaynak:Trakya-İstanbul Su Sistemine (Roma Su Yolları) ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız *"CROW James, BARDIL Jonathan and BAYLISS, The Water Supply Of By Byzantine Constantinople, Society For The Promotion Of Roman Studies Journal Of Roman Studies Monograph No:II, 2008"*). SİSTEMİN PARÇASI OLDUĞU DÜŞÜNÜLEN VE BU BAKIMDAN ÖNEM ARZ EDEN SU KEMERİ KALINTISI İSTANBUL İLİ, ÇATALCA İLÇESİ, BİNKILIÇ MAHALLESİ'NDE 263 ADA 14-15 PARSELLER SINIRLARINDA VE KADASTRAL BOŞLUKTA YER ALMAKTADIR. MALZEME OLARAK MOLOZ TAŞ VE DÜZGÜN KESME TAŞIN HORASAN HARCI İLE BİRLİKTE KULLANILDIĞI YAPININ UZUNLUK OLARAK YAKLAŞIK 160 METRE CİVARINDA OLDUĞU TAHMİN EDİLMEKTEDİR. HALİHAZIRDA ATIL DURUMDAKİ SU KEMERİNİN İHYASINA YÖNELİK ÇALIŞMANIN YAPILARAK ÜLKEMİZ KÜLTÜREL MİRASINA KAZANDIRILMASI ÖNEM ARZ ETMEKTEDİR.

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON

ORİJİNAL KULLANIMI: SU KEMERİ

BUGÜNKÜ KULLANIMI: KULLANILMIYOR

ÖNERİLEN KULLANIMI:

HAZIRLAYANLAR:

YAYIN DİZİNİ | KURUL OLAY - - | EKLER: -

AF	-	KURUL ONAY NO:	/ /2023
PROJESİ	-		/ /2023
ASYON	-		/ /2023
	-	REVİZYON:	/ /2023
	-		
	-		
E	-	İstanbul 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 11.08.2023 tarih 8484 sayılı karar ekidir.	

A. 2 İstanbul Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (1) Envanterleri (devamı)

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul I Numaralı Kültür Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

B
VALENS SU SİSTEMİ KAPSAMINDA TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIKLARININ NİTELİKLERİ

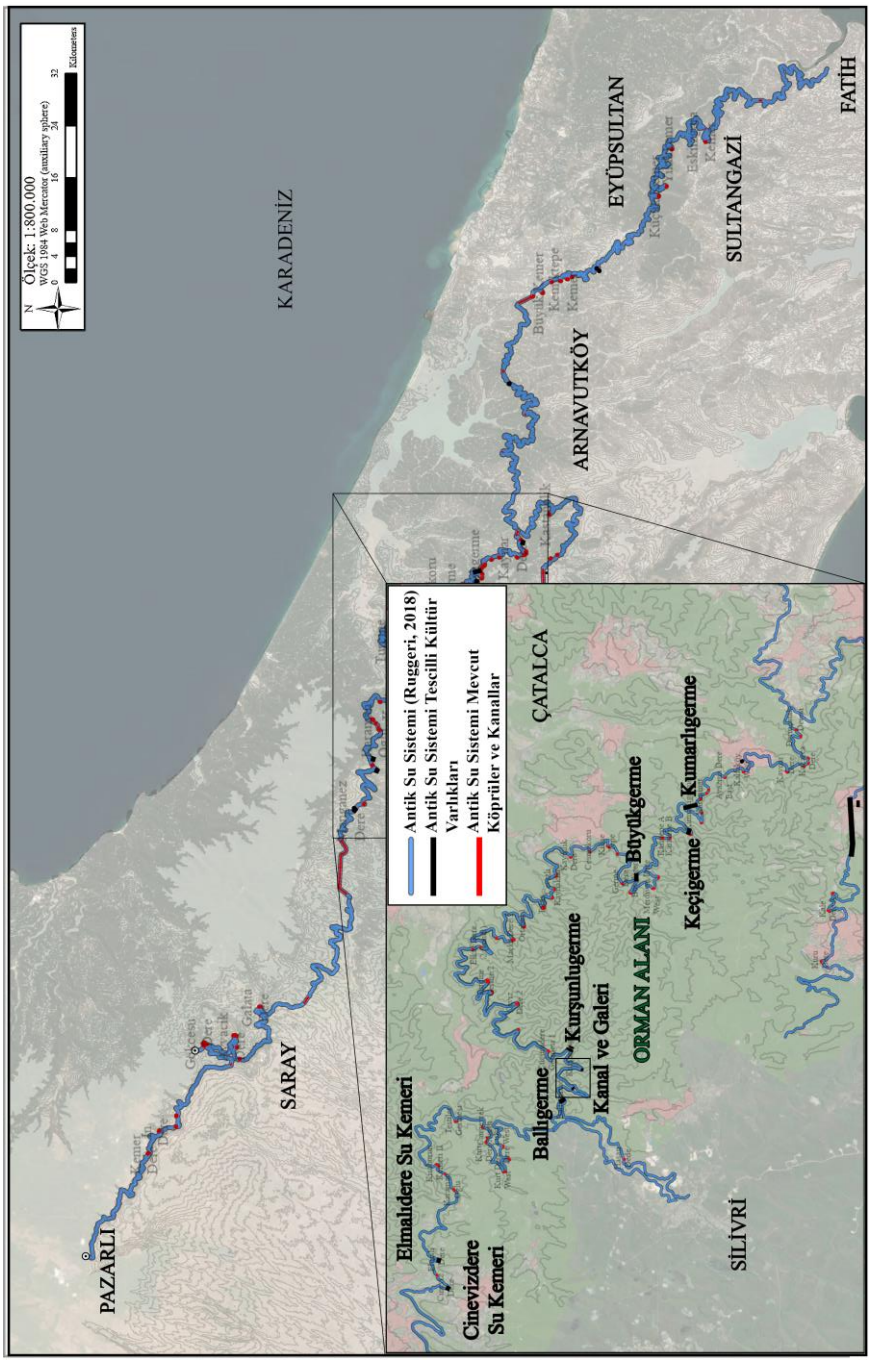

B. 1 Valens Su Sistemi Kapsamında Tescilli Kültür Varlıkları

B. 2 Valens Su Sistemi Kapsamında Yapıların Koruma Durumları

Yapı Tipi	Yapı Adı	Bulunduğu Yer	Koruma Durumu	Koruma Niteliği	Koruma Yetkilisi
Su Kanalı ve Tünel	-	Kırklareli (Vize), Tekirdağ (Saray) ve İstanbul (Arnavutköy, Çatalca, Eyüpsultan, Gaziosmanpaşa, Silivri ve Sultangazi)	Kısmen (Yapı Düzeyinde Parçacıl, Tamamı Tescil Altında Değil)	Arkeolojik Sit ve Tescilli Kültür Varlığı-Koruma Alanı (Grubu:1)	KTB- Edirne ve İstanbul (1 Nolu) Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
Galeri	-				
Havuz	-				
Su Kemeri	Yıkıkkemer	İstanbul- Sultangazi	Hayır/ Kayıt Yok	-	KTB- İstanbul (1 Nolu) Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
	Eskizgara Kemer		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	Büyük Kemer	İstanbul- Eyüpsultan	Hayır/ Kayıt Yok	-	
	Boğazköy Su Kemeri	İstanbul- Arnavutköy	Evet	Tescilli Kültür Varlığı ve Koruma Alanı	
	Büyük Kemer		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	Küçük Kemer		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	Ortanca Kemer		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	Kemiktepe Kemer		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	Balıkgerme	İstanbul- Çatalca	Hayır/ Kayıt Yok	-	
	Kumarlıgerme		Evet	Tescilli Kültür Varlığı ve Koruma Alanı	
	Keçigerme		Evet	Tescilli Kültür Varlığı ve Koruma Alanı	
	Büyükgerme		Evet	Tescilli Kültür Varlığı ve Koruma Alanı	
	Talas		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	Turçine Germe		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	Kayınlık Germesi		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	Çüçürüdere Germesi		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	Kurşunlugerme		Evet	Tescilli Kültür Varlığı ve Koruma Alanı	
	Ballıgerme		Evet	Tescilli Kültür Varlığı ve Koruma Alanı	
	Kısaburun Kemeri		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	Cinevizdere Su Kemeri		Evet	Tescilli Kültür Varlığı ve Koruma Alanı	
	Elmalıdere Su Kemeri		Evet	Tescilli Kültür Varlığı ve Koruma Alanı	
	Hasandede Köprüsü	İstanbul- Silivri	Evet	Tescilli Kültür Varlığı ve Koruma Alanı	
Köprü	İsimsiz köprü (Sazlıdere üzerinde)	İstanbul- Arnavutköy	Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Kurudere üzerinde)	İstanbul- Çatalca	Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Kaledere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Büyükkamara Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Küçükkamara Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Kestanelik Yakınlarında)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Derinçatak Deresi üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Kokarca Deresi üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Kaynar Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Kalfaköy Yakınlarında)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Ayazma Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Kaşıkçı Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Karlıpınar Yakınlarında)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Şarap Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Merdiven Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Karatepe Yakınlarında)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Kilisetepe Yakınlarında)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Kayınlık Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Maçka Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Evkaf Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Dervişkapı Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	Kurtdede Köprüsü		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	Karamanoğlu Köprüsü		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Manganez Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Babadar Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Galata Dere üzerinde)	Tekirdağ- Saray	Hayır/ Kayıt Yok	-	KTB- Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
	İsimsiz köprü (Ayvacık Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Gökçesu Dere üzerinde)	Kırklareli- Vize	Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Akpınar Deresi üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	
	İsimsiz köprü (Kemer Dere üzerinde)		Hayır/ Kayıt Yok	-	

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Konferans Bildirisi

Yalçın, B.G., Örnek, E. (2025). Water Systems as Cultural Landscapes and Legal Framework of Cultural Landscapes, 7. International Mediterranean Congress, University of Valencia, Spain.